

L. SIMON LÁSZLÓ

Polgári kultúrpolitika

Eredmények és dilemmák

Ráció Kiadó

L. SIMON LÁSZLÓ

Polgári kultúrpolitika

Eredmények és dilemmák

L. SIMON LÁSZLÓ

Polgári kultúrpolitika

Eredmények és dilemmák

Ráció Kiadó
Budapest, 2014

A kötetben szereplő interjúkat
Szakolczay Lajos, Oláh János, Keresztury Tibor,
Bajnai Zsolt és Nagy József készítették.

A borítót Bodó Gábor fényképének felhasználásával
Arany Imre tervezte.

© L. Simon László, 2014
© Ráció Kiadó, 2014

Tartalom

Előszó (Orbán Viktor).....7

Állam és kultúra

Alkotás és befogadás. Az állam szerepéről a Nemzeti
Kulturális Alap húszéves születésnapján..... 13
Egy korszak történelmi traumák között
Kultúra és műpártolás 1920–1944.....20
Klebensberg Kuno fehérvári szobránál.....27
Kultúrpeszimizmus kontra alkotóerő
A daruszentmiklósi Klebensberg-szobor avatása..... 39

Mi a magyar?

A meg nem értés paradoxona. Politika és művészet
a megszűnő irodalmi kultúrában..... 49
Mi a magyar?..... 57
Petőfi Macedóniában63
A Gárdonyi Jubileumi Emlékév zárása 67

Eredmények és dilemmák

Súlypontváltozások. Változó meggyerendszer
Bibó munkásságának tükrében 73
Állapotfelmérés. A hazai kulturális ágazat helyzete83

Haza és haladás. Bevezető a Kulturális és Sajtóbizottság tanácskozásához.....	88
Polgári kultúrpolitika: eredmények és dilemmák	96
A művelődéspolitikai lehetőségei 2013-ban.....	115
Közművelődés és információs társadalom.....	132
Az e-könyvek hazai piacáról.....	145
A vidéki kastélyok és kúriák helyzetéről	155
A Nemzeti Kulturális Alap szerepe a magyar kultúrafinanszírozásban	170

Parlamenti felszólalások

Nemzeti összetartozásunkról.....	189
A sajtó szabadságáról	196
Az előadó-művészeti szervezetek támogatási rendszere ...	202
Új közgyűjteményi és közművelődési rendszer vidéken	210

Interjúk

Mesterséges hold vagyok (Szokolczay Lajos).....	239
Új időszámítás a Nemzeti Kulturális Alapnál (Oláh János)...	277
Emelni a kultúra presztízsét (Keresztury Tibor).....	295
Fontos érték, amit meg kell őrizni (Bajnai Zsolt).....	304
Az egypólusú kultúrpolitika életképtelen (Nagy József)	314
Névmutató.....	329

Előszó

„Mert lehet egy nemzetet szegénnyé, koldussá tenni, de ha a nemzetben lakozó szellemi és erkölcsi erőket megtartani és gyarapítani képesek vagyunk, akkor a nemzet nincs elveszve...”

KLEBELSBERG KUNO

A magyar kultúrpolitika fenegyerekének könyvét vette kézbe az olvasó. Ám L. Simon László kötetének legfontosabb hőse nem a szerző, hanem Klebelsberg Kuno, s ennek oka bizonyára nem csupán a jeles előd iránti tiszteletben keresendő. Ahogy a nagy kultuszminiszter is egy olyan korszakban futotta meg pályáját, amelyben szinte alapjairól kellett újjáépíteni Magyarországot, úgy a 2010-ben megválasztott kormánynak is egy katasztrofális állapotban lévő, reményvesztett ország számára kellett visszaadnia a jövőbe vetett hitet.

Amikor a magyar társadalom kétharmados felhatalmazásával a polgári erők visszakapták a kormányrudat, olyan kihívással kellett szembenézniük, amelyhez csak a rendszerváltozás utáni első kormány helyzete volt mérhető. S feladatunk bizonyos szempontból nehezebb is volt, hiszen míg 1989–1990-ben még sokakban, különösen a fiatal nemzedékben ott munkált a diktatúra falainak leomlásából fakadó lelkesedés, addig 2010-ben már egy csüggedt, csalódott, a rendszerváltozás reményeinek elárulását megélt ország képe tárult elénk. Az új kormány számára elsőprő többséggel megszavazott bizalom azonban megmutatta, hogy ez a csüggedés csupán időleges, az elárult remény visszanyerhető, ehhez azonban mélyre ható változásokra, társadalmi-politikai viszonyaink gyökeres megújítására volt szükség.

Négy év mérlegét megvonva elmondhatjuk, hogy ez a megújulás életünk legtöbb területén már érzékelhető. Magyarországnak új Alaptörvénye van, közigazgatási rendszere átalakult, nagy ellátórendszerei szilárdabb alapokon állnak. A gazdaság erősödésével jelentős beruházások indultak, a családok pedig többet fordíthatnak mindarra, ami a pusztta megélhetésen túl fontos számukra. S mindeközben nem csupán a határon inneni magyarságra gondoltunk, hanem határon túli nemzetestvéreinkkel is megerősítettük megtépázott együvé tartozásunkat, szűkebb hazánk pedig – számos kemény, de szükségszerű vitát követően – ismét egyre magabiztosabb szereplője az európai és a nemzetközi színtérnek. Vagyis Magyarországnak ismét van jövője.

Ahogy a jelen kötetből is kiderül, a fent összegzett változások a kultúra területén is éreztetik hatásukat. Az Alaptörvény garantálja a művészet szabadságát, s legkiválóbb alkotóink végre önálló köztestülettel rendelkeznek. A megyék intézményfenntartó szerepének megszűnésével a helyi közösségek visszakapták közgyűjteményeiket, kulturális intézményeiket, melyek fenntartását új pénzügyi rendszer segíti. A kormányzati ciklus során számos kulturális nagyberuházás kezdődött meg, illetve jutott el a megvalósulásig, s méltán bízhatunk abban, hogy közönségük lelkesedéséhez kellő vásárlóerő is párosul. De elmondhatjuk azt is, hogy a magyar nyelvű alkotók, éljenek bárhol a világon, abban a biztos tudatban hozhatják létre műveiket, hogy nemzetük egyenrangú és megbecsült tagjai; egy olyan nemzeté, melyet a történelem szeszélye által kijelölt határok helyett közös kultúrája tart össze.

L. Simon László négy év munkáját összegző írásai jól látatják e változásokat, mégsem tekinthetők egyszerű győzelmi jelentéseknek: az eredmények ismertetése mellett a polgári

kultúrpolitika legfontosabb dilemmáival is számot vetnek. Ezek a dilemmák abból fakadnak, hogy a politikai közép szerepét betöltő pártszövetségnek, ahogy egyéb területeken, úgy a kultúra szférájában is számos különböző érdeket és értéket kell egyeztetnie. Ez időnként érdek- és értékkonfliktusokkal jár együtt, a mi politikai közösségünk azonban nem az a szövetség, ahol ne lehetne vállalni ezeket a konfliktusokat. Hiszen nyilvánvaló, hogy az első pillantásra összeegyeztetetlennek tűnő értékek – a múlt és a jövő értékei, a megőrzés és az újítás értékei – képesek kiegészíteni egymást, sőt csak együttesen szolgálhatják a nemzeti közösség felemelkedését.

Kevés munkatársammal folytattam olyan késhegyre menő vitákat, mint éppen e kötet szerzőjével. Mégis azt mondom, hogy bár L. Simon László nem arról híres, hogy kivagy elkerülné a pengeváltásokat, összességében az elmúlt közel négy évben maga is ezeknek az értékeknek az összebékítésére törekedett parlamenti bizottsági elnökként, szakállamtitkárként, később pedig kulturális nagyberuházásokért felelős kormánybiztosként. Politikusi pályafutása jól mutatja, hogy ez nem mindig könnyű, de nem is lehetetlen feladat. S közben egy pillanatra sem válik hűtlenné hátszágához, Fejér megyei gyökereihez. Hiszen aki valóban a hazáért akar tenni, aki a Klebelsberg és más nagyjaink által kijelölt utat akarja járni, annak nemcsak azt kell tudnia, hogy hová tart, hanem azt sem szabad elfelejtenie, hogy honnan érkezett.

Budapest, 2014. február 3.

ORBÁN VIKTOR

Magyarország miniszterelnöke

Állam és kultúra

Alkotás és befogadás

Az állam szerepéről a Nemzeti Kulturális Alap
húszéves születésnapján*

„Az állam fogalma három mozzanatból áll. Először is a *hatalom* az állam végső alapja és eszköze. Másodszor a *jog* az a norma, mely a hatalom alkalmazását szabályozza. Harmadszor a *kultúra* az a cél, amelyet végső elemzésben a hatalomnak a jogtól szabályozott alkalmazása szolgálni köteles. Az utóbbiban rejlik az állam etikai jelentősége, s ez adja meg az állami életnek végső értelmét. Annál fejlettebb [...] valamely állam, minél inkább kultúrállam. [...] Csak művelt polgárok tudják a demokratikus intézményeket és kiterjesztett jogokat a közösség érdekében hasznossá tenni, különben mindezek csak súlyos veszedelmek forrásai. Mindebből nyilvánvaló, hogy az állam valamennyi tevékenysége közül legfontosabb, centrális jelentőségű a *kultúrpolitika*.”

Az előbbi, mélyen aktuális gondolatot bármelyik kortárs európai kultúrpolitikustól idézhettem volna, de valójában Kornis Gyula *Kultúrpolitikánk irányelvei* című, 1921-ben papírra vetett írásából való. Annak a piarista pap Kornisnak a tanulmányából, aki a magyar politikatörténet legnagyobb kultúrpolitikusaként, Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszternek volt az államtitkára, közvetlen munkatársa; aki országgyűlési képviselőként egy ideig a parlament

* Elhangzott 2013. október 17-én a Művészetek Palotájában az NKA születésnapján.

elnöke volt, majd tudóstársai a Magyar Tudományos Akadémia elnökévé is megválasztották.

Kornishoz kell visszanyúlnunk, hogy megértsük és a magunk számára folyamatosan tudatosítsuk, vezetőként mi is a feladatunk és a felelősségünk az állam kulturális intézményeinek igazgatásakor, kultúrpolitikai céljaink meghatározásakor, támogatási politikánk irányainak kijelölésekor. Hiszen az állam nevében járunk el, így nekünk van lehetőségünk a hatalommal, az állam végső alapjával és eszközével élni. S mi alakíthatjuk azt a normarendszert, a jogot, amely ezen hatalom alkalmazását, illetve korlátozását is szabályozza, és amely normarendszernek a lehető legközelebb kell állnia a közösség más, javarészt íratlan, kodifikálatlan, ugyanakkor óriási legitimációs erővel bíró normáihoz, például az erkölcs parancsaihoz. Éppen ezért kell világossá tennünk és érvényesítenünk a munkánk során, hogy a kultúra az a cél, amelyet a hatalomnak szolgálnia kell.

A kultúra nem csupán valamilyen csillogó dísz az életünkben, amely szórakoztat és bearanyozza a szürke hétköznapokat. Kornis figyelmeztetése, amely szerint „Csak művelt polgárok tudják a demokratikus intézményeket és kiterjesztett jogokat a közösség érdekében hasznossá tenni, különben mindezek csak súlyos veszedelmek forrásai”, egybecseng Klebelsberg számos beszédében és írásában megfogalmazott, iránymutató gondolataival: „A politikai demokráciát, hogy katasztrófába ne sodorjon, meg kell előznie a kulturális demokráciának, az egész népies népművelés szélesebbkörű kiépítésének”. Ezt írta Klebelsberg 1926-ban, az is kiemelve, hogy „a politikai demokrácia nem lehet üdvös egy nemzetre akkor, ha a kultúrdemokrácia nem készíti elő”. Két évvel későbbi, *Az új népiskola* című írásában pedig ezt olvashatjuk:

„Nincs időnk, mert végzetes volna, ha a politikai jogok szélsőséges kiterjesztésének szükségessége kellőképpen át nem művelt magyar tömegeket találna és 1918. és 19. mintájára lelketlen demagógok megint szétzilálnának mindent, amit becsületes konzervatív magyar férfiak vezetése alatt a magyar nemzet munkás milliói arcuk verejtékével felépítettek.”

Kormányunk mai gazdaságpolitikai küzdelmei, az elmúlt évtizedekben végzetesen eladósodott, kiszolgáltatottá vált hazánk helyzetének javításáért folytatott példamutató erőfeszítései közepette sem felejtethjük a nagy kultuszminiszter szavait: „A gazdasági élet egyes tényezőitől többször hallottuk, hogy a kultúra luxus, hogy előbb kell gazdagoknak lennünk, csak azután lehetünk műveltek, hogy nem bírjuk azokat az anyagi áldozatokat, amelyekre a más nemzetekkel való művelődési verseny sikere érdekében szükségünk van. Az ilyen prioritási kérdés, vagyis annak a feszegetése, hogy mi előbbre való, rendesen mesterkéltn, erőltetett beállítással. Vagyonosodnunk és művelődnünk kell egyszerre. [...] Műveltség nélkül elképzelhetetlen a gazdasági siker.”

A nagy elődök nyomában járva azt is tudjuk, hogy mindehhez az államnak tevékeny szerepet kell vállalnia a kultúra anyagi támogatása terén, hiszen Magyarország jelentős történelmi múltja, mérhetetlenül gazdag hagyományai, csodálatosan szép, ősi nyelvünk megtartó ereje ellenére kis piacnak számít – nyelvi, kulturális értelemben mindenképpen. Ezért azok a kulturális kezdeményezések, fórumok, intézmények, amelyek egy nagyobb országban, egy jóval szélesebb nyelvi piacon önfenntartóak tudnak lenni, vagy jobban építhetnek a magánmecenatúrára, nálunk nem létezhetnek az állam gondoskodó figyelme nélkül. S ahogy a kultúrpolitikának az ágazatot igazgatnia és nem irányítania kell, úgy az állam

által létrehozott és fenntartott mecénásszervezetnek, az immár húsz éve többé-kevésbé változatlan formában működő Nemzeti Kulturális Alapnak sem szabad mással foglalkoznia, csak az alapfeladatával: a kultúra több lábú finanszírozási rendszerének részeként a támogatások szakmai alapon történő odaítélésével az arra érdemeseknek. A nemzetgazdasági szempontból is jelentősnek mondható forrásokból gazdálkodó Alap vezetői tudják, hogy kortárs kultúránk úgy viszonyul nemzeti kultúránk hagyományaihoz, mint egy lombos, terebélyes fa ágai annak erős törzséhez. Tudjuk, hogy egységes nemzeti kánonról csak történeti dimenzióban lehet beszélni, ezzel szemben mai gazdag, példaértékűen sokszínű művészeti valóságunk sokkal inkább a kánonok interakciójaként fogható fel. Ebben az értelemben a Nemzeti Kulturális Alap nem vállalhat kanonizációs feladatokat; ez még akkor is igaz, ha egyébként a támogatások révén a kánonba, az egymással versengő kánonokba beépülő, adott esetben szimbolikus értékű művek jönnek létre a szakmai kuratóriumaink támogatásai révén.

Ennek a változatosságnak, az értékluralizmusnak a fenntartása nemzeti érdek; minden felelős kultúrpolitikus tudja, hogy a saját ízlése és értékpreferenciái nem lehetnek a támogatási rendszerben iránymutatóak, nem lehetnek kizárólagosak. A két világháború közötti időszak kultúrpolitikáját feldolgozó történész, Ujváry Gábor is kiemeli Hóman Bálintról szóló tanulmányában, hogy az egyébként markáns politikai véleményt és ítéleteket megfogalmazó politikus „művészeti kérdésekbe – Klebelsberghez hasonlóan, sőt, nála még kevésbé – alig-alig szólt bele. E tekintetben liberális volt: nem kívánta szabályozni, túrt, tiltott és támogatott kategóriákba szorítani az egyes művészeti ágakat. Megvolt a maga

határozott ízlése, ám ezt nem akarta ráerőltetni a nagyközönségre. Képes volt ellenben arra, hogy olyan célokat pártfogoljon, amelyek az ő világától fényévnyi távolságra vannak. Nem véletlen, hogy e korszak – különösen az irodalom, a képző- és az iparművészet, a zene tekintetében, de általában is – a magyar művészeti élet egyik aranykora volt.”

A kortárs kultúra gazdagságát garantáló művészi szabadság tehát védendő érték, amit a támogatási rendszer egy részének szakmai keretek között tartásával is segíteni kell. Egy részének, hiszen az államnak, illetve a választók bizalmából az államot vezető kormányzó erőknél az ágazati minisztériumon, a saját fenntartású intézményeken és a kitüntetési politika keresztül joguk van a közösségi identitást kifejező értékek erősítéséhez. Ez még akkor is így van, ha ez egy olyan összetett támogatói közösséget maga mögött tudó néppárti szervezet esetében, mint amilyen a jelenleg kormányzó párt-szövetség, nem éppen egyszerű feladat. Viszont a politika önkorlátozásának és a politikai demokráciát szolgáló kulturális demokráciának a jegyében szükség van arra is, hogy az állam bizonyos döntési kompetenciákat és hozzájuk szükséges forrásokat is átengedjen a szakmai közösségeknek, az általuk delegált kurátoroknak. Ezen eszme jegyében végzi munkáját éppen két évtizede a szakemberekből álló kuratóriumokra épülő Nemzeti Kulturális Alap.

A támogatáspolitikának viszont mind közvetlen, mind pedig közvetett, a szakma bevonására épülő formájában ugyanarra a két pillérre kell épülnie. Az egyik fő feladat az új művek létrehozásának a segítése, vagyis az alkotóművészet és részben az előadó-művészet szolgálata, a másik a megszületett művek közönséghez való eljuttatása. Ez utóbbi összetett feladat: a tudományos és ismeretterjesztő művek megírását,

a kritikai műhelyek fenntartását, a könyvkiadást, az olvasásnépszerűsítést, a közgyűjteményi rendszer működtetését, a gyűjtemények gyarapítását, feltárását és kiállításokon keresztüli bemutatását egyaránt segíteni, támogatni kell. Mindez folyamatos munkát, állandó megújulást igényel mindannyiunktól, mert – ahogy Kornis Gyula írja – „a kultúra nem kész valami, ami valakire külsőleg ráakasztható, hanem magunknak egyénileg kell meghódítanunk s ennek a hódításnak igen nagyszámú és bonyolult előfeltételei vannak. A kultúra nem a szellemi fölszerelés egy faja, melyet az iskolákban, mint valami kultúrgyárakban mérték szerint lehet csináltatni s megvásárolni. A kultúra sohasem jöhet kívülről, hanem csak belülről szervesen nőhet. A test a maga külső formáját nem egyszerre kapja valami külső mechanikai behatástól, mint egy szobor, hanem belülről fejlődik, növekszik, azaz belső formaprincípiuma van. Így a szellemnek is. Ami kívülről jön, az csak inger és anyag az öntevékenység számára.”

Ezért dolgozunk, s ezért dolgoztak elődeim, elődeink is az elmúlt két évtizedben a Nemzeti Kulturális Alapnál. S ha már a beszédem Kornisra való hivatkozással kezdtem, hogy megértsük és a magunk számára folyamatosan tudatosítsuk, vezetőként mi is a feladatunk és a felelősségünk kultúrpolitikai céljaink meghatározásakor, támogatási politikánk irányainak kijelölésekor, hadd zárjam szavaimat szintén a felelősségünk hangsúlyozásával. Vagy inkább egyéni kultúrpolitikus felelősségem kiemelésével, hiszen engem is „gyakran gyötör a történeti felelősség tudata, kínoz az a gondolat”, ami Klebelsberg Kunót is gyötörte, kínozta: „ha nem lenne elég szuggesztív erőm arra, hogy a közvéleményt a kultúra érdekében hozott áldozatok szükségességéről meggyőzzem, akkor minden igyekezetem ellenére is egyik oka leszek a nem-

zet elkerülhetetlen sorvadásának. Sorvadást mondok, mert míg a katonai bukás tragikus katasztrófával végződik, addig a kulturális alulmaradásban nincsen meg a tragikus bukás fensége, az lassan, szinte észrevétlenül csúsztat a posványba, az alsóbbrendűség fátumszerű elismerésébe, a lemondásba, a beletörődésbe, a nyomorba, a tudatlanságba. A kulturális bukás végeztszerűségét még növeli, hogy a kultúrpolitika irányának hirtelen megváltoztatásával a bajon nem is lehet segíteni, mert a politikának ez az ága mindig egy nemzedéssel előre dolgozik, kedvező vagy kedvezőtlen hatása a következő generációnál jelentkezik, mi magyarok pedig, ha Európa közepén egy nemzedékkel elmaradnánk, húsz-harminc évet behozni már nem tudnánk. Nekünk nincs időnk!”

(2013)

Egy korszak történelmi traumák között

Kultúra és műpártolás 1920–1944*

„Szeretném elmondani, mi történt a polgári műveltséggel a tíz évben, amelynek kezdetét – önkényes időszámítás nélkül – az osztrák függetlenség megszűntének, az Anschlussnak napja jelenti. Azt hiszem, most már mindenki tudja, hogy azon a napon omlott össze sok minden, ami a régi Európából megmaradt. És mi történt tíz éven át, egészen a napig, amikor – egy hajnali órában – az ennsi hídon, ahol az akkor vasfüggönynek nevezett orosz határzóna véget ért, egy szovjet katona belépett a vasúti hálófülkébe, elkérte az útleveleinket, szalutált és útnak engedett az önként választott száműzetésbe. Ebben a tíz évben nem csak országok szűntek meg, bomlottak fel, trónok és hatalmi rendszerek semmisültek meg. Ebben a tíz évben megszűnt egy életforma és egy műveltség.” E sorokat Márai Sándor írta az idén első alkalommal kiadott *Hallgatni akartam* című könyvében, melyet az *Egy polgár valólmásai* harmadik, befejező kötetének szánt, s melynek publikálása igazi irodalmi szenzációt jelentett.

Márai művében a 20. századi történelem egész világot megrengető és felforgató időszakának magyar vonatkozásaira

* Elhangzott 2013. augusztus 18-án a székesfehérvári Szent István Király Múzeum Csók István Képtárában a Szent István Emlékév keretében rendezett kiállítás megnyitóján, a megyei hatókörű városi múzeumok vándorkiállításának első állomásán.

fókuszál, s – ahogy 1949-ben a naplójába is bejegyezte – azt kutatja, „Van-e még polgári szerepkör? Ennek a kérdésnek kimondása a könyv értelme, akkor is az, ha nem tudok felelni”. De vajon létezett-e egyáltalán olyan polgári szerepkör, amelyről alkalmanként révetegen nosztalgiázik az utókor? Vajon a 20. század két óriási történelmi traumája közti, jól körülhatárolható korszakban úgy működött-e a világ, ahogyan azt látni, láttatni szeretnénk?

A Horthy-korszakként aposztrofált időszak értelmezése, pontosabban folyamatos újraértelmezése és újraértékelése nem véletlenül képes napi szinten politikai – vagy inkább nevezzük így: értékrendi – polémiaikat, identitásvitákat generálni. A szocialista diktatúra idején használatos Horthy-fasizmus elnevezés, valamint a napjainkban Horthyt köztéri alkotások témájává tenni akaró, a korszakot a német megszállásig szinte sikertörténetként láttató törekvések között tág tere van az értelmezésnek, s ezen a szép hosszan felsejlő értelmezői horizonton a figyelmes szemlélőnek az is feltűnik, hogy maga a korszak is nehezen nevezhető egységesnek. Jól kivehetően több szakaszra bontható, s a folytonosságot vagy a látszólagos állandóságot képviselő, a történelemmel egyébként sodródó Horthyn túl markánsan eltérő szemléletek és értékrendek képviselői jutottak hosszabb-rövidebb ideig hatalomhoz e bő két évtized alatt. Innen szemlélve nehezen mosható össze mindaz, amit a magyar történelem szerintem egyik legnagyobb politikusa, gróf Bethlen István és amit például Bárdossy László képviselt.

Az azért megnyugtató, hogy a viták – néhány fölösleges politikai villongástól eltekintve – leginkább tudományos vagy tudományosan megalapozott keretek között maradnak; ez még akkor is igaz, ha egyébként minden újraértelmezési,

újrapozicionálási kísérlet mögött jól kitapintható a vitázó felek identitáskereső vagy identitásmegerősítő szándéka. Osztom Karl Popper véleményét, amely szerint „a tudományban nem lehetnek végső állítások”, a történeti tudományokban különösen nem, tehát érthetően változik egy-egy korszak tudományos értékelése, s az értelmezések szükségszerűen tartalmaznak szubjektív momentumokat. Egy hozzánk ilyen közel lévő, oly sok begyógyulatlan sebet okozó időszak megítélésakor – a helyzetet erősen profanizálva – elmondhatjuk: az identitáskereső vagy identitásmegerősítés során egyszerűen nem tudunk átlépni a saját árnyékunkon, s szinte lehetetlen elválasztani ítéleteinket az előítéleteinktől.

Én a saját – teljesen konstansnak azért korántsem mondható – értékrendi bázisomról kiindulva némi meglepődéssel nyugtázhatom e néha hevesnek tűnő diskurzusban az enyémhez közelebbi álláspontok elfogadottságának erősödését a korszak újraértelmezési kísérletei során, miként azt is, hogy a vizsgálódásoknak, kutatásoknak, konferenciáknak és kiállításoknak egyre gyakrabban tárgya az az általam igen sokra tartott kultúrpolitika, melyet Kornis Gyula, Klebelsberg Kunó és Hóman Bálint neve fémjelez. (Ezzel a teraszon töltött hajnali elmélkedésemet és az írást akaratlanul is megzavaró telekszomszédom, aki kertjének locsolása közben az *Internacionálét* énekelgeti, nyilván nincs így, vagy nem lenne így, ha követné a fel-fellángoló polémiákat.)

Mindezzel még egy szemernyit sem jutottunk közelebb annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy létezett-e olyan polgári szerepkör, amelyről Márai ír. Persze, létezett – mondhatnánk hanyagul, s odavághatnánk azt is, hogy egyébként miért nem volt képes megvédeni azt az életformát és műveltséget, amelynek eltűnésén kesereg; mindazt, amit szeretnénk

a korba belelátni, s az ebből hasznosíthatót, továbbvihetőt, a ma is érvényeset a mi időnkbe beemelni. Talán azért nem volt képes erre, mert hazánkban mindig megakadt, kisiklott a polgárosodás folyamata, s miközben befogadtuk, integráltuk, részben asszimiláltuk nemzetiségeink és kisebbségeink egy részét, voltak olyan korok, amikor éppen ellenkezőleg: üldöztük, eladtuk vagy elpusztítottuk, hagytuk elpusztítani a polgárságot erősítő, a nemzet részét képező németeket és zsidókat. És persze – korszakos irodalmi művek témaválasztásán túl – szó nélkül hagytuk az úri életformát másoló nagyvárosi polgárság (kispolgárság?) életformájának szálnalmas torzulásait, amelyben például teljesen normálisnak tűnt, hogy Pesten városrészek épültek fel úgy, hogy a bérházak 50–80 négyzetméteres lakásaiban is volt cselédszoba, s minden magára valamit adó magyar, német, zsidó családnál tartottak egy faluról felhozott cselédet, mert a polgári életformába nem fért bele egy hatvan négyzetméteres lakás kitakarítása.

Hatalmas erőket kellene fektetni tehát a Horthy-éra életmódkutatásaiba is, mert a jelen kiállítás rendezőinek igazuk van abban, hogy a növekvő számú történeti feldolgozás ellenére a társadalmi, politikai változások feltérképezésén túl meglepően hiányosak az ismereteink e korszak mindennapjairól, akárcsak a tudományos-kulturális élet alakulásáról. Külön hangsúlyt kell fektetni annak a feltárására, hogy a folyamatok alakulásában milyen szerepet játszott a mindennapok tárgykultúrájára, reklámgrafikájára, a kor szűkebben és tágabban értelmezett művészeti valóságára is hatást gyakorló revizionizmus mindent átszövő politikája, amelynek számtalan káros, ugyanakkor több komoly eredményt is hozó következménye volt, s amelynek a gazdaság- vagy kultúrpolitikai hatásait is érdemes lenne vizsgálni.

Ahogy Ujváry Gábor írja e kiállítás kísérő katalógusában, „a revízió igénye nemcsak [...] a magyar külpolitikát, de a belpolitikát is részben determinálta [...]. Az egész Horthy-korszakot a revízió célja határozta meg. Könnyű napjainkban azt mondani, hogy ez – mai nézőpontból – mennyire helytelen volt. Valójában nem a hibás, sokkal inkább a kényszerű döntések sora játszott ebben szerepet. Miután valamilyen módon a magyar emberek nagy része – személyesen, rokonok vagy ismerősök révén – érintettje volt Trianonnak, politikai öngyilkossággal ért volna föl, ha bárki olyan politikát hirdetett volna, amelynek középpontjában nem a revízió követelése áll. Gondoljunk csak arra, hogy a húszas évek közepéig összesen mintegy 400 000 volt azok száma akik »repatriáltak«, azaz költöztek át valamelyik utódállamból Magyarországra. Többnyire olyan közalkalmazottak, köztisztviselők és értelmiségiek, akik nem voltak hajlandók letenni a hűségesküt új államuk uralkodójára vagy köztársasági elnökére. Ez a tömeg a korabeli Magyarország lakosságának 5%-át jelentette, ráadásul főként választó és választható, középosztálybéli polgárokat, akiknek a valódi súlya többszörösen efölötti erőt jelentett. Az elszakított területektől – különösen az Erdélyből – származó politikuskok aránya valószínűleg még ennél is magasabb lehetett.”

A mértéktartó, szélsőségektől mentes gondolkodók számára nyilvánvaló, hogy amit a történelmünk során elmulasztottunk, elvesztettünk, elrontottunk, azt maradéktalanul megjavítani, visszaszerezni, rekonstruálni képtelenség. A sokszor megakadt polgárosodást utólag még a legjobb politikai programmal sem lehet bepótolni, s a nemzedékről nemzedékre való újramegzárás, sőt az egy emberöltőn belüli politikai rendszerváltozások miatti újramegzárás sajátosan ke-

let-közép-európai életérzését sem feledteti az, hogy van néhány olyan magyar család, amely több nemzedékre visszanyúló stabil értékrendje és anyagi biztonsága miatt nem küszködik identitászavarral. Ők legfeljebb azzal barátkoznak meg nehezen, hogy a társadalmi mobilitás speciális magyar változatában jönnek vidéki „fiúk”, akiket a hátterük nem predesztinálna az ország vezetésére, mégis náluk van a kormányrúd. Nekik viszont, mármint azoknak, akiknek a sznobéria számtalan változatának fanyalgása ellenére a választók lehetőséget adtak az ország irányítására, egy korszak artikulálatlan dicsőítése és rehabilitálása helyett éppen azt kellene átgondolniuk – azt kell átgondolnunk –, hogy a mai korból visszatekintve melyek a hibásnak ítélnélhető döntések, s melyek hoztak be olyan szempontokat a gazdaság- és társadalompolitikába, de különösen az identitásra a legnagyobb hatást gyakorló kultúrpolitikába, amelyek ma is érvényesek és hasznosak lehetnek.

Fontos érteni a különbséget: nem azt kell átvenni, beemelni a mai döntéshozatalba, ami rosszul értelmezett kurzusépítéshez vezet, hanem azt, ami úgy bír társadalmat formáló, nemzeti identitást megőrző erővel, hogy mindeközben kortárs, korszerű és előremutató. S ehhez bőven találhatunk muníciót Klebelsbergnél, valamint a korszak további nagy politikusainál, kultúraszervezőinél, mecénásainál, íróinál, művészeinél, tudósainál. Ehhez az elvégzendő munkához ad a történettudományt és a napi politikai cselekvést összekötő szempontokat ez a kiállítás és annak kísérő katalógusa, s ez az, amire – büszkén mondhatjuk – ráértett a mi városunk, Székesfehérvár jelenkori vezetése is. A „Zavaros-korszakhoz” és a „Csitáry-érához” okosan visszanyúlva egy olyan Szent István-évet szerveztek, amely egyszerre illeszkedik a város

történeti hagyományaihoz, és képes mind az átlagpolgárnak, mind a tudományos, a művészeti és a politikai élet vezetőinek lehetőséget adni arra, hogy átérezzék saját magyar, Fejér megyei és székesfehérvári identitásuk gazdagságát és szépségeit, s ugyanakkor a múltba révedés helyett vigyázó szemüket a jövőre vessék.

(2013)

Klebelsberg Kuno fehérvári szobránál*

Kelet- és Közép-Európa zezugos tájain sok-sok generáció belénk égett tapasztalata miatt érezzük úgy, hogy nemzedékről nemzedékre újra kell kezdenünk az életünket, vagy hogy apáink és nagyapáink félbehagyott életét és művét kell folytatnunk, befejeznünk. S vannak köztünk sokan olyanok is, akik egy vagy több hatalmas fordulatot, rendszerek bukását és újabbak születését élték meg, s egy élet során többször újrakezdték azt, amit akaratukon kívül hasított ketté a politika kegyetlen szeszélye.

Igaz ez a nemzetünk történetére is. Hóman Bálint a Magyar Történelmi Társulat 1933. május 4-én tartott közgyűlésén elmondott, gróf Klebelsberg Kunóról szóló emlékbeszédében emlékeztetett arra, hogy „a magyar nemzet történetét Klebelsberg Kuno egy ízben nagy katasztrófákat követő újrakezdések sorozatának nevezte. Megállapításában sok az igazság. Bár az újrakezdések ismétlődése együtt jár az emelkedés és hanyatlás korszakainak ritmikus váltakozásával s ezért minden történeti folyamatra jellemző, a magyar történetben mégis egész különös hangsúllyal jelentkezik. Nemzetünk sajátos földrajzi elhelyezkedésének, történeti adottságának és

* Elhangzott 2013. november 13-án a székesfehérvári Szent István Emlék-év és a Ciszterci Szent István Gimnázium jubileumi ünnepeinek keretében a középiskola bejárata előtt állított, egészalakos Klebelsberg-szobor avatásakor, Klebelsberg Kuno születésének 138. évfordulóján.

külpolitikai viszonylatainak következtében a magyar történelem nagy korszakaiban megfigyelhető lendületes előrehaladást és nagyvonalú fejlődést minduntalan erőszakos beavatkozások, nagy nemzeti katasztrófák keresztettkék s a nyugodt és egyenletes fejlődés menetét hirtelen összeomlások zavarták meg. E katasztrófák mindannyiszor új kezdeményezéseket tettek szükségessé, újakezdéseket a nemzeti élet minden területén. A magyar nemzet életének katasztrófális válságai-ból mindannyiszor megifjult erővel indult új élete, új emelkedés és új virágzás magaslata felé, mert épp a katasztrófák után támadtak fiai, kik a végső pusztulás veszedelmét felismerve és avval tudatosan szembeszállva, a nemzeti élet minden ágazatában erőteljes kezdeményezésekkel alapozták meg az új fejlődést biztosító intézményeket, céltudatosan jelölték ki az új utakat. A Trianon-utáni újakezdés korszakának ily kezdeményező egyénisége volt a magyar kulturális élet területén [...] gróf Klebensberg Kuno.”

Klebensberg persze a saját életében is megtapasztalta a nagy katasztrófákat és az újakezdéseket, az előre láthatatlan és a senki által nem várt, megjósolhatatlan fordulatokat. Gondoljunk csak a nagy háborúra, a tanácsköztársaság tomboló terrorjára, Horthy szerepvállalására, a király nélküli királyságra, valamint az ország széthullására, Trianon máig feldolgozatlan, talán örökre feldolgozhatatlan traumájára. S ha nem hal meg oly korán, akkor megtapasztalhatta volna mindazt, amit a nálánál tíz évvel fiatalabb Hóman megélt, s részben elszenvedett: a II. világháborúba sodródást, a bécsi döntéseket, a holokauszt szennyét, a háború utáni reménykedés és demokratizálódás kommunisták általi eltaposását. Rendszerek porba hullása, remények szertefoszlása – mondhatnánk a 20. századi magyar történelemről, nem felejtve, hogy köz-

ben mindig voltak olyanok, akik az újrakezdés motorjaivá, sőt máig ható szimbólumaivá tudtak válni. Közülük is kiemelkedik a Bethlen-kormány kultuszminisztere, az elmúlt másfél évszázad legnagyobb magyar kultúrpolitikus.

Ennek az állításomnak nem mond ellent az, hogy Klebelsberg személyét és munkásságát is erősen támadták. Hóman szerint „művelődéspolitikai törekvései, alkotásai, egész kultúrpolitikai koncepciója és annak egyes részletei még életében és halála óta is sok gáncsban és kárhóztatásban részesültek. Törekvéseit irreálisnak, alkotásait és szervezéseit túlméretezettnek, politikáját elhibázottnak mondták s a gáncsoskodóknak még a világválságban gyökerező súlyos állampénzügyi helyzetért is őt okoló epés bírálata – sajnos – széles rétegekben visszhangra talált. Pedig ez a részletek szemszögéből ítélkező kritika merőben igaztalan volt, mert nem ismerve fel Klebelsberg politikájának irányító elvét, az alkotásaiban rejlő maradandó értékek mérlegelésére, munkássága igazi jelentőségének értékelésére is képtelennek bizonyult.”

A mindennapok politikai mocsárküzdelmeitől egy kicsit elemelkedve, egyúttal Hómannak is ellentmondva állíthatjuk, hogy Klebelsberg nagyságát már életében elismerték kortársai és közvetlen utódai: 56 éves korában bekövetkezett, váratlan halála mélyen megrendítette a politikai elitet, amely méltóképpen köszönt el tőle. A kultuszminiszter temetése körüli megmozdulás hasonlatos volt Kossuth Lajos 1894-es temetéséhez, csak hogy őt a hatalomban levők is elbúcsúztatták. Klebelsberget Kossuthhoz hasonlóan a Nemzeti Múzeumban ravatalozták fel, húszezer ember jelent meg a szertartáson, és hatalmas tömeg vett részt a szegedi temetésen is. Halála után hét évvel, 1939-ben emlékművet emeltek a tiszteletére a fővárosi Eskü – ma Március 15-e – téren.

Grantner Jenő klasszicizáló szoborcsoportjának a kálváriája viszont jól jelzi, miként próbálták a szocialista diktatúra idején személyét és óriási életművét kitörölni a kollektív emlékezetből.

Az alkotást 1939. május 14-én avatták fel; Horthy Miklós kormányzó és felesége, Klebelsberg özvegye és Glattfelder Gyula csanádi püspök jelenlétében Teleki Pál miniszterelnök mondott beszédet. A mű mellékalakjai Klebelsberg munkásságnak lényegére mutatnak rá: az ülő nőalak a művészetet, a férfi a tudományt jelképezi. A világháborúban megsérült szoborcsoport mellékalakjait Adyligeten állították ki; a szovjetek nyomán járó hatalmasságoknak eszükbe sem jutott a szobrot helyreállítani. Erre egészen 2001-ig kellett várni, amikor is Tóth Kálmán restaurátor munkájának eredményeképpen a budai Ciszterci Szent Imre gimnázium és templom között talált otthonra. Méltó helyre került az egykori ciszter diák szobra, hiszen miniszterként komoly szerepet vállalt a patinás budai iskola életében: az 1929-re felépült nagy gimnáziumi épület, a Wälder Gyula tervezte csodás neobarokk palota építési költségeinek a felét – állami támogatásként – a kultuszminiszter folyósította, míg a másik felét a ciszter rend ökonómusa, Hagyó-Kovács Gyula gazdálkodta ki. (Ugyanaz a Hagyó-Kovács, aki jószágigazgatóként a ciszterciek 31 000 katasztrális holdnyi birtokát irányította Előszálláson, s akinek a működése során a Fejér megyei uradalom az ország második legkorszerűbb, legjövedelmezőbb mezőgazdasági nagyüzeme lett. E jelentős gazdasági és szellemi teljesítménynek adózva avattuk fel Dékány Árpád Sixtus főapáttal a Nemzeti Kulturális Alap köztériszobor-állítási programjának keretében elkészült Hagyó-Kovács Gyula-mellszobrot az előszállási ciszter kastély előtti parkban.) S ha

már az 1912 óta működő budai ciszterci gimnázium környezetében áll egy Klebelsberg-szobor, akkor a kétszáz éve a ciszterek fenntartásában működő 325 éves fehérvári iskola sem feledkezhet meg az egyik legkiválóbb diákjáról, aki ráadásul mindig hűséges volt Székesfehérvárhoz, valamint egykori alma materéhez és a ciszterci rendhez is.

A székesfehérvári cisztercita rendi főgimnázium kétszáz éves jubileumi ünnepén, 1924. november 9-én elmondott beszédében Klebelsberg kifejtette, hogy „itt nem egyszerű iskoláról van szó, hanem olyan nagyjelentőségű kultúrintézményről, amely beleszövődött a magyar művelődés életébe”. Egy olyan intézményről, amelynek a falai között a tudás, a műveltség átadásán túl az identitás, az erkölcs megerősítése, azaz a keresztény alapú nevelés is a pedagógiai munka fundamentumának számított. Sokat gondolkodott azon, „mi a titka a cisztercita nevelés nagy sikereinek. Én ezt az erkölcsi erők fennmaradásának törvényében látom – mondta Klebelsberg koronázó városunkban. – Ismerjük a természettanból a fizikai erők fennmaradásának törvényét. Ha a természet öntudatlan erői ekként fennmaradnak, hogy enyészhetnek el az erkölcsi erők, melyek belső kedélybeli munkának gyümölcsei. Az a sok lemondás, önmegtagadás, áldozatkészség, mellyel tele van a szerzetes tanárnak lelke, mikor nevel és tanít, nem enyészik el, hanem mint eleven vagy lappangó erő él tovább a tanítványok lelkében. Gondos pszichológiai analízis kimutathatná, hogy egy-egy szép elhatározásnak, nagy tettnek, termékeny alkotásnak impulzusát valamikor régen a tanár szava, a tanár példája adta meg. Jó öreg tanáraink a fehérvári gimnáziumban megtanítottak bennünket erősen akarni, nyomatékosan cselekedni, a hazát szeretni, az Istent félni és ezek az erkölcsi erők fennmaradtak és élnek

bennünk tovább. Bizonyára sokan vannak régi tanítványok e teremben, akik a kotangens-tételt már nem tudják levezetni, sem a rendhagyó görög igék aoristosát megmondani, de a feledékenység morzsoló ereje semmit sem vett el bennünk abból az erkölcsi útravalóból, amit cisztercita nevelőjüktől az életre kaptak.”

Klebelsberg életre szóló muníciót kapott a fehérvári iskolában; számtalanszor kiemeli oktatóit, különösen irodalomtanárát, a későbbi zirci apát Werner Adolfot, de az alma mater történetén elmerengve megemlíti Werner nagy elődjét, Dréta Antalt is, aki „1812 és 1814 között egyesíti a pilisi, pásztói és zirci apátságokat, ezzel véget vet az erők elforgácsolásának és megveti az anyagi alapot ahhoz, hogy az egri gimnázium mellé 1813-ban a rend már képes átvenni a székesfehérvári és pécsi gimnáziumot, mely ténnyel voltaképpen megalapítja a ciszterci rendet mint magyar tanítórendet”. Mi Fejér megyében Dréta Antalra mint településalapítóra is emlékezünk; az egykor szebb nevű Mezőfalva általános iskolájának a szomszédságában neki is állítottunk szobrot ebben a kormányzati ciklusban, hiszen 1811-ben ő hozta létre Hercegfalvát.

*

Ha valakivel sokat foglalkozik az ember, észrevétlenül is személyes érzelmi viszonyba keveredhet vele. Mintha személyesen ismerte volna, mintha látta volna feltűnni a Parlament folyosóján, mintha elment volna mellette a szegedi Dóm téren valamelyik nyári délután, s mintha egyszer meg is szorította volna a kezét a fehérvári iskola lépcsőjén, amikor elkíserte a kisgimnazista lányát az első tanítási napon.

Én is így vagyok Klebelsberggel, s tudom, hogy amiként megveregetem édesapám sírja fölött az obeliszket, mintha

férfiassan vállon vagy háton ütnénk egymást, hasonlóképpen fogok Klebelsberg Kuno szobrához érni ifjú- és felnőttkorom meghatározó városában járva. Mert ismerem őt, érteni vélem a lelkesedését; nemcsak a nyelvünk és a kultúránk azonos, hanem a kultúrpolitika erejébe vetett hitünk is közös, és talán még a habitusunkban is van hasonlóság. Ravasz László református püspök mondta róla, hogy „Klebelsberg a poros, olajos szerkezetben a konok acélrugó. Sohasem értettem mohó sietését, tervben és tettben való telhetetlenségét. Most már látom, hogy valami ösztön csilingelt benne: az idő rövid, magyar embernek sietni kell, mert századokat késtünk. »Munkálkodjatok, míg nappal vagyon, mert eljő az éjszaka, mikor senki sem munkálkodhatik.« Összegyűjtötte és felgyűjtotta a mának minden olaját, kölcsönkérte és elégette a holnap olaját, mert ránk szakadt tegnapok bús örökségét akarta elűzni. Minden vonalat kirajzolt, minden követ megmozdított s útnak indított romok és templomok közt kinyúlt alakja, mint egy modern magyar Palladioé. Lényének idegenségét az adta, hogy onnan jött, ahol a renaissance pápák, fejedelmek, mecénások a tevékenység és alkotás lázában égve építenek és újra építenek, kortársaikat kihasználva és lenézve, s egyedül csak az utókor dicséretét szomjúzva. Ő volt a legkonkrétabb, leggyakorlatibb s ugyanakkor a legnagyobb álmu magyar kultúrpolitikus... Tanítása az a szívós, elszánt munka, mely a természet könyörtelen konokságával dolgozik, mint a fecskébe szorított építő ösztön, mely Arany János szerint lerombolt fészket késő nyárban is újra kezdi rakni, még ha kora ősszel el is kell roppennie belőle. Ő is elroppent befejezetlen alkotásai közül, mint az Arany János fecskéje, nem azért, mert későn kezdte a fészekrakást, hanem azért, mert az ősz kegyetlenül korai volt.”

„Nincs időnk” – írta maga Klebelsberg is, s nincs időnk nekünk sem. Magam is nyughatatlan természet vagyok, ezért érzem át, s értem meg Klebelsberg mohó sietségét, tervben és tettben való telhetetlenségét. Az az ösztön csilingel bennünk is, kései utódokban, amire Ravasz László oly pontosan rámutatott: „az idő rövid, magyar embernek sietni kell, mert századokat késtünk”. Magam is egyszerre szeretném szüleim, nagy- és dédszüleim elveszített idejét, ellopott lehetőségeit visszahozni, s mindent megvalósítani, amit ők szertettek volna, hiába tudom, hogy ez képtelenség. S idő leginkább a kultúrpolitikához kell: nem lehet egy kormányzati ciklus alatt rendbe tenni mindazt, amit a korábbi időszakok elrontottak. Kultúránkra, intézményrendszerünkre és értelmiségünk állapotára egy pillanatra madártávlatból tekintve láthatjuk, hogy még mindig a szocializmus kádári-aczéli időszakának a foglyai vagyunk. Ennek tudatában kell a munkánkat végeznünk, mert a kultúrpolitika „mindig egy nemzedékkel előbbre dolgozik, kedvező vagy kedvezőtlen hatása a következő generációnál jelentkezik, mi magyarok pedig, ha Európa közepén egy nemzedékkel elmaradnánk, húsz-harminc évet behozni már nem tudnánk. Nekünk nincs időnk!”

Ugyanakkor igaza van Klebelsbergnek abban, hogy „a kultúrpolitika hosszú lejárátú váltó. Ha az adópolitika vagy a gazdasági politika rossz, a bajok rögtön jelentkeznek és megmozdul a nemzeti társadalom és javítani kell a hibás politikán. A kultúrpolitika terén nagyon sokáig lehet észrevétlenül vétkezni, de amikor az új nemzedék felnött, akkor az elkövetett hibákon, bajokon javítani, segíteni már nem lehet.” Ráadásul a mi feladatunk sem kisebb, mint a múlt század húszas éveiben volt, legyünk bár szülők, politikusok, kulturális szakemberek, pedagógusok, köztük a fehérvári

ciszterci gimnázium tanárai: „nekünk olyan nemzedéket kell ma felnevelnünk, amely húsz év múlva meg fogja állani a versenyt az akkori más nemzetek generációival”.

Pető Hunor, a fehérvári Klebelsberg-szobor alkotója azt nyilatkozta, hogy „elsősorban az emberre vagyok kíváncsi, magával az emberrel akarok párbeszédet folytatni a róla készült műtárgyon keresztül”. Az érző, gyarló emberről sem szabad megfeledkeznünk, aki ugyan nagyon távol van tőlünk, de művének kisugárzása észrevétlenül alakítja a 21. századi mindennapokat is. A szobrásznak a megformázás során az jelentette a legfőbb kihívást, vajon lehet-e olyan meghatározó szimbolikája egy neves személyiség viszonylag hagyományos ábrázolásának, „amitől a köz esetleg többnek érzi magát, illetve motiválja a saját hétköznapi tevékenységébe vetett hitét”. Klebelsberg életművével kapcsolatos mostani elmélkedésem előrevetíti, hogy a bronzba öntött nagy történelmi személyiséggel nap mint nap találkozó fehérvári gimnazistáknak is több lesz ez a szobor, mint „egy elsárgult fénykép kópiája”. Nem kell aggódnia Pető Hunornak, a plasztika „az illető ábrázolásán túl” képes lesz mást, jóval többet is közölni. Minduntalan arra fog figyelmeztetni bennünket, amit Klebelsberg mondott: „Nem győzöm elégszer hangsúlyozni: az a kis darab föld, melyet Magyarországnak neveznek, a mi hazánk, Európa belvárosában fekszik. A műveletlenség zsupfedeles háza számára Európa belvárosában túlságos drága lenne a házhely, s hamarosan lerombolnák az ott éktelenkedő házat. Vagy megtartjuk legdrágább nemzeti örökségünket: műveltségünket, vagy törölnek bennünket az önálló nemzetek sorából és pusztulnunk kell erről a földről.”

Zárásként nem mondhatok mást, mint amivel 1926. október 17-én Tisza István szobrának a leleplezésekor fejezte

be beszédét a kultuszminiszter: „Nagy államférfiú, nemes hazafi, [...] férfiak mintaképe, hódolattal hajolunk meg nemes emléked előtt. Ércszobrod mint emlékeztető példa álljon az újjáépítés korának nemzedéke előtt!”

(2013)

NEPISKOLAI PROGRAM KERETÉBEN 1926-1929 KÖZÖTT.
FELÁLLÍTOTTA DARUSZENTMIKLÓS KÖZSEG ÖNKORMÁNYZATA 2011-BEN.
„NEM NEPISKOLA VAGY EGYETEM, HANEM NEPISKOLA ÉS EGYETEM”

Kultúrpeesszimizmus kontra alkotóerő

A daruszentmiklósi Klebelsberg-szobor avatása*

„A világháború nyomán az emberiség életével és kultúrájával szemben valóságos apokaliptikus hangulat uralkodott, a legyőzött országokban a lemondásnak és kétségnek fáradt, mindjobban csak bíráló lamentációja hangzott. Az ész, amely az emberi életet és kultúrát válságba rántotta, amikor fenéig elracionálizálta és eltechnizálta, most ugyanezt az életet és kultúrát kíméletlenül elemezni kezdte s a maga elégtelenségéről meakulpázott. [...] A világháború után, amely a népek szenvedési kapacitását kimerítette, az egyetemes fáradtságból és nyomorúságból természetszerűen fakadt fel a *kultúrpeesszimizmus*...”

E gondolatokkal kezdte meg a Magyar Pedagógiai Társaság 1932. október 15-i ülésén Klebelsberg Kunóról tartott emlékbeszédét Kornis Gyula, a miniszter egykori közoktatásért felelős államtitkára. Kornis arra is rámutatott, hogy voltak olyan nemzetek, amelyeknek a kultúrpolitikai lendülete szöges ellentétben állott a kultúra ily módon felfogott „maró elméleti kritikájával”. „Amikor az elméleti gondolkodók az emberi kultúra alkonyáról sóhajtoztak, ugyanakkor a nemzetek gyakorlati ösztöne, szellemi életereje világszerte a kultúrának eddig soha sem látott tudatos és tervszerű irányításába

* Elhangzott 2013. december 13-án a daruszentmiklósi Klebelsberg-szobor avatásakor.

és fejlesztésébe fogott, minden erejét összeszedte olyan hatékony kultúrpolitika megteremtésére, amelynek célja a nemzet összes szellemi erőinek és értékeinek fokozatos kifejlesztése. Kulturális költségvetésüket a békebelivel szemben mindenütt megkétszerezték, megháromszorozták, az új nép-, közép- és szakiskoláknak óriási tömegét állították fel, a tankötelezettség határát több esztendővel felemelték, a felnőttek oktatásáról hivatalosan gondoskodtak, új egyetemeket és szakfőiskolákat alapítottak, tudományos kutatóintézeteket létesítettek, nagy számban új művészeti intézményeket, múzeumokat s könyvtárakat emeltek.”

Ahogy Kornis is kiemelte, Klebelsberg legfőbb érdeme, hogy a magyar nemzetet, „amelyet a világháború leginkább porba sújtott s testében-lelkében leginkább szétmarcangolt”, ebbe a nagy szellemi építkezésbe bekapcsolta. „Egy sem volt Európa államférfiai közül, aki tervszerűbben s nagyobb odaadással iparkodott volna feloldani a sötét elméleti kultúrpeszsimizmusnak s az erőtől duzzadó gyakorlati kultúrpolitikának most vázolt paradoxonát. Világosan látta ugyanis, hogy a kultúrát nem az önmagát boncoló ész, a kritizáló elmélet teremti, hanem az öntudatlanul feltörő alkotóerő, amely ösztönösen hisz az életnek magasabb értelmében, a kultúrának: vallásnak, erkölcsnek, tudománynak, művészetnek értékeiben és eszményeiben.” Ez talán a legfontosabb, amit mi, kései utódok a mai kultúrpeszsimizmus közepette példaként állíthatunk magunk elé: bár személyes felkészültségünk, tehetségünk és képességeink, a munkánk támogatottsága minden bizonnyal elmarad a nagy elődökétől, így Klebelsbergétől is, erősen hiszünk az élet magasabb értelmében, a kultúra értékeiben és eszményeiben, az alkotás erejében. És mind-

annyiόνknak a maga pozíciójában kell küzdenie, alkotnia s értékeket teremtenie.

Erre az önmagunk elé állított példára, erre a fontos élet-eszményre és -célra folyamatosan figyelmeztetnünk kell magunkat, ezért állítunk szobrot a számunkra fontos, meghatározó erővel bíró példaképeknek. Klebelsberg Kuno szobra tehát nem csupán tisztelgés a nagy elődök egyike előtt, nem valamiféle tájépítészeti díszítőelem, amelynek látványa esztétikai bírálatra, művészettörténeti dimenziójú vélemény megfogalmazására késztetne bennünket, hanem egy különleges tükör, amelybe belenézve arról kell szint vallanunk, hogy bennünket is magával ragad-e az „ösztönös *cselekvő hitnek és alkotó vágynak*” a fausti ereje, amely Kornis szerint a kultúra igazi lendítő kereke. Hogy mi is megteesszük-e azt a saját életünkben magunkért, családukért, nemzeti közösségünkért, ami a képességeinkből és a lehetőségeinkből telik.

*

Kivételesen ritkán adódik egy magyar kultúrpolitikus életében, hogy egy évben két szobrárt is felavathassa a magyar történelem minden bizonnyal legnagyobb hatású kultúrpolitikusának, Klebelsberg Kunónak. 2013. november 13-án, születésének 138. évfordulóján egykori iskolájának, a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnáziumnak a lépcsőjén adtuk át Pető Hunor egészalakos alkotását, s most Daruszentmiklós településen avatjuk azt a mellszobrot, amelynek megvalósításába jóval előbb belefogtunk, mint a fehérvári szoboréba. Rauf Norbert daruszentmiklói polgármester ötlete volt, hogy örökítsük meg a kultuszminiszter emlékét az egyik első tanyasi Klebelsberg-iskola épületénél, s valójában ez

a gondolat inspirált arra, hogy megyeszékhelyünk patinás gimnáziuma előtt is állítsuk fel a szobrát. S minthogy a kiváló képzőművész, Pető Hunor már a daruszentmiklósi mellszobor megformázása közben beleásta magát Bethlen miniszterének életútjába és életművébe, az egészalakos szobor megalkotására is őt kértem fel.

Klebelsberg a gazdasági konszolidációnak köszönhetően minisztersége második szakaszában, 1926-ban indította be népiskola-építési programját, de már korábban is elkezdte a kistelepülések, tanyák oktatásának tervszerű fejlesztését. Egy-évtizedes tevékenységének eredményeképpen 1930-ig ötezer népiskolai tantermet és tanítói lakást adtak át, jellemzően az anyaország legelmaradottabb vidékein. Azon túl, hogy az „alsóbb néptömegek” széleskörű képzésével a fokozódó európai gazdasági versenyben való sikeres részvételünk elősegítéséhez kívánt képzetebb munkavállalókat kinevelni, a demokratikus korszellem megértése, Klebelsberg demokratikus elkötelezettsége is fontos szerepet játszott a döntéseiben. Ahogyan Kornis fogalmazott: Klebelsberg „megérezte a korszellem egyetemes törekvéseit, különösen a *demokrácia* kultúrpolitikai követelményeit. Az extenzív kultúrpolitikának világszerte erős lökést adott a széles néptömegeknek egyre fokozódó politikai hatalma. Klebelsberg lelkét valóban mélyen áthatotta az a kultúrpolitikai cél, hogy a népoktatás és népművelés fejlesztésével a szellemi javakat igazságosan ossza el a társadalmi rétegek között, hogy a nagy földművelő és iparos munkástömegeket a művelődés eszközeivel a bennük szunnyadó szellemi erők kifejtéséhez s ezzel fokozottabb kereseti lehetőséghez, okszerűbb gazdálkodási módokhoz, emberibb életigényekhez s a politikai jogok öntudatosabb gyakorlásához juttassa.”

Ez azonban nem ment egyik pillanatról a másikra, sőt kezdetben Klebelsbergnek – Bethlen István belügyminiszterként – oroszlánrésze volt annak a választójogi rendszernek a kidolgozásában, amely biztosította a kormánypártnak a korszakban végig érvényesülő parlamenti vezető szerepét, s amelynek ára a műveltségi cenzus alkalmazása és a titkos szavazás részleges eltörlése volt, amiért komoly bírálatok érték Bethleneket. Mint Romsics Ignác kiemeli, Bethlen „egyik alapvető célkitűzése az volt, hogy a városi és falusi középrétegek befolyását visszaszorítsa, a történelmi elitét pedig a lehetőségekhez képest minél teljesebb mértékben visszaállítsa”. A miniszterelnök szerint az általános és titkos választójog „a nyers tömegek uralmához” vezet, s „azok az országok, ahol a tömegek uralma válik úrrá az egész nemzet felett, a pusztulásnak vannak kitéve”. Ujváry Gábor a *Rubicon* című történelmi magazin Bethlen Istvánnal foglalkozó számában rámutat arra, hogy Bethlen és Klebelsberg is a választójog későbbi kiterjesztését tervezte, ugyanakkor szerintük ezt „csak akkor szabad bevezetni, ha ebben az alapvető politikai jogban azok részesülnek, akik legalább írni, olvasni tudnak, ily módos képesek az önálló tájékozódásra”. A *Választójog és népiskola* című, a Pesti Napló 1928. december 8-i számában megjelent írásában Klebelsberg kiemelte, hogy „a mai állapot csak átmeneti és a szükséges ideig csupán akkor tartható fenn, ha időközben becsületes, határozott erőfeszítéseket teszünk a végből, hogy tömegeinket tervszerű népművelés révén a politikai jogokra igazán éretté tegyük. A világpolitika fejlődése egyik oldalon a *diktatúrák*, a másik oldalon a *teljes demokráciák* felé tendál és ebben a világkörnyezetben él a magyar nemzet is. Tervszerű népművelési akcióval azon kell tehát dolgoznunk, hogy politikai életünk-

nek bárminő alakulása ne találja a magyar népet lelkiileg készületlenül.”

Bethlen támogatta minisztere elképzeléseit, s 1927-ben úgy nyilatkozott: a népiskola-építési programot „teljes erővel tovább kell folytatni, hogy végre elérkezzünk oda, hogy ne legyen az országban falu vagy tanyakör, melynek ne volna meg a maga iskolája”. A program eredményei egyértelműen látszottak: Klebelsberg miniszterségének kezdetekor a hat-éven felüli népesség mintegy 15 százaléka volt analfabéta, míg két évtizeddel később már csak 7 százalék.

*

2013-ban az 1290 lakosú Daruszentmiklós választóközségem egyik legnehezebb helyzetben levő települése. A tanyák-ból, kisebb településekből létrejött mezőföldi községek történetéhez hasonlóan Daruszentmiklós története is felfogható az önállóvá válás útjaként. 1927 októberében – a ma Mezőfalva néven ismert – Hercegfalvától különvált Előszállás település, amely magában foglalta a környező pusztákat, Daruhegyet, Ménesmajort, Kiskarácsonyt, Nagykarácsonyt is. A húszas években Daruhegyen adták át a környék egyik első osztatlan, egytantermes iskoláját, a Klebelsberg-kúria épületét, amely mellett ma felállítottuk az egykori miniszter szobrát. A daruhegyi épületet a szegedi Dóm tér tervezőjeként ismertté vált Rerrich Béla (1881–1932) műépítész, kertépítőművész tervezte 1910/1911-ben. Ezt a tervet karolta fel Klebelsberg, s ennek a mintájára készült a többi népiskolai épület hazánkban. 1952-ben Nagykarácsony kivált Előszállásból, szintén az önálló települési létet választva, majd ötven évvel később a Daruhegyből, Dánieltepből és Kísszentmiklósból álló Daruszentmiklós lakói ugyanígy döntöttek.

Bár a településnek már van új, viszonylag korszerű iskolája, a falu polgárai mégis fontosnak érezték, hogy védjék és felújítsák az egykori Klebelsberg-iskolaépületet. Azért, hogy az épület és a mellette elhelyezett új szobor sokáig hirdesse a helyieknek és az ide látogatóknak azt, amit Hóman Bálint mondott: „Klebelsberg Kuno munkássága besugározta a magyar művelődés minden mezejét, fényt árasztott kultúránk minden életszervére.”

(2013)

Mi a magyar?

A meg nem értés paradoxona

Politika és művészet a megszűnő
irodalmi kultúrában*

Vajon a Facebook-generáció tagjai érteni fogják-e Susan Sontag több mint két évtizeddel ezelőtti kijelentését, amely szerint már nem irodalmi kultúrában élünk? Állítása annak tükrében különösen izgalmas, hogy a nyolcvanas–kilencvenes évek fordulóján Sontag sem sejthette, micsoda fordulat fog lezajlani az infokommunikációs világban, s ezen keresztül a műveltséghez, a mérvadó tudáshoz, a referencialitáshoz való viszonyunkban, olvasási szokásainkban és az írás módszertanában. Korunk láthatólag újabb és újabb drámai erejű paradigmaváltásokat kényszerít rá alkotóra és befogadóra, programozóra, tartalomszolgáltatóra és felhasználóra. A sontagi kijelentés értelmezéséhez tudni kell azt is, hogy mit jelentett irodalmi kultúrában élni, a megértés viszont feltételezi az irodalmi kultúrában való szocializálódást, ami azt sejteti számunkra, hogy azon utolsó mohikánok közé tartozunk, akik tehetetlenül keseregnek az irodalmi kultúra – nem pedig az irodalom – végén.

Irodalmi kultúra és irodalom nem egymást fedő fogalmak. Míg az irodalmi kultúra végét egyértelműen faktumként könyvelhetjük el, addig az irodalom, a szépirodalom létezik, s számtalan formában fog tovább burjánzani a közösségi

* Elhangzott 2011. augusztus 10-én a 39. Tokaji Írótábor nyitóelőadásaként.

oldalakkal és blogokkal zsúfolt virtuális térben is. Pusztán megváltozott írói feladatvállalásokkal. Igaz ez még akkor is, ha a kommunista diktatúra összeomlása óta eltelt két évtizednek az az Esterházy Péter-i gondolat lett a sokak által elfogadott, általam viszont erősen vitatott érvényű tételmondata, hogy „az irodalomnak nincs oka, célja, az irodalom van”. Ha elfogadjuk, hogy nincs ok, nincs cél és nincs feladat, akkor megváltozott feladatvállalás sem lehet; a cél és a feladat fogalmainak ebben a kontextusban való használata egyébként is gyanús, mert azok irodalmon kívüli szempontokat hoznak be a literatura világába.

„Az én mondataimnak amúgy is valamelyest más a valósághoz való viszonya, majdnem hogy fordított, mint ami normális – nyilatkozta Esterházy 1992-ben. – Nem leírom a valóság egy részét, és akkor úgy ellenőrzöm magamat, hogy jól dolgoztam-e, hogy ezek a mondatok valóban leírják-e ezt a valóságot, hanem mondatokat eszkábálok, és a mondataim valóságát ellenőrzöm azon, hogy megnézem, van-e a világban olyan rész, amely megfelel ennek a leírásnak. Ez egy más viszony, amely lényegében azt állítja, hogy én csak a nyelvet tekintem valóságnak, és mindent nyelvnek tekintek. Vagy még inkább: az egyetlen dolog, amit komolyan veszek, az a nyelv.” Miközben Esterházy alkotói módszere legitim, azt szögezzük le: a nyelv valóságossága még nem jelenti azt, hogy az irodalom önreflexivitása kizárhatja és kiválthatja az önmagán kívüli valóságelemekre való reflektálás funkcióját.

A Kossuth Klubban 2002 májusában rendezett *Rendszerváltás és irodalom* című vitában Károlyi Csaba kritikus vitatta azt, hogy jó lenne, ha a jelenlegi (akkori) politika számára drámai módon felértékelődne az irodalomnak, a kultúrának a szerepe és jelentősége. „Erre én azt mondom, hogy isten

ments. Mert akkor a következő lépés az lenne, hogy a politika meg is akarná határozni, mit csináljon az irodalom, mert számára rettentően fontos az irodalom szerepe. Ha a politika számára drámai módon fontos az irodalom szerepe, annak csak politikai oka lehet, ha meg politikai oka van, akkor a politika bele akar szólni az irodalomba. Erre történnek kísérletek nyilván, és az elmúlt négy évben is történtek, szerencsére nem volt sikeres. Isten ments, hogy a politika bele dumáljon az irodalomba! A politika számára az irodalom annyira legyen fontos, amennyire minden országnak fontos, hogy a kultúrája fennmaradjon, továbbfejlődjön, illetve a hagyományait megtartsa, ehhez a mindenkori kormányzat biztosítsa az anyagi és egyéb szervezeti kereteket – slussz passz. Egyébként ne foglalkozzon irodalommal. [...]

Ha az irodalmi életet nézem, a rendszerváltás a magyar irodalomban minden probléma ellenére abszolút pozitív dolog volt, amennyiben a magyar irodalom szereplői a rendszerváltás előtt azt szerették volna, ha a politika nem szól bele közvetlenül az irodalomba, ha mindenki nyugodtan írhatna és jelentethetné meg a műveit, ha nem volna cenzúra és direkt politikai nyomás az irodalmon. Ez tulajdonképpen megszűnt, ezzel együtt jár természetesen, amiről [Pomogáts] Béla beszélt, hogy az irodalom szerepe leértékelődik. Hiszen ha működik az ország parlamentje, az irodalom parlamentje nem érdekes annyira, mert az ország dolgait a politikai parlamentben intézik. Az írónak megszűnik a politikai szerepe. Ebből következik, hogy a közéletben az irodalom nem annyira érdekes, mint korábban. Van, aki hajlamos áztatni magát, hogy az irodalom mint esztétikai produktum volt érdekes nagyobb tömegek számára. Ez valószínűleg nem így van: a politikum miatt volt érdekes az irodalom, kevesek számára

volt érdekes tisztán irodalmi szempontból. Akik számára csak politikai szempontból volt érdekes, azoknak ma nem érdekes, hiszen nem is az irodalom feladata az, hogy olyan értelemben politizáljon, vagy közéletet irányítson, mint 1989 előtt.”

Károlyi Csaba mintha úgy látta volna, hogy 1989 előtt nem volt igaz Esterházy azon kijelentése, hogy „az irodalomnak nincs oka, célja, az irodalom van”, a diktatúra utáni (szerep)változással viszont egyszeriben igazzá vált. Valójában az amelletti harcos érvelés, hogy demokratikus körülmények között az irodalomnak nem lehet köze a politika világához, éppen annak az elismerése, hogy igenis van köze. A tagadó viszonyban levő gesztus is politikai konnotációt kap. Persze az ilyen viták azt is feltételezik, hogy irodalmi kultúrában éljünk, vagy ha már felismertük, hogy az irodalmi kultúra véget ért, azért azt lássuk, hogy a kultúra, a művészet és benne az – irodalmi kultúra utáni – irodalom is virágozhat, így a művészetnek szükségszerűen köze lesz a politikához, a politika kultúrájához.

Politika és irodalom, politika és művészet viszonyát viszont nem csak úgy lehet feltételezni, hogy a politika „beszól az irodalomba”. Nem is úgy, hogy az irodalom szól bele a politikába, még ha nem is választhatók el egymástól ilyen sterilen a dolgok. Az irodalomnak viszont tudnia kell értelmezni a politikát is, de legalábbis az irodalomnak napjainkban is releváns témája lehet a napi politika, annak a legszélesebb értelmében. Vagyis az irodalom nem zárkozhat be a saját világába, míg a nyelv ezt megteheti. Mindez nem eredményezi azt, hogy az irodalom újra fontos lesz a politika számára, s nem azért, mert a politikusok szükségszerűen tájékozatlanok a kultúra világában, vagy mert műveletlenek lennének. A politika világára jellemző kontraszelekció

egyébként ugyanúgy megfigyelhető a szellem világában is: „a szellem röpte, mint a darvaké, mindig V formájú, csak kevesen szállnak elől” – figyelmeztet Babits. S nem is a jelenlegi kormányzat időnként akár jogos vitákat kiváltó kultúrpolitikája vagy a teljesen eladósított ország pénztelensége okolható azért, hogy a döntéshozók nem fordítanak kellő figyelmet az irodalomra, annak sokszínű és tagolt intézményrendszerére. A háttérben valójában annak a Susan Sontag-i valóságértelmezésnek a mindennapi döntéshozatalt is alakító realitása húzódik meg, amely szerint már nem irodalmi kultúrában élünk.

A mai kultúránk médiakultúra, pontosabban mediatizált térben zajló kultúra, ahol a médián keresztül az irodalomnak is van és lesz helye. Ugyanakkor önkritikusan jegyezzük meg (s most nem az író, hanem a kormánypárti kultúrpolitikus szól belőlem): annak a felismeréséből, hogy az általunk szeretett, otthonos, biztonságos közlekedést nyújtó irodalmi kultúra véget ért, még nem következik, hogy az irodalomra és a művészet más területeire, valamint intézményeire ne kellene a jelenleginél jóval nagyobb figyelmet és több pénzt fordítani. A mediatizált térben a kultúrpolitika semmivel sem kevésbé fontos, mint az irodalmi kultúrában. A mostani kormányzat politikai eredményességének megítélésekor a kultúrához való viszonya fontos, ugyanakkor a következő választási eredményeket alapjaiban nem befolyásoló mutató lesz, változzon akár, vagy maradjon ugyanaz a kultúrpolitika iránya, amit Szőcs Géza író államtitkárként képvisel. Ennyiben a politika világa, a magyar belpolitikával szembeni választói elvárás is változott egy évtized alatt: míg 2002-ben az első polgári kormány leváltásában fontos szerepe volt a Fidesz gyenge kultúrpolitikájának, a gazdasági válság sújtotta

mai világunkban a kultúrpolitika korántsem lehet annyira erős befolyásoló tényező, mint két ciklussal ezelőtt. Ennek ellenére a kulturális élet szereplői nem mondhatnak le az igényeikről, a kultúrpolitikával szembeni elvárásaikról, de nekik is fel kell ismerniük, hogy a szűkülő anyagi lehetőségekkel is terhelt mediatizált küzdőtérben új metodikával kell végezniük érdek-képviselési munkájukat.

Jogosnak tűnik a kérdés: az irodalmi kultúra végéről beszélve van-e egyáltalán értelme az irodalom feladatáról gondolkodni? Meggyőződésem szerint van, mert Esterházyval és Károlyi Csabával ellentétben Babitscal együtt vallom, hogy van olyan feladata az irodalomnak, ami ma is időszerű, főként abban a mediatizált közegben, amelyben az irodalom is létezni kényszerül. Ez pedig éppen a nemzeti karakter megőrzése. Babits a *Magyar irodalom* című 1913-as tanulmányában fejti ki, hogy „a kis irodalmaknak kétféle szerepe és értéke lehet a világirodalomban. Vagy nemzeti jellegük által egy érdekes új színnel és hanggal, vagy kiváló világirodalmi értékű egyes művekkel gazdagítják. [...] vannak irodalmak, melyek egészükben kiváló világirodalmi fontossággal bírnak, s európai értelemben maradandó műveket mégsem bírnak fölmutatni – és megfordítva is.”

Az irodalom szerepéről, lehetséges feladatairól, literatura és politika viszonyáról szóló két évtizedes vitáink is arra mutatnak rá, hogy a Babits által leírt két szerepfelfogás máig tartó egymásnak feszülése jellemzi a magyar irodalmi nyilvánosságot. „A megállapított két értékmomentum – nemzeti karakter és európai horderejű művek – szükségének tudata az egyes irodalmak értéköntudatában valóban szerepel, azt minden irodalom és kritika története világosan bizonyítja. A magyar irodalom története azonban azt a sajátságos tüne-

ményt mutatja, hogy e két értékmomentum elismerése állandóan küzd egymással, és egymást háttérbe szorítani törekszik. Az egész magyar irodalom történetén két irány vonul végig: az egyik a nemzeti vonások konzervatív megőrzésére és kifejezésére törekvő, minden nyugati hatástól dacosan elzárkózó; a másik ezt az elzárkózást megvető és gúnyoló, európai minták szerint forradalmian újító. S miként a nemzeti karakter megőrzése, ahogy kimutattuk, az *egész* irodalom feladata, az európai érdekre való törekvés pedig az egyes alkotásoké: akként valóban az irodalmi közvélemény óvta rendesen a nemzeti irány zászlaját, míg az *egyesek*, a zseniális kiválók törekedtek az európai szellem irányában újítani.

E két irány szembenállásának történetét az egész magyar irodalmon végigkísérhetnők: irodalomtörténetünket e szempontból lehetne megírni.

Mert az örök irodalmi harc sohasem volt invektívák, soha bizonyos elkeseredettség nélkül; s míg más, szerencsés irodalmak kezdettől fogva együtt érezték mindkét faktornak (az általános nemzeti színnek, s az egyes művek európaiasságának) szükségességét, addig nálunk az egyiknek híve a másiknak okvetlen ellensége.”

Ez a Babits által leírt megosztottság és keserűség jellemzi ma is a magyar íróársadalmat. Olyan történeti gyökerű lelki teher ez, amelyet nem lehet egyik pillanatról a másikra magunk mögött hagyni, s amelyet az utóbbi évtizedben tovább árnyalt az irodalom szerepéről való véleménykülönbségek nyilvánvalóvá válása. Ugyanakkor e megosztottság felismerése az irodalmi kultúrán túli mediatizált kultúrában is fontos, hiszen az irodalom és a magyar nyelv elvitathatatlan nemzetmegtartó szerepének végre együtt kell járnia a megújulás folyamatosan jelen levő igényével. A mai európai,

illetve globális politikai térben csak azoknak a lokális kultúráknak van esélyük a megerősödéssre és a fennmaradásra, amelyekben a hagyományápolás, a tradíció őrzése, valamint az újítás, a kísérletezés, az útkeresés nem egymást kizáró fogalmak. Ennek belátása persze egy okos kultúrpolitikát is új kihívások elé állíthat, ugyanakkor az irodalomnak, a művészetnek is lehet kényszerítő ereje, ám ehhez a szellem embereinek is újra kell gondolniuk a politikával szembeni elvárásait. S ha képesek a saját, valóban súlyos egzisztenciális problémáik megoldásán túlmutató kérdéseket is felvetni a magyar írók, művészeti szervezeti vezetők, akkor továbbra is igaz lesz Babitsnak a magyar irodalomról írt gondolata: „Múltjában sok nehéz küzdelem, jelenében megedzett erők, jövőjében végtelen kilátások!”

(2011)

Mi a magyar?*

Ez a kérdés „talán soha nem lett volna olyan időszerű, mint amilyen ma. A zavar és bizonytalanság kódében élünk a magyarság minden fontos kérdésében, az ellentétes nézetek olyan szélsőségei elegyednek össze számtalanszor ugyanazokban az agyvelőkben is, a »magyar« szónak még szótári definíciója is olyan sokféleképpen és ellentmondón hangzik különböző ajkakon, a közélet és szellemi élet különböző tájain, hogy már a magyar öntudat teljes szétbomlásával kell számolnunk. Egységes öntudatú korban az a kérdés, hogy mi a magyar, fölöslegesnek tűnhetett volna, a felelet rá egyértelmű. Ma szükséges volt föltenni, s ki tehetné fel illetékesebben, mint a tudomány és az irodalom, olyan kérdezők, akik mentesek a politika előítéleteitől, a pártok és magukat világnézetnek

* Elhangzott a Műcsarnok *Mi a magyar? A nemzeti önazonosság a kortárs képzőművészetben* című kiállításán 2012. augusztus 2-án. Kurátor: Gulyás Gábor. Kiállító művészek: Asztalos Zsolt, Benczúr Emese, Borsos Lőrinc, Borsos Róbert, Braun András, Bukta Imre, Csáji Attila, Csáki László, Cseke Szilárd, Csiszér Zsuzsi, Csontó Lajos, Csúrka Eszter, Dezső Tamás, DrMáriás, El-Hassan Róza, Eperjesi Ágnes, Erdélyi Gábor, Fabricius Anna, Farkas Ádám, feLugossy László, Fehér László, Gaál József, Gerber Pál, Gerhes Gábor, Gyenis Tibor, Horváth Dániel, Huszár Andrea, Imre Mariann, Jakatics-Szabó Veronika, Jankovics Marcell, Jovián György, Keserű Ilona, Kicsiny Balázs, Király András, Koroncz Endre, Kotormán Norbert, Kovács Gergő, Kupcsik Adrián, Mátrai Erik, Neuberger István, Nyári István, Péli Barna, Rónai Éva, Société Réaliste, Stark István, Szabó Dezső, Szirtes János, Szolnoki József, Szombathy Bálint, Szurcsik József, Szűcs Attila, Uglár Csaba.

kürtölő hatalmi törekvések egyoldalúságaitól” – olvashatjuk Schöpflin Aladártól a Nyugat 1940/2. számában, a Szekfű Gyula szerkesztette *Mi a magyar?* című kötetéről írt kritikájában.

Ma egyre inkább úgy tűnik, hogy a tudomány és az irodalom képviselői csöppet sem mentesek a politikai előítéletektől, a pártok és a magukat világnézetnek kürtölő hatalmi törekvések egyoldalúságaitól. Viszont napjainkban sem mondhatjuk azt, hogy egységes öntudatú korban élünk, a *mi a magyar* problematika feszegetése ezért az európai nemzetállami lét felértékelődésének az időszakában is aktuális. Pusztán csak az a kérdés, hogy a kortárs képzőművészek képesek-e a politika előítéleteitől mentesen megnyilatkozni erről. Ha elfogadjuk azt, amit Schöpflin írt, azaz hogy „a magyarság-fogalom nem szellemi tartalmakat jelent, hanem magatartást”, akkor valóban úgy tűnik, hogy a kérdésben rejülő összetettséget kellő intellektualitással megközelítő kortárs képzőművészet lehet a legautentikusabb válaszadó, még akkor is, ha alapvetően nem hihetjük el, hogy a vizuális nyelv kevésbé lenne terhelt politikai előítéletektől, mint a szavaink. A vizuális kommunikáció nem egyetemes, hiába állította róla ezt Kepes György, a vizuális nyelv dekódolása a tudatunkban alapvetően nyelvi folyamat, így a nyelvi és a kulturális meghatározottságok indirekt módon félelmetes erővel hatnak a személyiségre.

Schöpflin szerint a szellemi tartalom számtalan „változáson, a gyökerekig ható átalakuláson ment át a lovas-nomád kortól máig, kereszténységen, renaissanceon, reformáción, barokkon, romantikán át és milyen idegen hatások formálták! Minden égtáj felől folyton árad az idegen hatás; az európai szellem, melynek hatókörébe Szent István bevezetett,

nem ismert sem határt, sem gyepűt. A magatartás, amely ezeket a tartalmakat fogadta, egységes és állandó maradhatott. Messze távlatból is láthatjuk, hogy állandó is volt, ahogy a kívülről jött tartalmakat fogadta. Nem vette fel egyiket sem azon nyersen, ahogy jöttek, valamennyit magához hasonította. Ezer éven át egy másik, a folytonos faji asszimilációval párhuzamos szellemi asszimiláció is folyt ezen a földön, amely a mi hazánk. Európát asszimilálta magához a magyar.”

Ma persze nem így tűnik, bár a mai, válságokkal tarkított világunkban is fontos az, hogy sikerül-e újra és újra magunkhoz asszimilálnunk Európát. Ezen az asszimilációs kísérleten, jelenkori uniós és nemzetpolitikánk ellentmondasságán elmerengve kell rájöttünk arra, hogy hiábavaló kísérlet a Műcsarnoké; bármennyire is szeretnénk elhinni, hogy a művészek, s különösen a képzőművészek politikai, értékrendi, világnézeti előítéleteiktől és ítéleteiktől mentesen tudják a kérdés kapcsán a szellemi tartalmak kutatása helyett magatartásunk boncolgatására irányítani a figyelmet, nos, ez a kísérlet nem sikerülhet, mivel a befogadó sem tud túllépni a saját ítéletein és előítéletein. (Külön tanulmányt érdemelnének azok az üzenetek, amelyek a kiállítás megnyitásáról próbáltak lebeszélni.) Ugyanakkor mégis érdemes volt megcsinálni ezt a kiállítást, mert a várható viták és le-sajnáló vélemények, a különböző oldalak elégedetlenkedése, a pátosz, az emelkedettség vagy éppen a még erősebb önkritika hiányának a megjósolható számonkérése ellenére is lesznek olyanok, akik a kiállítás több alkotójához hasonlóan a *Mi a magyar?* felvetés kapcsán Babitscsal együtt próbálnak közliteni a kérdéshez, és megértik, hogy annak éppen ugyanaz az aktualitása, mint nyolc évtizeddel ezelőtt volt. „A magyarság lényege érdekel, az, ami benne sajátos és összetéveszthe-

tetlen, ami mindenkitől megkülönbözteti” – írta Babits a Szekfű szerkesztette kötetben, rámutatva arra, hogy sem a faji viták, az antropológiai kutatásokra való hivatkozások, sem a nyelv eredetéről folytatott hitviták nem visznek közelebb bennünket egymáshoz. Magyarokat a magyarokhoz. Ugyanakkor szembe kell néznünk azzal, hogy sajnálatosan radikalizálódó társadalmunkban a válságra, az egyéni egzisztenciális problémákra, az eladósodásra stb. nagyon nehéz elfogadható válaszokat adni, illetve elfogadni a politikai megoldási javaslatokat, ezért az őszinte szembenézés helyett olyan identitásvitákba keveredünk, amelyek elterelik a figyelmünket a valós problémákról, s amelyek fölöslegesen nagyítják fel a magyar és magyar közti távolságot.

Ezért olyan fontos a figyelemelterelés helyett Babits nyomán felismernünk, hogy számunkra valóságos életfeladat a nemzeti kilétünkre való ráeszmélés, „szembenézés avval, ami vagyunk, és ami bennünk van”. Ahogy Schöppfin fogalmazta: Babits „nem az erényeit keresi nemzetünknek, hanem a tulajdonságait”. Éppen az erények keresése, saját egykori nagyszerűségünknek a múltba révedő kutatása a figyelemelterelés legjobb eszköze; olyan énvédő mechanizmus, amely a nemzeti felemelkedés jelszava alatt nehezíti meg az önmagunkra találást és a valós felemelkedést.

*

Engem sokat támadnak amiatt, hogy frissen kinevezett államtitkárként a következőket nyilatkoztam egy hetilapnak: „Meggyőződése, hogy a magyar nyelv finnugor eredetű. Azt pedig mindannyian tudjuk, hogy a magyar nép antropológiailag nem finnugor eredetű. Olyan tanárok tanítottak a történelem szakon, akik egyébként a türk, belső-ázsiai

eredetet vallották, amit az azóta elvégzett genetikai vizsgálatok többé-kevésbé bizonyítottak. Egyébként nem mindegy? Mi múlik ezen?” Elsősorban a *mindegy* szó használata miatt bíráltak, mert a hol halszagú, hol lószagú hitvitákban a hívő közösségnek éppen az fáj a legjobban, hogy én látszólag bagatellizálok, lekicsinylem a kérdést. Bírálói még azon sem gondolkodnak el, hogy az én tudományos alapú meggyőződése mögött is lehet hitbéli szempont. De a lényeg mégiscsak az, amit Babits írt a *Mi a magyar?* című kötetben, s ennek tükrében kell az én *mindegyemet* is értelmezni: „nem nagyon tudok bízni abban a kínálkozó kiindulásban, amelyet az ősi és primitív magyarság vizsgálata adhatna. Miből induljak hát ki, hol kezdjem kutatásaimat? Voltaképp mindegy, hogy miből indulok ki. Egy nemzetnek – mint egy embernek – jelleme egységes és szerves valami; a lényeg, melyet meg akarok fogni, mindenütt jelenvaló és mindent összeköt. Itt minden egyformán középpont s egyformán lehet kiindulás. Ez éppen a kutatás eredményességének egyik próbája és biztosítéka. Biztosítéka és próbája annak, hogy a magyar jelenségek között belső egységet és összefüggést sikerült találni.

Nem áztatom magamat azzal, hogy egyszerűen rátapintok a lényegre s mintegy metafizikailag megragadom. A lényeg nem ilyen egyszerű valami, hogy egy szerencsés szóval vagy egyetlen fővonás hangsúlyozásával azonnal kifejezhető volna; ne legyünk oly mohók! A metafizikai vizsgáló tévedése éppen ebben áll: azt hiszi, hogy a jellemet, mint valami gondolati dolgot, szavakban lehet kivonatolni. Meg lehet találni benne a főmondatot, az alanyt és az állítmányt. A jellem azonban történeti dolog, azaz életbéli, s nem hasonlítható logikai szerkezethez. Itt nincsen főmondat, sem fővonás; a faculté maîtresse csak a kritikus fikciója, »munkahipotézis«.

A lényegét nem lehet egyetlen szóval megnevezni, hacsak nem azzal az egy szóval, hogy magyar, mint egy ember lényegét a nevével. Lassú, türelmes útra kell indulnunk, a lényegét majd megfogjuk útközben. Apránként talán majd elősugárzik, látszólag keveset mondó vonásokból, melyek egymástól kapnak jelentést, mint egy arc vonásai. A filozófus munkája helyett a regényíróé vár ránk: az elemzés.

A regényíró elsősorban a jellem alakulását akarja megérteni. Ezért megpróbálja fölbontani a lélek szövetét a szálakra, melyekből szövődött.”

A „sokszínűvé fejlődött” magyar lelket ma talán a képzőművészet eszközeivel tudjuk felmutatni. Életünk, jellemünk, lelkünk összetettségének a megértéséhez talán a kérdések újrafeltételével jutnunk közelebb. A Múcsarnok hiábavalónak tűnő kísérlete éppen ezért nem fölösleges. Minden olyan könyvre, színdarabra, filmre, kiállításra, zeneműre, művészeti és közéleti megszólalásra szükségünk van, amely mind több magyarral érteti meg azt, amit Babits írt: „nemzet vagyunk, a szó régi, szellemi, jogi, erkölcsi értelmében; nem pedig faj a tülekedő fajok között, se nem valami nyomorult, kicsiny erőlködés a nagy erők félelmes csataterén. Csak nem akarunk ilyené válni? Meg kell maradnunk nemzetnek, léleknek, szabadnak, nemesnek, alkotónak, keleti nyugalomban, mely mindenkiel dacol, szellemi erőben, mely senkinél sem érzi hátrább magát. Nem átváltozásra, magunkból való kikelésre van szükségünk. Inkább magunkhoz való visszatérésre. Magunkbaszállásra.”

(2012)

Petőfi Macedóniában*

„A nagy költők nem váratlanul szólalnak meg, nem derült égből, mint az isteni kinyilatkoztatások. A népek életében messze visszamenőleg meg lehet állapítani, mikor estek vajúdásba, hogy megszüljék a rendkívüli fiút. A nemzet, a nagy család előre készülődik az eseményre.

Előre kioktatja a dajkákat, akik az újszülöttet ápolni fogják, szájába adják az anyanyelv szavait. Megtisztítja a szavakat is. Aztán tanítókat nevel, akik a fiút irányítani fogják. Iskolakönyvekről éppúgy gondoskodik, mint a nagybácsik ajándékairól és dorgálásáról. Jóbarátokat és vetélytársakat szemel ki, akik majd védik és ösztökélik. Az egész ország egy izgalom. [...]

Az izgalom, a láz oka, mint mindig, most is az: meg tud-e újulni ez az ország? A népek újkori nagy versenyében megállja-e helyét? Lesz-e egyáltalában magyarság, a nagy múlt után a jövő nem a halált tartogatja-e az ő számára?”

Az 1902 és 1983 között élt magyar író és költő, Illyés Gyula kezdte e mondatokkal Petőfi Sándorról szóló könyvét. Azt a könyvet, amelyet számtalan nyelvre lefordítottak,

* Elhangzott 2013. augusztus 22-én Sztrugában, Pető Hunor Petőfi-szobrának avatásán, melyet a Sztrugai Költészeti Esték elnevezésű, 52. alkalommal megrendezett nemzetközi költészeti fesztivál nyitányaként adtak át. Az avatáson mások mellett részt vett Elizabeta Kancseszka-Milevszka macedón kulturális miniszter, Mite Sztefoszki, a Sztrugai Költői Esték fesztiváligazgatója, Bencze József nagykövet, Rade Sziljan, a Macedón Írószövetség elnöke, Paszkal Gilevszki író, költő, műfordító, valamint Pető Hunor képzőművész.

köztük szerbre, bolgár, horvát, szlovénra, s amelyből a magyarul nem értő olvasók is megérthették, mit jelent a már méltán világhírű, 1823 és 1849 között élt lánglelkű magyar költő tündöklő élete és költészete az elmúlt kétszáz évben született magyarok számára. Mert valóban vajúdott a nemzetünk a 19. század első felében, s ennek a fájdalmas folyamatnak a haza függetlenségének megteremtése, nyelvünk és kultúránk megmentése volt a tétje. Ebben a hatalmas küzdelemben pedig éppen egy fiatal, mindösszesen 26 évet élt költő lett a főszerep, aki élete néhány éve alatt az 1848-as forradalomban vállalt szerepe és a szabadságharc csataiban való aktív katonáskodása mellett oly hatalmas terjedelmű és értékű életművel gazdagította a világirodalmat, amire csak zseniális tehetséggel megáldott emberek képesek.

Petőfi Sándor talán a legismertebb magyar költő a világon; ha műveit nem is, nevét és irodalmi hatását mindenütt ismerik a művelt világban. S bár a költészet és a költők szerepe alaposan megváltozott az elmúlt évtizedekben, sőt maga az irodalom fogalma és az olvasás gyakorlata, az írás metodikája is döbbenetes erejű átalakuláson megy át a jelenkor mediatizált világában, Petőfi és a hozzá hasonló fényű állócsillagok megkérdőjelezhetetlen értékű és jelképpé váltak. Éppen ezért olyan felemelő számomra, hogy Petőfi nyelvén, ezen a titokzatos nyelven szólíthatom meg Önöket, s bízom abban, hogy nem csupán az angol vagy a macedón fordításra, hanem az anyanyelvem hangzására is tudnak figyelni. Kéttizedes írói, irodalmári múlttal a hátam mögött én is éppen úgy vagyok a saját nyelvemmel, ahogy azt a nagy hatású magyar író és költő, az 1885 és 1936 között élt Kosztolányi Dezső írta: „Csak anyanyelvemen lehetek igazán én. Ennek mélységes mélyéből buzognak föl az öntudatlan si-

kolyok, a versek. Itt megfeledekzem arról, hogy beszélek, írok. Itt a szavakról olyan régi emlékképeim vannak, mint magukról a tárgyokról. Itt a fogalmak s azok jelei végzetesen, elválaszthatatlanul összeolvadnak.”

Nekünk, magyaroknak nagyon sokat jelent az idén 52. alkalommal megrendezett sztrugai nemzetközi költőtalálkozó, amelynek története során olyan kiváló költőink kapták meg az Aranykoszorú-díjat, mint 1968-ban Nagy László vagy 1992-ben az a Juhász Ferenc, akinek augusztus 16-án ünnepeltük a 85. születésnapját. Nekünk, magyaroknak nagyon sokat jelent, hogy macedón barátaink számára is fontos Petőfi Sándor emlékének az ápolása, hiszen 2012 óta emléktáblája van Szkopjében, a róla elnevezett utcában. Nincs annál felemelőbb, hogy íróként és politikusként én adhatom át Önöknek országunk ajándékát, Pető Hunor szobrászművész bronzszobrát, abban bízva, hogy számos macedón olvasó fog megállni e szobor előtt, felidézve Petőfi ma már macedón nyelven is olvasható verseit, hiszen a Világirodalom Csillagai elnevezésű irodalmi sorozatban, Paszkal Gilevszki fordításában hozzáférhetővé váltak. Ezúton köszönöm meg Paszkal Gilevszki és a kiadó munkáját, Elizabeta Kancseszka-Milevszka kulturális miniszter asszony támogatását, valamint Bencze József nagykövet úr áldozatos, a magyar irodalom szolgálatában is elvégzett munkáját.

Az egyik legtermékenyebb magyar regényírónak, az 1825 és 1904 között élt Jókai Mórnak, Petőfi barátjának az 1898-ban leírt sorai jutnak eszembe:

„Szobrod előtt állok: beszédét hallgatom.

Mert beszél a szobor, csak érzék kell hozzá, amely meg tudja hallani, mit?

Az érc lát, a kő érez, ha emberi alakot öltött.

E szobrot egy nép szerelme teremte, s amit a szerelem hoz világra, annak élete van. S ha szülője halhatatlan, szülötte is az lesz.

Ötven év múlt el azóta, hogy szavad felhangzott: Talpra magyar! s még mindig hangzik.

A honfíkotelességnek soha sincs pihenése.

Küzdünk, fáradunk, védjük a hazát, a szabadságot, a nemzetiséget. Te mondtad, azt tesszük.

Körüljártad e kerek földet, megismerted minden népét: ahogy azok megismerték a te műveidből a mi nemzetünket s visszatértél azzal a szóval, hogy »hazánk még mindig bokréta rajta«. [...]

Új világ, új szellemélet támadt szerte a hazában, de ebben az új életben mind saját megálmodott, megjósolt eszményképeidre ismersz.

S akár hová nyitsz be széle e hazában, palotába vagy kunyhóba, saját képmásodat látod szembejönni; otthon vagy mindenütt: kastélyok csarnoka, nádas tetők pitvara, virágos rét, dalaidtól zendül.

Majd mikor meghallod félszázad évfordulóján azt a felriadó üdvkiáltást, amit egy erős dandár zendít fel szobrodhoz – mert az a kis csoport, a szellem harcosainak, a szabad szó úttörő munkásainak csoportja, akit te vezettél, azóta dandárrá nőtt fel –: fölébredsz-e arra? megszólalsz-e arra? Szavadat meghalljuk, kik akkor ott leszünk, lelkünkbe bezárjuk és követni fogjuk...”

(2013)

A Gárdonyi Jubileumi Emlékév zárása*

Mérhetetlen veszteség ért volna bennünket, ha nemzetünk nagy írója, Gárdonyi Géza megfogadja Ady Endre 1900 májusában hanyagul odavetett tanácsát: „Termeljen káposztát és dinnyét Egerben, ha unja az írást!” Mentegethetnénk Adyt, kiemelve, hogy ekkor még nem jelent meg az *Egri csillagok*, *A láthatatlan ember*, *Az öreg tekintetes* vagy az *Ida regénye*. Mondhatnánk, hogy oly sok Gárdonyit becsmérő mondata után 1912-ben Ady kanosszát járt, s mély megbánással írta le, hogy „soha és senki ilyen könnyen, ilyen összetett filozófiával, ilyen kedvesen magasról, ilyen poétasággal magyarul nem mesélt, mint a legújabb Gárdonyi”. Ugyanakkor az iro-

* Elhangzott 2013. december 23-án a Zeneakadémián, az egész évet átfogó programsorozat hivatalos záróünnepségén. A *Földre néző szem, égre néző lélek* című karácsonyi koncerten felcsendült az emlékév tiszteletére meghirdetett Gárdonyi Zeneszerzői Pályázat három döntőbe jutott darabja az MR Szimfonikusok és az MR Énekkar előadásában, a karmester Vajda Gergely volt. A kiváló szakemberekből álló zsűri az est során hozta meg döntését. A nyertes művek és szerzőik sorrendben a következők: 1. Sebők Péter: *Karácsonyi álom*; 2. Kecskés D. Balázs: *Kantáta*; 3. Andorka Péter: *Karácsonyi Kantáta*. A zsűri tagjai: Fekete Gyula Erkel- és Bartók-Pásztory-díjas zeneszerző, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanszékvezető docense, a zsűri elnöke; Gyöngyösi Levente Erkel- és Bartók-Pásztory-díjas zeneszerző; Zombola Péter zeneszerző, az MR Zenei Együttesek művészeti koordinátora; Kovács László Liszt- és Bartók-Pásztory-díjas karmester, a Miskolci Szimfonikus Zenekar zeneigazgatója; Pad Zoltán, a Kodály Kórus Debrecen vezető karnagya, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem adjunktusa; Molnár Szabolcs zenetörténész; Vajda Gergely, az MRZE vezető karmestere.

dalom és a művészet történetében nem egy esetről tudunk (s hányról nem...), amikor egy ismert alkotó becsmérő szavai miatt tette le valaki a tollat, az ecsetet vagy éppen a vésőt. Gárdonyi nem adta fel választott hivatását, mert tudta, hogy „az élet küzdelmeihez kemény nyak kell”. Tartása alázattal társult, ezért írta fiainak szánt intelmeiben, hogy „mindenkivel úgy beszéljete, mintha egyenlő rangúak volnátok, mindaddig, míg meg nem tudjátok, hogy feljebb áll-e vagy lejjebb a tökéletességben”.

S ha már kertészeti hasonlattal kezdtem, hadd idézzem Mikszáthot, aki Adyval ellentétben már a korai művek esetében is látta a kibontakozó tehetséget, az irodalmi minőséget: az 1890-ben megjelent *Figurák* című Gárdonyi-kötet előszavában arról elmélkedett, hogy Gárdonyi bemutatásának vállalásáról a közönség azt feltételezheti, hogy erős ellenfelet, szakmai konkurenciát emelt maga mellé. Mikszáth becsülte és felmutatta a szorgalommal és elhivatottsággal párosuló tehetséget, mert „nem volt az a becsületes s igazi kertész sohasem, aki azért tapos el üde, illatos virágokat, mert nem ő termesztette”.

Mikszáth és Gárdonyi neve méltán kerül egymás mellé a magyar irodalomtörténetben. Babits a magyar irodalomról szóló nagy ívű tanulmányában számtalanszor együtt említi őket mint ősi, nemzeti bányánk kiváló bányászait. S valóban, Gárdonyi esetében is hihetetlen erejű munkásról van szó, akinél a szorgalom és az állhatatosság tehetséggel kereszteződött, aki oly erővel mesélt szerelemről, hazaszeretetről, hitről, hűségről és bűnről, ahogyan csak a legnagyobbak képesek. Gárdonyi biztos kézzel vezet bennünket kincskereső kalandozásunk során, az élet értelmét nyújtó apró aranyrögök feltárása közben.

„Akik aranyat ásnak-keresnek, mindig szívesen hallgatják más aranyásók tapasztalatait – írta *Földre néző szem – Égre néző lélek* című művében. – Akik már a jó úton vannak is, megerősíti inukat a mutatófa jelzése, ha egyez az irányukkal. Akik már az ajtónál tapogatódnak, nem kell annyira keresniök a kilincset.

Az apa pedig legjobban beszélhet a gyermekeinek, mert a gyermek, ha nem is érti, bizalommal fogódzik az apa kezébe: bizonyos hogy ez a kéz hínárba nem vezet.”

Gárdonyi biztos keze sokunkat vezet valamilyen magasztos cél felé. Bennünket, akik Gárdonyi Géza szülőhelyén élünk, azokat, akik választott városában laknak, akik gondozzák életművét, olvasták és újraolvassák műveit, akár csak azt az egy kötelező olvasmányt, az *Egri csillagokat*. Gárdonyi méltán a legnépszerűbb magyar író, nem véletlen tehát, hogy fontosnak éreztük születésének 150. évfordulóját a szokásostól eltérően megünnepelni. Nem akartuk letudni pár koszorúzással, politikusi és irodalomtörténeti emlékbeszédrel; élő, inkább a széles közönséget, s elsősorban a fiatalokat megszólítani akaró egész éves programsorozatot állítottunk össze. A kultúráért felelős államtitkárság, Eger és Gárdonyi városa, a Petőfi Irodalmi Múzeum, valamint egy gárdonyi civilszervezet, a Zsongó Bárka Egyesület kezdeményezésére állt fel az emlékbizottság, s terveink, munkánk mellé sokan felsorakoztak: Székesfehérvár városa, a Vörösmarty Színház, az egri Dobó István Vármúzeum, a Zeneakadémia, a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap, a Magyar Nemzeti Bank, a Fiatal Írók Szövetsége, az Eszterházy Károly Főiskola, az országos Gárdonyi-emléknapról határozatot elfogadó Magyar Országgyűlés, s nem utolsósorban az emlékévet százmillió forinttal támogató Nemzeti Kulturális

Alap. Kiállítások születtek, konferenciákat tartottunk, szobrokat avattunk, felújítottuk az agárdi Szent Anna kápolnát, ahol írónkat keresztelték, gyermekeknek pályázatokat, versenyeket hirdettünk és rendeztünk, új kórusművek születtek meg, s jövő tavaszra megújul az egri Gárdonyi-ház. Sokan dolgoztak ezért a sikerért, amit nagyon köszönök, köszönünk.

A Gárdonyi-émlékév megrendezéséből sokat tanultunk, s a tapasztalatokat egy újabb jeles évforduló megünneplésénél szeretnénk kamatoztatni. Már lassan egy éve dolgozik az Ybl-émlékbizottság, amely a magyar építőművészet meghatározó jelentőségű alakjának, Ybl Miklósnak a kétszázadik születésnapjára készül, szintén egészéves programsorozattal, a Nemzeti Kulturális Alap újabb százmilliós támogatásával. Ennek az emlékévnek a keretében fogjuk átadni a kormány által kiemelt beruházásként kezelt, teljesen megújuló Várkert bazárt is, és április 6-án, a születésnapon az Ybl által tervezett Operaházba várjuk a magyar építőművészet és zene szerelmeit.

Ybl munkásságából is azt tudjuk meg, amit Gárdonyiéből: mi mindenre képes az emberi akaraterő. A lokomotívban a gőz dolgozik, az emberben az akarat, vallotta Gárdonyi, aki arra is joggal figyelmeztet bennünket: „A földi boldogság első feltétele az akaratnak dolgoztatása egy cél felé kitérés nélkül, lanyhulás nélkül. Mert a boldogság egyik neme: a jól végzett munka látása, a siker érzése. A munka mutatja meg: mi az értéke az embernek.”

(2013)

Eredmények és dilemmák

Súlypontváltások

Változó megyerendszer Bibó munkásságának tükrében*

„Magyarország területe megyékre, városokra és községekre tagozódik. A városokban kerületek alakíthatók” – olvashatjuk hazánk új, 2011. április 25-én kihirdetett, 2012. január 1-jén hatályba lépő Alaptörvényében, amely egyértelművé teszi, hogy a megye egyszerre közigazgatási és politikai egység. Közigazgatási, hiszen kimondja, hogy „a Kormány a közigazgatás legfőbb szerve, törvényben meghatározottak szerint államigazgatási szerveket hozhat létre. [...] A Kormány általános hatáskörű területi államigazgatási szerve a fővárosi és megyei kormányhivatal.” A megye politikai egység mivoltára az Alaptörvénynek a képviselőtestületekről szóló része utal, amely szerint „A helyi önkormányzat feladat- és hatásköreit a képviselő-testület gyakorolja. A helyi képviselő-testületet a polgármester vezeti. A megyei képviselő-testület elnökét a megyei képviselő-testület saját tagjai közül választja megbízatásának időtartamára.”

Az új alaptörvény megalkotása után a belőle következő sarkalatos törvények elfogadása vár ősszel a magyar országgyűlésre, köztük egy új önkormányzati törvényé. Ennek már a tárgyalása előtt széles körben nyilvánvalóvá vált az a kormányoldali politikai szándék, hogy a megyék szerepe átala-

* Elhangzott 2011. szeptember 24-én a Magyar Írószövetségben a Bibó István Nemzetközi Emlékkonferencián.

kuljon. A kormányzó pártokon belüli és a nyilvánosságban zajló viták is azt mutatják, hogy még egy sor nyitott kérdés van a megyék jövőjével kapcsolatban, de az már látszik, hogy bizonyos területeken meg fognak erősödni, másutt viszont a gyengülésük várható.

A megye megerősödéséről azért beszélhetünk, mert a dekoncentrált államigazgatási szervek, hatóságok összefogásával olyan megyei államigazgatási szervek, azaz kormányhivatok jöttek létre, amelyek új hatalmi centrumként is felfoghatók, s amelyek a létükkel deklarálják, hogy a sokszor átalakult, de alapjaiban még a Szent István-i szándékot tükröző megyerendszert nem fogja leváltani sem a szocialisták által megalapozott, politikai és államigazgatási szinten is előkészített régiós struktúra, sem egy, a kisebb megyéket összevonó vagy egyes megyéket szétszedő, a határokat átrajzoló új megyerendszer. Pedig ennek az igénye az utóbbi évtizedekben számtalan esetben jelentkezett; Bibó István például a hetvenes években több különböző változatban dolgozta ki a közigazgatás átszervezését, de tőle függetlenül a diktatúra bukásának és az átalakulásnak az éveiben is felmerült egyfajta tartományi rendszer kialakításának a koncepciója, illetve olyan javaslat is, amely a történelmi vármegyéket akarta visszaállítani azok történelmi székhelyeivel együtt.

Abból a felismerésből kiindulva, hogy a mai megyerendszer megfelelően szolgálja a térségi feladatok ellátását, az állampolgárok többségének örömeire megmarad az 1949-ben minisztertanácsi rendelettel megalkotott, bár azóta többször is módosított, 1978-ban jelentősen korrigált struktúra: 1950-re ugyanis az aránytalanul kis megyéket megszüntették, Pest megyét kettéosztották, s járások átcsatolásával 25 megye helyett 19-et alakítottak ki. Több megyeszékhelyet

is áthelyeztek, illetve a megmaradt megyék határait „a nép-gazdaság és a lakosság érdekeinek” megfelelően korrigálták. A trianoni döntéssel kettévágott megyéknek a Horthy-korszakban meghagyott önállóságát és az ezt felszámoló fájdalom átalakításokat a kommunista propagandagépezet persze a maga szája íze szerint magyarázta: a Magyar Nemzet 1949. december 11-i cikke szerint „Magyarország megyehatárait, melyek ma államigazgatási szempontból és a lakosság érdekei szempontjából egyaránt hátrányosak, megváltoztatják. A fasiszta rendszer az ország határai mentén fenntartotta a kis maradványmegyéket, hogy egyrészt azokkal sovinszta propagandát űzzön, másrészt, hogy minél több magas közigazgatási állást tölthessen be a dzsentrikkel.” A gyalázatos indoklástól eltekintve kimondhatjuk, hogy mára ezek a korrekciók teljesen elfogadottá váltak, senki sincs Hajdú-Bihar megyében, aki Bihar leválását követelné, Fejér megyében, aki visszakérné Érdet a Pest megyeiektől, vagy Zalában, aki visszakövetelné Veszprémtől Sümeget. Ez alól talán csak Szálinger Balázs író kivétel, aki *Zalai passió* című humoros eposzában a veszteségek felett ekképpen kesereg: „Krisztus urunknak a kettőezredik éve előtti / fél évszázad hajnala jött el, s Rákosi Mátyás / íróasztala szörnyű célzatu ívpapírokkal / lett megrakva. A titkár nyargalt, és a Dunántúl / térképét terítette a Mátyás úr elibé le, / mely térképre a Mátyás úr keze új gyepütertvet / rajzolt. Kedvezményét Veszprém vármegye bírta, / mely kicsi egységből iparállam lett eme földön, / úri határai közt Tihanyokkal meg Füredekkel, / sőt Devecsernek népessége is új anyanyelvet, / új, iparibb szókészletet öltön! – szóló a deliktum, / melynek pannon, szép Sümeg is be-behódolt, / és Keszthely, honnan Trajanusz császárt röpitette / római trónra Kolon jó termésátlagu földje.”

Az utóbbi két évtizedben a megye fogalma alatt elsősorban azt a megyei önkormányzatot értettük, amely iskolákat, múzeumokat, levéltárakat, könyvtárakat, kórházakat, szociális intézményeket, néhol színházakat tartott fenn. A megye gyengüléséről azért beszélhetünk, mert a megyei önkormányzatok 2012-re elveszítik az intézményeiket, azok vagy a településekhez, vagy a kormányhivatalok égisze alá, illetve a szaktárcákhoz kerülnek. A megyei önkormányzatiság 2012-től realitássá váló meggyengülése egyébként kódolva volt a rendszerváltozás időszakának véleményem szerint hibás döntéssorozatában, hiszen az erős jogosítványokkal és hatáskörökkel rendelkező megyei tanácsok intézményfenntartó önkormányzatokká alakultak át, ám még arra sem volt lehetőségük, hogy a saját intézményeik fenntartásához szükséges bevételeket beszedjék. A konzervatív oldal átütő sikerét hozó 2006-os önkormányzati választások után a szocialisták büntető jellegű döntések sorát hozták: több hivatal és hatóság régiós szintű átszervezése mellett elvették a megyék illetékbeszedési jogát, ezzel végzetes adósságspirálba sodorva őket, melyet 2012-től csak úgy lehet konszolidálni, ha az intézményeik fenntartásán túl a vagyonuk is az államhoz kerül. A gazdasági racionalitás elfogadása ellenére ez a folyamat érzelmileg nagyon fájdalmasan érint sok megyepolitikust, így engem is, hiszen megyei önkormányzati képviselőként a haladó nemesi vármegyei hagyományok ápolása mellett magam is a nagy tradícióval rendelkező megyei kulturális intézmények fennmaradásáért küzdöttem. A megyei önkormányzatok a jövőben elsősorban területfejlesztési tanácsként fognak működni, ám a területfejlesztési feladatok nem jelennek majd erős jogosítványokat, hiszen az európai uniós források régiós szintű elosztása várhatóan 2014 után sem fog

jelentősen változni. Ez szükségszerűen magával fogja hozni a megye fogalmának változását: azon, hogy a megyében dől el valami, szép lassan nem a megyei önkormányzatot, hanem a megyei államigazgatási szervet, az Alaptörvénnyel megerősített kormányhivatalt fogjuk érteni.

Az előzőekből is kiderül, hogy mindez nem csupán államigazgatási, közigazgatási és politikai kérdés, hanem identitáskérdés is. A megye erejét, a régiók erőltetett bevezetésének kudarcát éppen abban az érzelmi többletben kell keresni, amit megyei identitásnak nevezhetünk. Olyan erős a magyar emberekben az ezeréves vármegyerendszerhez való ragaszkodás, hogy a megye szerepének átalakulásától teljesen függetlenül képesek vagyunk a megyéről mint szűkebb értelemben vett hazánkról, szülő- vagy lakhelyünkről beszélni. Éppen ezért olyan nehéz tudományosan megalapozott, racionális döntéseket hozni. Nem véletlenül írta Cholnoky Jenő, hogy „a földrajz legnehezebb ága a politikai földrajz. Azért a legnehezebb, mert ebben igen nehéz elfogulatlan, konkrét megállapításokat levezetni. Ezt a tudományágat rendesen csak akkor szokták elővenni, amikor valami politikai törekvést tudományos érvekkel akarnak alátámasztani. Igen nehéz, majdnem lehetetlen ezen a téren teljesen tárgyilagosnak lenni, mert minden igazi művelt ember szereti hazáját, vagy népét, vagy fáját s nem tud megszabadulni a részrehajlástól s nem tud leírni olyan tényeket vagy megállapításokat, amelyek saját nemzetének vagy nemzetiségének kárára, veszedelmére vagy lealacsonyítására szolgálnának.”

Hazánk közigazgatási rendszerének újragondolásakor a jelenlegi kétharmados többség nem akarta a megyék számát csökkenteni vagy növelni, illetve nem akartuk a megyehatárokat megváltoztatni. Annak ellenére sem, hogy tisztában

voltunk az igazgatási területrendezésnek azokkal a technikai alapelveivel és összefüggéseivel, amelyeket a több, egymástól jelentős mértékben eltérő megyereform-tervezetet kidolgozó Bibó István írt le a *Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat-fejlesztési koncepció* című dolgozatában.

Az itt megfogalmazottak szerint az „első alapelv a *székhelyek optimális megközelíthetőségének elve*, mely azt mondja ki, hogy ha egyszer a székhelyek egy bizonyos igazgatási szint egységeinél nagyjából ki vannak jelölve, akkor a határvonalak meghúzásánál s az egyes földrajzi helyek hovatartozásának eldöntésénél – különleges esetektől eltekintve – a székhelyek legcélszerűbb megközelíthetősége a döntő szempont”. Ezen elv alapján akár ma is szükséges lenne néhány korrekció, hiszen vannak olyan települések, amelyekről a megyeközpont csak másik megyén keresztülágva, igen nehezen közelíthető meg, s amelyekhez a szomszédos megye központja nemcsak hogy közelebb van, de a megközelítése is egyszerűbb.

A második bibói alapelv „az *egységek arányosságának elve*. Ez azt mondja ki, hogy egyugyanazon igazgatási szintnek lehetőleg arányos, nem túl eltérő méretű területi egységek feleljenek meg; nehézségeket okoz ugyanis, ha azonos igazgatási szintnek megfelelő funkciókat ellátó hivatali és szolgálati apparátusok között túl nagy méretbeli eltérések adódnak.” Ilyen különbözőségekre is találunk példákat a mai közigazgatási rendszerben. Ugyanakkor igaza van Bibónak abban, hogy „az arányosság elvét nem célszerű a székhely optimális megközelíthetőségének rovására erőltetni, mert ahhoz a lakosságnak fűződnek jelentős érdekei, míg az arányosság elve elsősorban a hivatal belső szervezésével kapcsolatos érdekeket szolgálja”.

A harmadik alapelv „az *igazgatási területrendezés egységének elve*. Ez azt mondja ki, hogy az ország területén létező közszolgálatok és közérdekű szolgálatok lehetőleg mindenütt – ahol csak ennek egészen sajátos szakszempontok nem állnak útjában – a területi beosztás egyugyanazon rendszerével dolgozzanak oly módon, hogy egy bizonyos földrajzi pont lakójának lehetőleg ugyanabba a központba, illetőleg – különböző szintű és nagyságrendű egységeket figyelembe véve – ugyanazokba a központokba legyen módjában bejárnia mindenféle ügyes-bajos dolgainak intézésére.” Megítélésem szerint ezt is szolgálja a 2011 júniusában elfogadott *Magyar Zoltán közigazgatás-fejlesztési program*, s ezt fogja segíteni a 2013-ban szükségszerűen visszaállítandó járási rendszer, amely nem politikai egység lesz, azaz nem lesznek választott járási testületek, hanem a megyei kormányhivatalok és a települési hivatalok közötti államigazgatási szintként szolgál majd, lehetőséget teremtve egy sor települési hatósági jogkör összevonására, az elsőfokú hatósági eljárás járási szintre delegálására.

A negyedik bibói alapelv „az *alsóbb és felsőbb szintű (kisebb és nagyobb) területi egységek egymásba illeszthetőségének elve*, vagyis az, hogy minden kisebb egység *egészében* illeszkedjék bele egyugyanabba a következő szintű, nagyobb méretű egységbe. Ez az előző elv logikus továbbgondolásából ered, csak éppen nem annyira a lakosság, hanem megint inkább a hatóságok érdekét szolgálja: amott az a cél, hogy a lakosság egyugyanazon helyre, és pedig lehetőleg a legközelebbi központba járjon ügyes-bajos dolgait intézni, itt pedig az, hogy egyugyanazon szervezet jogorvoslati és felügyeleti ügyei tartozzanak egyugyanazon felsőbb központhoz.” Ezen elvet figyelembe véve vannak előttünk teendők, hiszen például

a járási rendszer visszaállítása nem igazodik a régi, 1984-ben felszámolt járásokhoz, megyénkénti számukat, területi nagyságukat és központjukat tekintve is eltérnek majd a korábbi rendszertől, és nem fedik le a mai kistérségi rendszert sem. Vannak olyan szervek, amelyek tevékenységének területi lefedettsége a szocialista időszak járásainak szerkezetét tükrözi: a 2010-ben az új kormányhivatalok alá integrált megyei földhivatalok körzeti hivatalai például mind a mai napig az egykori járási földhivatalok utódaiként működnek, megtartva azok területi tagozódását. A jövőben éppen a hatóságok érdekében érdemes lenne ezt a rendszert is felülvizsgálni. A kisebb és nagyobb területi egységek egymásba illeszthetőségének elve abban a szándékban is visszaköszön, ahogy várhatóan a 2014-es parlamenti választásra kialakítandó új választókerület-határok lesznek meghúzva. Minthogy a háromszáznyolcvanhat főt felváltó, kétszáz képviselőből álló országgyűlés megválasztása esetén is megmarad a vegyes rendszer, a listás helyek számát jelentősen csökkenteni kell, emiatt nem maradhatnak meg a területi, azaz a megyei listák. Emiatt elvileg lehetőség volna arra is, hogy az egyéni választókerületek határai ne igazodjanak a megyékéhez, a nyilvánosság előtt is ismert elképzelések szerint azonban a körzethatárok ennek ellenére sem fogják átlépni a megyehatárokat, ezzel is erősítve a megye szerepét, szimbolikus és valóságos egységét.

Bibó a *súlypontok váltakozásának elvéről* is ír, amely „azt mondja ki, hogy a közigazgatási területi rendszer súlypontjai [...] rendszerint és célszerűen nem csoportosulhatnak a közvetlenül egymás mellett helyet foglaló szinteken, hanem inkább egymástól valamennyire távolabb eső szinteken”. A mai átszervezési folyamatban egyelőre csak megjósolni

lehet, hogy a várhatóan erős megye (értsd: megyei kormányhivatal) mellett szükségszerűen viszonylag gyenge, de a székhelyek optimális megközelíthetőségének elve alapján mégiscsak fontos járasok jöhetnek létre. A kialakuló szerkezet részben személyfüggő is, hiszen ahol erős kormányhivatali vezetés lesz, ott kisebb lehet a járási apparátus jelentősége, ám elképzelhető ennek a fordítottja is.

Bibó 1940-ben hosszú írásban értékelte Erdei Ferenc munkásságát, részletesen kitérve *Magyar város* című, 1939-ben megjelent művére. Erdei akkor még egy mezővárosokra alapított országrendezési tervet képzelt el, amely szerint a mezővárosok körül és azok mintájára alakították volna ki az új megyerendszert, melyben „minden megye egy városból s annak közlekedéssleg szorosan hozzákapcsolt vidékéből áll. Erdei rámutat arra, hogy Szent István várrendszere és a nemesi megye rendszere egyaránt egy központnak és vidékének a szervezete volt a vár, illetőleg a megyeszékhely körül, ahol a nemesi vármegye idején a tehetősebb nemesek rendszerint házat is tartottak. A mai vármegyerendszer autonómiája azért szervetlen és céltalan, mert nem eleven közlekedésben lévő egységet foglal egybe” – vélte Erdei és vele együtt Bibó. A megoldást viszont nem a vármegye és a megyei autonómia megszüntetésében látták, hanem az autonómiának életképes egységekre való átruházásában, „ami a mezőváros tanulsága szerint csak a mai megyénél kisebb, de a járásnál nagyobb területű, egy-egy város körül csoportosuló s azzal rendezett és állandó közlekedésben élő vidék lehet, amely azután önkormányzatát tartalommal is meg tudná tölteni”. Ma már látszik, hogy Erdei és Bibó egymás mellett élő, a megyeszervezetet érintő javaslatai felett eljárt az idő. A járasok egykori megszüntetéséből és mostani tervezett felállításából az is ki-

tűnik, hogy a közigazgatási rendszer nem nevezhető állandónak, a kisebb és a nagyobb egységek közötti súlyponteltolódások törvényszerűek.

Egy stabil pont látszik ebben a rendszerben, amely mindenképpen kiállta az idő próbáját, ez pedig a Szent István-i alapokra épülő megye, amely új tartalommal és változó politikai szerkezetben él tovább, arra figyelmeztetve, hogy még akkor sem lehet megszüntetni, autonómiáját és feladatait pedig jóval nagyobb vagy jóval kisebb egységekre átruházni, ha a pillanatnyi politikai érdeken túli államigazgatási racionalitás is ezt diktálná, mert az ezer év alatt kialakult és megcsontosodott megyei identitás erősebb kovászt jelent ennél. Ez a felismerés szerencsénkre éppen egybeesik azzal a már említett, szakmailag megalapozott állítással, hogy a mai megyerendszer megfelelően szolgálja a térségi feladatok ellátását, így éppen a bibói alapelvek figyelembe vételével őrizhetjük meg azt a megyerendszert, melyet Bibó egykor teljesen át akart szervezni.

(2011)

Állapotfelmérés

A hazai kulturális ágazat helyzete*

Korunk politikusai megrendüléssel olvashatják a mára elfeledett elődök gazdag életrajzát. Talán éppen Klebelsberg Kuno hihetetlen erejű tevékenysége miatt nem fordítunk elég figyelmet egykori államtitkárára, az 1885 és 1958 között élt filozófusra, egyetemi tanárra, kultúrpolitikusra, az országgyűlés és a Magyar Tudományos Akadémia valamikori elnökére, Kornis Gyulára. A Magyar Országgyűlési Almanachban biográfiáját, majd írásait olvasva olyan életút és életmű rajzolódik ki előttünk, amely valóban megrendítheti erőteljes kulturális deficittel küszködő korunk politikusait, köztük engem is. Pontosabban fájdalmas szembenézésre kényszerít, hiszen óriások ültek előttünk a parlamenti pad-sorokban. Kornis kapcsán joggal idézi Ujvári Gábor *A harmíncharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”* című könyvében az 1890–1985 között élt kiváló irodalomtudósnak, Thienemann Tivadar-nak a ’80-as évek elején írt visszaemlékezését, amely szerint a „Horthy érának az a kora, mikor Bethlen István volt miniszterelnök, Klebelsberg Kuno kultuszminiszter, Kornis Gyula kultuszállamtitkár, Csonka-Magyarországnak páratlan kulturális aranykora volt. [...] Elfogulatlan gondolkodó-

* Elhangzott 2011. október 28-án a Magyar Országgyűlés Kulturális és Sajtóbizottságának nyílt napján, a Parlament Felsőházi termében.

nak el kell ismernie, hogy Kádár kommunista kormánya rendkívül sokat tett az elmaradt magyar vidék fejlesztéséért, népiskolák, népkönyvtárak, főiskolák, egyetemek, szakiskolák gomba módra szaporodtak és az általában illiterátus vidéki kultúra szintje emelkedett. Ez így igaz. De azt is el kell ismerni, hogy ennek a nagyszerű fejlődésnek alapjait Klebelsberg rakta le. Nem volt magyar kultúrpolitikus, aki ilyen szenvedélyesen harcolt népiskolákért, vidéki egyetemekért. [...] Klebelsberg utódai a miniszteri pozícióban [...], Hóman kivételével, Liliputi törpék Klebelsberg-Kornis óriásokhoz képest.”

Thienemann Klebelsberg mellett Kornis Gyulát is óriásnak látta, azt a Kornist, akiről hazánk országgyűlési képviselőinek, valamint a mai művelt értelmiségnek a nagy része nyilván semmit sem tud, pedig a fölény tornyosuló életműnek folyamatos számvetésre kellene készítenie bennünket. Arra, hogy elgondolkozzunk a hatalom, a jog és a kultúra viszonyáról. Az eszközökről, a normákról és a célokról, politikai kultúránkról, kulturális politikánkról. Vagy éppen ezek hiányáról, hiányosságairól.

Kultúrpolitikánk irányelvei című 1921-es írásában Kornis ma is érvényes alapelveket fogalmaz meg: „Az állam fogalma három mozzanatból áll. Először is a *hatalom* az állam végső alapja és eszköze. Másodszor a *jog* az a norma, mely a hatalom alkalmazását szabályozza. Harmadszor a *kultúra* az a cél, amelyet végső elemzésben a hatalomnak a jogtól szabályozott alkalmazása szolgálni köteles. Az utóbbiban rejlik az állam etikai jelentősége.” Itt persze jóval többről van szó, mint abban a Szócs Géza kulturális államtitkár által oly szívesen idézett anekdotában, amely szerint „a háború alatt egy brit kormányülésen egy miniszter azzal állt elő, hogy a hadiállá-

potra tekintettel nullázzák le a kulturális kiadásokat, és a fel szabaduló összeget fordítsák fegyverekre. Mire Churchill így válaszolt: »Rendben, de akkor miért is harcolunk?« A kornisi összefüggésben ugyanis a kultúra nem pusztán az identitásunkat megőrző keret, hanem olyan etikai dimenzióban értelmezendő cél, amely nélkül nincs demokrácia, nincs modern állam sem. „Annál fejlettebb [...] valamely állam, minél inkább kultúrállam” – véli Kornis, hiszen „csak művelt polgárok tudják a demokratikus intézményeket és kiterjesztett jogokat a közösség érdekében hasznossá tenni, különben mindezek csak súlyos veszedelmek forrásai. Mindebből nyilvánvaló, hogy az állam valamennyi tevékenysége közül legfontosabb, centrális jelentőségű a *kultúrpolitika*.”

Napjaink egyre látványosabb kulturális deficitjének politikai következményeit számos dologban lemérhetjük: például a kulturális politika folyamatos pozícióvesztésében – amely még az első és a második Orbán-kormány kultúrpolitikája közötti különbségben is megmutatkozik –, a magyar társadalom mind szélesebb tömegeinek radikalizálódásában, a valós kérdéseket elfedő szimbolikus politizálás erősödésében, az előző nyolc évben kormányzó, az országot teljesen eladósító baloldal szétesésében, morális és politika válságában, illetve a parlamenten kívüli kormányellenes mozgalmaknak a valós politikai veszélyeket teljesen elfedő Orbán-főbiájában.

„Nemzeti tragikumunk egyik főforrása, hogy *államférfiaink túlnyomó többsége nem vette észre a kultúrpolitikának mindenek fölött álló, centrális jelentőségét, [...] nem volt egységes, a művelődési tevékenység minden ágára kiterjedő, átfogó egységes kultúrprogramunk*.” Az elmúlt két évtized kultúrpolitikai teljesítményeit vizsgálva is fájóan aktuálisnak tűnnek Kornis

1921-es gondolatai, ám ne hagyjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy jelenkori kulturális bajainkat nem lehet csupán a politika és a gazdasági válság számlájára írni. A kulturális élet szereplőinek gyenge érdekérvényesítő képességéért nem a politika a felelős, hanem a szakmai közösségeket erőtlenséggel képviselő személyek, szervezeti vezetők, művészek, közgyűjteményi, közművelődési dolgozók. Azok, akik megváltozott, erősen mediatizált világunkban alig voltak képesek komoly témákból médiaképes információt kreálni, s a szakmai közösségen túlmutató nyilvánosság számára is érdemi és érdekes vitákat generálni. A mi kormányzásunk időszakának konstruált botrányai is arra mutatnak rá, amit a Kertész Ákos-ügy kapcsán már kifejtettem: ezek csak arra jók, hogy aláássák a kultúra képviselőinek tekintélyét. Ahogy az erről kiadott közleményben fogalmaztam: „Pedig éppen arra lenne szükség, hogy a nemzeti kultúra a jelenleginél jóval nagyobb figyelmet kapjon mind a szélesebb közvélemény, mind a döntéshozók részéről – és lehetőleg ne az ilyen szélsőséges megnyilvánulások miatt.”

A mai kormánytöbbség nem tétlenkedik: jelentősen módosítottuk az előadó-művészeti és az örökségvédelmi törvényt. Megszületett a világörökségi törvény. Új irányt szabunk a Nemzeti Kulturális Alapnak. Az új önkormányzati törvény vitája előtt állunk. Már tárgyaljuk az országgyűlésben a megyei önkormányzati intézmények helyzetét gyökeresen átalakító jogszabályt. Hamarosan új filmtörvénye és szerzői jogi szabályozása lesz Magyarországnak. S tudjuk, korszerűsíteni kell a közművelődési törvényünket, és még egy sor kulturális tárgyú jogszabályt. A nyilvánosságban viszont csak akkor hallani a kultúráról, ha valamilyen újabb botrány robban ki, legyen szó a Fővárosi Szabó Ervin Könyv-

tár névadójáról, az Opera igazgatói pályázatáról, a Nemzeti vagy az Új Színházról.

Az elektronikus médiumokban is megjelenő mély vitákra lenne szükség a tennivalókról, közös feladatainkról, a tervezett önkormányzati változások hatásairól, a kulturális intézményrendszer fenntarthatóságáról, az állam szerepéről, a közmédiumok kulturális missziójáról, anyanyelvünk védelméről. A szakma nem várhat örökké az atyáskodó politikára. Helyet kell követelnie magának a jogalkotás folyamatában, le kell számolnia azzal a rendszerváltozás eufóriájában megszületett liberális premisszával, hogy az írók, a művészek ne politizáljanak. Éppen ellenkezőleg: a lehető legtöbb platformon kell képviselniük a kulturális életet, a magyar kultúrát, azaz a saját érdekeiket.

Ehhez viszont fel kell mérnünk a jelenlegi állapotot. Látunk kell, hol is tartunk pillanatnyilag. A Kulturális és Sajtóbizottság mai parlamenti nyílt napján éppen ehhez az elvégzendő munkához kívánunk szerényen hozzájárulni, hogy a szakmai közösségek hiteles képviselőitől kaphassunk információkat problémáikról és elképzeléseikről. Mindezt azért tesszük, mert kíváncsiak vagyunk Önökre; mert magam egykori írószövetségi vezetőként sosem fogom elfelejteni, milyen az, amikor nem foglalkozik velünk a sorsunkról döntő politikai vezetés. Sokan tudjuk, hogy még kétharmados felhatalmazással is csak akkor lehet sikeresen kormányozni, ha a döntéshozatalba bevonjuk az érintetteket. A mai tanácskozás azt a célt is szolgálja, hogy egyre többen ismerjük fel ezt, s egyre többen figyeljünk a magyar kultúrára, mert mint Kornistól tudjuk: a kultúrát a hatalom szolgálni köteles.

(2011)

Haza és haladás

Bevezető a Kulturális és Sajtóbizottság
tanácskozásához*

Képzeljük el, hogy napjainkban a Magyar Országgyűlés egyik, a mandátumától megváló képviselője azt mondaná a búcsúbeszédében, hogy örül személyes szabadsága visszanyerésének, majd így folytatná: „Mi most otthon, vagy ahová sorsunk vezérlend, ismét vívhatunk elveinkért, törekedhetünk azoknak, törvény s társasági rend és önérték által nem tilalmazott úton, győzedelmet szerezni; igyekezhetünk azokat rokonérzelmű kebelekre általplántálni: – mert ha jók azok, s a haza virágzására megkívántatók, bizony rokon keblek nélkül szűkölködni nem fognak.

Távol vagyunk a büszkeségtől, magunkat csalhatatlannak gondolni. A velünk ellenkező véleményűektől sohasem kívántuk, hogy elveinknek hódoljanak: tőlük azt kérjük, bennünk csak a meggyőződés tisztaságát tekintsék. S ha szív és ajak egybe hangzik, egyenességünket bűnnek ne tartsák; s engedjék nekünk a vigasztalást: lelkünk üdvességét saját hitünk szerint kereshetni.”

Vajon nekünk megadatik-e az a luxus, hogy lelkünk üdvességét saját hitünk szerint keressük? Vajon egy parlamenti búcsúbeszéd képes lenne-e ma olyan érzelmi viharokat ger-

* Elhangzott 2011. december 2-án a Magyar Országgyűlés Kulturális és Sajtóbizottságának nyílt napján, a Parlament Felsőházi termében.

jeszteni, amelyek miatt az országgyűlés felfüggeszti aznapi ülését, és a Kossuth nyomdokain járó újságírók gyászkeretben kürtölik világgá országgyűlési tudósításaikat? Minden bizonnyal nem, hiszen a ma már tudományos alapokra helyezett politikai kommunikáció által kijelölt térben a politikai pragmatizmus, a kívülről szimpla pártfegyelemnek tűnő parlamenti szavazási metódus, a valódi értékrendre épülő meggyőződést nélkülöző, a közvélemény-kutatók által pontosan mért vagy a politikai vezetők által feltételezett választói igényeket kiszolgálni igyekvő szimbolikus politizálás szinte teljesen lehetetlenné teszi, hogy lelkünk üdvességét saját hitünk szerint keressük. Ugyanakkor vannak dolgok, amelyekről még ebben a nehéz helyzetben sem mondhatnak le az ország problémáit a vállukra vevő vezetők, s még pátosztól megfosztott korunk sem nélkülözheti az 1835-ben az országos rendektől búcsúzó Kölcsey gondolatait: jelszavaink nekünk sem lehetnek mások, mint „*haza és haladás*”. Azok, kik a haladás helyett maradást akarnak, gondolják meg: miképpen a maradás szónak több jelentése van. Korszerinti haladás *épen maradást* hoz magával; *veszteg maradás* következése pedig senyvedés.”

Haza és haladás. Két gyakran hallott fogalom, így együtt pedig egy oly szívesen kisajátított fogalom pár. Az életünket meghatározó nyelvi háború szimbólumértékű kijegecsedése.

A haza fogalmán akár a nemzetet, akár a mai Magyarországot, akár a magyarságnak otthont adó Kárpát-medencét értjük, minden bizonnyal mást jelent, mint Kölcsey korában. Ezt viszont nehezen vesszük tudomásul, mert mint Ady írta 1902-ben, „romantikára hajló nép vagyunk. Frázis-imádásunknak is ez az oka. S ez az oka annak is, hogy

keleti módon szeretjük a tömjént. Faji büszkeségünk, patrióta képzelgéseink üstökénél lehet bennünket legjobban megfogni. Ez a bűnünk burjánzott a föl a csaholó hazafiságot. Ezért utazik reánk minden csalás ámitás, hazugság és cselvetés a hazafiság nevében. Ez a húr mindig meghat és mindig megfog bennünket. A lényegét és valóságot nem keressük, mihelyst hazafisággal csaholják hazug módon tele a fülünket.”

Mi viszont nem mondhatunk le a haza fogalmának újraértelmezéséről, s az erre irányuló politikai kísérletek közül az egyedüli igazán előremutató lépést a nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény megalkotásával tette meg a magyar politikai elit. A betérjesztők e jogszabállyal is hozzá kívántak járulni „a Kárpát-medencében együtt élő népek és nemzetek kölcsönös megértésen és együttműködésen alapuló békés jövőjéhez, s egyúttal a XX. század tragédiái által szétdarabolt Európa újraegyesítéséhez”. Hiszen Bibó István szerint Közép-Európában „a legnagyobb baj *nem* az volt, hogy a nyelvi határok nagyon kacskaringósak voltak, és nem igazodtak földrajzi, gazdasági előírásokhoz; hanem az, hogy e nemzetek történelmi érzelmei – minthogy túlnyomó részüknek volt történelmi emlékezete – más és rendesen nagyobb területhez fűződtek, mint amely területen a megfelelő nyelvű lakosság élt. A nemzeti érzés itt is, mint mindenütt a világon, nemcsak az embereknek egy bizonyos csoportját fűzi egymáshoz, hanem az embereknek egy bizonyos csoportját a lokalitásoknak, [...] történeti emlékeknek egy bizonyos területi egységéhez is. Különösen erősek voltak ezek az érzelmek, ha a szóban lévő lokalitásokat egy kisebbségben levő, kisebbségbe került vagy területileg körülrzárt, de a nemzeti nyelvet beszélő lakosság lakta.”

A nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény a haza fogalmát kiterjesztő értelemben használja, hiszen „kinyilvánítja, hogy a több állam fennhatósága alá vett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme. Ebből kiindulva az Országgyűlés megerősíti Magyarország elkötelezettségét a magyar nemzet tagjainak és közösségeinek egymással való kapcsolatuk fenntartására és ápolására, és az Európában elfogadott gyakorlatot alapul vevő közösségi autonómia különböző formáira irányuló természetes igényének támogatására.” Mindezt úgy teszi, hogy nem kérdőjelezi meg egyetlen európai nép ugyanezen jogait, és egyik szomszédos országunk szuverenitását, területi integritását sem, ezzel arra figyelmeztetve saját nemzetünk tagjait, hogy a haza fogalmának kritika nélküli, patetikus megközelítése tarthatatlan. Éppen ezért volt olyan szembetűnő az, ahogy a szimbolikus politizálás e gesztusa éppen a szimbolikus politizálás áldozatává vált: a közép-európai nemzetek, nemzetállamok helyzetének az abszurditását mutatja, ahogy a magyar politika ezen gesztusértékű jogszabályát, benne a haza fogalmának újraértelmezésére tett kísérlettel, az új magyar állampolgársági törvénnyel és az Alaptörvénnyel együtt utasították el a valójában velünk közös csapdában vergődő szomszédos nemzetek politikai vezetői.

A haladás fogalmával sincs könnyebb dolgunk. Miközben oly természetesnek tűnik, hogy Kölcsey korának reformeri hevülete a mai jogalkotók és politikai vezetők számára is központi értéknek jelöli ki a haladás szolgálatát, aközben ne felejtjük el azt, amire Molnár Tamás filozófus figyelmeztet.

tet: bonyolult világunk leglényegesebb törekvése nem más, „mint az ipari civil társadalom mind elszántabb és bőszebb kiépítése. [...] Az ipari társadalom [és ebbe már Kölcsey Magyarország is beletartozik] végső soron nem tesz mást, mint fenntartás nélkül a mechanikus munkának szenteli magát, amely kielégíti az »isteneket«, azaz a pillanatnak élő társadalom értékeit. Így tehát ipari munkások vagyunk, ellentétben őseinkkel, akik – mondjuk, a középkorban – még hűek voltak vallásukhoz. [...] Márpedig az ipari munka, amely racionalitásból, a pontosság eszményéből s emellett utópisztikus hajlamokból tevődik össze, túlságosan embertelen és brutális ahhoz, hogy az ember ne próbálna valamiképpen körülbástyázni és domesztikálni, ahogyan tette azt más kultúrák esetében is. A hit korszakát az eretnek tanok szelídítették meg, az észét (reneszánsz) az okkult dolgok felfedezése, míg az ipari világot elsősorban a módszeres és szervezett szórakozás, a sport, a látványosságok, a turizmus teszik kényelmessé és könnyebben elérhetővé.”

Ma tehát a haladás fogalmán elsősorban nem a szellemi progressziót értjük, hanem a gazdasági, technológiai fejlődést, gyarapodást, amelynek szükségszerű előfeltétele a tudástőke erősítése, a K+F, az innováció. Nehéz persze egy olyan országban a progresszivitásról beszélni, mint Magyarország, amelyről már 1907-ben azt írta Ady, hogy „Franciaországban még a reakció is progresszívabb, mint például nálunk a liberalizmus”.

Egy biztos: a modern ember élete egyre szervezettebbé, racionalizáltabbá, bürokratizáltabbá válik, s ennek óriási kulturális deficit a következménye, hiszen „a mindent a termelésnek alárendelő, annak bővületében kialakított fantomkép felelős azért, hogy a társadalom elsorvad, szokásainak

rabjává válik, és olyannyira ragaszkodik ortodoxiájához, hogy az végül a viselkedésformák és a nyelv megcsontosodásához vezet. Egy emberi közösség akkor követi el a legnagyobb hibát, ha megreked szokásaiban és elveszíti képzelőerejét” – figyelmeztet Molnár Tamás. A haladás kifejezés mai értelmezése nem nélkülözheti ezt a Molnár Tamás-i felismerést, ezt a közös tapasztalatot, és attól félek: a mai magyar társadalom legfőbb problémája az, hogy értelmisége és politikai vezetőrétege ragaszkodik a saját ortodoxiájához, azaz nem tud a maga által teremtett dichotómiából kilépni. A mai szimbolikus politikai viták során is nyilvánvalóvá vált, hogy a szocialista diktatúra időszakának megítélése kérdésében az álláspontok semmit sem változtak, ami azt jelzi, hogy nem voltunk képesek lezárni a múlt egy súlyos fejezetét, s új alapokon álló, egészségesebb társadalmat szervezni. Vitáinkban, a magyar értelmiség, a kortárs magyar írók, művészek egyre felszínesebb megnyilvánulásainak a többségében is csupán ennek a dichotómiának a továbbélése fedezhető fel, s nem a mélyebb okok, összefüggések, valamint az előremutató megoldás keresése.

Ezen a helyzeten a 2010-ben parlamentbe jutott új pártok sem tudtak változtatni. Az LMP egyes politikusainak az előbbi felismerésből táplálkozó megszólalásai mögött nincs értelmiségi támogatás, sőt a párt nélkül maradt liberális értelmiség jó része egyáltalán nem tud azonosulni a doktriner elvárásrendszerétől idegen zöld szemléletmóddal. Ráadásul időközben az LMP is egyre inkább belesimul a magyar pártpolitika kétosztatú logikájába, beteljesítve azt a sorsot, amit a konzervatív oldal egy részének az előítélete megelőlegezett számára. A Jobbik megjelenése egy új dichotómia felállítására tett kísérlet, amelynek már a kiindulópontja is nélküli

a reális társadalomképet és valódi bajaink ismeretét. Ugyanakkor ebben halványan megvolt az az esély is, hogy a többség számos kérdésben túl tud lépni az örökölt megosztottságon, ám a lezáratlan múlt, a két évtizede hiába várt gyógyulás, a sérelmekre sértésekkel válaszoló politikai mentalitás ezt a lehetőséget eltaszította magától. Ráadásul részünkről kényszer sincs rá, hiszen a kétharmados felhatalmazás lehetőséget teremt arra, hogy alkotmányos eszközökkel úgy alakítsuk a választási törvényeket, hogy az minél kisebb lehetőséget adjon a demokratikus értékeket megkérdőjelező politikai erőnek a hatalom megszerzésére. Tehát azzal a furcsa paradoxonnal kell szembenéznünk, hogy a bennünket demokratikus alapról bírálók nem veszik észre, hogy a parlament által most tárgyalt választójogi reformnak nem pusztán az a lehetséges olvasata, hogy a jelenlegi kormányzó többség be akarja betonozni a hatalmát. Ezen az olvasaton nem is kell csodálkoznunk, hiszen a bírálóink sem tudnak kilépni abból a dichotómiából, aminek mi is a foglyai vagyunk. Bármennyire is óhajtjuk tehát Kölcsey korának haladását, az ország fejlesztését és fejlődését, tisztán látszik, hogy a ma oly fájón hiányzó műszaki, technológiai, gazdasági innováció tartósan nem lesz megteremthető alapvető kulturális, politikai bajaink rendezése, a megcsontosodott viselkedésformák és a nyelv megváltoztatása nélkül.

Az előttünk álló két és fél évben ennek a dichotómiának a megértése és részbeni feloldási kísérlete lehet az egyik legfontosabb, hosszú távú politikai hasznot hajtó feladatunk. A mai tanácskozás jeles előadói ehhez adhatnak hozzá komoly intellektuális szempontokat. S ha ebben az önként vállalt feladatban apró eredményeket elérünk, akkor talán mi is úgy búcsúzhatunk majd a Magyar Országgyűléstől,

ahogy azt Kölcsey tette 1835-ben: „Elválunk, [...] de vétségeinkért bocsánatot nem kérünk. Mint ember, nem bántottunk senkit, mint követ elveink mellett harcoltunk, s e harc a haza színe előtt folytatva céljaiban szentebb vala, mint vétségé válhasson.”

(2011)

Polgári kultúrpolitika: eredmények és dilemmák*

Nem könnyű feladat, hogy a magyar kultúra igazgatási helyzetéről és a kultúrpolitika jelenlegi állásáról beszéljünk. Onnan indulok, hogy mi a helye a kultúrának a polgári kormányzásban, és végül a jövőbeli finanszírozási kilátásokig, a jövő évi költségvetés szerkezetéig szeretnék eljutni.

Nyilvánvalóan megkerülhetetlen az a kormányzati struktúra, amelyben létezünk, amelyben dolgoznunk kell. Alapvető vitát generált már eddig is, és ez nem pusztán egy technikai vita, hogy hány államtitkárság legyen egy minisztériumon belül: három, négy, öt, hat, esetleg hét? Az Emberi Erőforrások Minisztériumában már hét államtitkárság van Balog Zoltán miniszter úr keze alatt. Ebben nyilvánvaló értékrendi szándékok is megjelennek; az, hogy a kormány miképpen gondolkodik a kultúráról, annak szerepéről. Szocialista ellenfeleink mindenképpen azt akarják bebizonyítani, hogy a magyar kultúra képviselte ma sokkal rosszabb helyzetben van a kormányzaton belül, mint az ő nyolc évükben volt. Ez azonban nincs így, hiszen egyáltalán nem magától értetődő, hogy éppen az általuk kialakított tárcaszerkezet szolgálja megfelelően a kulturális terület érdekeit.

Nézzük, milyen lehetséges kormányzati modellek vannak. Elképzelhető az, hogy önálló minisztériuma van a kul-

túrának. Ilyen volt 1998 és 2002 között a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, amely megítélésünk szerint egy jó modell. Akkor az volt a kormányzati logika, hogy minden egyes nagyobb, jól körülhatárolható területet önálló minisztérium képviseljen. Így a minisztériumok és a miniszterek száma is jóval nagyobb volt, mint jelenleg; a humán minisztériumok száma – egészségügyi, családügyi, szociális, oktatási és egyéb – összesen öt volt abban a rendszerben. Most egy viszonylag kis államtitkárság a sporté, míg az első kormányunkban annak idején önálló sportminisztérium volt Deutsch Tamás vezetésével. A másik véglet az, ha nagy minisztériumokat hozunk létre, nagy rendszereket működtetünk. Ez a megközelítés részben az ezredforduló ideáihoz közelít, amikor az az elgondolás alakult ki, hogy a humán területeket egy erős minisztériummá fogjuk össze. Balog miniszter úr vezetése alatt ez valósult meg. Minden humán terület, minden olyan részterület, amely nem gazdasági, honvédelmi vagy egyéb speciális – például önkormányzati, jogi, igazságügyi – kérdésekkel foglalkozik, egy csúcstárca-ban, egy humán minisztériumban koncentrálódik, és itt kap helyet a hét államtitkárság között a kulturális igazgatás önálló, viszonylag nagy létszámú és viszonylag erős szakállamtitkársága.

A szocialisták elmúlt nyolc évében, amikor a mi önálló minisztériumi rendszerünket felszámolták, visszaállították azt az egyébként a korábbi szocialista időszakra is javarészt jellemző rendszert, hogy az oktatás és a kultúra egymás mellé került. Ennek a rendszernek az előnyeit próbálják minduntalan az orrunk alá dörgölni, hogy akkor a kultúra sokkal jobban tudott érvényesülni. Mi azt gondoljuk, hogy ez nem így volt. Úgy látom, hogy az a két szélső ponton lévő

* Elhangzott 2012. október 6-án a Polgári gondola című rendezvényen.

modell a működőképes, amikor vagy önálló kulturális minisztériumunk van, vagy egy olyan rendszerben dolgozunk, ahol a humán területek kiegészítik egymást. Nálunk például az államtitkári kar hetente háromszor találkozik: hétfőnként politikai államtitkári értekezleten, keddenként és csütörtökönként pedig miniszteri értekezleteken, ami lehetőséget arra ad, hogy a területek közötti munkát sokkal jobban össze tudjuk hangolni egy olyan rendszerben, ahol egyébként mindenki a saját területének az érdekeit akarja hangsúlyosan megjeleníteni. Az a minisztériumi rendszer, amelyben a kultúra az oktatással van együtt, csak abban az esetben lenne jó a kultúrának, ha annak a tárcának az élén kultúrával foglalkozó ember állna. Ilyen az elmúlt két évtizedben nem nagyon fordult elő. Mindig az oktatás volt a domináns. Hiller Istvánt szoktam a parlamenti vitákban azzal szembesíteni, hogy amikor a parlament oktatási és kulturális szakbizottságai egy időben tartják az ülésüket, akkor a volt miniszter – aki mindkettőnek a tagja – rendre az oktatási bizottság ülésén vesz részt. Még ellenzéki politikusként is kifejezi, milyen kevésbé fontos számára a kultúra; sokkal lényegesebbnek tartja az oktatás képviselét és az oktatáspolitikában való aktív részvételt. Tehát a kultúrának egyáltalán nem jó az, amikor az oktatás kistestvéreként kell működnie. Az oktatás olyan terület, amihez mindenki jobban ért: mindenki járt iskolába, mindenkinek a gyereke, unokája járt vagy jár iskolába. Az oktatás olyan terület, ahol a frakcióvitákban is számos olyan képviselőtársunk képes hosszabb felszólalásokat tartani, akik egyébként járatlanok az oktatáspolitikában. Ami tehát a struktúrát illeti, szeretném, ha mindenkinek egyértelmű lenne: nem igaz, hogy számunkra, kultúrpolitikások számára ez feltétlenül kedvezőtlen volna.

Ennek a struktúrának is vannak azonban hátrányai. Érdekérvényesítő képességünk ezzel némileg gyengült, de nem azért, mert a humán csúcstárcát irányító miniszter vagy az egyes részterületek vezetői ne lennének eléggé koncepciózusak. Hanem azért, mert ez egy sajátos helyzet: a minisztériumok közötti vitákban adott esetben kisebbségbe szorulhatunk a kormányzati döntéshozó folyamat során. Vannak olyan ügyek, amikor meg kell ütköznünk a Nemzetgazdasági vagy a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériummal. Ilyenkor nem mindegy, hogy egy kormányülésen a humán területet képviselő politikusoknak hány szavazatuk, milyen súlyuk van. Nemrég Bathó Ferenc, a Nemzetgazdasági Minisztérium helyettes államtitkára mesélte nekem azt, hogy az első kormányzati ciklusban, 1998 és 2002 között az egészségügyi, az oktatási, a kulturális, a szociális és családjogi, valamint a sportminiszterek összefogásából rendszeresen olyan erőter alakult ki egy-egy kormányülésen, ami nem tetszett a mezőgazdasági és a nemzetgazdasági minisztereknek.

Ebben a küzdelemben ma különösen nehéz helyzetben vagyunk, mert az utóbbi két évtizedben folyamatosan csökkent a kultúra presztízse, így csökkent az érdekérvényesítő képessége is a politika világában. Ez alapvetően annak köszönhető, hogy a rendszerváltozás idején kialakult egy olyanfajta közmegegyezés az értelmiség jelentős részében, hogy a kultúra szereplői ne politizáljanak, ne vegyenek részt konkrét közéleti kezdeményezésekben. Egyfajta arisztokratikus igénnyel fellépve úgy gondolták – és még ma is sokan úgy gondolják –, hogy a maguk terepén kell ellátniuk a maguk feladatát, nem pedig pártpolitikai szerepet vállalniuk. Ennek kettős háttere volt. Egyrészt a 1990–1994-es MDF-es kormányzás kudarcai, hiszen akkor igen magas volt azoknak

az aránya a parlamenti frakciókban és a kormányzaton belül is, akik valamilyen kulturális, művészeti, humán területről érkeztek. Másrészt hozzájárult az az alapvetően liberális toposz is, hogy a kultúra elvesztette azt a szerepét, feladatát, amit a diktatúra időszakában betöltött. Természetes, hogy mivel a sajtó nem volt szabad, a kultúrán – filmekben, könyveken és egyéb művészeti alkotásokon – keresztül, rejtett módon, valahogy szépen, óvatosan kellett szembesíteni a társadalom egy részét, legalábbis a vezetőket mindazzal, ami történik. Ennek súlyos következményei vannak mind a mai napig; gondolok itt az értelmiség szocializációjára, bizonyos kompromisszumaira és olyan alkukra, sőt azt is mondhatnám: megalkuvásokra, amelyek szerintem nagyon károsak.

Ebből a két dologból következően azt láttuk az elmúlt két évtizedben, hogy egyre kevesebben jöttek a művészet, a kultúra, a közgyűjtemények és a közművelődés világából a politika világába. Egyre kevesebb olyan ember van, aki vállalja azt, hogy művészként, alkotóként, felelős értelmiségként úgymond „kompromittálódjon”, hiszen az a kompromisszum, amit magunkkal a politikába lépve megkötünk, óhatatlanul egyfajta kompromittálódásként értelmezhető. Én személyesen is tapasztaltam ezt az elmúlt két évben: számtalan barátomtól, alkotó- és szerkesztőtársamtól, kollégáimtól kapok szemrehányásokat, amiért a független alkotói létet „odadoztam” a politikáért. Szerintem ez a megközelítés nem helyes. Azok a magyar hagyományok, amelyek a kultúra, a művészeti élet szereplőinek direkt politikai szerepvállalását mutatják, követhető, vállalható hagyományok; ki más tudná jobban, mint mi, hogy mire van szükségünk, mit kell képviselnünk, miért kell küzdenünk, hogy hol vannak a problémák. A parlament egészségügyi bizottságában pél-

dául többségében orvosok ülnek: házi- és szakorvosok, volt vagy jelenlegi kórházigazgatók. A vidékfejlesztési területen, a mezőgazdasági bizottságban gyakorló gazdák ülnek, akiknek komoly mezőgazdasági tapasztalatuk van, és ugyanezt látjuk az összes többi területen. A kulturális bizottságban viszont többségükben olyan képviselők ülnek, akiknek van ugyan közükhöz a kultúrához, de alapvetően fenntartóként: önkormányzati emberek, polgármesterek. Az elmúlt két évben Gulyás Dénes és én ketten képviseltük alkotóként, illetve előadó-művészként a művészeti területet a kulturális bizottságban, s többé-kevésbé az egész országgyűlésben is, hacsak nem számítjuk még Kukorelly Endrét, aki azóta lemondott a mandátumáról. Ő egyébként a sportbizottságot választotta a kulturális bizottság helyett.

Két évünk van még hátra ebből a ciklusból; a kérdés, hogy ilyen erőviszonyok mellett van-e lehetőségünk arra, hogy nagyívű, átfogó programokat és jelentős terveket valósítsunk meg egy olyan minisztériumban, ahol új a miniszter, hiszen Balog miniszter úr a tavasz vége óta vezeti a tárcát, és új a kulturális államtitkár is, hiszen én három és fél hónapja vagyok ebben a pozícióban. Ez nagy lehetőség mindkettőnk számára, nemcsak az együttgondolkodás, az együttműködés miatt, hanem azért is, mert új kezdetet jelent mindannyiunk számára – ugyanakkor nagy nehézséget is. Ugyanis két év alatt kellene eljutnunk odáig, hogy az alapok lerakását, a rendszer átszervezését követően a gyümölcs betakarításának az időszakát is megtapasztaljuk. Hallottuk az imént helyettes államtitkár urat:¹ még mindig a struktúra átalakításáról beszélt. Mi is alapvető strukturális problémák-

¹ L. Simon László előtt Maruzsa Zoltán frissen kinevezett felsőoktatási helyettes államtitkár tartott előadást. (A Szerk.)

ról tudunk beszámolni. Az elmúlt három hónap javarészt azzal telt el, hogy húsz év adósságaival szembenézve egy új kulturális rendszer alapjait próbáljuk meg – legalább elvben – rögzíteni. De igazán akkor lesz lehetőségünk a társadalom nagyobb részére is hatással lévő programokat végigvinni, ha még egy kormányzati ciklusra felhatalmazást kapunk a választópolgároktól. Miként az előbb Balog Zoltán miniszter úr is megjegyezte: továbbra is érvényes, hogy kell még négy év, s mindenkinek magával kell hoznia egy-egy embert.

Nagyon súlyos problémákkal kell szembenéznünk, melyek a gyakorlati kormányzásra mindenféleképpen vissza fognak hatni. Az egyik magából a politikai szerkezetből következik, amelyben létezni kényszerülünk: abból, hogy a konzervatív oldalon gyakorlatilag egyetlen pártszövetség létezik, a Fidesz és a KDNP szövetsége. Egy olyan hatalmas néppárt, amelytől jobbra csak egy tényleges kulturális stratégiával nem rendelkező, számunkra teljesen vállalhatatlan radikális párt van. Tőlünk balra pedig egy olyan politikai erő helyezkedik el, amely ezt az országot a csőd szélére juttatta, s amellyel szintén nem tudunk közös területet találni. Ezért szerintem az országnak is az az érdeke, hogy hosszú évekre egy polgári jobbközép kormányzati struktúra határozza meg az életünket. Viszont mivel nem egy többpárti, külső kompromisszumok árán létrejött koalícióban dolgozunk, hanem egy olyan néppárti rendszerben, amelyben belül kell megküzdenuünk bizonyos kérdések tisztázásáért, ennek a politikai konglomerátumnak, a Fidesz–KDNP-szövetségnek kell szavazatmaximalizálásra törekednie a választásokon.

Ez nyilvánvalóan olyan kompromisszumokra kényszerít bennünket, ami folyamatos elégedetlenséget szül a saját táborunkban is. Olyan széles a merítése a pártszövetségnek,

hogy látszólag egymást kioltó értékeknek kell megférniük benne egymás mellett. Ez leginkább nem a gazdaságpolitikában jelenik meg, hanem a kultúrpolitikában. Amikor kiálunk bizonyos értékek mellett vagy támogatandónak tartunk bizonyos értékeket, mindig lesznek olyanok, akik azt gondolják, hogy ezt nem kellett volna támogatni, nem ezért szavaztunk rátok. És mindez fordítva is igaz, amikor nem támogatunk valamit. A néppártiságból az következik, hogy abból a bonyolult hagyományrendszerből, amely a magyar kultúrát és a magyar konzervativizmust egyaránt jellemzi, valamint a magyarok identitását meghatározza, egy-egy rész-csoport nem vall mindent a magáénak, sőt van, amit kifejezetten elutasít. Nem csupán néhány szélsőséges művészeti megnyilvánulásra gondolok; ez a problémakör ennél sokkal árnyaltabb, ezért a kezelése nagy érzékenységet igényel. A politikai közösségünk és a szavazótáborunk egyben tartása a mi érdekünk is, a kultúrpolitikánknak is érdeke. Mindez szükségszerűen magában rejt olyan csapdahelyzeteket, amelyek képesek egy-egy szűkebb közösség elégedetlenségét kiváltani. Ez az elégedetlenség abból is táplálkozik, hogy a mi szavazóközösségünkben, a mi értelmiségi bázisunkban is van csalódottság. Sokan arra számítottak az elmúlt két évben, hogy robbanásszerű változás lesz, és ez az ő kulturális miszsiójukban, civil tevékenységükben is látványos javulással fog együtt járni.

Nem tudok mást mondani, mint hogy e robbanásszerű változás elmaradásának két oka van. Egyrészt az, hogy valójában mi magunk, a mi legszűkebb értelmiségi bázisunk sem képes arra, hogy véghezvigye, amit a maga számára megfogalmazott. Tudom, hogy ezt fájdalmas hallani, de szerintem így van. Másrészt nincs pénzünk. Erről külön szeretnék be-

szélni a költségvetésről szólván, hogy miként áll a kultúra ügye pénzügyi szempontból. De az a csalódottság és frusztráció, amely a mi szűkebben vett politikai közösségünk kulturális elitjét jellemzi, ugyanilyen módon jellemzi a másik oldal táborát is, már amennyiben két táborról beszélhetünk. Hiszen sokkal összetettebb, kulturálisan sokkal tagoltabb ez a politikai tér, mint azt a választási logika alapján gondolnánk. Vendégként előadást tartottam egy baloldali-liberális értelmiségi közösségben, ahol három és fél órán át egészen kemény kérdésekre is válaszolnom kellett. Abból a beszélgetésből azt szűrtem le a magam számára, hogy nagyon komoly frusztráció van a másik oldalon is, az egzisztenciális bizonytalanság őket is erőteljesen nyomasztja. Valaki azt vetette a szememre, hogy mi erőszakos elitváltást hajtunk végre, az eddigi elitet akarjuk lecserélni a sajátunkra. Erre azt tudom mondani, hogy önmagában a megközelítést is érvénytelennek tartom, mert nincs két elit. Szerintem Magyarországon egy elit van, ez a magyar elit viszont rendkívüli módon tagolt, és vannak olyan csoportjai, amelyek politikai, esztétikai és egyéb szempontok mentén kibékíthetetlen ellentétben állnak egymással, gyakorlatilag már-már kommunikációképtelenek. De nincs két elit. Mi pedig joggal gondoljuk – mert erre kaptunk felhatalmazást –, hogy ebből az elitből a számunkra fontos embereket kell pozícióba hoznunk, még ha ezt nem is mindig tudjuk megtenni, részben az előbb elmondott okok miatt. Ám szerintem ez a politikának teljesen jogos igénye és terrénuma.

A másik problémakör a szabadság kérdéséhez kapcsolódik. Számunkra mint konzervatív politikai erő számára a szabadság alapérték. Sőt azt szoktam mondani, hogy az elmúlt húsz év politikai küzdelmei és csalódottságai után ez az egyetlen

olyan érték, amelyet a rendszerváltozás sikereként tudunk felmutatni. Mit értek ez alatt? A rendszerváltozás utáni csalódottságunk, amely az egész társadalmat jellemzi, abból következik, hogy az 1989–1990-es események eufóriájában mindannyian arra számítottunk: egy olyan új országot fogunk építeni, amely néhány évtized alatt felzárkózik a nyugat-európai életszínvonalhoz. Amelynek a demokratikus intézményrendszere stabil, erős lesz, életünk kiszámíthatóvá válik, gazdasági szuverenitásunk növekszik, az állampolgárok és a vállalkozók, az állam és az önkormányzatok pedig olyan pozíciót fognak betölteni, amely egy normális polgári demokráciában elvárható. Ehhez képest mindenki csalódott valamiben, mindenki veszteséggént éli meg az elmúlt húsz évet. Az emberek, a vállalkozók, az állam és az önkormányzatok is véglegesen eladósodtak, továbbra is egzisztenciális bizonytalanság jellemzi az országot. Minden egészségügyi mutató terén az utolsók között kullogunk Európában, igazság szerint senki sem boldog, senki sem nyugodt, senki sem felszabadult ebben az országban. Ezért állítom, hogy csak egyetlen érték van, amihez ragaszkodhatunk: a szabadság. Többen is ülnek itt abból a korosztályból, amelynek számára még személyes tapasztalat, hogy itt bizony nem lehetett bármikor bármit mondani és gondolni. Ezért a szabadság az egyetlen, amihez mindannyian ragaszkodni tudunk.

Ebből következik, hogy számunkra a művészi szabadság is evidencia. Ám láthatóan sokszor komoly ellentét van a polgári ízlés és a gyakorlati alkotótevékenység között. Komoly kihívás a polgári kultúrpolitika számára, hogy miképpen tudjuk összeegyeztetni ezt a két fontos szempontot: azt, hogy van egy elvárásrendszer a saját politikai közösségünkben, és van egy ettől független művészi szabadság, amely egyébként

autonóm és sérthetetlen. Az előadó-művészeti törvényt mi magunk egészítettük ki azzal, hogy a művészi szabadságot nem szabad kikezdeni, megkérdőjelezni. Az alkotómunka szabadságának a biztosítása egyébként is alkotmányos alapjog, amely benne van az Alaptörvényben is. Ez tehát egy nagyon fontos érték. Mit kezdünk azonban azokkal a jelenségekkel, amelyek a mi szavazóinknak esetleg nem tetszenek, és meddig kell méltósággal tolerálnunk olyan dolgokat, amelyek adott esetben a mi ízlésünktől is távol esnek? Nekem ráadásul külön dilemmám az, hogy mennyiben jelenítheti meg egy politikus a személyes ízlését, értékrendjét és világmépét abban a munkában, amelynek során az egész társadalmat, egy egész ország művészeti életét kell képviselnie. A polgári ízlés és a művészi szabadság között, a konzervativizmus és a progresszió között tehát időnként feloldhatatlannak tűnik az ellentét. Mégis azt gondoljuk, hogy ezt fel kell oldani. A polgári kultúrpolitikának akkor is erre kell törekednie, ha mindig is lesznek olyanok, akik elégedetlenek, ha mindig is lesznek olyanok, akik levelet írnak nekem, hogy tiltsunk be bizonyos kiállításokat, színházi előadásokat. Ezt természetesen nem tehetjük meg, még akkor sem, ha nekünk az adott kiállítás vagy előadás nem tetszik. Volt, aki arra hivatkozott, hogy ő 1956-ban a magyar szabadságért harcolt, éppen ezért az ő kedvéért ezt-és-azt tiltsuk be. Visszaírtam neki – mondanom sem kell: nagyon megsértődött –, hogy ne haragudjon, de Ön épp a kommunista önkényurak és az állami cenzúra ellen küzdött, mi viszont nem akarunk az ő szintjükre süllyedni, mi nem tiltunk be kiállításokat.

Van egy másik problémánk, ami egyre tisztábban látható a politika világában: létezik egy erős korosztályi törésvonal. Ez a törésvonal már-már értékrendi kérdésként tétéleződik,

és a mi táborunkat is képes erősen megosztani. S ha mi a kultúrpolitikában nem figyelünk a negyven év alatti fiatalok igényeire, szokásaira, arra a világra, amelyben ők léteznek, akkor előbb-utóbb kulturális okokból el fogjuk veszíteni ezt a szavazóbázist, és nem fogjuk tudni visszaszerezni pusztán azzal a perspektívával, hogy egyszer majd az egykulcsos adó révén előnyösebb jövedelmi viszonyokat biztosító országban élhetnek. Miniszter úr utalt rá az előbb, hogy kultúrpolitika nélkül, a kultúra átgondolt képviselője nélkül mit sem ér a gazdaságpolitika. Ehhez azt is látni kell, hogy a jobboldali, polgári szavazóközösség 18–35 év közötti nemzedéke kulturálisan teljesen más dolgokat preferál, mint mondjuk az ötven év felettiek. Ez már-már kibékíthetetlen ellentét, és nagyon fontos kérdés lesz a jövőben, hogy ezt miként tudjuk kezelni. Hogy miként tudjuk azt megtenni, hogy bizonyos embereknek az érzékenységre odafigyelünk, különösképpen a nemzetpolitikában. Miniszterelnök úr nem olyan régen turulszobrot avatott Ópusztaszeren; a közönség, amely ezen részt vett, javarészt ötven év feletti volt. A húszéves fiatalokat nem biztos, hogy ez érinti meg kulturálisan. Pedig ezek a fiatalok a mi potenciális szavazóink, ezeket a fiatalokat meg kell nyernünk és meg kell tartanunk a mi szavazóinknak, mert különben miniszterelnök úr nem fog máskor szobrot avatni, hiszen a fiatalok szavazatai nélkül nem tudunk választásokat nyerni.

Egy további kérdés, amivel folyamatosan szembesülnünk kell, hogy rezervátumnak tekintjük-e a kultúrát, vagy elfogadjuk, hogy az folyamatosan változik. Ebből a problémából következik az a dilemma is, amely a magyar értelmiség gondolkodását az elmúlt százötven évben jellemezte, hogy alapvetően befogadó kultúra legyünk-e vagy felzárkózó kul-

túra. Szerintem egyik véglet sem helyes, valahol a kettő között kell megtalálni a megoldást. Pilinszkynek van egy nagyon érdekes rádióinterjúja a hetvenes évekből, amelyben erre a két végletre vezette vissza, hogy mi volt a bukatója a népi–urbánus vitának, illetve miben is állt ez a konfliktus valójában. Én a mai közállapotokról szólva a népi–urbánus vitának a létét is tagadom; ma nincs ilyen vita, a törésvonalak máshol találhatók. Az viszont egyértelműen megjelenik kérdésként a kultúrpolitikusok számára, hogy bezárkózó vagy a világra nyitott kultúrát, kultúrpolitikát képviseljünk-e, illetve hogy miként találjuk meg az arányokat a hagyomány-ápolás, a hagyománytisztelet, az ősi magyar kulturális elemeknek a mindennapi kultúrába történő beemelése, valamint a világ, a nyelv, az életformák és a kommunikációs csatornák alapvető változásaiból következő új kulturális minták között. Bizonyára az itt jelenlévők közül is mindenkiben formálódik egy-egy válasz erre a kérdésre. Csak azt tessék elfogadni, hogy mi egy nagy néppárt vagyunk, nekünk a tizennyolc évesekre is tekintettel kell lennünk; oda kell figyelnünk a nemsokára szavazókorba lépő fiatalok kulturális szokásaira, és oda kell figyelnünk a hetven–nyolcvanéves emberek szokásaira is, akik gyökeresen más elvárásokkal rendelkeznek.

A legfontosabb kihívás az lesz, hogy mit fogunk kezdeni azzal az internetes generációval, amelyik most lép be a kultúrafogyasztók világába. Miért is ez a legfontosabb kérdés? Mert rá kell jönnünk, hogyan lehet az embereket a virtuális közösségi terekből a valós közösségi terekbe becsalogatni. Ahogy már többször elmondtam, ez a jövő közművelődésének a legfontosabb kihívása. Mindez ráadásul nem csak arról szól, hogy miképpen válhat egy virtuális közösség, mondjuk egy Facebook-csoport – tehát egymással ténylegesen nem ta-

lálkozó, személyes véleménycserét nem gyakorló emberek egy csoportja – valós közösséggé. Ez arról is szól, hogy képesek vagyunk-e a cselekvés illúzióját valós cselekvéssé átalakítani. Néhány napja egy baloldali közösségben mondtam el: abból látszik, hogy mekkora a probléma, hogy amikor a médiatörvényt elfogadtuk, alakult egy Facebook-csoport Egy-millióan a sajtószabadságért néven. Most hagyjuk azt, hogy igazuk volt-e vagy sem, a jelenségre akarok rámutatni. Utána volt egy tüntetésük a belvárosban, ahová mindenkit meghívtak, aki a csoport tagja. Az volt a döbbenetes, hogy nagyságrendekkel kevesebben vettek részt ezen a megmozduláson, mint akik az interneten a csoporthoz csatlakoztak, akik „lájkkolták” azt. Ez az eset is azt mutatja, hogy a cselekvés illúziója nem válthatja ki a valós cselekvést. Amikor a most felnövekvő nemzedékek tagjai valamit lájkolnak az interneten, azt hiszik, hogy ezzel tettek valamit, hogy kifejezték valahová tartozásukat ezzel a gesztussal. De ez nem ugyanaz, mint amikor ténylegesen cselekszünk valamit. Amikor fogjuk magunkat, felemeljük a fenekünket a székről, elindulunk és teszünk valamit a saját életünk vagy a közösségünk életének a jobbítása érdekében. Ez a valós közösségi élmény az, ami hiányozni fog a felnövekvő nemzedékek életéből; ez a hiány alapvetően fogja meghatározni a jövőnket, felerősítve az egyébként is túlzottan individualista magyar társadalom atomizálódását.

Ráadásul van egy másik problémánk is: hogy mindeközben a valós közösségi tereink átalakulnak. Azok a terek, amelyekbe be akarjuk hozni a jövő nemzedékeit, már nem azok a terek, amelyek a mi fiatalságunkban, a többségünk fiatalságában létező kulturális terek voltak. A minap éppen erről vitatkoztam az art mozikat képviselő szervezetek vezetőivel.

Ők azt mondták, hogy az art mozik még mindig igazi közösségi terek, én pedig azt, hogy nem azok, mert valójában nincs bennük interaktivitás. Amikor én filmklubba jártam még középiskolás koromban, akkor minden egyes vetítés után egy-egy meghívott vendéggel – a rendezővel vagy egy filmesztétával – beszélgettünk. Ettől volt közösségi tér az art mozi, és nem attól, hogy levetítenek egy filmet, mint egy multiplex moziban, aztán mindenki hazamegy. Tehát azt is végig kell gondolnunk, amikor a támogatásokról esik szó, vajon azt az alapvető célt szolgáljuk-e a kultúrpolitikával, hogy a kulturális terek valós közösségi terekként működjenek, hogy valóban legyen bennük interaktivitás, társadalom-szervező erő.

Ezek után áttérek a gyakorlati kérdésekre.

Egyrészt az elmúlt fél évben átalakítottuk a Nemzeti Kulturális Alapot, ami sok vitát generált, ezzel tisztában vagyok. Főleg azok számára fájdalmas ez, akik az elmúlt húsz évben meghatározó pozícióban voltak ebben a rendszerben. De ennek az átalakításnak az is a lényege, hogy behozzunk a támogatottak körébe olyanokat, akik az utóbbi években nehezen tudtak bekerülni. Ebből az is következik, hogy új szemléletű pályázatokat kell kiírunk, ami még nem sikerült maradéktalanul, mert a kurátorok jellemzően a korábbi évek pályázatai alapján írnak ki újabbakat, és nem mindig tudnak megfelelni annak az elvárásrendszernek, amely a kultúrpolitika részéről megfogalmazódik az irányukban. Tudom, vannak olyan pályázatok is, amelyeket egyesek kifejezetten sérelmeznek. Ilyen például a folyóirat- és a könyvpályázatok rendszere. Nemrég kaptam egy levelet egy nagyon kedves barátomtól, volt szerkesztőtársamtól, amelyben arra hívja fel a figyelmemet, hogy ha a folyóirat-támogatási rendszer így

marad, akkor mi ahhoz járulunk hozzá, hogy azok a folyóiratok, amelyeket az utóbbi nyolc évben átmentettünk a jövőre, megszűnjenek. A világunk azonban változik, és nekünk nem az a feladatunk, hogy az életképtelen formákat, hanem hogy az értékes tartalmakat mentjük át a jövőbe. Egy párhuzammal igyekszem ezt megvilágítani: azzal, amikor a némafilm korszaka véget ért, és eljött a hangosfilmé. Ha valaki akkor mesterségesen, közpénzen próbálta volna segíteni a némafilmgyártást, egyetlen dolgot ért volna el: meghosszabbította volna egy életképtelen művészeti forma haláltusáját. De a világ változásának a folyamatát nem tudta volna más irányba terelni, mert a némafilm így is, úgy is megszűnt volna, és mindenképpen azok az alkotók jutottak volna nagyobb terephez, akik már hangosfilmekben gondolkodtak. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy nekünk nem az a feladatunk, hogy ötven példányban megjelenő folyóiratokat konzerváljunk úgy, hogy továbbra is ötven példányban jelenjenek meg. Hanem az, hogy azokat az embereket, akik ezekbe a folyóiratokba írnak, ezeket szerkesztik, egy megváltozott mediális térben, az új médiumok világában is publikálási lehetőséghez juttassuk.

Másrészt megkezdjük a kulturális intézményrendszer fenntartásának és finanszírozásának biztosabb alapokra helyezését. A legnagyobb változás a közgyűjtemények területén lesz. Most fejezzük be a múzeumi törvény tárgyalását a parlamentben; ilyen átfogó módosítása a magyar vidéki múzeumi, könyvtári és közművelődési intézményrendszernek voltaképpen az ötvenes–hatvanas évek óta nem volt. Azért mondom ezt, mert a megyei könyvtári rendszer az ötvenes években, a megyei múzeumi rendszer a hatvanas években állt fel. Most egy teljesen új rendszert fogunk kiépíteni, ami

nagyon nagy kihívás, de valóban polgári szemlélet alapján fog megvalósulni és működni. A megyei közművelődés területén is jelentős változások lesznek. Ahol viszont csatákat veszünk, ahol nem minden alakul úgy, ahogy szeretnénk – bár emiatt sem kell kétségbeesni –, az az örökségvédelem. A legtöbb vitát talán az generálta az utóbbi hónapokban, hogy mi lesz a magyar régészet sorsa, illetve mi lesz a magyar műemlékvédelemmel. Hangsúlyozni kell azonban, hogy akik azzal vádolnak bennünket, hogy mi a gazdasági érdekek előtérbe helyezésével a legfontosabb nemzeti érdekünkről mondunk le, azok nem akarják tudomásul venni, hogy a gazdaság fejlesztése, erősítése ugyanúgy nemzeti érdek, mint a magyar kultúra szolgálata. Jól működő gazdaság nélkül, kiegyensúlyozott adórendszer nélkül, megfelelő állami bevételek nélkül, a gazdaság és a humán szféra harmonikus együttműködése nélkül nincs kultúra. Igaza van miniszter úrnak: a kultúra a lényeg, az a tartalom, amely meghatározza az identitásunkat, de pénz nélkül nincs kultúra. A gazdasági érdek tehát nemzeti érdek, és mi nem végezhetjük úgy a munkánkat, hogy az egész nemzetgazdaság fejlődését akadályozzuk. Egészen szemléletes példákat tudnék hozni, mondjuk báró Podmaniczky Frigyes tevékenységére utalva: ha akkor is olyan intézményes örökségvédelem lett volna, mint most, a főváros nem úgy nézne ki, mint ahogy ma ismerjük.

Szeretném felhívni arra a figyelmet, hogy sokszor az szolgálja a hosszútávú érdekeinket, ha vállalunk bizonyos áldozatokat, ami pedig elsőre pozícióvesztésnek tűnik – és egyébként rövid távon az is –, hosszú távon esélyt jelenthet egy új rendszer felépítésére. S hogy ez utóbbi már számos területen megkezdődött, arra példaként a színházi életet emelném ki, ahol komoly változásokat értünk el az előadó-művészeti tör-

vény módosítása révén. Idén először osztunk ki úgy forrásokat, hogy már új ösztönző szempontokat is beemeltünk a döntéshozatalba. A 2013-as költségvetés számait már ez fogja meghatározni. Természetesen itt is vannak viták, itt is vannak elégedetlenségek, de mindenki számára elfogadható költségvetést nem lehet alkotni. Óriási változást hozott továbbá a Magyar Művészeti Akadémia létrejötte. Az MMA nem egy egyesület, mint a többi más művészeti szervezet, hanem egy köztestület, az ezzel járó státusszal és költségvetési finanszírozási segítséggel. Azzal, hogy az akadémia a főváros egyik legpatinásabb épületét, a Vigadót fogja megkapni székhelyül és szellemi központjául, a magyar művészeti elit hatalmas lehetőséget kapott. Az viszont, hogy ebből hosszú távon tartós intézmény tud-e kialakulni, már nem rajtunk, nem a politikán múlik – hiszen az csak a lehetőséget biztosítja –, hanem a tagság tevékenységén és elhivatottságán.

Végezetül a 2013-as költségvetésről. Mindenképpen ki kell emelnünk, hogy az a két év, ami előttünk van, alapvetően a rendszer stabilizálásáról, az átlátható struktúrák megteremtéséről és persze – mint minden eddigi kormányzati ciklusban – a folyamatos tűzoltásról szól. Nagyon sok közös küzdelmünk van miniszter úrral, aki oroszlánként harcol mindazért, amit az államtitkárság munícióként szállít, de el kell mondanunk, hogy már az is nagy eredmény, hogy jövőre majdnem 13%-kal emelkedik a kulturális államtitkárság költségvetése. Ha ehhez még azt is hozzászámolom, hogy idén mennyit vagyunk kénytelenek zárolni, és felteszem, hogy jövőre nem lesz zárolás, akkor ez még több is lehet. Az ellenzék állandóan azzal ostromoz bennünket, hogy az ő idejükben mennyi kormányzati forrása volt a kultúrának. De ők csak az államtitkárság költségvetését emlegetik, pedig

a kulturális költségvetés valójában sokkal bővebb, mert a területet nem csak mi finanszírozzuk. Az államtitkárság 32 milliárd forintot fordít a kulturális intézményekre. Emellett bőven 11 milliárd forint fölött lesz a Nemzeti Kulturális Alap bevétele. A 6,5 milliárd forintot is meg fogja haladni, sőt ha a filmtörvény módosítását elfogadjuk a parlamentben, akkor jövőre akár a 9 milliárdot is elérheti a filmes támogatások mértéke. 17,6 milliárd forintot fordítunk az önkormányzatok közművelődési és közgyűjtteményi feladatainak ellátására. 10 milliárd forint felett fordítunk az önkormányzati színházaknak a Belügyminisztériumon keresztüli támogatásra. Ehhez jönnek még hozzá a Külügyminisztériumnál és a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumnál lévő jelentős források, például a Balassi Intézet jelenleg az utóbbihoz tartozik. Ha mindezt összeadjuk, akkor a jövő évben az állam közvetlen kulturális szerepvállalása megközelíti a 100 milliárd forintot. És akkor a Magyar Művészeti Akadémia önálló költségvetési támogatásáról, valamint jó pár további forrásról még nem is beszéltem.

Röviden így tudom összefoglalni az államtitkárság munkáját és az előttünk álló feladatokat, valamint azokat az elvi dilemmákat, amelyek egy ilyen bonyolult, sokirányú, sokféle hagyományból táplálkozó néppártnak a mindennapi kultúrpolitikáját meghatározzák.

(2012)

A művelődéspolitika lehetőségei 2013-ban*

Nem könnyű napjainkban a kulturális területet igazgatni, kultúrpolitikát művelni. A széles nyilvánosság számára is egyértelmű, hogy hazánk nagyon nehéz helyzetben van, s a jelenlegi gazdasági körülmények közepette kell eredményeket elérni a kulturális igazgatásban is. Az a gazdasági teljesítő-képesség, amely megalapozza a magyar költségvetés számait a bevételi oldalon, a nemzeti ipar, mezőgazdaság, feldolgozó-ipar és kereskedelem két évtizedes kálváriájának eredményeképpen – fogalmazzunk finoman: nem mondtam szétverést, eladást, szétlopást, csak kálváriát – sajnos nem tesz lehetővé számunkra nagyobb mozgásteret.

A kultúráért felelős államtitkárság 2013-ban több mint harmincmilliárd forintból gazdálkodik majd, a Nemzeti Kulturális Alapnál pedig várhatóan több mint tízmilliárd forint gyűlik össze az ötös lottó játékadójából, amiből év végéig 7–7,5 milliárdot támogatásként ki is osztunk. Ha ehhez hozzászámoljuk a Külügyminisztérium, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium és a Belügyminisztérium kulturális célú forrásait, összesen 100–105 milliárd forint jön ki. Ennyi pénzt fordít az állam a kulturális rendszer, az alkotók, művészek, gondolkodók, művelődésszervezők, közművelődési és közgyűjtteményi szakemberek által működtetett intézmények

* Elhangzott 2012. november 21-én a Magyar Művelődési Intézetben, a *Változások a közművelődésben* című konferencia nyitóelőadásaként.

finanszírozására. Ehhez képest idén több mint ezermilliárd forintot fordítunk az államadósság kamattörlesztésére. Vessük össze ezt a két számot: 1000 milliárd forint adósságtörlesztésre, 100 milliárd forint kulturális kiadásokra. Még ha ez utóbbihoz hozzászámítjuk az önkormányzatok kulturális kiadásait is, melyeket saját bevételeikből finanszíroznak, akkor is óriási a különbség.

A kultúra támogatásának alakulása a 2010–2013. években				
	adatok millió Ft-ban			
	2010	2011	2012	2013
Emberi Erőforrások Minisztériuma	39 894,8	33 837,4	32 793,4	37 926,1
Kulturális intézmények	19 638,9	18 049,8	16 751,7	23 589,1
Fejlesztési előirányzatok	20 255,9	15 787,6	16 041,7	14 337,0
Belügyminisztérium*	12 845,4	12 945,4	13 255,4	30 622,0
Duna Művész Együttesek támogatása	250,0	250,0	250,0	250,0
A települési önkormányzatok által fenntartott, illetve támogatott előadó-művészeti szervezetek támogatása	11 885,4	11 885,4	11 885,4	11 378,3
A helyi önkormányzatok által felhasználható „Art” mozihálózat digitális fejlesztésének támogatása	0,0	100,0	100,0	100,0
A helyi önkormányzatok által felhasználható könyvtári és közművelődési érdekeltség-növelő támogatás, muzeális intézmények szakmai támogatása	710,0	710,0	520,0	780,0
A pécsi Zsolnay Kulturális Negyed és a Kodály Központ működésének támogatása	0,0	0,0	500,0	500,0
Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium	0,0	3 709,3	4 105,7	4 439,8
Balassi Intézet	0,0	3 709,3	3 725,7	3 669,8

A kultúra támogatásának alakulása a 2010–2013. években				
	adatok millió Ft-ban			
	2010	2011	2012	2013
Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány támogatása	0,0	0,0	210,0	210,0
Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány	0,0	0,0	170,0	220,0
Miniszterelnökség	0,0	0,0	0,0	340,0
Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet	0,0	0,0	0,0	340,0
EU-s projektek	29 970,5	14 015,9	14 015,9	8 547,9
TÁMOP 3**	7 905,5	5 987,8	5 987,8	5 987,8
TIOP 1**	1 215,1	2 560,1	2 560,1	2 560,1
ROP (turisztika és városrehabilitáció)***	19 992,2	4 629,3	4 629,3	0,0
KEOP****	707,6	688,6	688,6	0,0
ÚMVP****	150,1	150,1	150,1	0,0
Egyéb	14 734,5	14 778,4	22 630,3	24 038,7
Magyar Művészeti Akadémia	0,0	0,0	1 500,0	2 455,0
Nemzeti Kulturális Alap	10 115,0	8 807,8	10 166,0	11 700,0
Művészeti egyetemek/főiskolák kulturális célú támogatása	4 619,5	5 970,6	5 464,3	4 783,7
Magyar Nemzeti Filmalap Zrt. támogatása	0,0	0,0	5 500,0	5 100,0
ÖSSZESEN	97 445,2	79 286,4	86 800,7	105 914,5
* A települési önkormányzatok könyvtári, közművelődési és múzeumi feladatainak ellátása 2013. évben hozzáadva (17 613,7 mFt)				
**Az EU-s támogatási rendszer sajátosságából adódóan az adatokat kizárólag akciótervi időszakokban az EMMI ágazati szakmai felelősségébe tartozó konstrukciók rendelkezésre álló adatainak arányosítása alapján tudjuk megadni (2012. november 11-én lezárt adatok alapján)				
*** Az EU-s támogatási rendszer sajátosságából adódóan az adatokat kizárólag akciótervi időszakokban kulturális célú projektekre lekötött támogatások adatainak arányosítása alapján tudjuk megadni (2012. november 11-én lezárt adatok alapján)				
**** A 2009–2012 időszakra vonatkozóan az EMVA III-IV. tengelyekben vidéki kulturális célú fejlesztéseire nyújtott támogatások évekre arányosított összege				

Abban a küzdelemben, amelyet folytatunk – s amelyben én egyfajta érdekvédelmi munkát is végezve igyekszem az ágazatot a kormányzaton belül jobban pozícionálni, mint ahogy azt az elmúlt húsz évben az elődeim tették –, jelentős csatákat nyerünk és jelentős csatákat veszítünk. Ilyen a politika természete: nem mindig sikerül a kultúrpolitikai érdekeket érvényesíteni és keresztülvinni a saját elképzeléseinket.

Mindennek ellenére megítélésem szerint a közösségi művelődési feladatellátásban látványos változásra lesz lehetőségünk, pénzügyi szempontból is. Ez azért különösen fontos, mert a magyar politikának ezen a területen van a legnagyobb adóssága. Az elmúlt két évtizedben a politika fokozatosan magára hagyta azokat az intézményeket, közösségi művelődési tereket, amelyek a belépést jelentik a kultúra világába, és azokat a szakembereket, akik nap mint nap a legszélesebb társadalmi rétegek számára nyújtanak alapvető kulturális szolgáltatásokat. Ezért kiemelt céloknak tekintem ezen változtatni, nemcsak szimbolikusan, hanem kézzelfogható módon is.

E munka első lépése a meglévő értékek megmentése, hogy ne pusztuljon tovább, ami ebből az intézményrendszerből még megmaradt. Mit is tettünk ennek érdekében? Elsőként megváltoztattuk a területet szabályozó legfontosabb jogszabályt, az 1997. évi CXL. törvényt, miután több körben egyeztetünk az érintett szakmai szervezetekkel: az önkormányzatokkal, a közgyűteményi és közművelődési terület szakmai szervezeteivel, valamint a szakszervezetekkel.¹ Bár nem mindenben értettünk egyet, kompromisszumos megoldás született. Bonyos dolgokat az utolsó pillanatban kellett megváltoztatnunk

¹ 2012. évi CLII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról.

a törvényben, hiszen az országgyűlés egy zárószavazás előtti módosító indítvánnyal 15 ezer főre emelte fel azt a település-nagyságot, ameddig integrált intézményben lehet ellátni közgyűteményi és közművelődési feladatokat. Az előzményekről annyit, hogy a szakszervezet az 5 ezer fős határt képviselte, a minisztérium a 10 ezer fős határt, de volt olyan képviselő is, aki ezt 50 ezer főre emelte volna, fenntartói oldalról érthető okokból.

Szeretném jelezni tehát, hogy komoly egyeztetések eredménye az új törvény, ami sok változással jár együtt. Ugyanakkor olyan változások is lesznek, amelyek nem a törvény, hanem a finanszírozási szerkezet átalakulásából következnek. A költségvetési törvényhez ugyanis készítettünk egy módosító indítványt – melyet a kormányzati gyakorlatnak megfelelően a Nemzetgazdasági Minisztérium nyújtott be – annak a 17,6 milliárd forintnak az elosztásához, amit 2013-ban a Belügy-minisztériumtól kapnak az önkormányzatok közművelődési és közgyűteményi feladataik ellátására. Bár az összeg nem tűnik hatalmasnak – könnyebb lenne nagyságrendekkel több pénzből gazdálkodni –, a módosítás lényege az új szerkezet. Jó ideje állítom: az egész kulturális terület érdeke, hogy átlátható, logikus, világos viszonyokat tükröző, a fenntartó számára is kötelezettségeket előíró költségvetési szerkezete legyen.

Miért volt erre szükség? A rendszerváltozástól a kétezres évek elejéig a települések kulturális normatívát kaptak a központi költségvetésből kötelező feladataik ellátására, lakosságszámuk arányában. Ezzel a finanszírozási formával több probléma volt. Figyelmem kívül hagyta egy-egy település speciális feladatait, és azt is, hogy milyen módon és milyen színvonalon látják el azokat. Nem számolt az adott település gazdasági helyzetével sem – hiszen van, ahol az iparüzési

adó a település költségvetésének 80%-át fedezi, és van, ahol mindössze 2%-át –, vagyis azzal, hogy a település milyen mértékben tudja kiegészíteni saját bevételeiből a központi forrásokat.

Ugyanakkor a rendszerváltozástól 2009-ig az állam nem szólt bele abba, hogy az önkormányzatok mennyit fordítanak a normatívából különféle kulturális feladataik ellátására. Van olyan település, ahol csak művelődési ház és könyvtár van, és van, ahol az önkormányzat által fenntartott levéltár, múzeum, zenekar, színház is. Ezek közül külön támogatást intézményi jogon csak a színház kapott, a többit a kulturális normatívából finanszírozta az önkormányzat. Csakhogy az elmúlt húsz évben a normatíva nemcsak reálértékben, hanem nominálisan is folyamatosan csökkent. Emiatt az önkormányzatok – főleg 2005 és 2009 között – menekülni kezdték a feladatellátás elől, s ahol nem volt erre vonatkozó törvényi elvárás, ott megszüntették a megyei művelődési központokat, kiüresítették a megyei szintű feladatokat. 2009-ben az akkori szocialista kormányzat összevonta a normatívákat, emiatt számos intézmény végveszélybe került. Az állam már azt sem határozta meg az önkormányzatok számára, hogy a központi költségvetésből kapott forrásokból mennyit kell kulturális feladatokra felhasználniuk. Egy-egy különálló normatívához mérten az összevont normatíva összege nagyobbnak tűnt, ám az egyes feladatokra ténylegesen – egy főre vetítve – jóval kevesebb jutott, mint a különálló normatíva esetében. Ez az intézményrendszer összeomlását helyezte kilátásba, amin az a fejlesztési cél sem változtatott, hogy újabb közösségi tereket hozzunk létre európai uniós forrásokból. Ezzel ugyanis – informatikai szóhasználatnál élve – a *hardver* részt megoldottuk ugyan, de a *szoftvert* nem.

Mire lehetett számítani ebben a helyzetben? Elsősorban arra, hogy a szakma nem adja föl. Ezúton is köszönöm az Önök kitartását! El kell mondanom: bár én folyamatos megújulásra ösztönözöm a szakmát, hogy változzon együtt a körülöttünk változó világgal, mégis azt gondolom, hogy ma Magyarországon azért működik még mindig ilyen magas színvonalon a közösségi művelődés számos értékes intézménye, mert Önök – akiknek ez a hivatásuk és a küldetésük – működtetik ezt az intézményrendszert. Magára valamit is adó politikus pedig nem hagyhatja tovább pusztulni ezt az értéket, ezért a törvény elfogadását követően egy olyan költségvetési szerkezet kialakítására törekedtünk, amely lehetőséget ad a differenciálásra és a prioritások kijelölésére.

A következő években két feladatunk lesz ezzel kapcsolatban. Az egyik, hogy ahol normatív finanszírozást hozunk vissza, ott a feladatalapú finanszírozás irányába kell elindulni. A másik pedig az, hogy a 17,6 milliárd forintot emeljük, amennyiben a magyar gazdaság helyzete ezt lehetővé teszi. A felosztás elvei, logikája, a felosztási arányok kiolvashatók a költségvetési módosító indítványból, melyet reményeim szerint el is fog fogadni az országgyűlés.²

Két fontos dologról ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk. Két, egymás mellett létező igazságról van szó, amelyek látszólag kioltják egymást, de ettől még mindkettő érvényes. Az egyik a kulturális szférát jól ismerők, az intézményrendszer működtetők elemi tapasztalata, amely szerint az elmúlt húsz évben mindig kevesebbet költöttünk a kultúrára annál, mint amennyit szerettünk volna, hiszen mindig vannak újabb feladatok, célok, amelyekre érdemes lenne pénzt áldozni.

² Az előadás megtartása után, a költségvetési törvény szavazásakor az országgyűlés elfogadta az említett módosító indítványt.

A másik pedig az, hogy az elmúlt húsz évben mindig többet költöttünk kultúrára annál, mint amennyi valójában a rendelkezésünkre állt, amennyit a magyar gazdaság teljesítő-képessége lehetővé tett volna.

Az e két igazság között feszülő ellentétet intellektuálisan nem lehet feloldani. És mi, akik érzelmileg viszonyulunk a kultúrához, hajlamosak vagyunk elutasítani ezt a második igazságot. Csakhogy nekem politikusként és ágazati vezető-ként racionálisan kell kezelnem ezt a tényt. Bár a magyar állam eladósodásához szerény mértékben járult hozzá a kultúrára fordított pénz, attól még tény, hogy az elmúlt húsz évben erre is többet költöttünk annál, mint amennyi tellett, akár csak az egészségügyre vagy az oktatásra. Ezért fordítunk most ezermilliárd forintnál is többet kamattörlesztésre – hogy magának a kölcsönnek a törlesztéséről ne is beszéljünk.

Ráadásul ez egy olyan spirál, amelyből nagyon nehéz kitör-ni. Intézményeink működtetése egyre több ráfordítást igényel, és bár igyekszem minél több forrást kilobbizni az ágazat számára, a pénzt keményen kell fogni. Az intézményvezetők is tudják, hogy bizonyos esetekben ha plusz forrásért fordul-nak hozzám, s erre nincs keretünk, határozott nemet szoktam mondani. Nekem is fáj; én is sajnálom. De ha nem nézünk szembe reálisan a helyzetünkkel, tönkremegy az ország.

Mindezek után az, hogy a 2013-as költségvetési törvény-ben önállóan szerepel a települési önkormányzatok kulturális feladatainak támogatása – azon belül az egyes részek, a könyv-tári, közművelődési és múzeumi feladatok támogatása – 17 milliárd 613 millió 700 ezer forinttal, nagy eredmény, mert ilyen még nem volt a magyar költségvetésben. Ha többlet-bevétele lesz a magyar államnak, akkor ezt az összeget fel-jebb is tudjuk tornázni. De nem is az összeg a lényeg, hanem

a felosztás mögött húzódó logika, amelyből kiderül, milyen feladatokat kezelünk prioritásként.

A megyeszékhelyek és Szentendre város önkormányzata megyei hatókörű múzeumainak fenntartására. Ez azt jelenti, hogy 19 megyei múzeumi központot átadunk a megyeszékhelyeknek két megye kivételével: az egyik Pest megye, ahol Szentendrén van a megyei múzeumi központ, a másik Komárom-Esztergom megye, ahol hagyományosan Tatán volt a központ, ezért az egyeztetés során úgy döntöttünk, hogy Tatabánya helyett oda összpontosítjuk a megyei szakellátási feladatokat. A támogatás elosztásánál számos mutatót vettünk alapul (például az intézmények, a gyűjtőterületek és a gyűjtemények nagyságát). Erre a célra összesen 2,4 milliárd forint áll rendelkezésre.

A megyei székhelyvárosok és Szentendre város önkormányzatának támogatása a megyei hatókörű városi könyvtárak fenntartására, 2,8 milliárd forinttal. Azokban a városokban, ahol volt megyei fenntartású megyei könyvtár, ott most városi fenntartásúakká válnak az intézmények, s egyesülnek a korábban párhuzamosan működő városi könyvtárakkal. Ahol városi és megyei közös fenntartású könyvtár volt, azok tisztán városi fenntartásúvá alakulnak át, de nevük és feladatkörük továbbra is megyei marad. Azokon a megyeszékhelyeken, amelyeken nem volt megyei, csak városi könyvtár, ott most megyei könyvtárként fogják továbbra is ellátni a városi és megyei feladatokat.

A kistépülési könyvtári feladatok támogatása a megyei könyvtárral kötött megállapodás alapján című feladat finanszírozására 1,7 milliárd forint jut, ami kistépülésenként 800 ezer forintot normatív támogatást jelent. Ha a település igényli, a feladatot a megyei könyvtáron keresztül kell ellátni. Ezzel rész-

ben kiváltjuk a kistérségek megszűnésével keletkező vákuumot, s kiváltjuk a kistérségi mozgókönyvtári feladatellátásra szánt normatívát. A megyei könyvtárak feladatait tehát megnöveltük. Azáltal, hogy ezt a tételt beépítettük a költségvetésbe, egyértelművé tesszük, hogy a kistérségi települések feladatellátását is fontosnak tartjuk, és hogy nem lehet Magyarországon egyetlen olyan település sem, ahol nincs könyvtári feladatellátás.

Normatív alapon fogjuk támogatni a települési önkormányzatok könyvtári ellátását és közművelődési feladatait. Ez alól kivételt képeznek azok a nagyvárosok, amelyek önállóan nevesítve kapnak támogatást a múzeumokra és a könyvtárakra – ezek csak a közművelődési feladataikra fognak pénzt kapni. A többi település normatív alapon kap támogatást, összesen 7,5 milliárd forintot, ami lebontva 1140 Ft/fő. Ezzel vissza tudjuk hozni a 2009. évi szintet. Tehát a kis falutól a nagyvárosig minden település – leszámítva azokat, amelyek megkapják a támogatást a múzeumra és a könyvtárra – normatív alapon kap pénzt közművelődési és könyvtári feladatok ellátására.

A felosztást hosszú távon tovább kell bontanunk, és be kell építenünk érdekeltségnövelő rendszereket. 2013-ban ki kell dolgoznunk azokat az elveket, amelyek alapján a 2014-es költségvetéstől még tovább lehet differenciálni, s az önkormányzatok számára egyértelművé lehet tenni, mit várunk el tőlük az állami támogatásért cserébe. A legfontosabb változás azonban az, hogy az önkormányzatok újra kapnak normatívát közművelődési feladatellátásra, és sokkal differenciáltabban, mint korábban.

A megyeszékhelyek és Szentendre önkormányzatának közművelődési feladatait szintén lakosságszám alapján fogjuk támogatni. Ez azt jelenti, hogy azok a városok, amelyek megkapják a tá-

mogatást a múzeumaikra és a könyvtáraikra, ilyen célú normatívában már nem részesülhetnek, de a közművelődésre kapnak pénzt, összesen 710 millió Ft értékben (400 Ft/fő).

Bevezetjük a *települési önkormányzatok múzeumi érdekeltségnövelő támogatását*. Ebben fontos feladatok várnak a közművelődésre. Azok a települési önkormányzatok, amelyek múzeumot tartanak fenn – tájházakat, faluházakat, irodalmi emlékhelyeket, kisebb helytörténeti múzeumokat –, ebből az 1 milliárd forintból részesülnek. Ehhez már előkészítettük a felosztási rendeletet, de csak akkor terjesztjük a kormány elé, ha az már elfogadta az állami kézben maradó múzeumokról szóló határozatot.³

A fővárosi önkormányzat múzeumi, könyvtári és közművelődési támogatása lakosságszám alapján fog történni. A fővárosban is lesz normatíva, 400 Ft/fő, összesen 677,8 millió Ft. Amit ebből a főváros megkap, abból tudja kiegészíteni többek között a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum fenntartói működési támogatását.

A kerületek közművelődési támogatást fognak kapni a lakosságszámuk alapján. Ez is 400 Ft/fő, a kerületeknek együttesen összesen 677,7 millió Ft, melyet a kerületi önkormányzatok kizárólag kerületi közművelődési feladatokra költhetnek.

Ezt az új felosztási rendszert nagy eredménynek tekintem. Ezen felül a törvény és a vonatkozó kormányhatározat azt a feladatot is ránk rója, hogy a különböző jogi formában működő egykori megyei művelődési központokat valamilyen formában tovább vigyük.

³ A következő jogszabályok születtek meg: 1543/2012. (XII. 4.) Korm. határozat a megyei múzeumi szervezetek állami fenntartásban maradó tagintézményeiről; 13/2013. (II. 14.) EMMI-rendelet a települési önkormányzatok könyvtári, közművelődési és múzeumi feladataihoz nyújtott támogatások részletes szabályairól.

Azt szeretnénk tehát, hogy a településeken lévő közösségi művelődési terek ne legyenek magukra hagyva, hanem újra legyen élő módszertani megyei feladatellátás. Az állam nem megyei művelődési házakat akar működtetni a nagyvárosokban, hanem megyei módszertani központokat, megyénként négy szakemberrel, akik módszertani segítséget tudnak nyújtani a települési önkormányzatok közművelődési intézményi szakemberei számára.

Mivel közösségi művelődésben gondolkodunk, úgy véljük, hogy e megyei módszertani központoknak kellő figyelmet kell fordítaniuk a civil aktivitásra, a civil szervezetek közművelődési feladataira, beleértve az egyházi művelődési feladatokat is. Hiszen különbözőek a települések, és változóak a tapasztalatok. Tudok olyan településről, ahol az egyetlen jól működő közösségi tér a helyi református gyülekezet által működtetett – de nem csak a reformátusok számára nyitott – művelődési ház. Olyan települést is ismerek, ahol az önkormányzat az egyházzal kötött közművelődési keretmegállapodást, és így látja el jogszabályban rögzített feladatait. Azt gondolom, mindenkinek meg kell fognunk a kezét, akiben van igény az együttműködésre, az együttgondolkodásra. Ha megszavazzuk a költségvetési törvényt, és a parlament támogatja a belső elosztási elképzelésünket, akkor új forrásként 1,1 milliárd Ft fog rendelkezésre állni erre a 19×4 emberrel ellátandó feladatra. A pénzt a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus kapja meg, és a 19 vidéki központon keresztül használja fel. Ahhoz viszont, hogy ez megtörténjen, ezt az intézményt is át kell alakítanunk. Ennek irányairól a nyáron már beszéltem. Most, a finisbe érkezve némi büszkeséggel jelentem be Önöknek, hogy az MMIKL átalakulásával novem-

ber 30-án létrejön a Nemzeti Közművelődési és Közgyűteményi Intézet.

Sokakat talán meglep ez az elnevezés. Mi közük van a közgyűteményeknek a közművelődéshez? Sokan nem értették, miért kell többletfeladatot behoznunk ebbe az intézménybe. Először is leválasztjuk róla azokat a feladatokat, amelyek nem ide tartoznak: november 30-ával a Képzőművészeti Lektorátus átkerül a Magyar Alkotóművészeti Non-profit Kft.-hez, hiszen a lektorátusnak sosem volt itt igazán jó helye. Ugyanakkor a megváltozott környezet miatt hozunk többletfeladatot is. Hiszen nemcsak az Önök szakmájának jeles képviselői keresik a kitörési lehetőségeket, a szakmai megújulás feltételrendszerét, hanem a közgyűteményi terület szakemberei is. Változnak a felhasználói szokások, a könyvtárakból lassanként eltűnnek a helyben olvasó látogatók: az Országos Széchényi Könyvtár olvasótermében ma sokkal kevesebben ülnek, mint húsz évvel ezelőtt, és húsz év múlva még kevesebben fognak ülni. Ezért ha egyszer új könyvtárat fogunk építeni, és végre kiköltöztetjük az OSZK-t a Budavári Palotából, akkor nem lesz szükség ekkora olvasóteremre. Ma ezeket az erőforrásokat a digitalizálásra kell fordítanunk. Az európai trend az, hogy drasztikusan csökken a helyben olvasók száma, és ezzel együtt az új belépőké is, mert az idősebbek még mindig bejárnak a vidéki könyvtárakba újságot olvasni, de a fiatalok csak könyvet kölcsönözni mennek be, s ahhoz az információhoz, amit korábban helyben olvasva szerezhettek meg, ma az interneten keresztül jutnak hozzá. Ez nem azt jelenti, hogy nincs szükség a könyvtárra, csak azt, hogy változik a feladata. A könyvtárosok pedig egyre inkább nyitnak a közművelődés irányába, és olyan területekkel kezdtek el foglalkozni,

ami eredendően nem az ő szakmájuk, hanem az Önöké. Elkezdtek olyan programokat szervezni, amelyek nem a könyvtárról vagy az olvasásról szólnak, nem az olvasók számát növelik, hanem a könyvtárba bemenő látogatók létszámát, hogy jó legyen a statisztikájuk. Ezek a programok pedig a közművelődés területéhez tartoznak.

Úgy vélem, ebben a helyzetben a két terület hatékony együttműködésére, együttgondolkodására van szükség. A mi dolgunk biztosítani annak a lehetőségét, hogy bárhol az országban minőségi kultúrával találkozhasson az, akinek igénye van rá.

Ahogy a könyvtáraknak, úgy a múzeumoknak is változniuk kell. Az európai folyamatokat nézve azt látjuk, hogy a múzeumok is átalakulnak, kiállítási stratégiájuk és az arra épülő kiegészítő tevékenységük a közművelődés irányába mutat. Nem csak a múzeumpedagógiára gondolok. Magam is rendszeresen járok a gyerekeimmel múzeumokba, és azt tapasztaljuk, hogy ezek az intézmények kiegészítő programokat kínálva igyekeznek becsalogatni a látogatót, amiből viszont nem következik, hogy a betérő meg is nézi a kiállítást. Többször jártam például a Mezőgazdasági Múzeumban, és amíg a gyerekeim rajzoltak, azt figyeltem, hogy a betérő családok megnézik-e a foglalkozás mellett az állandó kiállítást is. Nos, azt állapítottam meg, hogy többnyire nem nézik meg. A közgyűjteményi terület ugyan érdekelt a statisztikai adatok javításában, csakhogy ez eredendően nem múzeumi, hanem közművelődési alapfeladat. Mi ehhez a közművelődési típusú munkához szeretnénk háttérrel biztosítani azzal, hogy a Magyar Művelődési Intézetet nem pusztán átneveztük Nemzeti Közművelődési Intézetté, hanem a jogutód új feladatokat is kap. Ezért lett a neve is Nemzeti Közművelődési

és Közgyűjteményi Intézet, amely reményeink szerint képes lesz szakmai segítséget nyújtani a jövő könyvtárait és múzeumait működtető szakemberek számára.⁴ Mert ha közgyűjteményeink alapfeladatait nem egészítjük ki jó közművelődési programokkal, akkor előbb-utóbb azzal szembesülhetünk, hogy a felnövekvő nemzedékek tagjai nagyjából elkerülik ezeket az intézményeket. Az így kialakuló kulturális deficit viszont komolyabb politikai deficit veszélyét hordozza magában, ezért arra kell törekednünk, hogy hazánkban minél többen legyenek az erős nemzeti kulturális identitással, komoly és független szellemi és anyagi egzisztenciával rendelkező polgárok, az ő „kinevelésükhöz” viszont elengedhetetlenül fontos kulturális intézményrendszerünk megővése és az új kihívásokra való felkészítése.

Ezért arra kérek mindenkit: ne riválist, hanem szövetségest lássunk egymásban. Gondolkodjunk közösségi művelődési terekben, és tegyük azzá a múzeumokat és a könyvtárakat is. Az intézetnek az is feladata lesz, hogy ezt az egymásrautaltságot ne csak a közművelődési, hanem a múzeumi, könyvtári szakemberekkel is megértesse. Az utóbbi fél évben több olyan helyen is megfordultam, ahol erős rivalizálást tapasztaltam a könyvtárosok és a művelődési ház vezetője között. Ez súlyos hiba. Egyre nyilvánvalóbb ugyanis az önkormányzatoknak az a törekvése, hogy bizonyos intézményeket egybeszervezzenek, hogy egy helyen lássák el a könyvtári, a közművelődési, a múzeumi, sőt a sportfeladatokat is. Olyan állami művelődési központok is működnek, ahol az óvoda is része a közösségi művelődési feladatokat ellátó intézménynek. Ehhez az igényhez pedig szakemberképzés kell. A kol-

⁴ 2013 tavaszán államtitkár utódom, Halász János az intézmény nevét Nemzeti Művelődési Intézetre változtatta.

légáim kidolgoztak egy új szakképzési tervet – ennek beindításáról Hoffmann Rózsa államtitkár asszonnyal is beszéltem –, amely megoldaná ezt a problémát. Stratégiai kérdés, hogy legyen egy olyan közösségi művelődés szak, amely képes igazodni a változó feltételrendszerhez; amely olyan tudással vérteti fel a jövő szakembereit, ami képessé teszi őket egy kistelepülésen könyvtári és egyéb feladatok ellátására. Egy ilyen településen ugyanis nincs pénz arra, hogy minden egyes feladat ellátására külön szakember legyen, ám ha például egy 3000 fős falu megkapja a művelődési háza és a könyvtára mellé a korábban a megyei múzeumi egység részét képező kis múzeumot is, azzal valamit kezdenie kell.

Végezetül hadd szóljak a készülő kézműves stratégiáról, amely reményeim szerint számos kérdésre választ ad. Nem véletlenül van egymás mellett, egy épületben a Hagyományok Háza és az átalakuló Magyar Művelődési Intézet, hiszen a közösségi művelődés szakemberei számára a népművészeti közösségek meghatározó jelentőségűek. A Nemzeti Kulturális Alapnál is úgy alakítottuk ki az új kuratórium rendszert, hogy a népművészet és a közművelődés egymás mellé kerüljön. Hiszen az Önök intézményei adnak otthont azoknak a közösségeknek, amelyek élővé teszik a népművészetet, az identitástudatunk markáns részét képező népi hagyományt. Ennek gazdasági vetülete is van: azokon a településeken, ahol kevés a munkalehetőség, segítenünk kell a kézműves foglalkozásokat, amelyek révén ki lehet egészíteni a jövedelmet. Nyilván illúzió, hogy sok népi kézműves meg tud élni kosárfonásból vagy nemezelésből. A feleségem is nemezel, és látom, hogy a különféle kisebb vásárokon mennyit vesznek meg ezekből a tárgyakból. Ezzel együtt is igen értékes dolognak tartom, ha valaki kézműves foglalko-

zással értelmet ad a szabadidejének, s közben valamennyi jövedelmet is termel. Várom, hogy a kézműves stratégiát meg tudjuk együtt vitatni.⁵

(2012)

⁵ Időközben a Nemzeti Vidékstratégia részeként elkészült a népi kézművesség stratégiája, amit 2013. március 7-én a Hagyományok Házában V. Német Zsolt vidékfejlesztésért felelős államtitkárral közösen mutatott be Halász János kultúráért felelős államtitkár.

Közművelődés és információs társadalom*

Azt a felkérést kaptam, hogy a közösségi művelődés és a kultúrpolitika szemszögéből közelítsek az információs társadalom problémáihoz. Evidenciának veszem, hogy a teremben jelen lévők mind interneteznek, és mind tudják, mi a Facebook, mindenki érti a lájkolás és a megosztás fogalmát.

Mindenekelőtt szeretném jelezni, hogy alapvető szemléletbeli különbség lesz az előző és a mostani előadás között,¹ már csak azért is, mert én az internetet nem egy, a társadalom normális szövetét, hagyományos közösségeit romboló rendszernek látom, szerintem a virtuális közösségek is képesek közösségként működni. A virtuális közösségek ugyanis a valóságos közösségek mintájára szerveződnek, többnyire valóságos emberi kapcsolatok állnak mögöttük: vagy azért, mert korábbi kapcsolatokra épülnek, vagy mert az interneten született ismeretségek személyes kontaktussá alakulhatnak át. A Facebookon általában azokat szoktuk barátként bejelölni, akiket a való életben is ismerünk. A közösségi oldalak arra is lehetőséget adnak, hogy jelezzük a valóságos kapcsó-

* Elhangzott 2013. március 27-én a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács, az Informatikai Vállalkozások Szövetsége és a Magyary Zoltán E-közigazgatástudományi Egyesület által szervezett *Információs társadalom kontra magyar társadalom* című konferencián.

¹ Pálinkás József MTA-elnök köszöntője és Kalmár István vitaindítója után Tellér Gyula „A fő front” címmel tartott előadást, melyben a számítógépes kultúra személyiséget lebontó és a társadalom alapszöveit szétroncsoló hatásaira hívta fel a figyelmet.

lataink fokozatait, tehát hogy kivel milyen viszonyban vagyunk, ki a régi személyes ismerősünk, ki a családtagunk, ki a szoros barátunk, kivel jártunk együtt iskolába stb. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a Tellér Gyula által megfogalmazottak ne lennének valós problémák, ám nem mindegy, hogyan közelítünk a kérdéshez. Ezért kell tisztáznunk, hogy a jövő közművelődés-politikája vagy közösségi művelődéssel kapcsolatos kultúrpolitikája számára a legfőbb kihívást a valóságos és a virtuális közösségi terek közötti átjárás megteremtésének a szükségessége fogja jelenteni.

A mai közművelődésnek vagy közösségi művelődésnek az egyik legnagyobb problémája az, hogy míg egy-egy programot vagy eseményt rengetegen lájkolnak, azaz mondjuk úgy, hogy tudnak róla, és a szimpátiájukat egy like-jellel teszi egyértelművé közösségi társaik számára, addig valójában jóval kevesebben vesznek részt ezeken az eseményeken. A szemünk előtt nő fel egy generáció, amely egyenlőséget tesz a kultúra megélése és a lájkolás közé. Ez egyébként nemcsak a kultúrában van így, hanem az élet más területein is. A legszembetűnőbb jelenség az volt, amikor elfogadtuk a médiatörvényt, és létrejött a ma már politikai mozgalommá szerveződött Egymillióan a sajtószabadságért Facebook-csoport. Ezt a mai adatok szerint 105 079 ember lájkolta, tehát 105 ezren szimpatizálnak egy közösségi oldalon ezzel a politikai mozgalommal. Amikor ugyanezen az oldalon tüntetést hirdettek az ő olvasatukban elnyomó hatalommal szemben, azt is nagyon sokat lájolták, de ténylegesen csak néhány ezren mentek el rá. Fel kell ismernünk, hogy a felnövekvő nemzedékek tagjai közül sokan úgy gondolják, hogy a cselekvés illúziója kiváltja a valóságos cselekvést. Erre a nagyon megszire vezető problémára a nevelésnek és az oktatási rendszer-

nek hangsúlyosan oda kell figyelnie: ha valamit lájkolunk, az még nem cselekvés, az csak a tetszésünk kinyilvánítása, azaz a cselekvés illúziója. Ezzel még nem tettünk semmit, ez még csak első lépésként sem fogható fel, mert a valódi lépés az, hogy fölemeljük a fenekünket a székből, elindulunk és teszünk valamit. Ha mindezt a kultúra fogyasztására akarom alkalmazni: nemcsak lájkolnunk kell egy fontos kulturális eseményt, hanem el is kell rá mennünk, hogy annak valós terében és közegében legyünk a program nyújtotta közösségi élmény részesei.

A közművelődés előtt álló egyik legnagyobb kihívás napjainkban az, hogy képes lesz-e az internetes közösségi felületek segítségével elcsábítani bennünket ugyanezen felületek elől. Ez, ha tetszik, egyfajta paradoxon: a jövő közművelődési szakembereinek, pedagógusainak és programszervezőinek úgy kell fölhasználniuk ezeket a felületeket, hogy valójában az a legfőbb céljuk, hogy a virtuális közösségi terekből a valóságos, kézzelfogható közösségi terekbe vigyék át a kultúra leendő fogyasztóit. Ezt nem lehet megkerülni, mert tetszik, nem tetszik, a közösségi oldalak hódítanak és hódítani is fognak.

Természetesen vannak olyan felületek, mint azok a fájl-megosztó programok, amelyek lehetővé teszik, hogy értékes kulturális produkciók dokumentációját vagy magukat a megvalósult műveket – a legjellemzőbb példa erre a zene és a film – primer módon érthessük el, de a legtöbb esetben mégis azal kell szembesítenünk a felnövekvő nemzedékek leendő kultúrafogyasztó polgárait, hogy ami az interneten elérhető és virtuálisan megélhető, az javarészt nem azonos a valódi kulturális élménnyel, a valódi kulturális tartalommal. Mindez nem zárja ki, hogy az internet nyújtotta lehetőségekkel

élve létrejöhessenek olyan érvényes tartalmak és alkotásmódok, akár új műfajok, amelyek kifejezetten annak új mediális jellegére építenek. Az így megszülető alkotások befogadása, valamint értelmezési kereteinek megteremtése is alapvetően az internethez kötődik, de ezek nem fogják kiváltani a korábban bevetté vált, ma hagyományosnak tekintett művészeti aktivitásokat, s továbbra is szükség lesz például színházakra.

Ezért állítom, hogy nem a közösségi létet és a közösséget romboló internetet kell szembeállítani egymással, hanem a virtuális közösségi tér és a valóságos közösségi tér fogalmát. Fontos, hogy a tanulságok levonása után megfelelően alakítsuk a jövő kultúrpolitikáját, és meglátásom szerint az oktatáspolitikáját is. Akár azt is mondhatnám, hogy az elmúlt évek oktatáspolitikai vitái – például a Nemzeti Alaptanterv tartalmi kérdéseiről – álviták voltak. Ha képesek vagyunk túllépni a különféle értelmiségi táborok politikai identitását meghatározó, a folyamatos revansvételről szóló vitakultúrán és gyakorlaton, akkor megértjük, hogy ma nem az a fő kérdés, melyik íróat emeljük be az új Nemzeti Alaptantervbe vagy hagyjuk ki belőle. A jelen fő kérdése az, miként tudjuk elérni, hogy az internet meghatározta közösségi terekben szocializálódó fiatalokat is értő olvasóvá, befogadóvá neveljük? Ha ezt nem tesszük meg, akkor teljesen mindegy, hogy Kassák Lajos vagy Wass Albert lesz-e benne az alaptantervben, mert egyiküket sem fogják olvasni. Tehát az oktatáspolitikának is ki kell találnia, hogy miként reagáljon erre a kihívásra.

Korunk kultúrpolitikájának azzal a problémával is foglalkoznia kell, hogy a netes fogyasztók jó része azt hiszi: ami a világhálón van, az ingyenes, legyen szó filmről, fotóról, irodalmi alkotásról vagy tudományos dolgozatról. Ma a magyar felhasználók többsége is úgy gondolja, hogy amit az

interneten elér, az mind szabadon felhasználható tartalom, ezért nem gondolja végig, milyen szerzői jogi és gazdasági szempontok húzódnak meg mögötte. Ennek megfelelően is használja, és nem számol az esetleges büntetőjogi következményekkel. Ezért az elkövetkezendő évek politikájának az is fontos feladata lesz, hogy rávegye a társadalmat és kifejezetten a felnövekvő nemzedékeket arra, hogy a világhálón is csak akkor van tartalom, ha azt valakik előállítják. Tudatosítani kell mindenkiben, hogy ennek az előállításnak nemcsak azért vannak költségei, mert valaki meg akar belőle gazdagodni, hanem mert a kulturális reprodukciónak ez az alapfeltétele. Azt kell tudatosítanunk a fogyasztókban, hogy a szerzői jog problémája a virtuális térben ugyanúgy probléma, mint abban a kulturális közegben, ahol még pénzért vásárolunk könyvet, nyomtatott folyóiratot. A jogalkotásnak, különösen az európai uniós szabályozásnak ezen a területen hatalmasak az adósságai. De a bűnüldözés is óriási lemaradásokkal küszködik. Néhány évvel ezelőtt a rendőrségnek még azzal a problémával kellett volna megküzdenie, hogy az egyetemi hallgatók illegálisan fénymásolták a szerzői jog által védett jegyzeteket, tankönyveket, s a másolatok után a szerzők nem kapták meg a szerzői jogi forrásokat. Ma ennél sokkal nagyobb a gond: könyvek tucatjai kerülnek fel úgy az internetre nagyjából a kiadásukkal egy időben, hogy ezzel a bűnüldözés semmit se tud kezdeni. A magyar jogalkotásnak és bűnüldözésnek a területi hatály is korlátokat szab; tudjuk, hogy az illegális tartalmak nagy része nem magyar szervereken jelenik meg.

Az elkövetkezendő évek kultúrpolitikájának a kultúra közvetítésének, illetve magának a közvetítő közegnek a változásával is számolnia kell. Ez a jövő alkotóit és befogadóit

egyenként jelentős kihívás elé állítja. Technológiailag látjuk a főbb irányokat; tudjuk, hogy sokunknak megszokott eszközeivé váltak az okostelefonok vagy a táblagépek, melyeket a zsebünkől előhúzza egy pillanat alatt meg tudjuk nézni azokat a tartalmakat, amelyekre éppen szükségünk van.² A kérdés tehát technológiai szempontból eldőlőn látszik. Azt nyilvánvalóan már senki sem merné állítani, hogy a nyomtatott napilapokban még évszázados dimenzió van. Erről nem érdemes vitatkozni, csupán az a kérdés, hány évtizede maradt a nyomtatott napi sajtónak, illetve milyen alapvető szerkesztési változásokat generál az internetes jelenlét, illetve az interneten való hírközlés.³ Szerintem a legfőbb kérdés ezen a téren az, hogyan képes Magyarország teljesíteni ebben a versenyben, miként tudjuk ha nem is megerősíteni, de legalább megőrizni a pozícióinkat.

Érdemes külön foglalkozni az elektronikus könyvek kérdésével. Ma Magyarországon az e-könyves tartalmak fejlesztésével.

² Az internet-gazdaságról, az információs társadalomról és az infokommunikációs piacról kutatásokat készít az eNET Kft. 2013-ban közzétett felmérése szerint 2012 végén a magyar felnőttek 29 százalékának volt okostelefonja. „A 2,4 millió okostelefon főleg a fiatalok, a férfiak, az iskolázottabbak és a budapestiek birtokolják. [...] Az okostelefon-használók több mint 60 százaléka szokott internetezni a telefonján. Vagyis az okostelefon-tulajdonosok harmada egyelőre nem él telefonja egyik legfontosabb képességével, sem mobilinternet szolgáltatás, sem WiFi használatával. Ugyanakkor az okostelefonnal rendelkező iskolázott, fővárosi, fiatal férfiak mintegy 70 százaléka mobilnetet használ. Emailt a felhasználók 53 százaléka olvas az okostelefonján. A legaktívabb, budapesti csoport 72 százalékban levelezik a telefonján. A közösségi oldalak látogatottsága majdnem olyan népszerű, mint az emaillezés, az okostelefon-felhasználók 45 százaléka rendszeresen látogat ilyen oldalakat telefonján. Sőt, a községekben, falvakban élők közül többen látogatják a közösségi oldalakat, mint ahányan emailt használnak. A Facebook-ot valamivel több mint 1,2 millió felhasználó nézi okostelefonján is Magyarországon.” Forrás: <http://www.enet.hu/hu/hirek/mar-okostelefon-felhasznalo-a-magyar-lakossag-tobb-mint-%c2%bc-e/>.

³ Ehhez lásd BAJOMI-LÁZÁR Péter, *Hírközlés tegnap és ma*, Médiautató 2009. ősz, http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_03_osz/10_hirkozles.

tése nagyon alacsony fokon áll. Ez katasztrófa. Sajnos sokan úgy közelítenek a kérdéshez, hogy már csak azért sem szabad elektronikus könyvet csinálni, mert ezzel a klasszikus könyvek és könyvkiadók elől vesszük el a lehetőséget. Ennek a szemléletnek az ellentmondásosságára a kulturális támogatási rendszer két alappillérenek a megjelölésével tudunk rámutatni. A támogatási rendszernek két dologra kell fókuszálnia: egyrészt arra, hogy tudjuk-e segíteni és generálni a minőségi művészeti-kulturális tartalmak megszületését, másrészt arra, hogy az így létrejött minőségi tartalmakat el tudjuk-e juttatni minél szélesebb befogadói rétegekhez, azaz hogy meg tudjuk-e teremteni a jövő nemzedékekben is a közönségüket. Ha ez az utóbbi fontos szempont, márpedig szerintem az, akkor tudomásul kell vennünk, hogy a műveltségtervezésnek vagy a műveltség gyarapításának a módszertana és közvetítő csatornái technológiai értelemben is drasztikusan megváltoznak, ezért nem az a kérdés, hogy küzdjünk-e az új technológiák ellen vagy sem, hanem az, hogy miként tudjuk azokat az értékközvetítés szolgálatába állítani, tudunk-e ezen a téren is versenyképesek lenni, a nemzetközi versenybe bekapcsolódni.

Ezért is jelent problémát, hogy minden erőfeszítésünk ellenére nem tudjuk az elektronikus könyvek áfatartalmát a nyomtatott könyvekével azonos szintre, öt százalékra csökkenteni. Szerintem állami segítséggel kellene a magyar tartalmakat olyan formátumokban elérhetővé tenni, amelyek a korszerű e-könyv-olvasókon megjeleníthetők. Bár Magyarországon ezek az eszközök még nincsenek igazán széles körben jelen, a világban már nagyon sok helyen komoly részt hasítanak ki maguknak a piacon, s hamarosan nálunk is el fognak terjedni. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy a külföldi kereskedők szerezzék meg a magyar piacot, ki-

használva többek között az adórendszerükben rejlő burkolt támogatási lehetőségeket (például Luxemburgban 3%, Franciaországban 7% az e-könyvek áfája, és talán az sem véletlen, hogy világ legnagyobb online könyv- és e-könyv-kiskereskedője, az Amazon is Luxemburgban alakította ki európai központját). Már hónapok óta cikkez a hazai sajtó az Amazon tervezett belépéséről a magyarországi piacra, ami ha megtörténne – tekintettel arra, hogy ennek a vállalatnak saját e-könyv-olvasója van, óriási tartalmi kínálattal kiegészítve –, akkor véleményem szerint a magyar e-könyv-tartalmak fölötti rendelkezés 90%-ban az ő kezükbe kerülne. A digitális tartalmak feletti rendelkezés jogosultsága pedig egy bizonyos szint fölött nemzetbiztonsági kérdés is, miként erre a bevezetőjében Kalmár elnök úr is utalt.

A digitális versenyképességünkéről is beszélni kell; erről rengeteget elárul az internetpenetráció magyarországi mértéke. Kalmár István a bevezetőjében 55%-ról beszélt, míg az újabb felmérések alapján jelenleg 65% a magyar internet-használók aránya, de még az utóbbi érték is jóval alacsonyabb, mint a szomszédos Ausztria (79,8%) vagy Szlovákia (79,1%) számai, és az uniós átlagot (73%) is alulmúlja.⁴

Az internetet használók aránya az Európai Unióban						
	Népesség (becsült adat, 2012)	A Föld népességének százalékában	Internet- használók (2012. 06. 30.)	Penetráció a lakosság százalékában	Az internetet használók százaléka a Föld teljes népességéhez viszonyítva	A Facebookot használók száma (2012. 12. 31.)
Európai Unió	503 824 373	7,2%	368 021 986	73,0%	15,3%	192 746 920
A Föld többi része	6 514 022 549	92,8%	2 037 496 390	31,3%	84,7%	783 197 040
A teljes Föld	7 017 846 922	100,0%	2 405 518 376	34,3%	100,0%	975 943 960

⁴ Az adatok a www.internetworldstats.com honlapon található 2012. évi európai uniós statisztikákból származnak.

Az internetet használók aránya az Európai Unió 27 tagállamában					
Az EU országai	Népesség (becsült adat, 2012)	Internet- használók (2012. 06. 30.)	Penetráció a lakosság százalékában	Az internetet használók százaléka az Unió teljes népességéhez viszonyítva	A Facebookot használók száma (2012. 12. 31.)
Ausztria	8 219 743	6 559 355	79,8 %	1,8 %	2 915 240
Belgium	10 438 353	8 489 901	81,3 %	2,3 %	4 922 260
Bulgária	7 037 935	3 589 347	51,0 %	1,0 %	2 522 120
Ciprus	1 138 071	656 439	57,7 %	0,2 %	582 600
Csehország	10 177 300	7 426 376	73,0 %	2,0 %	3 834 620
Dánia	5 543 453	4 989 108	90,0 %	1,4 %	3 037 700
Egyesült Királyság	63 047 162	52 731 209	83,6 %	14,3 %	32 950 400
Észtország	1 274 709	993 785	78,0 %	0,3 %	501 680
Finnország	5 262 930	4 703 480	89,4 %	1,3 %	2 287 960
Franciaország	65 630 692	52 228 905	79,6 %	14,2 %	25 624 760
Görögország	10 767 827	5 706 948	53,0 %	1,6 %	3 845 820
Hollandia	16 730 632	15 549 787	92,9 %	4,2 %	7 554 940
Írország	4 722 028	3 627 462	76,8 %	1,0 %	2 183 760
Lengyelország	38 415 284	24 940 902	64,9 %	6,8 %	9 863 380
Lettország	2 191 580	1 570 925	71,7 %	0,4 %	414 520
Litvánia	3 525 761	2 293 508	65,1 %	0,6 %	1 118 500
Luxemburg	509 074	462 697	90,9 %	0,1 %	227 520
Magyarország	9 958 453	6 516 627	65,4 %	1,8 %	4 265 960
Málta	409 836	282 648	69,0 %	0,1 %	217 040
Németország	81 305 856	67 483 860	83,0 %	18,3 %	25 332 440
Olaszország	61 261 254	35 800 000	58,4 %	9,7 %	23 202 640
Portugália	10 781 459	5 950 449	55,2 %	1,6 %	4 663 060
Románia	21 848 504	9 642 383	44,1 %	2,6 %	5 374 980
Szlovákia	5 483 088	4 337 868	79,1 %	1,2 %	2 032 200
Szlovénia	1 996 617	1 440 066	72,1 %	0,4 %	730 160
Spanyolország	47 042 984	31 606 233	67,2 %	8,6 %	17 590 500
Svédország	9 103 788	8 441 718	92,7 %	2,3 %	4 950 160
A teljes EU	503 824 373	368 021 986	73,0 %	100,0 %	192 746 920

Az internetet használók aránya az Európai Unió tagjelölt országában					
Az EU tagjelölt országai	Népesség (becsült adat, 2012)	Internet- használók (2012. 06. 30.)	Penetráció a lakosság százalékában	Az internetet használók százaléka az EU tagjelölt országainak teljes népességéhez viszonyítva	A Facebookot használók száma (2012. 12. 31.)
Albánia	3 002 859	1 471 400	49,0 %	3,0 %	1 097 800
Bosznia-Her- cegovina	3 879 296	2 327 578	60,0 %	4,7 %	1 345 020
Horvátország	4 480 043	3 167 838	70,7 %	6,4 %	1 595 760
Izland	313 183	304 129	97,1 %	0,6 %	227 000
Koszovó	1 836 529	377 000	20,5 %	0,8 %	n.a
Macedónia	2 082 370	1 180 704	56,7 %	2,4 %	962 780
Montenegró	657 394	328 375	50,0 %	0,7 %	306 260
Szerbia	7 276 604	4 107 000	56,4 %	8,3 %	3 377 340
Törökország	79 749 461	36 455 000	45,7 %	73,3 %	32 131 260
Az EU tagjelölt országai összesen	103 277 739	49 719 024	48,1 %	100,0 %	41 043 220

Digitális versenyhátrányunkat a nemzeti tartalmak digitalizálásában való lemaradásunk is jól mutatja, bár a falak nélküli könyvtárak világában itt nehezebb olyan egzakt számokat közölni, mint az internethasználat esetében. Ez egy óriási küzdelem, amelynek nemzetpolitikai és nemzetbiztonsági dimenziói is vannak. Jogosan vetődnek fel azok a kérdések, hogy kik digitalizálják a magyar tartalmakat, milyen formátumban teszik közzé, hányféle platform, szabvány él egymás mellett, és kinek a szerverén találhatók. Vajon miért nem tesszük fel magunknak azt a kérdést, hogy miért jó az Magyarországnak, hogy a magyar tartalmak jelentős részét a Google digitalizálja, és a Google külföldi szerverein tároljuk őket, nem pedig magyarokon? Melyik másik európai kultúr-nemzet engedi ezt meg magának? Véleményem szerint az ösz-

szehangolt európai törekvések, a lundi alapelvek⁵ és a páрмаi charta⁶ ellenére is óriási a lemaradásunk, ráadásul nekünk nem elég a magyarországi tartalmakkal foglalkoznunk: nemzetpolitikai szempontból ugyanolyan fontos a más országokban őrzött magyar anyagok digitalizálása és hozzáférhetővé tétele. Nekünk nem mindegy, hogy például a beregszászi levéltárnak vagy a Teleki Tékának az anyagát ki és milyen formátumban digitalizálja. A nemzetpolitikában, a nemzetek versengésében már most óriási szerepe van annak a digitális térnek, amelyben Magyarországnak komoly pozíciókat kellene elfoglalnia. Ráadásul a digitalizálás területén technológiai lemaradással is küszködünk: számtalan közösségi forrásból elvégzett digitalizálás esetében tapasztaljuk, hogy indexálatlan, a keresésre alkalmatlan, elavult formátumban teszik közzé az anyagokat. Például egy kétszáz évvel ezelőtti könyvet egyrétegű pdf-ben ma már szinte értelmetlen feltenni a világhálóra.

Ebben a versenyben a közpénzek hatékony hasznosulása érdekében nem szabad fenntartanunk az elavult kulturális támogatások rendszerét. Csak egy példát emelek ki. Kulturális államtitkárként sokat vitatkoztam az art mozisokkal. Azt állítottam, hogy a művészmozik támogatási rendszerét a jelenlegi formájában nem érdemes fenntartani: olyan filmek sorát mutatjuk be állami támogatással ezekben a vetítőtermekben, amelyekre alkalmanként egy-két ember megy el, miközben mások értékes művészfilmeket tudnak megnézni odahaza az okostelefonjukon vagy egyéb készülékükön. Tisztában vagyok azzal, hogy más élmény moziban filmet nézni,

⁵ A svédországi Lundban 2001. április 4-én tartott szakértői ülésen az Európában folyó digitalizálási tevékenységek összehangolása érdekében megfogalmazott alapelvek.

⁶ 2003. november 19-én Pármában a lundi alapelvekből kiindulva alkották meg az összehangolt digitalizálás irányát meghatározó, folyamatosan alakuló chartát.

mint egy kijelzőn, legyen az akár a legjobb házimozi-rendszer, ugyanakkor az államnak, egy kultúrállamnak nem az az érdeke, hogy elavult formákat tartson fenn, hanem hogy minél szélesebb körben ismertesse meg az értékes kulturális tartalmakat. Ezért kellene a mozisokkal együtt kitalálnunk, miként lehet a művészfilmeket a fiatalokhoz eljuttatni, s hogyan tud ebben a folyamatban a legjobban hasznosulni az erre a célra rendelkezésre álló állami forrás.

Az utolsó felvetnivalóm a referencialitás problémája, amivel nem árt rendszeresen foglalkoznunk. Ma a hazai felhasználók nagy része nem kérdőjelezi meg a világhálón megjelenő információk valóságtartalmát, a kritikai érzék az internet, az internetes tartalmak iránt nagyon alacsony Magyarországon. Nem akarok részletesen belemenni a magyar és az amerikai Wikipédia közötti különbségekbe, de akik ismerik és használják ezeket a felületeket, azok pontosan tudják, hogy mire gondolok. A rólam szóló internetes lexikoncikk egy része például megalapozatlan, valótlan állításokat közöl, tele tárgyi tévedésekkel, miközben magukat komolynak tartó újságírók kritika nélkül idézgetnek ezekből. Egyszerűen kész tényként fogadják el, ami ott megjelenik, semmiféle módon nem néznek utána, hogy az adott tartalom valós-e, érvényes-e vagy sem. Ezért kell beszélnünk a referencialitás problémájáról, hiszen a tudásszerzés módozatai alapvetően megváltoznak, ami megint csak nagy kihívást jelent a közművelődés, a kultúrpolitika és az oktatáspolitikára számára. Az a kérdés, miként tudjuk megtanítani az elkövetkező nemzedékek tagjait arra, hogy különbséget tegyenek értékes és értéktelen tartalmak között az interneten. Mi, akik még könyveken nőttünk föl, és azokból szereztük a műveltségi anyagunk nagyobb részét, megtanultuk, hogyan épülnek egymásra tudásanyagok, illet-

ve milyen referencialitás van egy lexikonszócikk mögött. Ezért nem kezdtük például a Révai Lexikon egy ókori régészeti leletről szóló szócikkét olyan módon ellenőrizni, hogy elmentünk megnézni azt a feltárást, amelyről a szócikk beszámol. Mert mögötte volt az a bizalom, amelyre a műveltség- és a tudásanyag épült. Ez a fajta egymásra épülés már nincs meg az internet világában.

Megfelelő műveltségi bázis nélkül az ocsút a pelyvától és nem a búzától akarjuk elválasztani. Ez a farkasvakág a politika és a sajtó világára is jellemző. Gondoljanak csak arra a szélsőséges esetre, amikor az egyik minisztérium helyreigazítást kért a közismerten humoros álhíreket közlő blogtól, a Hír-csárdától. Ez körülbelül olyan, mintha az ötvenes években a Ludas Matyitól kérték volna ugyanezt. A jelen előadásban arra végképp nincs időm kitérni, hogy vannak olyan politikai erőik Magyarországon, amelyek bármiféle referenciaérték nélküli radikális honlapokat valóságos hírportálként próbálnak beállítani, a magyar kormányzati sajtószervek pedig rendre elkövetik azt a hibát, hogy ezeket mint referenciaértékű sajtótermékeket szemlézik.

Zárásként hadd mondjam el: nagyszerű dolog, hogy a világ legeldugottabb pontjába is eljuthat minden információ, de meg kell tanítani az embereket ennek szűrésére és értelmezésére. Ahogy a könyvtárakban felhalmozott tudás is csak kutatók és pedagógusok közreműködésével válik hasznossá, úgy ez a világháló potenciálisan végtelen tudásanyagára is igaz. Erre kell megfelelően felkészíteni a gyermekeinket: míg a jogosítvány, az angol nyelvtudás vagy az ECDL-vizsga uniós alapkövetelmény, addig az információkáoszban való eligazodás, úgy látszik, nem az.

(2013)

Az e-könyvek hazai piacáról*

A beszélgetés szervezői arra kértek, hogy vitaindító gondolatokat mondjak el, amelyekkel nem biztos, hogy egyet fog-nak érteni az asztalnál ülők, és térjek ki arra, miképpen látom az elektronikus könyvek magyarországi piacra vezetését, illetve milyen kihívásokat és milyen problémákat látok. Valamivel tágabb kontextust szeretnék megrajzolni; persze ha onnan kezdeném a felvezetést, hogy milyen digitalizációs és internethasználati versenyben vagyunk, akkor azt önmagában hosszan lehetne elemezni. Úgy gondolom, senkinek sem jelent újdonságot, hogy egy olyan nagy nemzetközi, a globális térben megjelenő versenynek vagyunk a részesei, amelynek alapvetően két iránya van. Az egyik az, hogy milyen módon tudjuk a lakosság minél nagyobb részét korszerű információhordozó egységekkel és internettel ellátni. A másik pedig az, hogy az elmúlt évszázadokban felhalmozott tudás- és műveltséganyagot – legyenek azok könyvek vagy bármilyen más műveltséganyag – ma miképpen tudjuk digitálisan hozzáférhetővé tenni mindazok számára, akik rendelkeznek mondjuk internet-hozzáféréssel.

Mindkettő nagyon komoly verseny, amely a nemzetek nagy versengésében is felfogható egyfajta fontos küzdelem-

* Elhangzott 2013. április 9-én az Örökség Kultúrpolitikai Intézet által szervezett, a hazai e-könyv-piac helyzetével foglalkozó kerekasztal-beszélgetés vitaindító előadásaként.

ként, s mind a kettőben nagyon rosszul állunk. Magyarországon az internetpenetráció ma körülbelül 65 százalékos, tehát a lakosság több mint egyharmada semmilyen internet-hozzáféréssel nem rendelkezik. Ha arra gondolunk, hogy e beszélgetés résztvevői között nincsenek olyanok, akik ne használnának számítógépet, internetet, okostelefont és egyebet, s mindeközben a társadalom harmadrésze nem tud élni ugyanezekkel a lehetőségekkel, akkor ez egy katasztrofális helyzet, de legalábbis nem állunk jól ebben a versenyben.

Azt is érdemes lenne megnéznünk, hogy mit, milyen módon, milyen tempóban és milyen platformokra digitalizáltunk az elmúlt években, illetve hogy ezen a téren mennyire vannak előttünk vagy mögöttük a szomszédos országok. Holnap utazom Nyugat-Ukrajnába, és ennek az útnak az első állomása a beregszászi levéltár lesz. Éppen ma beszélgettem a beregszászi főkonzullal arról, hogy miért nem halad már évek óta az a levéltári digitalizálási program, amelyre a forrást a magyar állam biztosítja, hol akadtunk el. Kiderült: nem Ukrajnában, nem Kárpátalján. Pedig ez egy nagyon komoly verseny, amelynek nemzetstratégiai, nemzetpolitikai, sőt nemzetbiztonsági vetületei is vannak. Mi a Kárpát-medence központi szerepében, a Kárpát-medencei magyarság kulturális egységében gondolkodunk. Számunkra nem lehet kérdéses az, hogy a Kárpát-medence jelen állás szerint nem Magyarországhoz tartozó területein fellelhető kulturális értékek az egész nemzet számára digitálisan hozzáférhetőek legyenek. És ha a nemzetbiztonsági vetületére utalok a problémának, akkor az sem lehet kérdés, hogy amikor ezeket a tartalmakat szervereken tároljuk, azoknak mind gazdasági, mind biztonsági értelemben a magyar államhoz kell kötődniük. Azt is látnunk kell, hogy a digitalizálásban részt vevő

szakemberek jelentős része – azzal együtt, hogy sokféle hazai és európai uniós forrásból folytat digitalizálási tevékenységet – megállt a pdf-technológiánál. A digitalizálás fontosságát felismerték, de a legkorszerűbb technikai lehetőségekhez még nem jutottak el.

Abból a felismerésből, hogy az elmúlt korok kulturális tartalmait digitalizálni kell, nyilvánvalóan az is következik, hogy ezeket széleskörűen hozzáférhetővé kell tenni. Nagyon hangsúlyosan húzzuk alá, hogy a hatályos szerzői jogi szabályozásból következően ez kulcskérdés az e-könyvek problémájának kezelésénél is. Ez a kérdés nemcsak az elmúlt korok hagyományos adathordozókon megjelent tartalmaira vonatkozik, hanem a most kiadott könyvekre is, amelyek még papíron jelennek meg. Láthatóan komoly szakmai vitát generált a most társadalmi egyeztetés alatt lévő kötelezpéldányrendelet, amelynek az előkészítése részben még az én államtitkári munkámhoz kötődik. Azt hiszem, sok mindent félreértenek, és sok mindent nem úgy értelmeznek, ahogy azt mi a jogalkotási folyamat során elképzeltük, de erre való a társadalmi vita. Nagyon helyes, hogy vannak megszólalások, fontos, hogy legyen visszacsatolás: egyrészt hogy ugyanúgy értelmezzük a jogszabálytervezet szövegét, másrészt hogy világos legyen a jogalkotói szándék, és tudjuk, mit és hogyan akarunk számonkérni.

Nyilvánvalóan nem az e-könyvek kereskedelmi forgalmazásának a megnehezítése volt a cél, amikor a digitálisan beszolgáltatandó példányok számát – akárcsak a papíralapúakét – hat példányban határoztuk meg. Megjegyzem, ez a szám néhány éve még 16 volt. Én egyébként a belső szakmai viták során azt képviseltem, hogy sávós rendszert vezessünk be, és bizonyos típusú kiadványoknál hat, másoknál keve-

sebb példányt írjunk elő. A lényeg azonban, hogy azt gondoljuk: a jogszabályok betartásával, másolásvédelmi garanciákkal, korlátozott nyilvánosságra hozatal mellett digitálisan is be kell adni kötelezpéldányt abból a nemzeti érdekből kiindulva, hogy miként a könyveket, úgy a digitális formában megszülető kiadványokat is megőrizzük a nemzeti adattárban. Természetesen lehet vitatkozni a részletekről, van mit finomra hangolni, de a szándék egyértelműen az, ami a nyomtatott kötelezpéldányoknál. És ez – szándékunk szerint – semmilyen módon nem veszélyeztetheti az elektronikus könyvek kereskedelmi pozíciójának az erősítését.

Az, hogy e rendelettervezet kapcsán ilyen komoly vita alakult ki, azt mutatja, hogy itt súlyos morális felelőssége van a jogalkotónak és természetesen valamennyi jogalkalmazónak is. Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy Magyarországon ez nem egyedüli jelenség az internethasználati szokások miatt, különösen annak a közönségnek a körében, amelynek a kulturális szocializációja erősen az internethez köthető. Az ő számukra valamiféle furcsa evidencia, hogy ami az interneten megjelenik, az mind ingyenes tartalom, azért nem kell fizetni, nincsenek mögötte szerzői jogi elvárások. Tisztázni kell azt, hogy a szerzői jogoknak bizony az interneten is érvényesülniük kell. Nagy adósságai halmozódtak fel ezen a téren a jogalkotóknak, és a jelenlegi jogszabályi környezetben a bűnüldöző szervezetek is, amely adósságokkal részben már foglalkozunk. Vigyázó szemünket az Egyesült Államokra kell vetnünk, ahol az általános európai gyakorlathoz képest sokkal szigorúbb szabályozás van érvényben: a törvény lehető legnagyobb szigorával üldözik például az elektronikus könyvek illegális másolását. A jogalkotás révén tehát van garancia arra, hogy megfelelő elekt-

ronikuskönyv-piac alakuljon ki. A kérdés az, hogy mit tehetünk, mit kell tennünk, illetve a jelenlegi európai jogszabályi környezetben milyen lehetőségünk van az e-könyvek piaci pozíciójának erősítésére.

Az első kérdés, hogy szükség van-e erre egyáltalán, van-e az államnak feladata vagy felelőssége abban, hogy az elektronikus könyvek piaci pozícióját erősítse. Én egyértelműen úgy gondolom, hogy igen, nagyon fontos feladata és felelőssége van ebben. Akik azt állítják, hogy az elektronikus könyvek a hagyományos papíralapú könyvek ellenségei vagy valamiféle értelemben a riválisai, azok alapvetően rossz megközelítésből indulnak ki. Szerintem a legfontosabb feladatunk, hogy az értékes és minőségi tartalmakat minél szélesebb körben elérhetővé tegyük, és ha erre hosszú távon, akár több évszázados dimenzióban nem a hagyományos adathordozók alkalmasak, akkor elő kell segíteni a váltást, éppen azért, hogy ne maradjunk le a már említett nemzetközi versenyben. Tehát fontos, hogy az állam jogszabályi eszközökkel és egyéb támogatásokkal segítse ennek a piacnak az erősödését, de az is fontos, hogy ha erre valamiért nincs lehetősége, például európai uniós direktívák miatt, akkor ezt kommunikációs szinten tegye meg. A szakpolitikusi megszólalások révén tegye egyértelművé, hogy kívánatos dolog korszerű adathordozókon, különféle eszközökkel egyaránt elérhető platformokon a minőségi értékek hozzáférhetővé tétele.

Ennek az egyik eszköze lett volna az elektronikus könyvek áfatartalmának csökkentése, ami egyébként nemzetgazdaságilag nem nagy tétel, nem ráta volna meg a magyar költségvetést. Egyelőre csak becslések vannak arról, hogy körülbelül mennyi az e-könyvek részesedése a teljes magyar könyvpiacból. Hogy legyen összehasonlítási alapunk, abból

kell kiindulnunk, hogy 2013-ban az Egyesült Államokban több e-könyvet adnak el, mint amennyi a klasszikus értelemben vett könyveladás. Ha viszont Nyugat-Európát nézzük, akkor azt látjuk, hogy a legtöbb országban ez a piaci részesedés nem éri el az 5 százalékot, sőt inkább 1–2 százalék között változik. A mi közvetítő kultúránk vagy piacunk, a német kultúra manapság 1 százalékos piaci részesedést tud felmutatni az e-könyvek arányában a teljes könyvkiadáson belül. Többen azt mondják, hogy ez nálunk is így van, de ez nem igaz. A hivatalos adatok szerint a magyar könyvpiac tavaly 58 milliárd forintos volt, míg a 2012-es e-könyv-kereskedelmi forgalom körülbelül 100 milliót tett ki. Valójában a hangoskönyvek és az e-könyvek együtt sem közelítik meg az 1 százalékos részesedést, ezért is szerettük volna ezt a területet áfacsként segíteni. Ezt a kormány, illetve a parlament nem azért nem támogatta, mert nem értett egyet a céllal, vagy mert jelentős költségvetési kieséstől tartott volna, hiszen az egész piac nem éri el a 100 millió forintot, így néhány millió forintos áfa-kiesésről beszélhettünk volna csupán, ami bőven a költségvetési hibahatáron belül van. Valójában mindez azért nem történt meg, mert egy európai uniós irányelv nem teszi számunkra lehetővé, pontosabban az adott szabálynak a fordításáról is komoly viták folynak, hogy ezt lehetővé teszi-e vagy sem. Én is úgy érzem, hogy az áfa csökkentése segítené az iparágat. Mindezt annak a tudatában mondom, hogy az elektronikus formában megjelenő könyvek átlagára ma már Magyarországon is alacsonyabb, mint a hagyományos papíralapú könyveké, tehát elvileg olcsóbban lehet hozzáférni az e-könyvhöz, mint a kinyomtatott könyvhöz.

Lehet-e más formában támogatni az elektronikus könyvkiadást? Szerintem lehet, és kell is. Ahogyan például folya-

matosan állunk át az online folyóirat-kiadás támogatására a Nemzeti Kulturális Alapnál. Tavaly több mint 600 millió forintot fordítottunk közpénzből a magyar folyóirat-kultúra, és közel 1 milliárd forintot a magyar könyvkiadás támogatására a Nemzeti Kulturális Alapon keresztül.¹ A hagyományos papíralapú folyóiratok mögül az olvasóközönség láthatóan kezd elfogygni, drasztikus példányszám-csökkenéseket könyvelhetett ez el a terület. Természetesen nem az a célunk, hogy kulturális folyóirataink olvasói ne maradjanak meg; éppen azt szeretnénk elérni, hogy megmaradjanak, sőt gyarapodjon is a számuk, de a felnövekvő nemzedékek tagjait elsősorban online olvasóként fogjuk tudni megnyerni. Ezért a magyar kultúrpolitikának és a kulturális támogatások rendszerének két fő pillére kell hogy legyen. Az egyik a minőségi értékek megszületésének, tehát az értékteremtésnek a támogatása. A másik pedig az így megszületett értékeknek minél szélesebb közönséghez történő eljuttatása. Ha ezt a kettőt egyszerre akarjuk érvényesíteni, akkor évtizedes távlatban nyilvánvalóan fenntarthatatlan lesz a papíralapú folyóiratok támogatása; azért kell erről sokat beszélni, hogy ezt mindannyian megértsük, és rávegyük magunkat az átfálásra, felismerve azt, hogy valójában hosszú távon ezzel tudunk olvasókat megnyerni, illetve megtartani. A könyvkiadásnál szerintem ilyen veszély nem fenyeget: a fotóalbumoktól el-

¹ A Nemzeti Kulturális Alap 2010-ben 646 875 151 forintot, 2011-ben 374 421 941 forintot, 2012-ben 620 890 000 forintot (a hároméves laptámogatási pályázatokkal együtt az összes kötelezettségvállalás: 1 994 470 000 Ft), 2013-ban pedig 721 155 000 forintot fordított a magyar folyóiratok kiadásának támogatására. A könyvkiadást is jelentősen támogattuk, 2010-ben 475 176 639 forinttal, 2011-ben 636 386 411 forinttal, 2012-ben 954 479 437 forinttal, 2013-ban 984 526 875 forinttal. A támogatási összegeknél a szakmai kollégiumok döntései mellett figyelembe vettem a miniszteri keret terhére nyújtott támogatásokat is.

kezdve sorolhatnám azokat a könyveket, amelyek még több évszázad múlva is papíralapon fognak megjelenni, vagy papíralapon is meg fognak jelenni, és ezeknek lesz tényleges piacuk. De ezzel együtt is az értékes tartalmaknak az elektronikus formában történő megjelenítését szorgalmazom, amit egy-egy pályázattal lehet segíteni, be lehet vezetni a piacra.

Jelentős veszély fenyeget bennünket, amivel sokan még nem számolnak, ez pedig az Amazon belépése a magyar könyvpiacra. Ezt sokan már kész tényként kezelik, én ezt nem teszem, de mindenesetre a szaksajtóban számos találgatást lehetett olvasni erről. Az Amazonról tudjuk, hogy az amerikai piac legnagyobb szereplője, saját hardverfejlesztéssel, saját e-könyv-olvasóval és hatalmas kínálattal, ami egyelőre még csak idegen nyelvű kínálatot jelent. Abban a pillanatban, ahogy ez a cég megjelenik nálunk, nyilvánvalóan a magyar tartalomfejlesztés is meg fog indulni, ezt az európai közösségben való részvételünk lehetővé teszi. Ezért mondtam az előbb, hogy akár nemzetbiztonsági kérdés is lehet, hogy bizonyos nemzeti tartalmakat kik – milyen tulajdonban lévő cégek – fejlesztenek. Nagyon fontosnak tartom, hogy erre felkészüljünk, bár már régen fel kellett volna rá készülnünk.

Két gondolat még a végére. A hagyományos könyvpiac megroppant, ezzel számolni kell, és le kell vonni a következtetéseket. A magyar könyvpiac 2000-ben 38,6 milliárd forintos volt, és ez 15,4 százalékos növekedést jelentett az előző évhez képest. 2008-ig folyamatosan növekedett, de ennek mértéke évről évre csökkent. 1999 és 2000 között 15 százalékos volt a növekedés, 2001-ről 2002-re 17–18 százalékos, majd ez a tendencia egyszercsak elindult lefelé. Az utolsó, még emelkedő évben, 2008-ban 1 százalékos volt a növeke-

dés az előző évhez képest, ez már infláció alatti érték, tehát ténylegesen, piaci értelemben szűkülés következett be. 2008 és 2009 között pedig már nominálisan is csökkenés volt tapasztalható a könyvpiacra: míg 2008-ban 67 milliárdot tett ki, addig 2009-ben már csak 64,1 milliárdot, ami 5 százalékos csökkenést jelent. Azóta évente 5, 4, 3,3 és 2,5 százalékkal csökkent a könyvpiac kiskereskedelmi árbevétele. Ha a 2008-as utolsó csúcscélt – amikor majdnem 70 milliárd forint volt a könyvpiac árbevétele – összehasonlítjuk a tavalyi évvel, és figyelembe vesszük azt, hogy ez alatt az öt év alatt összességében 18,7 százalékos volt az infláció, akkor elmondhatjuk, hogy míg nominálisan közel 10 milliárd volt a csökkenése a könyvpiacnak, addig ez ténylegesen 30 százalékos csökkenést jelent. Ez brutális adat, amiből nyilvánvalóan le kell vonnunk a megfelelő következtetéseket; számos dimenzióját fel lehet és fel is kell mutatni, például hogy miként alakult a könyvcímek számának és a példányszámoknak a viszonya. Mindezt végig kell gondolni ahhoz, hogy jobban lássuk, mit kell tennünk az e-könyvekkel kapcsolatban.

Zárásképpen egy érdekes szociológiai tanulságot is le lehet vonni abból, hogy ma még abban a helyzetben vagyunk, hogy amikor bemegyünk egy átlagos magyar polgár lakásába, akkor annak a családnak a műveltségére, iskolázottságára, nyelvismeretére, érdeklődésére vonatkozóan nagyon sok információhoz juthatunk, ha végigbongésszük a könyvespolcot. Ha egy olyan házba megyünk be, ahol egyetlen könyv sincs, akkor magunkban könnyen megszóljuk azt, akinél járunk: ezek nem olvasnak, vagy csak szakácskönyvük van. És bizony, ez a hátránya meglesz szociológiai értelemben az e-könyvek elterjedésének, vagyis az, hogy ha húsz év múlva megyünk be egy magyar átlagember lakásába, és ott egyetlen

könyvet sem fogunk találni, abból nem következik majd automatikusan, hogy az illető nem olvas. Elképzelhető, hogy a zsebében lesz egy kis e-könyv-olvasó, amin éppen 50 ezer kötet található meg akár három-négy nyelven is. Ilyen bukta-tói is vannak ennek a változásnak, de ez legyen a legnagyobb bajunk.

(2013)

A vidéki kastélyok és kúriák helyzetéről*

Az állami ingatlanvagyon sorsa a rendszerváltozás után ki-meríthetetlen téma, akár heteken át ülésezhetnénk, ha szeretnénk tétélesen végigvenni az állam vagyonvesztését. Most a témakör egy nagyon speciális részéről, a vidéki kastélyok és kúriák helyzetéről szeretnék beszélni, miközben részben érintek pár fővárosi ingatlanproblémát is. A fővárosi ingatlanok esetében olyan portfólióról van szó, amelynek eredetileg nem minden darabja volt állami vagyon.

A rendszerváltozás időszakában nagyon sokunkban élt az illúzió, megfogalmazódtak olyan vágyak, tervek, amelyek valójában arról szóltak, hogy végre rendbe fogjuk tenni azt a rendkívül értékes ingatlanvagyonot, amit összefoglalóan kastélyoknak és kúriáknak nevezhetünk.

Miért is kellett volna ezt rendbe tenni? Azért, mert többségükben az eredeti funkciójuktól eltérő feladattal látták el őket. Abban bízunk, ha az ország megszabadul a diktatúra láncaitól, ezt az ingatlanvagyonot úgy tudjuk rendbe tenni, hogy kitesszük belőlük például a szovjet hadianyagraktárakat, átköltöztetjük belőlük az árvaházakat – persze nem megszüntetjük őket, hanem más épületekben találunk helyet nekik. Kitesszük az oda nem való iskolákat, kórházakat, szo-

* Elhangzott 2013. június 27-én az Örökség Kultúrpolitikai Intézet által szervezett *Az állami ingatlanvagyon sorsa a rendszerváltozás után* című konferencián.

ciális intézményeket és még jó pár olyan intézményt, amely eredetileg nem ezekben az épületekben lett volna elhelyezve.

Az elmúlt két évtizedben ez az illúzió szertefoszlott. Nagyon sok helyen valóban kitették a szovjet hadianyagraktárat, laktanyákat a védett állami műemlékekből, de az ezt követő fázis, vagyis ezen ingatlanok rendbetétele és új funkcióval való ellátása elmaradt. Így két évtizeddel a szocialista diktatúra összeomlása után azt mondhatjuk, hogy az az ingatlanportfólió, amely már a rendszerváltozás időszakában is katasztrofális állapotban volt, most – néhány egyedi esettől eltekintve – rosszabb állapotban és jóval nagyobb veszélyben van, mint a rendszerváltozáskor volt, ráadásul jó pár ingatlan végleg az enyészet martalékává vált.

Mekkora ingatlanvagyonról van szó? Ha a kontinensre tekintünk, Lengyelország és Spanyolország után Magyarországon volt a legnagyobb a nemesség aránya. Ennek köszönhetően Európában szinte példátlan mértékű kastély- és kúriaépítési láz jellemezte hazánk utolsó két-három évszázadát: körülbelül 5500 kastély és kúria épült a mai Magyarország területén. Ma ezeknek az ingatlanoknak a becsült száma 4500, tehát eleve már ezres ingatlanvesztésről van szó. Ebből a 4500 épületből 900-at nevezhetünk a mérete, nagysága alapján kastélynak, 3600-at pedig kúriának. Mindebből 800 van országos műemléki védetség alatt, tehát 3700 nem élvez országos védetséget. Ezek között is sok olyan van, amely helyi védetség alatt sem áll; összesen 4–5% lehet a helyi önkormányzatok által védett ingatlanok aránya. Ez azért is jelent alapvető problémát, mert nagy jelentőségű épületeink pusztultak el, hiszen egyszerű önkormányzati bontási engedéllyel el lehetett őket bontani. Ez nem az állami, hanem az önkormányzati és a magán ingatlankörbe tartozó

vagyonelemekre vonatkozik. A saját körzetemben, Agárdon az Ürményi–Nádasdy–Sigray-kastély sorsát említhetem, melyet a rendszerváltozás után egy közismert magyar üzletember vásárolt meg, majd bontott le és tett a földdel egyenlővé, mert az épület nem élvezett még csak helyi védetséget sem.

Erről a 4500 darabos ingatlanportfólióról az elmúlt húsz év alatt sem készült el egy egységes elvek szerint felépített adatbázis. Ennek az az eredménye, hogy csak hozzávetőleges számokról és arányokról beszélhetünk, és nem tudjuk megmondani, hogy pontosan mennyi ingatlanról van szó valójában. Hozzá kell tennem: ebben a 4500 ingatlanban nincsenek benne például azok a gazdasági épületek, amelyek legalább olyan jelentősek a magyar kulturális örökség szempontjából, mint a kisebb kúriák. Itt a pusztulás alighanem még nagyobb mértékű, mint a kastélyok és a kúriák esetében. A 4500 ingatlanból 10% van jelenleg állami tulajdonban, további 10% önkormányzati tulajdonban, 5%-ra tehető az egyházi és az alapítványi tulajdoni arány, 75% pedig gazdasági társaságok vagy magánszemélyek tulajdonában van. Természetesen ebből az 5%-os egyházi tulajdonból sok ingatlan a rendszerváltozást követően a kárpótlás részeként vagy az egyházi vagyon rendezésének során került vissza az egyházakhoz.

Ebben a kormányzati ciklusban egy nagy jelentőségű törvényt fogadtunk el 2011 decemberében, a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvényt. Ennek a törvénynek van egy fontos melléklete, amely tartalmazza a tartósan állami tulajdonban tartandó ingatlanok listáját; eszerint több mint hetven kastély, várkastély és kúria található az országban, amely mostani tudásunk szerint állami tulajdonban tartható. Hogy ez így jó-e vagy sem, arra később visszatérünk. Mindenesetre jelenleg ezek azok az ingatlanok, amelyek

a kiemelt jelentőségű nemzeti vagyoni kör részét képezik. A nemzeti vagyonvédelmi törvény és melléklete bizonyos szempontból a kulturális örökség védelméről szóló törvény is felülírta; ez nagy lehetőség és nagy áldás, mert egyfajta jogi garanciát jelent a tartósan nemzeti kézben tartandó vagyoni kör részelemeinek. Viszont a vagyonhasznosítás szempontjából nehézségeket is jelent. Véleményem szerint túl szigorúan állapítottuk meg ezen vagyonelemek hasznosítási lehetőségeit.

Ennek a jelentős ingatlanportfóliónak, a számos kastélynak és kúriának a térbeli elhelyezkedése rendkívül egyenetlen. Ez a magyarországi birtokszerkezetnek tudható be, amely nem volt egységes: teljesen más képet mutatott az Alföldön, mint a Dunántúlon. A mai napig érezzük a szociológiai és agrárpolitikai hatásait annak, hogy miképpen viszonyultak a földhöz, a földműveléshez és a vagyonhoz az Alföld egyes részein, illetve miképpen viszonyultak például a Nyugat-Dunántúlon. A legtöbb kastély és kúria, a legsűrűbb ingatlanvagyon Pest és Fejér megyékben van. Emellett a Nyugat-Dunántúlon is jóval sűrűbb az átlagosnál a kastélyok elhelyezkedése. Ugyanakkor az Alföldön – Békés megye kivételével, ahol sok kastély és kúria található – jóval kevesebb az ilyen építmény. A rendszerváltozás után eltelt két évtizedben a kisebb kúriák javarészt visszakapták eredeti funkciójukat: felújították őket, beléjük költöztek vagy valamiféle gazdasági funkcióval látták el őket. Ezekkel van a kisebb probléma, bár ez sem elhanyagolható. Éppen ezért az állami vagyonnal kell inkább foglalkoznunk, ott rendkívül nagy az adósságunk, ahogy a magántulajdonban lévő ingatlanok esetében is.

Mi az oka annak, hogy a vidéki kastélyok, kúriák felújítása javarészt nem valósult meg az elmúlt két évtizedben,

hogy a magán-, az önkormányzati és az állami tulajdonú épületek egyaránt rettenetes állapotban vannak jelen pillanatban Magyarországon? Néhány szempontot soroljunk fel. A megfelelő funkció megtalálása ma a legnehezebb, azaz hogy milyen tartalommal töltjük meg az épületeket, legyenek azok akár önkormányzati, akár állami, akár magántulajdonúak.

Két lehetséges irány adódik. Az egyik a turisztikai funkció, a kastélyszállóvá alakítás. Ma a privatizált, valamilyen formában magántulajdonba került kisebb kastélyok közül 93-ban működik kastélyszálló, és van egy-két olyan állami ingatlan, amely – valamiféle nonprofit szervezet hasznosítása révén vagy magánszemélynek bérbe adva – szintén szálláshelyként működik. Ezek nagysága többnyire az egy-két szobástól az ötvenszobásig terjed; az ilyen ingatlanok szobaszáma nem éri el a százat. A fejlesztések jól látható iránya az elmúlt évtizedben azt mutatja, hogy a száz szobánál nagyobb, magas szolgáltatási színvonalat nyújtó, legalább négy-öt csillagos szállodákba való befektetések viszonylag gyorsan térülnek meg, öt-tíz éven belül. Látjuk azonban azt is, hogy ezeknek a szállodáknak egy része a megfelelő beruházás hiányában csődbe megy. A legnagyobb szállodatulajdonos jelenleg köztudottan a CIB Bank. Ez azt jelenti, hogy a kastélyok és a kis vidéki kúriák szállóvá alakítása láthatóan nem lehet a fejlesztés jövője.

A másik fő irány az elmúlt két évtizedben az ingatlanok valamiféle muzeális létesítménnyé alakítása volt. Itt is azt tapasztaljuk, hogy a magyar múzeumi rendszer alulfinanszírozottsága miatt az állagromlás ugyanúgy folytatódott. A sok üresen álló kastély fejlesztése ezért csak más irányban képzelhető el. A magánhasznosítás útkeresése mögött azt is

látnunk kell, hogy az elmúlt évtizedekben olyannyira megváltozott a magyar társadalom szerkezete, a vidéki életmód és életforma, a gazdálkodás, hogy mindezek nem teszik lehetővé ezen ingatlanok rentábilis fenntartását. Ha nincs olyan vidéki gazdálkodási életforma, amely képes egy kastélyt vagy kúriát uradalmi központként fenntartani, akkor ennek a helyzetnek a fényében kell új funkciót találnunk a nagy mennyiségű ingatlanvagyon számára.

Van két fontos jogszabályi probléma is Magyarországon. A műemlékvédelmi jogszabályok hiányosságai elsősorban a magán- és önkormányzati vagyonelemeket érintik. Egyfelől a műemléki nyilvántartás jelentősen korlátozza a tulajdonosi jogokat: korlátozza a kereskedelmi forgalmazását ezeknek az épületeknek, korlátozza a szabad felújításukat, olyan előírásokat tartalmaz, amelyek következtében egy ingatlan karbantartása jelentős többletköltségekkel járhat, s mindezért az ingatlantulajdonosokat Magyarországon az állam semmilyen módon nem kárpótolja, nem segíti, eltekintve néhány szerény pályázati lehetőségtől. Ezt valahogy meg kell oldani, mert miközben korlátozzuk a tulajdonos jogait, aközben elvárjuk, hogy a társadalom számára fontos értéket megfelelő állapotban tartsa. Másfelől a turisztikai jogszabályok nem mondják ki, hogy az idegenforgalmi adót – vagy annak egy részét – vissza kell forgatni az adott műemlékek karbantartására. Pedig erre a szabályozásra találunk példákat Európában. Ha nem teszünk valamit, akkor nem sok vidéki turistalátványosság marad Magyarországon, amit érdemes lesz megnézni. Ilyen megoldás lehet, hogy az idegenforgalmi adót beszedő önkormányzatoknak az adó egy részét vagy egészét kötelezően a település turisztikai céljaira kell fordítaniuk, a helyi épített örökség védelmére kell költeniük.

Térjünk rá az állami kastélyállomány helyzetére, ez ugyanis a kastélyportfólió legértékesebb része. Funkció szerint hat csoportba sorolhatjuk az elemeit:

1. A költségvetési szervek elhelyezésére szolgáló műemlékek. Ezek vannak talán a legjobb állapotban, hiszen az állami használat miatt állami forrásokból folyamatosan karbantartjuk őket. Nagyrészt a fővárosban és a megyeszékhelyeken található.

2. Az elmúlt évtizedekben örökölt funkciókkal működő intézmények. Ezekre már utaltam, ezek azok, amelyekből nem vettük ki a szocializmus időszakában rájuk kényszerített funkcióikat, ilyenek például a kórházak, szükséggladások, fogyatékos fiatalok otthonai, iskolái. Ezek között nagyon értékes műemlékek is találhatók, gondoljunk csak a csákvári Esterházy-kastélyra. Vannak köztük nagyon jó állapotban lévő, amelyeket folyamatosan karbantartanak, bár az eredeti jellegüket durván sértve építették át őket, és vannak olyanok, amelyek egészen lepusztultak.

3. A műemléki nonprofit cégek vagy szervezetek által működtetett épületek. Ezek nagyon jó helyzetben lévő ingatlanok, melyeket az állam kiemelt az ingatlanportfóliájából, és külön céget hozott létre az üzemeltetésükre. Gondoljunk a gödöllői királyi kastélyra vagy a keszthelyi Festetics-kastélyra. Amikor államtitkár voltam, azt terveztük, hogy a fertődi Esterházy-kastélyt hasonló formában üzemeltetjük a felújítása után, de a felújítás jelenleg még zajlik.¹

¹ Időközben a kormány az 1747/2013. (X. 22.) határozatával kinevezett a budai Várnegyed, a fertődi Esterházy-kastély és a Kúria megújításáért felelős

4. A Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ által kezelt, állami tulajdonban lévő ingatlanok. Ez az egyik legértékesebb portfólió. 1992-ben alapították a gondnokságot, 43 műemlék ingatlan kezelésére. Ebből 24 kastély kifejezetten értékes vagyonelem. Jó részük felújítására az állami gondnokság létrejötte óta nem volt forrás. Egy részüket most már elkezdtek felújítani.

5. A Magyar Nemzeti Vagyonkezelő (MNV) Zrt. által pályázati vagy egyéb úton kiválasztott kezelők révén hasznosított kastélyok, az állami vagyonkezelőtől magáncégnek vagy alapítványnak átadott létesítmények. Ilyen például a fehérvárcsurgói Károlyi-kastély, amit a Károlyi Alapítvány működtet. Ez egy nagyon jó konstrukció, mert az egykori főispán unokája, Károlyi György hozta létre, így tulajdonképpen nagyapja és apja örökségét viszi tovább egy magánalapítvánnyal. A kastély teljeskörű és kifogástalan felújítása megtörtént. Ez kifejezetten jó modell, ezt kellene folytatni.

kormánybiztossá, így az Esterházy-kastély fejlesztésébe érdemben belefolyhatok. A kormány 1919/2013. (XII. 11.) határozatában döntött arról, hogy az Esterházy-kastélyt kivesszük a Forster Központból. 2014. március 1-jével létrejön az önálló költségvetési szervként működő Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpont. A kormány annak érdekében érdeklődött, hogy a fertődi Esterházy-kastélyegyüttes a közép-európai régió, illetve Európa egyik kulturális-szellemi központja, s egyben hazánk egyik meghatározó kulturális-turisztikai helyszíne lehessen, elfogadta az Esterházy család fraknoi hercegi ágának tulajdonából származó műtárgyak jelenleg különböző gyűjteményekben, szétszórta őrzött darabjainak a fertődi Esterházy-kastélyegyüttesben történő elhelyezésének koncepcióját, új fertődi székhelyű múzeum alapítását. Ugyanakkor az Eszterháza Központ részeként fog működni a Joseph Haydn életművét kutató és bemutató Haydn Kutatóközpont is. Az Eszterháza Központ teljes felállítását követően 22 ezer négyzetméternyi épületet és 250 hektár földterületet (park, kertek, szántóföld) is igazgatni fog.

6. Üresen álló, hasznosítatlan kastélyok, kúriák, illetve az MNV Zrt. vagy a Forster Gyula Központ portfóliójában megtalálható, még nem hasznosított kastélyok. Ezekkel mindeképpen kezdeni kell valamit.

Használati jogviszony szempontjából öt kategóriáról beszélhetünk:

1. vagyonkezelő;
2. költségvetési szerv;
3. használó önkormányzat vagy annak intézménye, ingyenes használati joggal;
4. magánszemélyek által használt ingatlan;
5. szervezet által bérleti joggal használt ingatlan.

A fent sorolt problémákat figyelembe véve 2011-ben elkezdtünk kidolgozni egy kastély-stratégiát, amely el is készült, s véglegesítettük is egy munkacsoporttal, melyben az MNV Zrt. és a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága szakértői, valamint külső szakértők vettek részt.² Ennek a programnak az egyik fontos eleme az, hogy számba vettük, milyen új hasznosítási funkciók jöhetnek számításba, mely szempontok alapján tudjuk úgy csoportosítani kastélyainkat – ezt az igen jelentős portfóliót –, hogy újra élettel és tartalommal teljessé meg, és legyen forrásunk is nemcsak a felújításra, hanem a tartós rentábilis fenntartásra is. Nagyon sok szempontot vettünk figyelembe a műemlékvédelemről a vidékfejlesztésen át a rehabilitációig és a különféle reprezentációs célokig.

² A felkérésre felállt szakértői munkacsoportban Bendi Lajos, Kiss Gábor Iván, Mihályfi László, Virág Zsolt és Völgyesi Orsolya vettek részt. Az elkészült stratégia megállapításaira nagymértékben támaszkodtam az előadásom során.

Azt állapítottuk meg, hogy az állami tulajdonban lévő kastélyokban rejlő potenciál kiaknázáshoz át kell értékelni ezen kastélyok körét. Megítélésem szerint szűkíteni kell ezt a kört, mert vannak olyan ingatlanok, amelyeket érdemes lenne akár privatizálni, akár az előbb említett fővárosi példához hasonlóan tartós vagyonkezelésbe adni.

A jelenleg folyó programok és projektek figyelembevételével egy lehetséges nemzeti kastélyörökség-program végrehajtását három ütemben képzeltük el. Jelen pillanatban tízenegy épületet, jelentős állami vagyont újítunk fel. Kilenc újabb nagy, európai uniós forrásból finanszírozandó projektnek az előkészítése zajlik, ez a második ütem. Megítélésem szerint a harmadik ütemben, a 2014–2020-as fejlesztési időszakban további húsz állami épület teljes felújítását kellene megoldanunk. Az 2020-ig terjedő fejlesztési időszak tervezésekor az ehhez szükséges tervszámokat államtitkárságunk le is adta a Vidékfejlesztési Minisztériumnak, remélhetőleg lesz is rá uniós forrásunk. Erről a kérdésről az ezzel foglalkozó kollégák tudnak többet mondani.

Szerintem újra kell gondolni a vagyonkezelési struktúrát, különös tekintettel arra, hogy a Forster Központ, a MNV Zrt. és egy-egy önállóan működő nonprofit kft. – ilyen, ahogy korábban mondtam, Keszthely és Gödöllő – mellett érdemes-e egy új vagyonkezelőt létrehozni. Ez stratégiai kérdés. Számításaink szerint 2020-ig az állami kastélyok rendbetételéhez 54 milliárd forintba lesz szükség, ez jelentős forrást igényel. A fertődi Esterházy-kastély felújításának I. és II. ütemére – már a II. ütem zajlik – 3,6 milliárd forintot biztosítottunk uniós forrásból,³ az edelényi kastély felújítására

³ Az előadás megtartása után a kormány a 1542/2013. (VIII. 15.) határozatával a rendkívüli kormányzati intézkedésekre szolgáló tartalékból tör-

2,2 milliárd forintot, a majki Esterházy-kastélyra és a kamalduli remeteség felújítására közel 1 milliárd forintot, a gödöllői kastély felújítására – amit már befejeztünk – 2,4 milliárd forintot. Tekintve, hogy hasonló nagyságrendű projektet igénylő épületek vannak még az országban, az 54 milliárd valójában nem is olyan sok.

Honnan teremthetők elő a szükséges források? Egyrészt vannak uniós források, regionális operatív programok forrásai, és továbbra is rendelkezésre állnak KEOP-os források, ami a történeti kertek felújítása miatt fontos. Ebből történik jelen pillanatban az edelényi park rekonstrukciója, a dégi klasszicista kastély és angolpark felújítása – utóbbi azonban jelenleg kihasználatlanul áll. Csak a dégi komplexum felújítására legalább 5,5 milliárd forint kell, és akkor még nem beszéltünk arról, milyen tartalommal töltjük meg ezt a pazar Festetics-kastélyt. Rendelkezésre állnak továbbá ROP-os és HEP-es források is.

Nemzeti forrásaink ennél szerényebbek, és a jövőben sem lesznek gazdagabbak. Három forrást kell megemlítenünk:

1. A Nemzeti Kulturális Alap (NKA) minden évben jelentős támogatást ad a kiemelten veszélyeztetett állami, önkormányzati és magáningatlanok állagmegóvására. Tavaly 235 millió forintot, idén már 248 millió forintot fordítottunk állagmegóváásra, ebben benne vannak a templomok és egyéb műemlékek is. A jelenleg rendelkezésre álló forrásokhoz képest a közel 250 millió nagy összegnek mondató, de az 54 milliárdhoz képest igen szerénynek nevezhető, sajnos csak csepp a tengerben.

tendő előirányzat-átcsoportosítással további 1,5 milliárd forintot adott az Esterházy-kastély rekonstrukciójához.

2. A Forster Központnak szintén van saját felújítási kerete, de ez jelen pillanatban az általa kezelt kiemelt állami műemlékvagyron felújítására sem elég. Az elmúlt években nagyon értékes műemlék kastélyok esetében is csak odáig jutottunk el, hogy tetőszerkezetet cseréltek, javítottak, hogy további jelentős állagromlás ne történjen, például a Fejér megyei nádasdudányi kastélynál.

3. Az MNV Zrt. saját forrásai, melyeket saját üzletei terveik alapján hasznosítanak különféle általuk vagyongezelt ingatlanok felújítására.

Feltétlenül fontos lenne ebben a helyzetben egy műemlékvédelmi alap létrehozása, részben az uniós források koncentrációjával, részben a nemzeti források bevonásával. Mostani becslések szerint, beletérve az említett 54 milliárdot is, 2020-ig közel 100 milliárdos alapra lenne szükség. Azért mondom, hogy lenne, mert a jelenlegi költségvetési keretek között ennek az előteremtése nem egyszerű. Említettem már, milyen rossz állapotban van ez az ingatlanportfólió, ennyi pénz elengedhetetlen lenne a pusztulásnak a megállításához.

Nagyon fontos lenne – mi is és a szakma is szorgalmaztuk – a Magyar Fejlesztési Banknál egy műemléki hitelkonstrukció kialakítása. Ennek részleteibe most nem mennék bele, mert ez nem pusztán műemlékvédelmi kérdés. Mindez azért lenne fontos, mert akár állami cégeknek is adhat hitelt az állam, ha piaci alapon nehezen menne a felújítás. És a harmadik, amire szükség lenne: adókedvezmény nyújtása, műemlékfelújítás esetén alacsonyabb áfakulcs alkalmazása. Ez fontos motiváló erő lehetne. Tisztában vagyok azzal, hogy a jelenlegi adószervezetben nem lehet egyszerre minden adó-

nemet csökkenteni; az szja-nál megtettük, a társasági adónál megtettük, az áfa esetében viszont 2%-os emelkedés történt. Tízéves távlatban, a magyar gazdaság helyzetének stabilizálása mellett a műemlékvédelmi beruházások esetében indokolt lenne azonban a kedvezményes áfakulcs bevezetése. Ez jól ellenőrizhető lenne, hiszen nagyon precíz műemlék-ingatlan-nyilvántartásunk van. Eddig az ingatlantulajdonosok abban voltak érdekeltek, hogy ne nyilvánítsák műemlékké az ingatlanjaikat; egy kedvezményes áfakulccsal érdekelté tehetnénk őket abban, hogy vállalják ezt és az ezzel járó nehézségeket, kötelezettségeket, a tulajdonosi jogok részletes meghatározását.

Felül kellene vizsgálni azt az ingatlanportfóliót, amely a nemzeti vagyonról szóló törvény mellékletében megtalálható. Ez három csoportra osztható:

1. ki nem adható kastélyok, ez megítélésünk szerint 55 kellene hogy legyen;
2. a nemzetgazdaság szempontjából kiemelt, a nemzeti vagyongezelésből kikerülő kastélyok – 20 darab –, amit fontos állami tulajdonban megtartani;
3. a nemzetgazdasági szempontból kiemelt, a nemzeti vagyongörbe beemelő kastélyok, amelyek most magán- vagy önkormányzati kézben vannak, ez néhány kastélyt jelent.

Ez a portfólió az 1950-es államosítás előtt magántulajdon képezett, ezért is speciális téma a konferencia tematikájában. Olyan állami vagyonról van szó, amely államosítás révén vált

azzá. A fehérvárcsurgói példát alapul véve erősen támogatnám, hogy magánszervezeteknek, alapítványoknak akár egy évszázadra kedvezményesen vagy ingyenesen adjunk át értékes ingatlanelemeket, ha az adott szervezet megfelelő koncepcióval rendelkezik, és garantálja az ingatlan állagmegóvását. Sőt akár induló tőkét is lehetne biztosítani, ami a felújításhoz szükséges. Természetesen csak akkor, ha az adott szervezet vállalja a hasznosítást, és vállalja, hogy bizonyos időpontokban látogathatóvá teszi az épületet. Erre vannak jó példák Európában: például Skóciában a magánkastélyok bizonyos időpontokban látogathatók, vagy a Loire menti magánkastélyok rendszeresen megtekinthetők. Bár érthető módon nem könnyű, le kellene küzdeni az irigység-faktort, hogy miért kapjanak állami segítséget ezek a szervezetek, magánalapítványok, és oda kellene adni az épületeket azoknak, akiknek ambíciójuk, tervük és forrásuk is van, hiszen ez még mindig jobb, mint ha elpusztulnának.

Végül meg kell vizsgálnunk azt a kastélyportfóliót, amelyet korábban kétes úton privatizáltak, vagy be nem tartott szerződésekkel került magántulajdonba, s az állaga romlik. Ezeket érdemes lenne egy felújítási programba bevenni, sőt akár az állami visszavételük is indokolt lehet. Ezek közül érdemes megemlíteni a turai kastélyt, az ikervári kastélyt vagy a székesfehérvári csalapusztai Kégl-kastélyt.

A jelenlegi kormányzat fontosnak tartja, hogy lelkieken és ahol lehet, anyagiakban, tettekben is megtörténjen a félresikerült privatizáció és kárpótlás kiigazítása. Ami a magyarországi kastélyokat és kúriákat illeti, egy pozitívumról be tudok számolni: Lázár János miniszterelnökséget vezető államtitkár irányításával fölállítottunk egy restitúciós bizottságot, amely a kommunizmus idején kétes módon elkobzott,

kastélyokból elhurcolt ingóságok, műtárgyak visszaadásával foglalkozik. Ez lehet az első lépés. A második lépés pedig a fehérvárcsurgói példából kiindulva az lehet, ha visszaadjuk a hasznosítást az egykori tulajdonosoknak vagy örököseiknek.

(2013)

A Nemzeti Kulturális Alap szerepe a magyar kultúrafinanszírozásban*

A mai konferencia első két előadását úgy terveztük meg, hogy – főként külföldi vendégeink tájékoztatása érdekében – megmutassuk, milyen céljai vannak a magyar államnak a Nemzeti Kulturális Alapon keresztül, illetve mire fordítottuk az elmúlt húsz évben a rendelkezésre álló forrásokat. Hatos Pál főigazgató urat pedig arra kértem meg, hogy a magyar állam Goethe Intituthoz hasonló intézménye, a Balassi Intézet vezetőjeként foglalja össze azokat a feladatokat, amelyek a magyar államnak a határainkon túli, elsősorban nem magyar lakta területekre vonatkozó kultúrpolitikai, hungarológiai tevékenységéhez kapcsolódnak.

Kezdjük a Nemzeti Kulturális Alappal, röviden összefoglalva azokat a számokat és célokat, amelyek a munkánkat meghatározzák. Nagyon röviden arról, hogy milyen jogszabályi környezetben dolgozunk. A Nemzeti Kulturális Alap

* Elhangzott 2013. október 18-án a Nemzeti Kulturális Alap fennállásának 20. évfordulója alkalmából rendezett *A kultúrafinanszírozás nemzetközi gyakorlata* című konferencián a Parlament Felsőházi termében. A tanácskozáson előadást tartott Hatos Pál, a Balassi Intézet főigazgatója, Richard Russell, az Angol Művészeti Tanács igazgatója, Eivind Falk, a norvégiai Szellemi Kulturális Örökség Központjának igazgatója, Olavi Laido, Észtország Kulturális Alapítványának elnöke, Gerhard Kowar, az osztrák KulturKontakt igazgatója, Julia Georgieva, a bolgár Nemzeti Kultúra Alap főtanácsadója, Dea Vidović, a horvát Új Kultúra Alapítvány igazgatója, valamint Narcis Afrăsinei, a román Nemzeti Kulturális Alap Igazgatóságának főigazgatója.

működésének kereteit húsz éve folyamatosan az 1993-ban elfogadott XXIII. számú törvény jelöli ki. Ennek a törvénynek a legfontosabb, legátfogóbb módosítása 2009-ben történt, amikor az Alap finanszírozási szerkezete alapvetően megváltozott, de erről majd később beszélek. Van egy minisztériumi végrehajtási rendelet, amely a részletszabályokat tartalmazza; ez azért különösen fontos, mert ennek a rendeletnek a mellékletében vannak felsorolva azok a szakmai kollégiumok, amelyeken keresztül a rendelkezésünkre álló forrásokat szétosztjuk a kulturális élet szereplői között. Van egy belső szabályzatunk, a Nemzeti Kulturális Alap ügyrendje, amely a mindennapi működés kereteit adja meg, a részletszabályokat pedig a Nemzeti Kulturális Alap Igazgatóságának szervezeti és működési szabályzata tartalmazza. Az Alapról sokan idehaza sem tudják, ezért fontos kiemelni, hogy elkülönített állami pénzalapként működik, tehát nem úgy, mint egy minisztériumi intézmény – mint például egy múzeum vagy egy könyvtár –, hanem a költségvetési törvényben is önálló fejezettel rendelkezik. Így nincs közvetlenül a minisztérium alá betagozva, a személyi kapcsolódások viszont a miniszter személyén keresztül a kultúráért felelős minisztériumhoz kötök.

Nagyon fontos az is, hogy a Nemzeti Kulturális Alap azon kevés szervezetek egyike Magyarországon, amelyektől a költségvetés maradványpénzt, vagyis el nem költött összeget nem vonhat el; a nálunk felhalmozódó vagy megmaradt források nem kerülnek vissza a magyar költségvetésbe más vagy akár ugyanezen célokra. Így elég komoly biztonsági tartalékkal tudunk dolgozni, nem kell átengednünk az év végén megmaradt forrásainkat a Nemzetgazdasági Minisztériumnak, és azt a költségvetés nagy alapjába visszatéve más célokra

felajánlanunk. Ez – vagy legalábbis részben ez – az alapja annak, hogy a Nemzeti Kulturális Alapnál nemcsak az adott gazdálkodási évre vonatkozó pályázatok jelenhetnek meg, hanem többéves, akár három évet átfogó pályázatokat is ki tudunk írni.

Az Alap feletti rendelkezési jogot a mindenkori kultúráért felelős miniszter gyakorolja elnöki minőségben. Itt volt némi változás a tavalyi törvénymódosítás következtében, de korábban is ugyanazok a jogosítványai voltak a miniszternek, mint amelyek most is megvannak, csupán átadhatta az elnöki jogköröket egy függetlenített elnöknek. Az elmúlt húsz évben ez mindig is így történt. Az utolsó függetlenített elnök én voltam; most ugyanazokkal a jogkörökkel, alelnökként végzem a munkámat. Az alelnököt a miniszter nevezi ki legfeljebb négyévi időtartamra, a Nemzeti Kulturális Alap Bizottsága pedig az a testület, amely az elnök – illetve őt helyettesítve az alelnök – irányításával az Alap támogatási politikáját, legfőbb irányelveit meghatározza.

A forrásaink felhasználására állandó és ideiglenes szakmai kollégiumokat hozunk létre. Az állandó kollégiumok felsorolása az említett rendeletben található meg, ideiglenes kollégiumokat pedig bármikor felállíthat a miniszter a bizottság javaslatára. Jelen pillanatban is van két működő ideiglenes kollégiumunk, amelyek közül az egyik 2013. október végével fog megszűnni. A legfontosabb a döntéshozatal illetően az, hogy az egész folyamat társadalmasított, hiszen valamennyi kollégiumban felerészben a szakmai szervezetek által delegált kurátorok foglalnak helyet, míg a kuratóriumok másik felét a miniszter delegálja a szakmai szervezetek javaslatainak figyelembevételével. Tehát valamennyi kurátor az adott szakterület ismert, elismert szakembere,

annak a közösségnek a tagja, amelynek a támogatási igényeiről dönt.

Szervezetünk a következőképpen épül fel: élén a miniszter áll – akinek a jogköreit részben már ismertettem –, őt helyettesíti az alelnök, a támogatási politikát pedig egy tízfős bizottság határozza meg. A Nemzeti Kulturális Alap Bizottsága ugyanúgy szakmai szervezetek által delegált személyekből áll, mint a kuratóriumok. A bizottság mellett működik a Nemzeti Kulturális Alap Igazgatósága: ez a több mint százfős munkaszervezet végzi a mindennapi munkát, bonyolítja a pályázatokat és a szerződéskötéseket, valamint a szakmai és pénzügyi elszámolás előkészítését, illetve ellenőrzését.

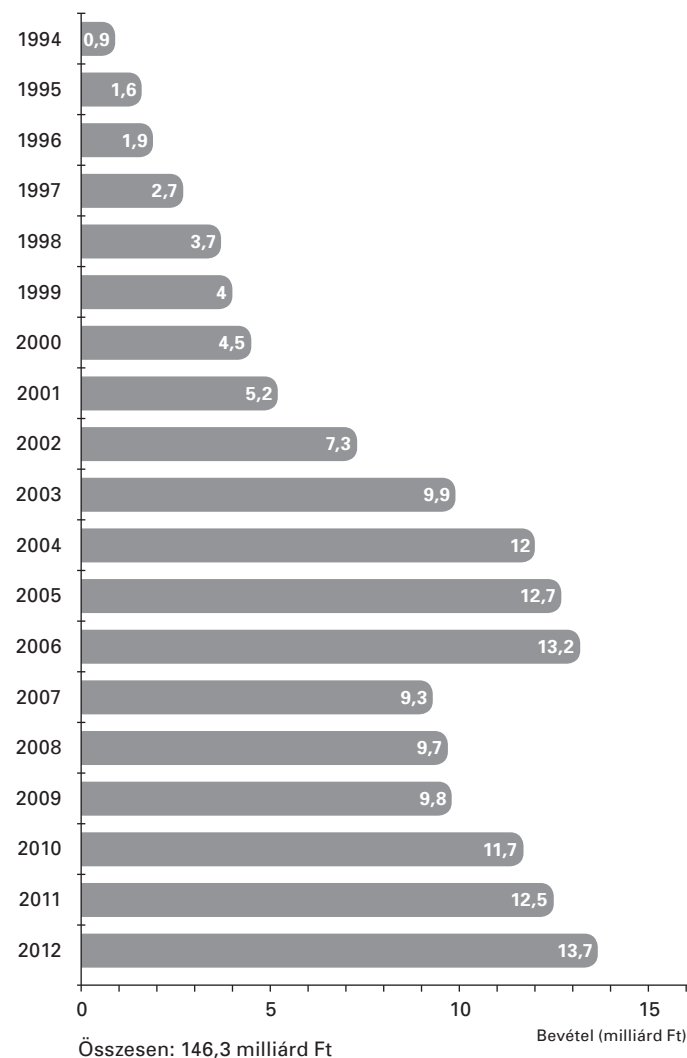
A kollégiumaink szakmacsoportonként: Építőművészet és Örökségvédelem Kollégiuma, Könyvkiadás Kollégiuma, Közművelődés és Népművészet Kollégiuma, Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kollégiuma, Vizuális Művészetek Kollégiuma, Folyóirat-kiadás Kollégiuma, Közgyűjtemények Kollégiuma, Kulturális Fesztiválok Kollégiuma, Színház- és Táncművészet Kollégiuma, valamint a Zenei Kollégium (az utóbbi két kollégium 2013. november 1-jétől áll fel a korábbi Előadó-művészetek Kollégiuma helyett). Szintén november 1-jétől egy ideiglenes kollégiumunk fog működni, a Kulturális Turisztikai Fesztiválok Ideiglenes Kollégiuma. Ennek a létrehozását az indokolta, hogy e kollégium révén nemcsak a saját forrásainkat osztjuk fel, hanem a kormányzattól kapott további forrásokat is, amelyeket turisztikai fesztiválokra lehet fordítani.

Néhány szó a fő bevételeinkről. 2009-től az ötös lottó szerencsejáték-adójának 90 százalékát kapjuk meg. Minden egyes hónapban a Szerencsejáték Zrt. átutalja az adott hónapnyi adóbevételt az adóhatóságnak, amelynek a 90 százalékát

másnap továbbutalják a mi számlánkra. Ez a bevételünk nagyobb része, jelenleg több mint évi 10 milliárd forint, tehát igen jelentős forrás. Ennek mintájára alakítottuk ki 2010-ben a Magyar Nemzeti Filmlap finanszírozását is, ahol egy másik lottójátékunk, a hatos lottó játékadóját kapja meg a kifejezetten a filmes területet támogató alap. Így talán az is érthető, miért nincs a kollégiumok között külön filmes kollégium. A művészeti ágak közül ez az egyetlen, amelynek teljesen különálló támogatási intézménye van Magyarországon. A szerencsejáték-adón kívül számos további bevételből gazdálkodunk, egészen a magántámogatásokig, amelyekkel kapcsolatban túl nagy összegről nem tudok beszámolni, mindenesetre arra is van lehetőség, hogy magántámogatók is gyarapítsák az Alap szétosztható forrásait.

Az 1. ábrán láthatják, hogy megalakulásunk óta dinamikusan nőtt a bevételünk: az első évben még nem érte el az egymilliárd forintot, de a 2000-es évek közepére felszaladt 13 milliárd forintig. Utána azért következik egy esés, mert 2009-ig nem az ötöslottó-bevételekből, hanem a kulturális járulékból gazdálkodtunk. A kulturális járulékot különféle termékek és szolgáltatások után fizették be, ezek egy része viszont – például a mágneslemez és egy sor további termék – kiesett a forgalomból, ezért nem fizettek be utánuk járulékot. 2009-re a kormány odáig jutott, hogy új típusú, főleg az internethez kötődő termékekre és szolgáltatásokra is kiterjeszti a kulturális járulékot. Az akkor folytatott politikai vitában azonban nem tudtak megegyezni ezen termékek és szolgáltatások köréről, ezért a korábbi járulékrendszert leváltotta az ötös lottó játékadójából befolyó bevétel. A grafikonon látszik, hogy Magyarországon évek óta dinamikusan nő a lottózási kedv, és minél több lottót vásárolnak, annál több

1. ábra
Az NKA bevételeinek alakulása
1994–2012 között, évente (milliárd forintban)

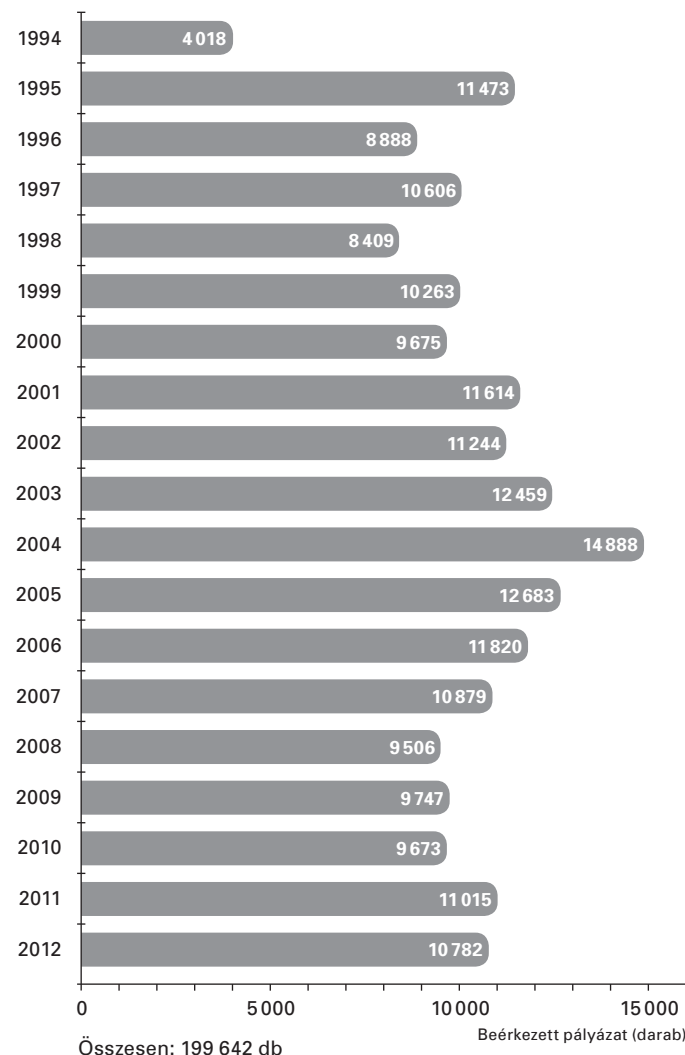

a bevételünk. Reményeink szerint az idei évben a teljes bevételünk el fogja érni a 13 milliárd forintot, bár ebben nem csak a lottóbevétel van benne.

Az Alap által támogatott célok a következők: a kulturális ágazat területén nemzeti és egyetemes értékek létrehozása, megőrzése, valamint hazai és határon túli terjesztése. A Nemzeti Kulturális Alap elsősorban a magyar kultúrát támogatja mind a határainkon innen, mind a határokon túl, hiszen a szomszédos országokban – egy tömbben és szóróványban is – jelentős számú, több milliós magyarság él, és az ő kulturális identitásuk megőrzése ugyanúgy stratégiai célunk, mint az anyaországi magyarság kultúrájának a támogatása. A támogatási céloknál fontos elmondanunk, hogy az Alap által nyújtott támogatás csak programokra, projektekre, művészeti alkotások létrehozására és nyilvánosságra hozatalára fordítható. Működési támogatás nem nyújtható a Nemzeti Kulturális Alapból, a kulturális intézmények működtetését a kormány más forrásaiból finanszírozza. A civil szervezeteknek pedig van egy külön támogatási alapjuk, a Nemzeti Együttműködési Alap, amelyhez működési támogatásra, tehát bérköltségre és rezsiköltségre pályázhatnak.

Ahogy a 2. ábra is mutatja, a Nemzeti Kulturális Alaphoz nagyon sok pályázat érkezik be. Az elmúlt két évtizedben közel 200 ezer pályázatot kellett feldolgozniuk a munkatársainknak; ez igen jelentős szám. Egy ideje nem lehet arról beszélni, hogy ez a szám nőne, hiszen a magyar kulturális élet valamennyi szereplője találkozott már az Alappal, valamilyen formában pályázott hozzá, így azt mondhatjuk, hogy a támogatási igény szintje nem változik. Idén várhatóan 10 ezer fölött lesz a pályázók, illetve a pályázatok száma, amelyeket fel kell dolgozni és el kell bírálni.

2. ábra
Az NKA-hoz beérkezett pályázatok számának alakulása
1994–2012 között (darab)

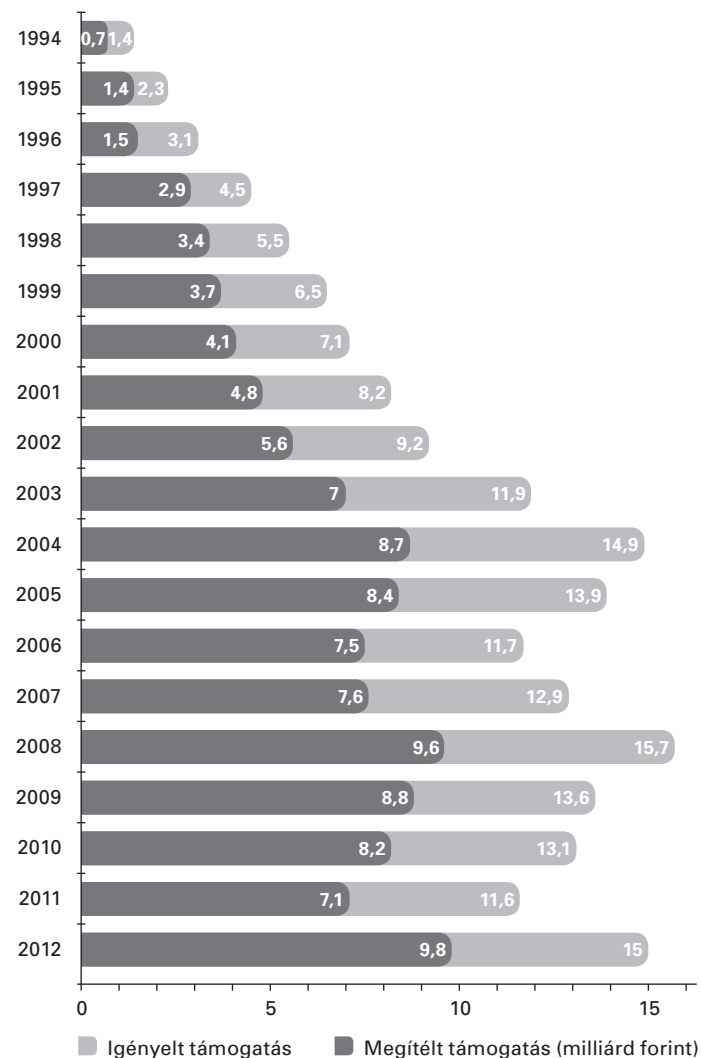

Néhány gondolatot a középtávú stratégiáinkról. Stratégiai céljainkat mindig a bizottság fogadja el, olyan módon, hogy a támogatási politikánk összhangban legyen a kulturális terület legfontosabb kérdéseivel, kihívásaival. Amit ezek közül kiemelnék, az a digitalizáció, a kultúra digitális átállásának erősítése. Újabb és újabb programokat indítunk be, kezdve onnan, hogy közgyűjtemények gyűjteményi anyagainak digitalizálására írunk ki pályázatokat, egészen odáig, hogy a magyar folyóirat-kultúra – elsősorban a tudományos és a művészeti folyóiratok – esetében egyre inkább az online megjelenést szeretnénk támogatni. Nyomtatott folyóirataink eladott példányszáma ugyanis a korábbi évekhez képest jelentősen összezsugorodott; van, amelyiknek néhány év alatt az ötödére esett vissza. Úgy gondoljuk, hogy a szellemi műhelyek megőrzése érdekében itt is a digitális átállás támogatása az elsődleges stratégiai cél.

A Nemzeti Kulturális Alapnál kifejezetten magas, 70 százalék fölötti a megítélt támogatások aránya, tehát 10 pályázóból több mint 7 nyer valamelyik pályázaton (3. ábra). Ez az arány most még javul is, mert amióta bevezettük a nevezési díjat, azóta azok a notórius pályázók, akik csak azért pályáztak, hátha innen is csurran-cseppen valami, már elkerülnek bennünket, és többségében komoly, szakmailag megalapozott projektek kerülnek a kollégiumok elé.

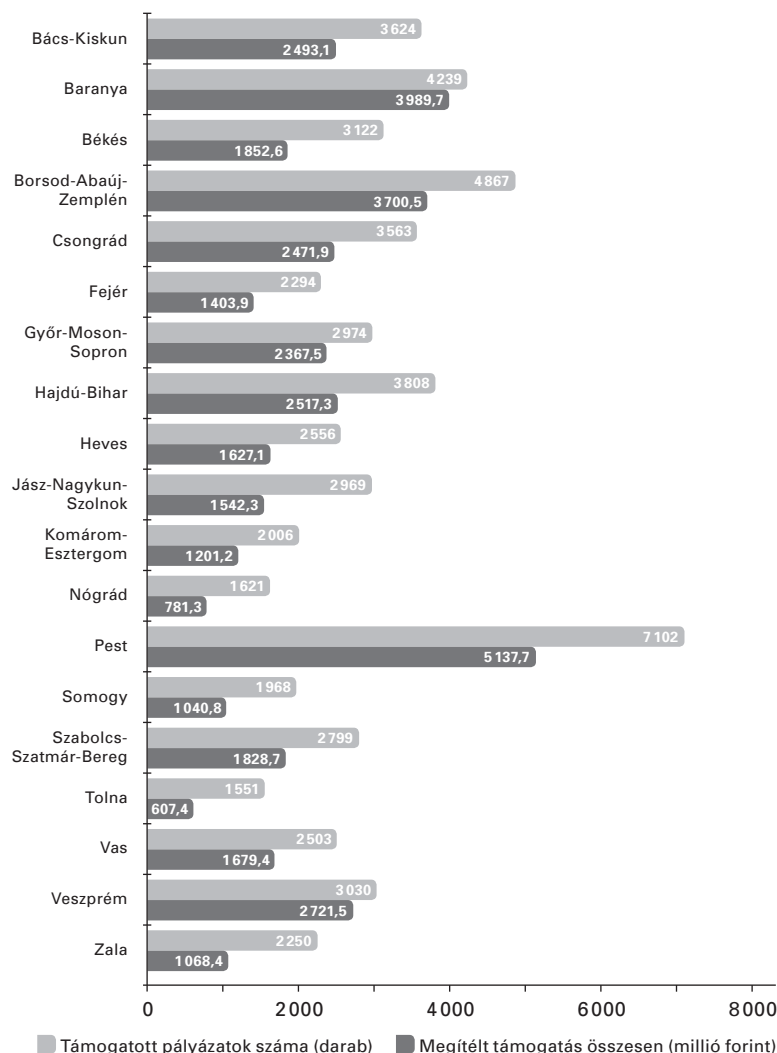
A támogatott pályázatok darabszámát a 4. ábra mutatja megynkénti, illetve fővárosi bontásban. Ez a szempont azért fontos, mert bár Magyarország alapvetően fővárosközpontú ország, és a magyar kulturális életnek egy jelentős része Budapestre koncentrálódik, stratégiai cél, sőt úgy is mondhatnám, alkotmányos cél, hogy a kultúra minden magyar állampolgár számára hozzáférhető legyen. Ezért különösen

3. ábra
Az NKA által támogatott pályázatok igényelt és megítélt támogatásának aránya 1994–2012 között

4. ábra

Támogatott pályázatok darabszáma és a támogatás összege megyénként 1994–2013 között (2013 nem teljes év)

nagy hangsúlyt fordítunk arra, hogy a vidéki települések köz-művelődési tevékenységét, a művelődési házak intézményrendszerét is támogassuk – természetesen nem a működési költségeken, hanem programokon keresztül – a Nemzeti Kulturális Alap forrásaiból.

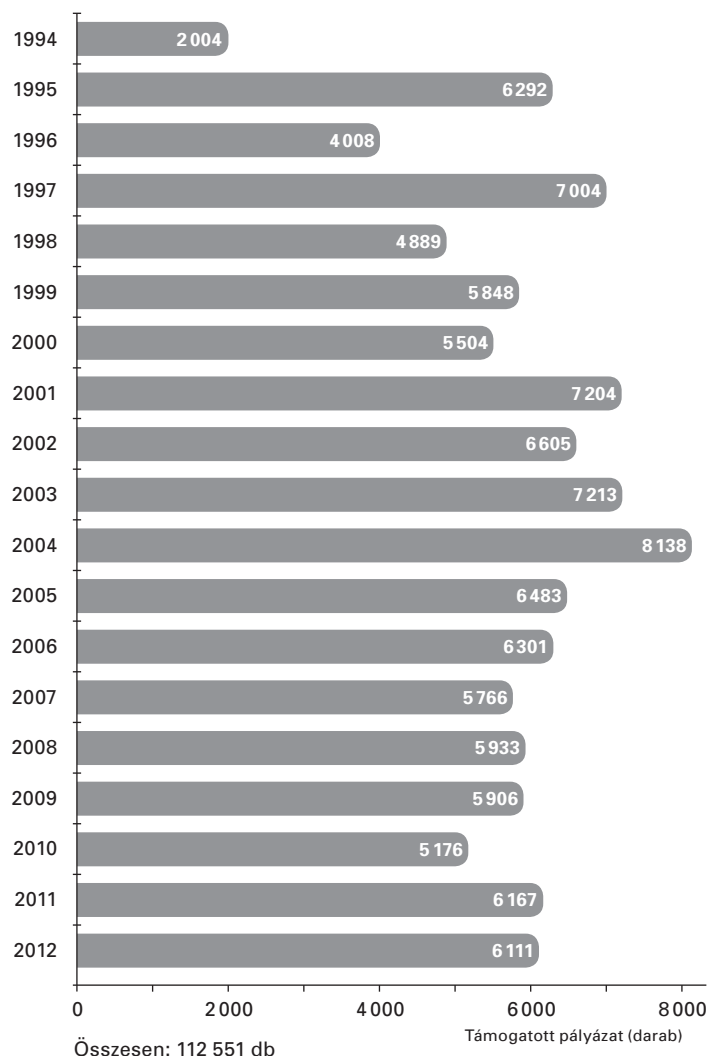
Az 5. ábra az Alap által támogatott pályázatok számának alakulását mutatja. Az eddig támogatott pályázatok száma 112 551; ez éves szinten 7 és 10 ezer között ingadozik. Persze vannak olyan évek, amikor kevesebb a támogatott pályázat, de így jelentős támogatotti körrel van szó.

A szomszédos országok támogatott pályázatainak számát és az 1994–2012 között megítélt támogatások összegét mutatja a 6. ábra. Ezt azért tartottuk fontosnak bemutatni, hogy láthatóvá tegyük, mely országokban támogatjuk az ott élő magyarok kulturális kezdeményezéseit. A szomszédos Romániában, Erdélyben él a legnagyobb számú magyarság, érthető tehát, hogy kiugró az ott támogatott pályázatok száma, de a felvidéki magyarság Szlovákiában, a délvidéki magyarság Szerbiában, Horvátországban és Szlovéniában is jelentős súlyt képvisel, és természetesen Kárpátaljára, Ukrajnára is erőteljesen figyelünk, illetve szerény mértékben, de még ausztriai pályázatokat is tudtunk támogatni. Ez jól mutatja Nemzeti Kulturális Alap nemcsak az anyaországra fordít figyelmet, hanem a szomszédos országok magyarságának a kulturális örökségére is.

2012-ben bevezettük az online pályáztatási rendszert. Ez a rendszer 2013-tól kizárólagos, tehát csak elektronikus formában lehet pályázatot benyújtani az Alaphoz. Sokan aggódtak, hogy vajon ez sikeres lesz-e, működni fog-e, és hogy például egy erdélyi fafaragóművész képes lesz-e online benyújtani pályázatát. Ezt a példát azért hoztam fel, mert

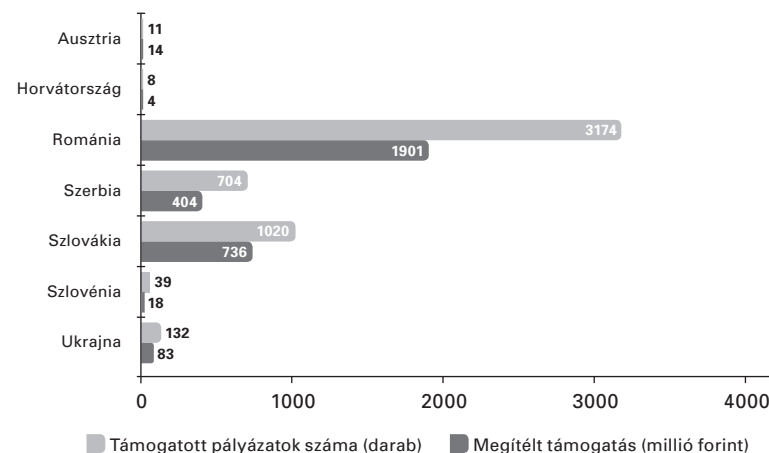
5. ábra

Az NKA által támogatott pályázatok számának alakulása 1994–2012 között (darab)

6. ábra

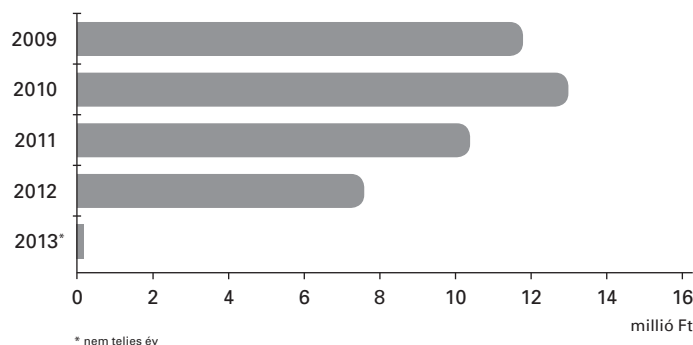
A szomszédos országok támogatott pályázatainak száma és a megítélt támogatás összege 1994–2012 között

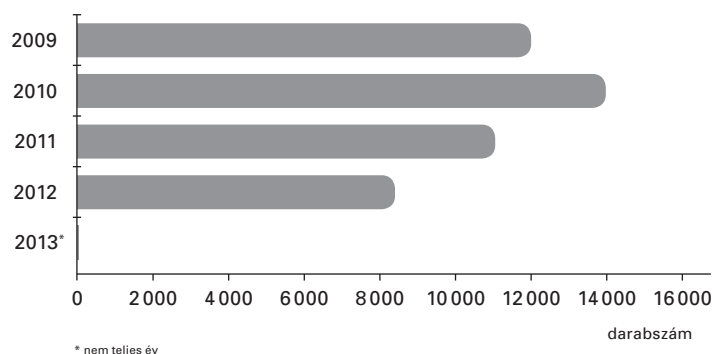
konkrétan ilyen bírálatot kaptam, hogy mi lesz a szegény népművészekkel. De elmondhatjuk, hogy a rendszer bevezetése zökkenőmentes volt, a pályázók száma nem csökkent, a pályázati rendszerből senki sem esett ki emiatt, hiszen Magyarországon ma már nincs olyan település, ahol ne lenne infopont, ahol ne lennének a közművelődési intézményben, a könyvtárban olyan szakemberek, akik adott esetben segítenek az idősebb, az informatikában kevésbé járatos pályázóknak. Így továbbra is mindenki pályázhat a Nemzeti Kulturális Alaphoz, mindez pedig jelentős költség- és időmegtakarítást jelent.

A 7. és 8. ábra azt mutatja, milyen drasztikus mértékben csökkentettük 2013-ra a fénymásolással járó költségeinket. Gondoljanak arra, hogy amikor például egy könyvkiadói pályázat lebonyolításánál beérkezik 700 kötetterv, kiadásra

7. ábra
Fénymásolási költség (millió Ft)

8. ábra
Fénymásolt papír (darab)

váró kézirat a Nemzeti Kulturális Alaphoz, azt a 700 kéziratot korábban le kellett fénymásolni minden egyes kurátor számára mondjuk egy tízfős testületben. Ez egy-egy pályázati forduló esetén akkora papírkupacot jelentett, ami az előadói pulpitusig érne fel, és a helyettes államtitkár aszszony ülőhelyéig tartana. Mindez rengeteg pénzt vitt el, és nagy környezeti terhelést is jelentett. Az így megtakarított

forrás természetesen visszakerül a pályázati rendszerbe. Az elektronikus pályáztatási rendszerhez professzionális kezelőfelület tartozik. Minden egyes pályázónak egyszer kell regisztrálnia, és ezt követően akárhány pályázatot feltölthet bármelyik élő, nyitva lévő pályázatunkra, vagy akár egyedi pályázatot is beküldhet, a kurátorok pedig egy belső rendszeren keresztül online hozzáférnek a pályázati anyagokhoz.

Hölgyeim és Uraim! Szerettem volna úgy ismertetni a Nemzeti Kulturális Alap működését, hogy azt külföldi vendégeink is átlássák. Bízom benne, hogy a teremben helyet foglaló itthoni vendégeinknek is tudtam némi újdonsággal szolgálni.

(2013)

Parlamenti felszólalások

Nemzeti összetartozásunkról*

A mai felszólalásra készülve egy valamikor betiltott, bezúzott kötet családunknál megőrzött példánya került a kezembe, amelyben Karinthy Frigyes *Levél* című írása is olvasható. Engedelmeükkel ebből idézek: „Édes kicsi fiam, te még nem tudsz olvasni, neked nyugodtan írhatok és szabadon és őszintén [...] Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágták a kezét és lábát, sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha ezt hallod majd: Kolozsvár, és ezt: Erdély, és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam.” Kilencven évvel Karinthy Frigyes fájdalmas szavai után még mindig sajognak az ujjaink, zsibbadnak nem létező végtagjaink, mert a feldolgozatlan fájdalom nemzedékről nemzedékre öröklődik, akár akarjuk, akár nem. Sokunk az anyatejjel szívta magába nemzetünk már-már génjeinkbe kódolt fájdalmát, mások felnőttként, az első erdélyi utazás, a Székelyföldön hallott első magyar szó után értik meg nemzeti létünknek ezt a különleges terhét, valahogy úgy, ahogy az örökbefogadott gyermek néz felnőttként megtalált igazi szüleire: hol voltak eddig, miért nem mondtátok, hogy összetartozunk?

* A nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvény parlamenti vitájában 2010. május 21-én elhangzott vezérszónoki felszólalás szerkesztett változata.

Karinthy írása a *Vérző Magyarország – Magyar írók Magyarország területéért* című kötetben jelent meg. Abban a könyvben, amit a politizálástól egyébként visszahúzó Kosztolányi Dezső szerkesztett. Miért vállalkozott mégis egy ilyen kötet összeállítására? Kosztolányit a személyes sorsa is arra döbbsen-tette rá, hogy az I. világháború elvesztése, a tanácsköztársaság-nak nevezett vörös terror pusztítása, majd az ennek a következ-ményeként is bekövetkezett békediktátum, s Magyarország darabokra hullása megszólalásra kötelezi a korábban mégoly apolitikus írókat és alkotókat is. 1918 novemberében szeretett szülővárosa, Szabadka szerb megszállásakor lelkiileg megtört; felesége a visszaemlékezésében így írt azokról az időkről: „Az első halálos csapás most érte. Napokig nem mozdul ki a ház-ból, égő arccal mered maga elé. Nem akarja hinni, nem akar belenyugodni. Kétségbeesve lázadozik. Fuldoklik a fájdalom-tól. Ezekben a napokban új háborúról beszél, és azt mondja, abban ő is részt vesz. Arról ábrándozik, hogy a felszabadító sereg élén elsőül vonul szülővárosába. Kiszínezi ennek a bevo-nulásnak minden részletét. Majd elcsügged, és az írói egyesü-letben azt indítványozza, hogy egyetemesen tiltakozzanak, és szólítsák fel Európa valamennyi íróját Magyarország érde-kében. Indítványát azonban nem tartják időszerűnek és cél-ravezetőnek. Ez a tiltakozás akkor elmaradt s ő többet nem vesz részt az írói egyesület tanácskozásán.”

Kosztolányi távolmaradása csendes lázadás volt, de jól mu-tatja a hazáját szerető író, gondolkodó ember mély, ma már csak nyomokban tapasztalható felelősségérzetét, s ezt jelzik későbbi versei is, az 1919 tavaszán írt *Magyar költők sikolya Európa költőihöz*, majd *Rapszódia* című fájdalmas vallomása, amelyben ez olvasható: „Nincs, ahova hazatérjek, / ténfer-gek, mint a kísértet / éjszaka.”

Kosztolányi Dezső fájdalma a mi fájdalmunk is, a kései utódoké, azoké, akik ki merik mondani, hogy Magyaror-szág határai lassan gyógyuló hegek a Kárpát-medence tör-ténelem által felhasogatott térképén. Azoké a mai magyar demokratáké, európai uniós polgároké, akik ennek ellenére sem kérdőjelezi meg a szomszédos országok területi in-tegritását és szuverenitását. Azoké, akik tudják, hogy parla-menti képviselőként is kötelességünk két dolgot megtenni. Egyrészt minden lehetséges alkotmányos, az uniós nor-máknak is megfelelő eszközzel segítenünk kell a határon túli magyarok szülőhelyükön való megmaradását és ma-gyarságuk minél teljesebb megélését – ezzel mi, anyaor-szági magyarok is gazdagabbak leszünk. Másrészt emlé-keznünk és emlékeztetnünk kell, mert az emlékezés joga bennünket is megillet, összetartozás-tudatunkat ezáltal is erősítenünk kell.

Az Önök előtt fekvő törvénytervezet éppen erről szól; arról, hogy próbáljuk együtt megérteni a magyarság egyik legnagyobb történelmi tragédiáját, a történelmi Magyaror-szágot szétdaraboló s a magyar nemzetet több állam fenn-hatósága alá szorító békediktátum következményeit. Hogy próbáljunk számot vetni „a békediktátum által okozott po-litikai, gazdasági, jogi és lélektani problémák máig tartó megoldatlanságával, egyaránt tiszteletben tartva a magyar nemzet érdekeit és más nemzetek jogát arra, hogy a magyar-ság számára fontos kérdésekről másként gondolkodjanak”. A betérjesztők e jogszabállyal is hozzá kívánnak járulni „a Kárpát-medencében együtt élő népek és nemzetek köl-csönös megértésen és együttműködésen alapuló békés jö-vőjéhez, s egyúttal a XX. század tragédiái által szétdarabolt Európa újraegyesítéséhez”.

Számot vetni nemcsak a negatív következményekkel kell, hanem a sikerekkel is. Azzal, ahogyan a megmaradt ország egy elvesztett háború után képes volt gazdaságilag és lelki értelemben talpra állni, megerősödni, oktatási rendszerét újjáépítve szellemileg, kulturálisan is Közép-Európa meghatározó szereplőjévé válni. Ehhez nagyformátumú, hazájukért minden áldozatra kész államférfiak kellettek, olyanok, akik példát adtak a most kormányt alakító konzervatív többségnek is.

A nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény a trianoni döntés kilencvenedik évfordulóján lép hatályba, ami érthető módon felerősíti az évforduló, valamint a kisebbségi sorba kényszerült magyarság régóta aktuális kettős állampolgárságát megoldó törvény körüli hazai és nemzetközi figyelmet. A törvénytervezet benyújtása és parlamenti vitája azt is megmutatja, hogy a választók akaratából kétharmados többséggel rendelkező pártszövetség nemcsak az ország gazdasági bajait kívánja orvosolni, nemcsak az önkormányzatiság és a nagy ellátórendszerek reformjára készül, hanem a szimbolikus politizálás terében is otthonosan és bátran mozogva lelki bajainkra is gyógyírt ajánl. A történelmünk tragédiáival és felemelő időszakaival, a határon túli magyar testvéreinkkel kapcsolatos kodifikációs tevékenység is a szimbolikus politika részét képezi, s hozzájárul az emlékezet éber tartásához. A mögöttünk hagyott évtizedekben, de különösen a szocialista diktatúra idején az elhallgatással, a problémák, a veszteségek és a bűnök szőnyeg alá söprésével csak tetéztük a bajt. „A tragédia az – nyilatkozta pár napja Duray Miklós –, hogy ezen időszakot vagy a felejtés, vagy a félelem határozta meg, mi több: a görcsök nem múlnak. Nem tudtuk semmilyen szempontból feldolgozni ezt a múlt-

tat, amely sajnos egészen élő része a jelenünknek. [...] A szomszédos népek vonatkozásában sem történt semmilyen előrelépés. Nekik is megvan egyébként a maguk Trianon-görcse, mégpedig azon körülmények miatt, hogy miképpen kerültek akkor nyertes pozícióba. A két jelenség egymástól függetlenül nem oldható meg, ami pedig a mostani generációnak a történelmi feladata: ennek a kétirányúságnak a tudatosítása. Ehhez kell méltóság, történelmi belátás és önvizsgálat is, hogy egyértelműsítsük, hol követtünk el hibákat, s hogyan tehették ezt velünk” – véli Duray Miklós.

Hibákat pedig mi is és a velünk együtt élő népek is elkövettek. Bibó István szerint Közép-Európában „a legnagyobb baj *nem* az volt, hogy a nyelvi határok nagyon kacsaringósak voltak, és nem igazodtak földrajzi, gazdasági előírásokhoz; hanem az, hogy e nemzetek történelmi érzelmei – minthogy túlnyomó részüknek volt történelmi emlékezete – más és rendesen nagyobb területhez fűződtek, mint amely területen a megfelelő nyelvű lakosság élt. A nemzeti érzés itt is, mint mindenütt a világon, nemcsak az embereknek egy bizonyos csoportját fűzi egymáshoz, hanem az embereknek egy bizonyos csoportját a lokalitásoknak, szent városoknak, történelmi emlékeknek egy bizonyos területi egységéhez is. Különösen erősek voltak ezek az érzelmei, ha a szóban lévő lokalitásokat egy kisebbségben levő, kisebbségbe került vagy területileg körülzárt, de a nemzeti nyelvet beszélő lakosság lakta.” A közép-európai nemzetek határvitái egy sor háborút és katasztrófát okoztak, a nemzeti lét és a területi státusz bizonytalansága „a fő forrása a közép- és kelet-európai nemzetek politikai hisztériáinak”.

A 21. század eleji ember történelmi tapasztalatai nagyon összetettek: olyan tragédiák és genocídiumok vannak mögöt-

tünk, amelyek a modern európai polgárokat a békés együttélésre ösztönzik. A Fidesz képviselői által benyújtott törvényjavaslat éppen ezért kellően önkritikus, tekintetbe veszi a mellettünk élő nemzetek érzékenységét, kerüli mind az önostorozást, önsajnálatot, mind az öndicséretet, ugyanakkor emelkedettsége méltó a törvényhozás dicső hagyományaihoz. Ezzel a törvénnyel emléket állítunk a hazájukhoz és nemzetükhöz mindig hű magyar őseinknek, magunkhoz öleljük méltatlanul eltaszított testvéreinket, megtiszteljük a szomszédjainkat, s példát adunk gyermekeinknek, unokáinknak. Mert a jövő felé kell fordulnunk, korszerű, napjaink mediatizált, digitalizált társadalmában is megélhető és vállalható nemzetképet mutatva fel a mögöttünk jövőknek, a helyünkre állóknak.

A törvény elfogadása arra is lehetőséget teremt, hogy külpolitikánk és a vele összefüggő országhép-alakító kormányzati kommunikáció is új irányba induljon el. „Minden külföldön járó magyar egy görcsbe merevült erőfeszítés volt, hogy a rosszul informált külföldet »felvilágosítsa«. Miért kellett ez? – teszi fel a kérdést Bibó István. – Azt, hogy etnográfiai jogcímen történt területelcsatolásoknál tekintélyes számú magyart is elcsatoltak, s ez igazságtalan, a »külföld« minden nagyobb felvilágosítás nélkül is megértette s akceptálta. Felvilágosítani arról kellett, hogy a magyarok miért beszélnek folyton az ezeréves országról, melyben nem csupa magyar lakik. Ez a felvilágosító munka pedig reménytelen volt, mert a világosság nem a külföldön hiányzott, hanem a magyar közvéleményben. A magyar közvélemény krónikus vaksága azután végzetesen megbosszulta magát a magyar külpolitika és a magyar kisebbségi politika alakulásában.”

Bibó gondolatai elkeserítően aktuálisak. A magyar értelmiség és a külpolitika a két világháború között nem volt képes a trianoni békeszerződés félrevezető tanulságait levonni, s „határozott választóvonalat húzni az etnikai alapon követelt revízió és az ezeréves határokat visszakövetelő irredenta között”, ugyanígy az elmúlt húsz évben sem tudtuk jogos fájdalomunkat feldolgozva a nemzetet lelkileg, szellemileg egyesíteni. Bár a jelképes nemzetegyesítésre az unió adta keretek alkalmasak lennének, a munkát nem végeztük el, sőt tovább rontottunk a helyzetünkön: 2004. december 5-e gyalázatos népszavazása nemcsak testvér és testvér közé vert éket, hanem az anyaország külpolitikai mozgásterét és erejét is nagymértékben csökkentette. Ezt kell visszafordítanunk: nemzetpolitikánk helyes pozicionálásának első, s – az állampolgársági törvény mellett – minden bizonnyal az egyik legfontosabb lépése a nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvénytervezet elfogadása lesz.

(2010)

A sajtó szabadságáról*

Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Ház! Rogán Antal képviselőtársam előterjesztőként jól fogta meg gyakorlati oldalról ennek a törvényjavaslatnak a lényegét. Éppen ezért én vezérszónoki felszólalásomban inkább a sajtószabadság kérdésének elméleti hátterét szeretném megvilágítani, hogy világos legyen mindenki számára, amit képviselőtársam is elmondott: itt szó sincs a sajtószabadság korlátozásáról, sőt igazság szerint a sajtószabadság fogalmának értelmezéséről van szó.

A „nép nem ignorálhatja a magyar sajtó tanácsát és felszólalását. Nagy úr az, ha egyszerre szól és egyet mond; láttunk már trónusokat is inogni szavától. Nagy úr a sajtó mindenütt a világon...” Bár e gondolatokat Mikszáth Kálmán írta le egy 1881-ben kelt levelében, az elmúlt évek korlátozott demokráciájában mi is gyakran szembesültünk azzal, hogy ha nincs szabad sajtó, ha a jelenlegi kormányzó erő szellemi holdudvarába tartozó médiamunkások és befektetők nem hoztak volna létre egyre erősödő konzervatív médiumokat és sajtótermékeket, bennük színvonalas tényfeltáró műsorokkal és írásokkal, akkor az alkotmányos jogainkat korlátozó, korrupciós ügyektől hemzsegő Gyurcsány-éra akár évtizedekre is meghatározhatta volna hazánk sorsának ala-

* A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény parlamenti vitájában 2010. július 21-én elhangzott vezérszónoki felszólalás szerkesztett változata.

kulását. Láttuk tehát, hogy a sajtó a bénult, kézi vezérléssel irányított erőszakszervezetek és nyomozó hatóságok munkáját is képes volt a bűnök leleplezésének irányába terelni, hiszen az adófizetők pénzéből fenntartott rendőrségnek nem a békén ünneplő, méltóságteljes tömeg szétverése, könnygázgránátokkal, vízágyúkkal és gumilövedékekkel való megfélemlítése, hanem az állampolgárok szolgálata és védelme, a bűnözők kézre kerítése a legfőbb feladata. A demokrácia egyik utolsó fellegvárának tekinthető szabad sajtó tehát sokat tehet a zsarnoki rendszerek kialakulásának megakadályozása vagy lebontása érdekében. Éppen ezért kötelessége a demokrácia és a jogállamiság mellett elkötelezett törvényhozónak a sajtó védelme, munkafeltételeinek garantálása.

„Nem lehet ott parlamentáris szabadság, ahol a szólásszabadság nem biztosított – írja egy helyütt Bibó István. – Nem lehet ott szólásszabadság, ahol a közigazgatási határozatok elleni bírói jogvédelem nem biztosított. Nem lehet a közigazgatási határozatok ellen bírói jogvédelmet nyújtani úgy, hogy közben a sajtószabadság ne legyen biztosított, hiszen ezek mind-mind kölcsönösen föltételezik egymást. Ez az egész rendszer együttvéve alkotja a szabadságnak, a szabadon működő szuverenitásnak eleddig legtökéletesebb rendszerét. Minden olyan elméleti érvelés és kísérlet, amelyik ezt valamiképpen polgári specialitásnak akarja minősíteni, amelyik valamely társadalmi osztályhoz, egy bizonyos történeti helyzethez akarja kapcsolni, s aminek – mondjuk – egy merőben más helyzetben nincsen értelme és nincs jogosultsága – valójában átlátszó kísérlet a zsarnokság valamilyen formájának visszahozására.”

Ugyanakkor a sajtó szabadsága sem abszolút szabadság, azaz működését jogi keretek közé kell helyezni, azaz szabá-

lyozni kell, s ennek a szabályozásnak képezheti a részét a szakmai szabadság feltételeinek a garantálása is. Már Ludwig Stein 1906-ban megjelent *Freiheit und Gleichheit* [Szabadság és egyenlőség] című művében is azt fejtegeti, hogy ugyan az abszolút szabadság elgondolható, de meg nem valósítható; ennek nyomán teszi Bibó a *Kényszer, jog, szabadság* című kiváló művében egyértelművé, hogy „az abszolút szabadságnak tehát valamely törvényszerűség teljesen zavartalan érvényesülésénél nincs helye sem a tapasztalati valóság, sem a spekuláció világában. Ha pedig tovább terjesztjük a szabadság fogalmát, és a *minden* törvényszerűség alól való mentességet nevezzük abszolút szabadságnak, akkor is reá kell jönnünk, hogy a szabadságfogalom relativitása önmagát űzi végig. Az ilyen értelemben vett abszolút szabadság csak akkor nyerne értelmet, ha a minden törvényszerűség alóli mentességet *valamilyen* törvényszerűséggel szembeállítjuk, azaz *viszonyítjuk*. Amíg nincs mihez mérnünk, addig nincs szabadság, és amint már van, az már nem abszolút.”

Mindezt azért fontos kiemelni, mert azok, akik szerint a tisztelt Ház előtt fekvő, a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló törvényjavaslatot azzal az érveléssel utasítják el, hogy az korlátozza a sajtó eddigi szabadságát, azok éppen a szabadság fogalmának abszolutizálására törekednek. A betérjesztők és a kezdeményezést támogató kormánypárti többség pontosan tudja, hogy igen bonyolult az a kérdés, hogy a szabadság mentességet jelent-e valamiféle törvényszerűség alól. Bibó szerint „az a kérdés: milyen mentességet, milyen törvényszerűség alól? [...] Kétségtelen, hogy a szabadság nem csupán a kauzalitás törvényszerűsége alól való mentesség, hanem mentesség más törvényszerűség alól is. Azonban azt sem mondhatjuk, hogy

a szabadság *minden* törvényszerűség alól való mentesség, mert valamely törvényszerűség *feltétlen* uralma is jelenthet szabadságot, szabad érvényesülést. Beszélünk egyrészt a természeti adottságok korlátairól, az ösztönök rabságáról, a szabályok bilincseiről, másrészt a szabad természetről, a dolgok természetes, szabad folyásáról, ösztöneink szabad kiéléséről s a törvény szabad érvényesüléséről. El kell döntenünk tehát a kérdést, hogy tulajdonképpen e törvényszerűségek melyike szabadság és melyike rabság. Amikor valamely törvényszerűség uralmát nem-szabadságnak s a tőle való mentességet szabadságnak érezzük és tudjuk, akkor ehhez az állásfoglaláshoz mindig egy *értékelő* momentum tapad. [...] Kimondhatjuk tehát, hogy *a szabadság mentességet jelent idegen, nem saját törvényszerűség alól*. Világos ily módon, hogy egy nem idegen, hanem *saját törvényszerűség* feltétlen uralma szintén *szabadság*.”

Egyértelmű tehát, hogy a szabad sajtót is szabályozni kell, a sajtó belső törvényszerűségeinek figyelembe vételével, tiszteletben tartva szellemi, nem pedig intézményi autonómiáját. Különösen fontos ez egy ilyen gyorsan változó világban, ahol a sajtó szerkezete és az olvasási, információszerzési szokások napról napra követhető módon alakulnak át, amikor új médiumok, tartalomszolgáltatók alakulnak, amikor az igényes nyomtatott sajtó az egész világon komoly pozíciókat veszít. Nem kerülhető el tehát az internet világának a szabályozása sem: ám itt sem a korlátozás igényével lépnek fel a tervezet megfogalmazói, hanem a tartalomszolgáltatók elvárható felelősségvállalását kérik számon. Ha tetszik: mások szabadságjogainak az érvényesülését, hogy minél kisebb legyen a különféle alkotmányos jogaink közti kollízió. Azok tehát, akik a nyilvántartásbavételi kötelezettség miatt féltik az internet szabadságát, azok valójában nem az online műsor-

szolgáltatásokat, hanem a nevük vállalása nélkül gyalázkodókat, rágalmazókat és gyűlölködőket védik. Amennyiben a print médiumoknál teljesen természetesnek tartjuk a regisztrációt (ami nem egyenlő az engedélyeztetéssel), legyen szó akár a lapbejegyzésről, akár az ISSN azonosító kibocsátásáról, s eszünkbe sem jutna emiatt a sajtószabadság csorbulásáról beszélni, akkor az internet világának tartalomszolgáltatói esetében ugyanezt joggal várhatjuk el. A világ közvéleménye a terület szabályozásának a szükségességére elsősorban a szerzői jogi viták, a fájlcserélők használata miatt figyelt fel, amely vitában egyesek éppen a szabadságjog sajátos értelmezésével kísérleteztek és érvelnek mind a mai napig. Ám ezzel párhuzamosan a demokratikus vívmányokat veszélyeztető, gyűlöletkeltő, becsületsértő tartalmakat gyáván, sunyin közvetítő tartalomszolgáltatók kezelésének szükségességére is felhívták a jogalkotók figyelmét.

A nyomtatott és az elektronikus sajtó, az új, folyamatosan változó, újabb és újabb adathordozókon a fogyasztókhoz eljutó tartalomszolgáltatók világa korszerű szabályozásért kiált. Olyan szabályozásért, amely európai demokratikus hagyományaink legnagyobb vívmányaink egyikét, a sajtó szabadságát tiszteletben tartja. Az Önök előtt fekvő tervezet erre tesz kísérletet, ám azt sem az előterjesztők, sem a kormánypárti többség nem állítja, hogy tökéletes mű született. Alázattal valljuk meg, hogy tudjuk, nincs hibátlan jogszabály, nincs mindenki megelégedésére működő törvény, de a jó szándékunkat és a demokratikus elkötelezettségünket az is megmutatta, hogy éppen ellenzéki képviselőtársaim javaslatát figyelembe véve olyan bizottsági ülést tartottunk a Kulturális és Sajtóbizottságban, amelyre a sajtószakmai szervezetek vezetőit és kiemelkedő szerkesztőségvezetőket is meghív-

tunk. Megfontolandó javaslataikat figyelembe véve már ma-
gam tíz módosító indítványt nyújtottam be, s lehetőséget
teremtünk arra, hogy az általános vita lezárását követően is,
2010. augusztus 31-ig képviselőtársaim további módosító
indítványokat nyújtsanak be, éppen annak érdekében, hogy
ősszel, a részletes vita lezárása után egy korszerű, a magyar és
az európai demokratikus hagyományokat is figyelembe ve-
vő jogszabályt alkothassunk meg. Ennek kiváló alapot nyújt
a Rogán Antal és Cser-Palkovics András által benyújtott ter-
vezet. Ehhez kérem képviselőtársaim támogatását, konst-
ruktív hozzáállását.

(2010)

Az előadó-művészeti szervezetek támogatási rendszere*

„A hazai színházi élet időről-időre vitáktól hangos. A színházi szakma képviselői vitakoztak már a »harsányság«-ról az 1950-es években, a Royal Shakespeare Company vendéjátéka kapcsán a hazai viszonyokról az 1970-es évek elején, a Nemzeti Színházról az 1980-as évek végén, a színházi kritikáról és az elmélet szerepéről az 1990-es évek közepén, a színházi struktúra átalakításáról az ezredfordulón, s legújabbban »a magyar színház gyávaságáról«. Csak ezt az igen töredékes felsorolást tekintve, a vita – úgy tűnik – lételeme a magyar színházi közegnek” – írja Imre Zoltán, az ELTE BTK Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszékének oktatója *A nemzet színpadra állításai* című, 2009-ben megjelent remek tanulmánykötetében.

Az utóbbi hónapokban a 2008 végén elfogadott, az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló XCIX. törvény (Emtv.) módosítása kapcsán alakult ki mélyebb szakmai polémia, amelynek fókuszába természetesen nem esztétikai kérdések, nem színházelméleti és -gyakorlati szempontok egymáshoz való viszonya, hanem az intézményi kereteket, a társulati működést meghatározó pénzügyi és jogi környezet változása került,

* Az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló 2008. évi XCIX. törvény módosításáról szóló 2011. évi LXXXVI. törvény parlamenti vitájában 2011. június 8-án elhangzott előterjesztői expozé szerkesztett változata.

ám a szakma reakciói is jelezték, hogy ez esetben is a színházi világ lényegéhez tartozó kérdésekről van szó.

Imre Zoltán szerint a színházi vitákra „az a jellemző, hogy a megszólalók gyakran tesznek úgy, mintha az adott kérdésben előttük még nem hangzott volna el (értelmes) javaslat, s így a vitát gyakran csak ürügyül használják saját (kizárólagosnak tekintett) nézetük kifejtéséhez. Dialógus hiányában a felvetett kérdéseket és problémákat nem igazán sikerül alaposan körüljárni és megnyugtató módon lezárni. A viták jellemző módon hirtelen fellángolnak, majd minden fontosabb konklúzió és a vita tárgyát érintő program kidolgozása nélkül, egyszer csak elhalnak.”

Igaz ez a politikai vitákra is, ám a tisztelt Ház előtt fekvő törvénytervezet előkészítésekor Puskás Imre és Németh Zoltán képviselőtársaimmal, valamint a kodifikációs munkát segítő Kriza Zsigmonddal együtt arra törekedtünk, hogy mind a színházi, zenei, táncos, mind pedig a fenntartói szervezettel érdemi, alapos vitát folytassunk.¹ Az előkészítésben

¹ Az előkészítő tárgyalásokon részt vettek az Előadó-művészeti Iroda, a Magyar Színházi Társaság, a Magyar Teátrumi Társaság, a Szabadtéri Színházak Szövetsége, a Független Színházak Szövetsége, a Budapesti Színházak Egyesülete, a Fővárosi Színigazgatók Egyesülete, a Vidéki Színházigazgatók Egyesülete, a Magyar Rektori Konferencia, a Színházi Dolgozók Szakszervezete, a MASZK Országos Színházegyesület, az ASSITEJ Gyermek- és Ifjúsági Színházak Nemzetközi Szövetsége, az UNIMA Magyar Központja, a Magyar Bábművészek Szövetsége, az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, a Mozaik Művészegyesület, a Magyarországi Nemzetiségi Színházak Szövetsége, a Magyar Játékszíni Társaság, a Művészeti Szakszervezetek Szövetsége, a Magyar Zeneművészek és Táncművészek Szakszervezete, a Magyar Táncművészek Szövetsége, a Magyar Szimfonikus Zenekarok Szövetsége, a Magyar Zenei Tanács, a Magyar Muzsikusi Fórum, a Magyar Zeneszerzők Egyesülete, a Magyar Cirkusz és Varieté Nonprofit Kft., Budapest Főváros Önkormányzata, a Megyei Jogú Városok Szövetsége, a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége, a Magyar Önkormányzatok Szövetsége, valamint a Magyar Faluszövetség munkatársai, képviselői.

a kulturális tárca is részt vett, a végső szövegváltozat kormányzati jóváhagyással készült el.

A 2008 decemberében elfogadott eredeti törvény módosítását – a választási ígéreteknek megfelelően – körütekintően készítettük elő, a lehető legtöbb kérdésben figyelembe vettük mind a szakmai, mind a fenntartói szervezetek javaslatát. A törvény módosításának szükségességét az is alátámasztja, amit Hiller István korábbi miniszter mondott a Kulturális és Sajtóbizottság június 6-i ülésén, szerinte ugyanis az Emtv. legnagyobb érdeme az volt, hogy elfogadták. Az előadó-művészeti törvény létrejöttét valóban az indokolta, hogy hiányzott az előadó-művészeti területet érintő, ágazati szintű törvényi szabályozás, ugyanakkor a jelenleg hatályos jogszabály sem szakmai, sem fenntartói oldalról nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

A jelen törvenymódosítás tisztázza az állami szerepvállalás alapvető szempontjait, ésszerűbbé és átláthatóbbá teszi a közpénzek felhasználását az előadó-művészeti területen. Meghatározza az állami és fenntartói felelősség mibenlétét, illetve az állami és fenntartói szerepvállalás korlátait, ezzel is védve a művészi szabadság elvét. Átalakítja az ágazati érdekegyeztetés struktúráját, újradefiniálja az illetékes miniszter felelősségét. Megteremti a minőségbiztosítás megfelelő kereteit, a nemzeti kulturális értékek érvényesülésének lehetőségét, és korrigálja az intézményfinanszírozás gyakorlati egyoldalúságait, torzulásait.

A törvény a kihirdetését követő 45. napon lép hatályba, az előadó-művészeti szervezetek támogatásával kapcsolatos része azonban csak az Európai Bizottság jóváhagyó határozatának kihirdetését követően, s maguk a támogatások első alkalommal 2013-ban vehetők igénybe. Ez egyfelől garantálja,

hogy a törvenymódosítás ne érintse az előadó-művészeti szervezetek által igénybe vehető társaságiadó-kedvezményt, másfelől tekintettel van az évadtervezés gyakorlati szempontjaira, ezzel is segítve az új támogatási rendszerre történő átállást.

Fontos kiemelnünk a törvenymódosítás legfontosabb elemeit:

Módosulnak az ágazati érdekegyeztetés szabályai. Az Előadó-művészeti Tanács helyett két új testülettypus jön létre, a Nemzeti Előadó-művészeti Érdekegyeztető Tanács és az előadó-művészeti bizottságok.

A Nemzeti Előadó-művészeti Érdekegyeztető Tanács kifejezetten érdekegyeztető fórumként szolgál. Feladata az ágazati működés során jelentkező szakmai és fenntartói álláspontok megjelenítése, az állami és szakmai együttműködés megteremtése. A 22 tagú, 4 évre választott érdekegyeztető tanácsba a nyilvántartásba vett előadó-művészeti szervezetek és előadó-művészeti szakmai érdekképviselői szervezetek, az önkormányzatok, az előadó-művészeti felsőoktatási intézmények, valamint a művészeti szakszervezetek delegálnak tagokat.

Három előadó-művészeti bizottság jön létre: a Színházművészeti, a Zeneművészeti és a Táncművészeti Bizottság. Ezek a miniszter véleményező, javaslattevő és döntés-előkészítő testületei. A bizottságok tevékenysége nem érdekegyeztető jellegű, ezért azok tagjait a miniszter kéri fel az ágazat elismert képviselői, művészek és művészeti szakemberek köréből.

Megszűnik a korábbi kategóriarendszer. Főleges a hat kategória, a jelenlegi III. kategóriában például egyetlen szervezet sem szerepel. A törvény innentől a normatív támogatásban részesülő és a pályázati úton támogatott szervezeteket különíti el. Ezek elhatárolásáról a miniszter dönt. A minisztert dönté-

sében közvetlenül a bizottságok, közvetve az érdekegyeztető tanács állásfoglalásai segítik.

A normatív támogatásban részesülő előadó-művészeti szervezetek két fajtája: a nemzeti és a kiemelt szervezetek. A nemzeti szervezeteket az állam tartja fenn, vagy az állammal kötött közszolgáltatási szerződéssel rendelkeznek. A kiemelt szervezeteket önkormányzat tartja fenn, vagy önkormányzattal kötött közszolgáltatási szerződéssel rendelkeznek. A törvényjavaslat mindkét szervezettípusra nézve további szakmai és foglalkoztatási követelményeket határoz meg. A gyakorlati tapasztalatok alapján számos helyen pontosítjuk az előadó-művészeti területet érintő sajátos foglalkoztatási szabályokat, a szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező művészek meghatározott arányú foglalkoztatása pedig törvényileg meghatározott kritériumként jelenik meg a normatív támogatásban részesülő szervezeteknél. A nemzeti szervezetek esetében a tevékenységük során munkavégzésre irányuló jogviszonyban foglalkoztatott művészek legalább 70%-ának szakirányú felsőfokú végzettséggel kell rendelkeznie, a kiemelt szervezetek esetében ez 60%. A szakma kérésére ennek a bevezetését az átmeneti rendelkezésekben 2018-ig toljuk ki.

A normatív támogatással nem rendelkező szervezetek pályázati úton juthatnak támogatáshoz. A pályázati forrásokból részesülő szervezetek támogatása rendeletben, szervezettípusokként külön meghatározandó minőségbiztosítási rendszerre épül. Ez azt jelenti, hogy például a korábbi VI. kategóriába tartozó szervezetek, azaz az „alternatív” társulatok sem maradnak támogatás nélkül, de ezt pályázati úton, meghatározott minőségi követelményeknek eleget téve kapják meg. Az alternatívok azon kérését, hogy a pályázatos színházaknak a delegáltja is bekerüljön a Nemzeti Előadó-művészeti Érdekegyeztető

Tanácsba, végül nem dolgoztuk be a törvényjavaslatba, mivel az érdekegyeztető tanács felállítása megelőzi a normatíván és pályázati úton támogatott színházak elkülönítését. Ugyanakkor a kérés fontosságát felismerve már most jelzem, hogy bizottsági módosító indítvány benyújtásával mégis meg szeretném találni annak a lehetőségét, hogy a független színházaknak is legyen egy képviselője a tanácsban.

A művészeti támogatás és a működési támogatás elkülönül egymástól. A művészeti támogatások és a működési támogatások eltérő támogatáspolitikai megfontolásai és megállapítási szempontjai okán a törvény kifejezetten tiltja a támogatások más célra történő felhasználását, átcsoportosítását. E rendelkezések gyakorlati alkalmazását segíti elő a támogatási célok fogalmának részletes kibontása.

A törvény szabályozza a fenntartóval működő, illetve a független előadó-művészeti szervezetek részére nyújtható támogatások fajtáit és az igénybe vétel, illetve felhasználás szabályait. A támogatás mértékének meghatározásakor kötelezően érvényesítendő szempontok mellett további, ösztönzőként szolgáló szempontokat határoz meg, amelyek többlettámogatást eredményezhetnek. Ilyenek például az adott szervezetek vendégelőadásai, határon túli és nemzetközi együttműködései, a helyi kulturális életben vagy a közoktatásban játszott szerepük. Fontos kiemelni ezen szempontok közül a kortárs és klasszikus magyar szerzők műveinek bemutatóit, amit a törvényjavaslat előremutató módon ösztönöz.

Ennek a fontosságáról külön szeretnék szólni. A magyar dráma ügyét ugyanis úgy kívánjuk a törvénymódosítással felkarolni, hogy a művészeti szabadságot nem korlátozzuk, nem nevesítünk játszásra ajánlott szerzőket, pusztán ösztönözni szeretnénk, hogy minél több kiváló klasszikus és kor-

társ magyar színdarabot láthasson a hazai közönség. „A magyar dráma mégis mintha nem volna sehol. S akik harcolni akarnak érte: mintha nem is volna mit számon tartaniuk.” Németh László vélekedett így *Ha én miniszter lennék* című remek írásában. Aktuális gondolat ez, s úgy tűnik, a magyar drámairodalom egész történetét végigkíséri a – némi önsajnálattal és kisebbségi érzéssel fűszerezett – sikertelenség. „Nincs kételkedni valóm abban, hogy a drámaíró nemzedék közömbösítése elsősorban a színházi világ műve, beleértve az igazgatókat, a színészek nagy részét, a színházi kritika bosszorkánykonyháit, majd a hivatalos színházirányítás fejeseit” – folytatja a *Galilei* szerzője. Ma is van ilyen érzése a színházba járóknak; az ő igényüket kívántuk kielégíteni a módosítás megírásakor.

Jó lenne, ha a színházcsinálók is minél szélesebb körben éreznék magukénak a magyar dráma ügyét. Ha ma már nem lenne igaz, amit Németh László írt, aki szerint „színészeink nem tudják, a színészkutatás s az élet nem oltotta beléjük, hogy a klasszikusok eljátszása, de még egy Dürrenmatt, Miller bemutatása is »fordítás« (egy másutt már megalkotott játékot, szerepet ültetnek át több-kevesebb eredetiséggel magyar színpadra), de egy új, soha nem játszott hazai darabot győzelemre vinni: ez az igazi, sorsdöntő színészi feladat, itt nyomulnak úgy, mint az író, tehetségükkel az ismeretlenbe, s ezzel adnak hozzá valamit nemzetük művelődéséhez.”

A törvény deklaráltan védi a művészeti élet szabadságát. Az előadó-művészeti szervezetek művészeti tevékenysége a jogszabályban rögzített vagy általuk vállalt kötelezettségek túlmenően nem korlátozható. Az állami és önkormányzati fenntartó a szervezeteket művészeti évadterv benyújtására nem kötelezheti, annak előzetes minősítésére, elfogadására,

továbbá a szervezet működésével összefüggésben tartalmi művészeti, esztétikai elvárások érvényesítésére nem jogosult.

Ne felejtjük el, nem másról van itt szó, mint Magyarország új Alaptörvényének komolyan vételéről, annak az alkotmányos alapelvnek az érvényesítéséről, amely a X. cikkben olvasható: „Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát.”

A módosítás hatására bővül az előadó-művészeti törvény által érintett szervezetek köre, annak rendelkezései a cirkuszművészetre is kiterjednek, és a korábbinál jóval nagyobb figyelmet kap a bábművészet. A cirkuszművészet beemelése a törvénybe a nagy tradíciókkal rendelkező terület kárpótlásaként is felfogható, ugyanakkor ne menjünk el azon Egyesült Államok-beli, európai és kínai példák mellett, amelyek a cirkuszművészet megújulásának remek, a közönséget is elvarázsolni képes értékeit mutatják fel, s amelyek a hazai artisták számára is új utak megnyitását jelenthetik.

Egy komoly, átgondolt, a szakma által is üdvözölt javaslat fekszik Önök előtt. Ennek elfogadásához és mihamarabbi bevezetéséhez kérjük a támogatásukat.

(2011)

Új közgyűjteményi és közművelődési rendszer vidéken*

Előterjesztői expozé

„A művelődést minden egyes nemzedéknek verejtékes munkával kell újra és újra kiküzdenie, s a nemzetnek is folyvást dolgoznia kell, hogy a maga művelődési szintjét fenntarthassa. Ha azt vizsgálom, hogy melyek azok az eszközök, amelyekkel a nemzetek művelődésüket megtarthatják és továbbfejleszthetik, akkor én erre főleg két nagy eszközt látok. Az első a népműveltségnek, a tömegműveltségnek a fejlesztése, a második magának a tudományosságának az ápolása. Demokratikus korunkban elsősorban természetesen arra kell törekedni, hogy minél értékeesebb műveltséget vigyünk bele a magyar nemzet legszélesebb rétegeibe. De emellett kell, hogy legyen tudománypolitikánk is.” E szavakat Klebelsberg Kuno kultuszminiszter mondta el az Országos Magyar Gyűjteményegyetemről, nemzeti nagy közgyűjteményeink önkormányzatáról és személyzetük minősítéséről szóló törvényjavaslat benyújtásakor, 1922. augusztus 17-én a nemzetgyűlésben.

Klebelsberg szerint a tudománypolitika számára a Magyar Tudományos Akadémia és az egyetemek mellett a közgyűjtemények is fontosak. Ezt a mostani kormány is így

* A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról szóló 2012. évi CLII. törvény parlamenti vitájában 2012. szeptember 18-án elhangzott előterjesztői expozé és zárzó szerkesztett változata.

gondolja, ezért nyújtotta be a tisztelt Ház elé a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról szóló javaslatot. Olyan horderejű, a fenntartói szerkezet átalakítása miatt szükségessé vált változásokat tervez a kormányzat, amilyenre évtizedek óta nem volt példa.

Hogyan is nézett ki ez a szerkezet, milyen modellek ismertek szerte a világban?

A múzeumfenntartásnak három modellje ismert. Az Egyesült Államokban a múzeumügyet a 18–19. század fordulójától napjainkig magánfelek, alapítványok ügyének tekintik, a muzeális intézményeket az állam soha nem kívánta tulajdonába venni vagy központi költségvetési forrásokból közvetlenül támogatni. Ezzel ellenkező szemlélet érvényesült az 1920–30-as évektől a Szovjetunióban, majd a létrejövő szocialista országokban: az állam ezt a területet is központosította, az intézményeket tulajdonába vette, fenntartotta és finanszírozta. Kontinensünk legtöbb országa a múzeumügyet nem magánügynek, de nem is kizárólagosan állami, hanem közügynek tekinti. Egyes intézmények tulajdonosa, fenntartója az állam, másoké a helyhatóság, az egyház, egy egyesület vagy akár egy magánszemély. Így több forrás is létezik, amelyek együttesen adják össze az intézmények működéséhez szükséges bevételeket.

Hazánkban – az 1949-től 1963-ig tartó időszakot leszámítva – a múzeumügyet közügynek tekintették. A tulajdonviszonyok már a 19. század óta vegyesek voltak. A Magyar Nemzeti Múzeumot például az állam tartotta fenn, de a gyűjtemények többségét az 1860–70-es évektől létrejövő társadalmi egyletek, múzeumegyesületek vagy magánszemélyek hozták létre. A 20. század elején ezek egy része hely-

hatósági, városi tulajdonba került, illetve maguk a törvényhatóságok is hoztak létre múzeumokat. Ezt az állapotot jogilag az 1949/13. számú törvényerejű rendelet szüntette meg: minden múzeum állami kézbe került, és a központi költségvetésből tartották fenn őket. Hallgatolagosan ugyan megmaradt egy-két egyházi vagy magángyűjtemény, ám ezek múzeumi besorolást nem kaphattak.

Az 1963/9. számú törvényerejű rendelet ismét nagy változást hozott: megszüntette a tulajdonlás és a fenntartás állami monopóliumát. Létrejöttek a tanácsi irányítású megyei múzeumi szervezetek. A szocialista diktatúra összeomlását követően a nagy állami tulajdonú intézmények mellett ismét létrejöttek a megyei, városi, önkormányzati, magán-, egyházi és egyéb múzeumok, amelyek finanszírozása is többszornál vált: központi vagy önkormányzati költségvetés, pályázatok, saját fenntartói források és bevételek révén finanszírozták, finanszírozzuk ezeket az intézményeket.

Ez a törvényjavaslat annak a törvénynek a megváltoztatását tűzte ki célul, amely a rendszerváltozás utáni időszakban kialakult szerkezetet próbálta leképezni. A múzeumi intézményrendszer jelentős része a diktatúra összeomlását követő időszakban is a 19 megyei szervezetnél maradt, ám ezek fenntartása egyre nagyobb terhet jelentett az önkormányzatoknak.

Ennek két meghatározó oka volt. Egyrészt a megyék saját bevételei jelentősen csökkentek, mivel a szocialista kormányzat a 2006-os választásokat követően elvette az illetékbeszedési jogot a többségében fideszes vezetésű önkormányzatoktól. Másrészt 2009-ben a szakmai szervezetek erőteljes tiltakozása ellenére megszüntették az önkormányzatok önálló kulturális normatíváját, így jelentős mértékben csökkent

a kulturális feladatok központi finanszírozása. Ezért 2011-ben a konzervatív többségű parlament a megyék konszolidációjáról döntött, a megyei kulturális intézmények pedig gyűjteményestül-ingatlanostul állami tulajdonba kerültek.

Az előttünk fekvő törvényjavaslatban megfogalmazott változtatás lényege az, hogy a megyei múzeumok – megyei gyűjtőkörű feladataik változatlanul hagyása mellett – átkerülnek a megyeszékhely városok önkormányzatainak fenntartásába, míg a megyei szervezetekhez tartozó, más városokban működő intézményeket az adott település önkormányzata veszi át. Az állam megőrzi e jelentős műtárgy-állomány tulajdonjogát, és nem vonul ki a finanszírozásból sem, ugyanakkor hangsúlyosan jelenhet meg az intézményeknek helyt adó városok érdeke, erősödhet saját kulturális vonzerejük növelésére irányuló törekvésük.

Áttérve a könyvtári terület történeti helyzetére, érdemes kiemelni, hogy a megyei könyvtárakat a 2042-13/1952. minisztertanácsi határozat hozta létre, bár már a 19. században felvetődött a városok közigazgatási határain, a helyben lakó polgárok ellátásán túllépő könyvtárak eszméje. Eleinte a nemzeti tudomány és kultúra művelése és színvonalának emelése volt a cél, a későbbiekben a polgárok és gyermekeik műveltsége, azaz a közműveltség növelésének a szándéka is közrejátszott.

Az 1820-as évekből kiemelhetjük a Georgikont alapító Festetics György fiának, Lászlónak a négy vármegyét, Somogyot, Sopront, Vast és Zalát felölelő könyvtár-alapítási kísérletét. Az 1890-es évek végén a megyei könyvtári gondolat összekapcsolódott a múzeumok fejlesztésével és fenntartásával. Az 1920-as években a népkönyvtárak ügyében a kulturális kormányzat azt az álláspontot képviselte, hogy

az állam feladata pusztán az alapítás, míg a fejlesztés, fenntartás és működtetés már a helyi hatóságok feladata, s adókból, rendezvények bevételeiből kell fedezniük kiadásait.

1952-ben a könyvtárak fejlesztéséről szóló minisztertanácsi határozat folyamánként létrejöttek a megyei könyvtárak. Ezek fenntartása a megyei tanácsok feladata lett, így kiemelték azokat a települési fenntartású könyvtárak köréből. A megyeszékhelyeken a megyei és városi könyvtárak fenntartása az idők folyamán különböző formákat öltött. Kezdetben párhuzamosan, egymás mellett működött az önálló megyei és az önálló városi könyvtár, amelynek adott esetben központi könyvtára és városi fiókhálózata is volt a megye, illetve a város közös fenntartásában.

A hetvenes évektől a nyolcvanas évek közepéig tartó időszakot a racionalizálás jellemezte. Egyes városokban, például Egerben, Kaposvárott, Nyíregyházán és Salgótarjánban megegyezés született összevont megyei-városi könyvtár létrehozásáról, amelynek fenntartója a megye volt. Ez más formában egyéb településeken is megvalósult; volt olyan eset, ahol a város vállalta a könyvtár fenntartását.

Az elmúlt években egy új, szokatlan, de támogatható szerkezet is született. Pécsen az újonnan épült Tudásközpont keretében az egyetemi könyvtár a korábban összevont megyei-városi könyvtárral közös önkormányzati és felsőoktatási fenntartásba került. Annak a lehetőségét, hogy ezt más városokban is megoldjuk, a jelen jogszabálytervezet is megteremti.

Az új elképzelés szerint a megyeszékhely megyei jogú város 2013. január 1-jével átveszi a megyei hatókörű könyvtárat. Ahol a megyeszékhelyen külön városi könyvtárat is fenntartott a megyei jogú város önkormányzata, ott azt be

kell olvasztani a megyei hatókörű könyvtárba. Ez várható Miskolc, Székesfehérvár, Győr, Debrecen, Szolnok, Tatabánya, Veszprém és Zalaegerszeg esetében. Tizenhat megyében a törvénytervezet szerinti átadás a megyeszékhely megyei jogú városokat érinti: Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom, Nógrád, Pest, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém és Zala megyében kell megtörténnie az átadásnak. Csongrád, Heves és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében jelenleg is a város az egyedüli könyvtár fenntartója; itt csak a finanszírozásban lesz alapvető változás.

Az ingatlanok a könyvtárak esetében is állami tulajdonban maradnak. A könyvtári állományt és az ingóságokat a városok kapják meg, megfelelő megkötésekkel, a védett állomány köztulajdonban tartásának garantálása mellett.

Beszélnem kell a közművelődést érintő legfontosabb változásokról is. A megyei múzeumok, könyvtárak és közművelődési intézmények további fenntartásáról, valamint a települési önkormányzatok kötelező kulturális feladatairól szóló 1311/2012. kormányhatározat rendelkezése alapján 2012. január 1-jén állami tulajdonba és fenntartásba kerültek a megyei közművelődési intézmények, a közművelődési feladatokat ellátó alapítványok, közalapítványok és gazdasági társaságok, az állam feladatait pedig 2013. január 1-jét követően az emberi erőforrások miniszterének kell ellátnia. Ez nem pontosan így valósult meg, hiszen e feladatokat a Megyei Intézményfenntartó Központok látták el, és január 1-jétől ezek is egy központi állami szervhez fognak kerülni.

Ennek megfelelően 2013-tól a feladatellátás a kultúráért felelős miniszter irányítása alá tartozó központi költségve-

tési szervhez, a – jelenlegi nevén – Magyar Művelődési Intézethez és Képzőművészeti Lektorátushoz fog tartozni. Ezt az intézetet októbertől átszervezzük, hogy alkalmassá tegyük az új feladatok ellátására; az átszervezést két hónapja előkészítettük. Az oda nem illő feladatokat elvesszük, és egy új, jelentős háttérintézményt fogunk létrehozni. Ez az átszervezett intézet végzi a jövőben a megyei szintű közművelődési feladatellátás helyére lépő területi szintű közművelődési feladatellátás újraszervezését, koordinálását.

Az újonnan felálló rendszerben minden megyeszékhelyen e háttérintézmény alkalmazottai – megyeszékhelyenként várhatóan négy fő – fogják ellátni a megyei szintű közművelődési módszertani feladatokat, különös tekintettel a szakfelügyeletre, a továbbképzésekre és a felmenő rendszerű minősítő versenyekre. A szolgáltató szervezetek közül jelenleg öt megyében önálló intézményként, három megyében nonprofit gazdasági társaságként, a többiben integráltan – öt megyében könyvtárhoz csatoltan, két megyében muzeális intézmény részeként, további öt megyében pedig pedagógiai intézettel összevontan – van jelen a közművelődési szakterület. Ezt a területet egységesíteni fogjuk, ami nem mindenütt jelenti a teljes intézmény átvételét, hiszen ahol egy megyei muzeális intézmény részeként végzik a megyei szintű közművelődési módszertani feladatellátást, ott a múzeum a városhoz, a feladatellátást végző kollégák pedig a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus utódszervezetéhez kerülnek át.

Ugyanilyen fontos számunkra a kistélepüléseken a közművelődési feladatoknak a törvényben rögzített módon való ellátása. A legkisebb települések számára is lehetőséget teremtünk arra, hogy a közművelődési feladatokat a könyvtárak-

kal, a múzeumi egységekkel, a tájházakkal, az irodalmi emlékhelyekkel, az esetleges faluházakkal közös integrált intézményben lássák el. A törvényjavaslat szerint ezt 10 ezer fős lakosságszámig tartjuk elfogadhatónak.¹

A fentiekhez természetesen megfelelő finanszírozási modellt is ki kell alakítani. A törvényjavaslat az új modellnek csak az egyik pillére, hiszen önmagában egy új fenntartói szerkezet még nem garancia arra, hogy az intézményrendszer megfelelően működjön. Ehhez a költségvetési törvényben kellőképpen alátámasztott szerkezetet kellett kialakítanunk, amelyre nem volt példa az elmúlt húsz évben. Az előző, szocialista kormányok idején például, mint már említettem, megszüntették az önálló kulturális normatívát. Mi most egy olyan finanszírozási szerkezetet állítunk fel, amely – ennek a költségvetési törvényben való továbbvitele esetén – évtizedekre biztos, kiszámítható működést tud garantálni az intézményeknek, és a későbbi szakpolitikai küzdelmeknek már csak arról kell szólniuk, hogy mennyi legyen ennek a területnek a költségvetési főösszege.

Az ellenzék folyamatosan arról beszél, hogy milyen szerény a kulturális terület költségvetése. Ez még a kulturális államtitkárságra nézve sem igaz, hiszen államtitkárságunk költségvetésében 2012-ről 2013-ra 12 százalékos növekedést tudunk elkönyvelni. Ezen kívül egy jelentős új tétel fog megjelenni a Belügyminisztérium költségvetésében is a települési önkormányzatok kulturális feladatainak támo-

¹ A törvényjavaslat előkészítésekor a szaktárca a szakmai szervezetekkel folytatott tárgyaláson 15 ezer fős határt javasolt, míg a Közgyűteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete ötezrest. A kompromisszumos tízezres javaslatot egy zárószavazás előtti módosító indítvány elfogadásával mégis 15 ezerre emelte az országgyűlés.

gatása címén, ahol a könyvtári, közművelődési és múzeumi feladatok támogatására 2013-ban – a költségvetési törvény megszavazása esetén – 17,6 milliárd forint áll rendelkezésre. Ez az összeg tovább növelhető. Az a költségvetési módosító indítvány, amely már a Ház előtt fekszik, garantálja, hogy ez a 17,6 milliárd forint megfelelő módon lesz elosztva: 2,4 milliárd forintot a megyeszékhely megyei jogú városok és a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának otthont adó Szentendre város önkormányzatának támogatására fordítunk, a megyei hatókörű múzeumok fenntartása érdekében. A 2,4 milliárd forintot önálló költségvetési sorokra bontjuk, így mind a 19 központi múzeumi egység látni fogja, hogy mennyi pénzből tud majd gazdálkodni. 2,8 milliárd forintot fogunk fordítani a 19 város esetében a megyei hatókörű városi könyvtárak fenntartására, szintén minden egyes intézményt önálló költségvetési tételként kezelve.

A kistéleplési könyvtári és közművelődési támogatás a megyei könyvtárakkal kötött külön megállapodás keretében 1,7 milliárd forint lesz. Ezzel ki tudjuk váltani a korábbi kistérségi normatívát, sőt további feladatok ellátásához szükséges forrást is tudunk biztosítani a megyei hatókörű könyvtári intézményrendszeren keresztül a kistéleplési könyvtárak számára. A települési önkormányzatok – kivéve a megyeszékhelyeket, Szentendrét és a fővárost – könyvtári és közművelődési feladatainak ellátására 7,5 milliárd forintot fordítunk normatív alapon, de ez a normatíva kizárólag a könyvtári és közművelődési feladatokat fogja támogatni. Ugyanakkor a megyeszékhelyek is kapnak normatív támogatást, 710 millió forintot, de csak a közművelődési feladatok támogatására, hiszen ők intézményre szabottan fogják megkapni a múzeumi és könyvtári támogatásokat.

A költségvetési törvény módosító indítványának megszavazása esetén önálló soron fog megjelenni a költségvetésben a települési önkormányzatok múzeumi érdekeltség-növelő támogatása. (A megyeszékhelyek, amelyek átveszik a nagy múzeumi egységeket, ebben természetesen nincsenek benne.) Ez 1 milliárd forintos támogatás. A megyeszékhelyeknek juttatott 2,4 milliárd forinttal együtt tehát 3,4 milliárd forintról van szó, és ehhez jön még egy 700 millió forintos múzeumi támogatás, így összesen 4,1 milliárd forintot szán a kormány a múzeumokra. Ezt kell szembeállítani az idei 2,6 milliárd forintos főösszeggel, ennyit fordítanak ugyanis idén a megyei intézményfenntartó központok a 218 egységből álló megyei múzeumi intézményrendszerre.

A Fővárosi Önkormányzat múzeumi, könyvtári és közművelődési feladatainak támogatására 677 millió 800 ezer forintot kívánunk adni. Ez a Budapesti Történeti Múzeum, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a főváros bizonyos közművelődési feladatainak a finanszírozását szolgálja. A kerületek tehát normatív alapon összesen 677 millió 700 ezer forintot kapnak kerületi közművelődési feladataik ellátására.

Az Emberi Erőforrások Minisztériumának költségvetési fejezetében a megyei intézményfenntartó szervek által átvett intézményeknél előirányzatként 107 milliárd forint szerepel. Ebből a 107 milliárd forintból három fontos célra kívánunk forrást biztosítani. Múzeumi célokra 700 millió forintot; erre azért van szükség, mert a 218 volt megyei múzeumi intézményegységből nem fogunk mindent átadni a településeknek.² Néhány olyan múzeumot, amely speciá-

² Az elmúlt év szakmai vitáiban 218 megyei múzeumi egységről beszéltünk. A Szombathelyi Képtár és a Bakonyi Természettudományi Múzeum

lis gyűjtőkörű vagy az átvevő település méretét és pénzügyi mozgásterét messze meghaladó költségvetési igényű, valamelyik központi állami múzeumi egységhez fogunk kapcsolni. Ilyen a nagycenki Széchenyi István Emlékkiállítás, a gyöngyösi Mátra Múzeum, a Pákozdi Csata Emlékkiállítás, a sátoraljaújhelyi Magyar Nyelv Múzeuma vagy az esztergomi Vármúzeum. Ezek finanszírozására 700 millió forint áll rendelkezésre a központi múzeumegységeknek, amelyeknek a filiáléiként fognak működni.³

Közművelődési célokra 1 milliárd 100 millió forintot szeretnénk fordítani, amennyiben megszavazzák a költségvetési törvény tervezetét. Ez az összeg arra szolgál, hogy húsz év küszködés után megszervezzük a tényleges megyei feladatellátást megyeszékhelyenként legalább négy fővel, illetve a hozzánk átkerülő intézmények, kft.-k és más szervezetek működtetését is ebből kívánjuk finanszírozni mindaddig, amíg a rendszert teljes egészében ki nem tisztítjuk,

beolvadása, illetve néhány engedély visszavonása miatt a megyei szervezetben lévő muzeális intézmények száma a törvény elfogadásakor 214-re módosult, de a szám a működési engedélyek folyamatban lévő felülvizsgálata miatt még tovább változhat. A 214 intézmény megoszlása a következő: közérdekű muzeális kiállítóhely 126, közérdekű muzeális gyűjtemény 21, tematikus múzeum 6, területi múzeum 41, megyei múzeum 19, országos szakmúzeum 1 darab.

³ A Vésztő-Mágor Történelmi Emlékhely és Csolt Monostor Középkori Romkert, a nagycenki Széchenyi István Emlékkiállítás, a szabolcsi Vay Ádám Muzeális Gyűjtemény, a nyírbátori Báthori István Múzeum a Magyar Nemzeti Múzeum filiáléjaként, a sátoraljaújhelyi Magyar Nyelv Múzeuma a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Pákozdi Csata Emlékkiállítás a Hadtörténeti Intézet és Múzeum részeként, a gyöngyösi Mátra Múzeum és a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum a Magyar Természettudományi Múzeum egységeként, a zalai Zichy Mihály Emlékház a Szépművészeti Múzeum filiáléjaként, a szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum irányítása alatt fog működni a jövőben.

és fel nem áll az egységes megyei közművelődési szakmai tanácsadó és szolgáltató feladatokat ellátó rendszer a Magyar Művelődési Intézet utódszervezetében.

Levéltári célokra 2,2 milliárd forintot fogunk fordítani. A tavaszi ülésszak során megszavazott levéltári törvényben rendeztük a volt megyei levéltárak sorsát, és október 1-jével feláll a Magyar Nemzeti Levéltár, amely magába integrálja a jelenlegi Magyar Országos Levéltárat és a 19 megyei levéltárat.

Zárásképpen még két problémát említek. Igazat adunk Klebelsberg Kunónak, aki 1922-ben, a már említett parlamenti vita során ezt mondta: „A laikus ember, aki gyakran látja, hogy milyen gyér közgyűjteményeink látogatása, különösen a múzeumokkal szemben, felvetheti a kérdést, vajon megvan-e a múzeumügynek, a közgyűjteményügynek az a belső értéke és nemzeti jelentősége, amelyet egyes idealisták annak tulajdonítanak. De a közgyűjtemények értékelésénél nem szabad a súlypontot kizárólag arra vetni, hogy szám szerint hány ember nézi meg, hány ember látogatja azokat. Az igazi súlypont voltaképpen azon a tudományos munkán van, amelyet az illető közgyűjtemények tudományos tisztviselői kara kifejt.” Ugyanakkor nem szabad szó nélkül elmennünk amellett, hogy az elmúlt húsz évben a megyei múzeumi intézményrendszernek óriási veszteségeket kellett elkönyvelnie, múzeumi egységeink egy része még az 500 fős éves látogatószámot sem tudja produkálni.⁴ Ez így nem maradhat.

⁴ Közléteszem néhány megyei múzeumi egységnek, közérdekű muzeális gyűjteménynek a 2011-es látogatószám-adatait. A zárójelek közötti számok az adott intézmények teljes látogatói adatait jelentik, a fizető vendégek számáról nincs kimutatásunk. A múzeumi egységek többségének a látogatószáma nem éri el az évi tízezer főt.

Éppen ezért a fenntartói szerkezet átalakítása csak az első lépés a jövő új múzeumi és könyvtári rendszerének a megteremtése felé. A második lépés az a módszertani megújulás, amelyet joggal vár el a jogalkotó és a kormányzat egyaránt, s amelyben partneri kezet kívánunk nyújtani a szakmai szervezeteknek. Az ő segítségükkel szeretnénk elérni, hogy a tudományos munka mellett arra is lehetőségünk nyíljon, hogy a magyar nemzet tagjai birtokba vehessék a múzeumokat, látogassák őket, és így ezek az intézmények nagymértékben hozzájárulhassanak művelődésükhöz, műveltségük növeléséhez.

Zárszó

Tisztelt Képviselőtársaim! Köszönöm aktív részvételüket a vitában, köszönöm, hogy ennyi hasznos tanáccsal, javaslattal látták el a kulturális tárcát. Engedjék meg, hogy néhány képviselő felszólalására válaszoljak.

Évi 500 fő alatti látogatót fogadó intézmények: Szent István Király Múzeum – Palotavárosi Kiállítóhely, Székesfehérvár (92), Bunyevác Tájház, Baja-Szentistván (93), Soproni Múzeum – Pékház, Sopron (124), Római Kőtár és Romkert, Dunaújváros (164), Sárréti Tájház, Füle (178), Schaár Erzsébet: Utca – Szoborkompozíció Kiállítás, Pécs (210), Római Kőtár, Szentendre (229), Wosinsky Mór Múzeum Megyeházi Kiállítóhelye, Szekszárd (230), Szlovák Nemzetiségi Kiállítás, Bánk (240), Reneszánsz Kőtár, Pécs (250), Patkó Imre Gyűjtemény, Győr (279), Rábaközi Muzeális Kiállítóhely, Kapuvár (297), Budenz Ház – Ybl Gyűjtemény, Székesfehérvár (300), Horvát Nemzetiségi Tájház, Lakócsa (330), Fekete Szerecseny Patikamúzeum, Kőszeg (477), Móricz Zsigmond Emlékház, Tiszacsécse (490).

Évi 50 000 fő feletti látogatót fogadó intézmények: Sóstói Múzeumfaló, Nyíregyháza–Sóstófürdő (57 339), Mátra Múzeum, Gyöngyös (59 644), Janus Pannonius Múzeum, Pécs (146 235), Bakonyi Természettudományi Múzeum, Zirc (161 289), Dobó István Vármúzeum, Eger (321 880).

Gyimesi Endre képviselő úr azt említette felszólalásában, hogy sok múzeumi egység működik most is megyei hálózat nélkül. Nagyon fontos megállapítás ez, hiszen tapasztalhatunk az elmúlt években, hogy egyes önkormányzatoknál elhivatott emberek megfelelő forrást előteremtve, a civil akaratot a közösség szolgálatába állítva képesek voltak új múzeumi egységeket létrehozni. Olyan városok, amelyek jelentős saját bevétellel rendelkeznek, és olyan települések is, amelyek kifejezetten szegények. Magam is büszkén vettem részt Balatonfüred városi múzeumának avatóünnepségén, amely azt mutatta, hogy Balatonfüred felújítási programjába a régi, reformkori épületek helyrehozatala mellett az is belefért, hogy a jelentős múlttal rendelkező település hagyományait, történetét megfelelő színvonalú installációval mutassák be a kisvárosi polgárság és az oda látogató turisták számára.

Ugyanilyen büszkén álltam pár nappal ezelőtt Sárszentlőrincen, ahol a Petőfi-emlékház szomszédságában új múzeum jött létre: a tájegységhez szorosan kötődő, a településen, illetve a szomszédságában nevelkedő, fantasztikus életművet maga után hagyó író, Lázár Ervin emlékháza. Itt is a helyi akarat, a helyi polgármester elhivatottsága, ügybuzgalma és az állam kellő szerepvállalása tette lehetővé az értékes múzeumi egység születését. Nem a megyei múzeum vagy a központi kormányzati akarat hozta létre, hanem a helyiek jó szándéka, szeretete, s hozzá a Petőfi Irodalmi Múzeum szakmai segítséget, a minisztérium pedig 4 millió forint támogatást nyújtott.

Mit példáz a fenti két eset? Azt, hogy a helyiek szerepvállalása a legfontosabb, enélkül a legértékesebb gyűjtemények, kiállítóhelyek is elsorvadnak.

Az elmúlt húsz év tapasztalatai azt mutatták, hogy a megyeszékhelyen működő múzeumok finanszírozását illetően olyan esetekben sem tudtak megegyezni, amikor a megyei önkormányzat és a megyeszékhely politikai vezetése azonos színű volt. Erre utalt Horváth Zoltán képviselőtársam, amikor azt említette, hogy még a várostörténeti múzeum finanszírozásához sem járult hozzá Pécs városa. Tudunk azonban olyan finanszírozási szerkezeetről is, amikor a város támogatta a településén lévő megyei könyvtárat és megyei múzeumot azon a címen, hogy azokat többségében városiak látogatják, de ugyanezen a címen hasonló mértékben támogatta a megye a megyeszékhelyi színházat, mondván, hogy oda a megyeszékhelyen kívülről is járnak színházkedvelő művelt polgárok. Felénk ezt úgy mondják: „a pénz az ablakban volt”, vagyis látszatpolitizálásról beszélhetünk. Valójában egyik intézmény sem járt jól, hiszen amennyit adott a megye a város színházának, adhatta volna többletforrásként a saját intézményének is.

Hasonló a probléma a kórházak vagy a szociális ellátó intézmények esetében is. Vannak olyan megyei kórházak, amelyeket 60 százalék fölötti mértékben használnak a város polgárai, a megyeszékhely mégsem járult hozzá egyetlen forinttal sem ezeknek az intézményeknek a fenntartásához. Ezek olyan problémák, amelyeket a most felálló rendszerben – legyen szó kórházakról, iskolákról, múzeumokról vagy könyvtárakról – megfelelően lehet kezelni. Mert a törvényjavaslatunk lényege az, hogy a rendszer egységes, a finanszírozás, a működtetés és az ehhez szükséges jogszabályi háttér pedig következetes és kiszámítható legyen.

Gyimesi képviselő úr beszélt a megyei hatókörű múzeumokról és könyvtárakról, illetve az azok esetében végrehaj-

tandó feladatokról is. A könyvtáraknál csak a fenntartó szerepe változik: a megyei könyvtárak városi fenntartásúvá válnak. Erre azért is van szükség, mert jól tudjuk, hogy a városi polgárok 70 százaléka veszi igénybe a szolgáltatásait; számos vidéki polgár valójában a megyeszékhelyen tanuló diák, de a feladatok, amelyeket el kell látniuk ezeknek a könyvtáraknak, valóban megyei szintűek.

Hogy ezt megyei hatókörű könyvtárnak vagy megyei könyvtárnak hívjuk, az már mellékes, az elnevezés megváltoztatására is nyitottak leszünk.⁵ A lényeg az, hogy milyen kistelepülési feladatokat kell ellátniuk a megyei hatókörű könyvtáraknak és múzeumoknak.

Hiller István felszólalása meglepő volt számomra, mert többnyire az oktatási rendszer körüli vélt problémákról be-

⁵ Menczer Erzsébet képviselő asszony a könyvtáros szakmai szervezetek javaslatára tervezett „megyei hatókörű könyvtár” elnevezés elhagyása és a „megyei könyvtár” kifejezés megtartása mellett érvelő módosító indítványt nyújtott be. Indoklása szerint „a megyei könyvtárak a város és a megye nyilvános könyvtári ellátásáért végzett feladataik mellett olyan könyvtári feladatokat is ellátnak, amelyek országos hatókörű tevékenységet jelentenek. A megyei könyvtár – fenntartótól függetlenül – egy könyvtártípus, amely a könyvtári rendszerben betöltött szolgáltatási szerepkörét jelöli az intézménynek, és ez nem azonos a megyei hatókörrel. A megyei könyvtár szolgáltatásai ugyanis nemcsak a megyére terjednek ki. Az Országos Dokumentumellátó Rendszer tagjaként köteles gyűjteménye egészével részt venni – különösen helyismereti gyűjteményével – a dokumentum-ellátásban, a bárhonnán érkező kérést teljesíteni. Digitális szolgáltatásai, adatbázisai, tudástárai szerves részét képezik a könyvtári szolgáltatásoknak, megyehatároktól függetlenül. A megyei könyvtárak képzéseikben, továbbképzéseikben többségében országos, regionális beiskolázású feladatellátók. A nemzetközi gyakorlatban megyei könyvtár (county library, Komitatsbibliothek, bibliothèque départementale) néven ismert ez a könyvtártípus, nemzetközi összehasonlításban fontos, hogy egyértelmű legyen, milyen könyvtárról beszélünk. A nemzetközi kapcsolat a könyvtárak esetében szolgáltatásokat is jelent, amelyben a könyvtár azonosításának problémája esetleg a kért igény teljesítésének elmaradásával járhat.”

szélt, és nem arról, ami ebben a törvényjavaslatban megfogalmazódik. Hiller képviselő úr megint ékes bizonyítékát adta annak, hogy ő valójában oktatáspolitikus, és a kulturális területtel minisztersége idején sem szívesen foglalkozott, de azt hiszem, ennyi befér a politika világába. Nem érthet mindenki mindenhez.

Miért is van most szükség erre a törvényre? – kérdezte Hiller képviselő úr. Ez a vita az ékes bizonyítéka annak, hogy most van szükség rá. Gondolják végig, képviselőtársaim, mi történt a kommunista diktatúra bukásának időszakában! Föjlalt egy új rendszer, amely viszont tényleges jogszabályi háttérrel, törvényi garanciát csak 1997-ben kapott. Azóta eltelt tizenöt év, és a rendszer számos ok miatt korrekcióra szorul. Igaz, hogy a szakpolitikai viták során több párhuzamosan futó koncepciót vázoltunk föl, és az is igaz, hogy egy ideig magam is más típusú fenntartási modellben gondolkodtam. De az a javaslat, amely most az országgyűlés előtt fekszik, alaposan átgondolt, jól felépített, szakmai egyeztetéseken keresztül vitt koncepció, ezért is kérem a támogatásukat. Tehát éppen most, a fenntartóváltást megelőlegezve, egy stabil működési szerkezetet kialakítva kell a törvényt elfogadnunk, és nem a fenntartóváltást követően.

Időközben módosítottuk az elképzelésünket – mondta Hiller István. Nem is igazán értem. Egyszer az a baj, hogy úgy mond nem vagyunk képesek belátni a tévedéseinket, máskor pedig az, hogy okulva a szakma szereplőinek a fölvetéseiből és abból, ami a politikai vitákban elhangzik, módosítjuk az elképzelésünket. A parlamenti munkának is ez a lényege. Mi benyújtunk egy törvényjavaslatot, a képviselők módosító indítványokkal próbálják azt jobbra tenni, és ha olyan javaslatot nyújtanak be, amiről úgy érezzük, hogy

szakmailag jobbá teszi a törvényt, akkor azt a többség megszavazza. Nem vaskalapos módon erőszakoljuk át a koncepciókat, hanem a szakma és a fenntartó, a politikusok és az ágazatban érintett szereplők véleményét figyelembe véve módosítjuk az elképzelésünket.

Elgondolkodtak-e már azon, hogy az oktatásügyben ennek az ellenkezőjét csinálják? – kérdezte Hiller képviselő úr. Azt hiszem, hogy erre tökéletesen válaszolt Cser-Palkovics András. Mindenesetre több mint háromezer közoktatási intézmény helyzetét összehasonlítani 19 megyei könyvtárral és 19 megyei múzeumával – ráadásul annak a 19 megyei múzeumnak az összes intézménye is csak 218 egység –, az olyan, mintha a ribizkét és a málnát hasonlítanánk össze. Mind a kettő bogyós gyümölcs, de azt hiszem, hogy aki már evett málnát és ribizkét, az meg tudja különböztetni a kettőt egymástól.

A költségvetéssel kapcsolatban Hiller képviselő úr azt mondta, hogy a számok legyenek igazak, de ha jól értetem, akkor azzal a szerkezettel, amelyet én itt fölvezettem az expozémban, egyetértett. Örültem volna, ha ez sokkal hangsúlyosabban megjelenik az ő vezérszónoki felszólalásában. Valójában az történik, hogy a 2009-ben eltörölt normatívát sokkal differenciáltabban, sokkal átgondoltabban hozzuk vissza a rendszerbe.

A kisvárosi közművelődésről nem ejtettünk szót – mondta Hiller István. Dehogynem ejtettünk, sőt még azt is elmondtam, hogy a települési önkormányzatok támogatására, a könyvtári és közművelődési feladatok ellátására normatív finanszírozási rendszert vezetünk be, és 7,5 milliárd forintot szándékozunk rá adni. Számunkra a kistépeléstől a nagyobb településig, a kis falutól a megyeszékhelyig minden

település fontos, mert számunkra az az alkotmányos alapelv a meghatározó, hogy ne legyen Magyarországon olyan polgár – éljen akár kistelepülésen, akár a fővárosban –, akinek a művelődési igényeit nem tudjuk helyben kiszolgálni. Éppen ezért a kisvárosok közművelődésével is foglalkozunk, de ott nincs érdemi fenntartói változás, ezért nem beszélünk róla részletesebben.

Ha egyes kisvárosokban vannak múzeumi egységek, azokat – miként elmondtam – a kisvárosok át fogják venni, és ehhez érdekeltégnövelő rendszerben külön támogatást fogunk adni, aminek a feltételrendszerét külön rendeletben fogjuk szabályozni.

Hiller képviselő úr kifogásolta, hogy az általuk elkezdett IKSZT (integrált közösségi szolgáltató tér) programot mi nem vittük tovább. Ezzel kapcsolatban én már 2010 nyarán elmondtam, hogy a fenntartáshoz szükséges forrást nem tervezték be a költségvetésbe, azaz a létrejövő projektek nagy része fenntarthatatlan, és ez óriási felelőtlenség. Egyébként vannak ilyen pályázatok, és lesznek a jövőben is, mint ahogy egyébként a TÁMOP-ból és a TIOP-ból is számos feladatot leszünk képesek még ebben az évben finanszírozni.

Örülök, hogy Hiller István a közművelődést kiterjesztő fogalomként használta, tehát a közművelődés fogalma alatt a közgyűjtemények helyzetét is érti. Tőlem ez a megközelítés nem áll távol. Azt gondolom, hogy a múzeumokat és a levéltárakat sem szabad valamiféle rezervátumként kezelni. A módszertani megújulás jegyében nagyon fontosnak tartom, hogy minél több embert vonjunk be ezekbe az intézményekbe valamilyen közművelődési program vagy tevékenység keretében, s hogy a virtuális közösségi terekből a valóságos közösségi terekbe kerüljenek a fiatalok. Abban,

hogy hosszú távon a felnövő nemzedékeket is kulturált polgárokká neveljük, nagy része lesz a múzeumokban és a levéltárakban végzendő közművelődési munkának.

Annak idején Kossuth Lajos mondta: „Ha azok, kik Magyarországnak minden idegen avatkozástól ment rendelkezési jogát vallják politikai hitigazuknak, egy olyan zászló köré csoportosulnának, melyre e három jelszó volna fölírva: függetlenség, demokrácia, közművelődés.” Ez az a három fogalom, amely a rendszerváltozás pillanatában a mi politikai genezisünket jelentette: a szabadság, azaz a függetlenség kérdése a nemzet egészére és az állampolgárookra is vonatkoztatva, egy demokratikus intézményrendszer felépítése, és mindehhez a műveltséget megalapozó intézményrendszer megteremtése. Éppen ennek az intézményrendszernek a szolgáltatását és a működtetését alapozza meg ez a törvényjavaslat.

A levéltárakkal kapcsolatban Hiller képviselő úr kifogásolta a Magyar Nemzeti Levéltár felállítását – ezt egyébként megtehetette volna a levéltári törvény vitájában is. Avítnak, a múltba visszavivőnek tekinti; azt mondja, hogy ilyen sehol sem létezik. Én már sokszor elmondtam: az, hogy olyan modell, mint amit mi bevezetünk, nincs Európa más országaiban, nem jelenti azt, hogy a mi sajátos utunk ne lenne járható és megalapozott. Mindig találunk példákat valami mellett vagy valami ellen, mert mindig lesz olyan ország, amelynek kapcsán azt tudjuk mondani, hogy például Franciaországban nem így csinálják – ezen a címen akarták felszámolni a közművelődési intézményrendszert a szabad demokraták – vagy hogy Németországban így csinálják; ez még nem jelenti azt, hogy nekünk úgy vagy éppen attól eltérően kell csinálnunk.

Az a modell, amit mi a levéltári rendszer átalakításával felállítottunk, megítélésem szerint jó. Ennél is fontosabb, hogy ma Magyarországon minden levéltáros szakmai szervezet támogatja. A Magyar Nemzeti Levéltár szervezeti felépítésének, főosztályi struktúrájának a meghatározásakor is egyeztettünk a szakmai szervezetek vezetőivel, annak ellenére, hogy ez nem jogszabályi kötelezettségünk. Ez tehát azt igazolja, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár rendszerének felállítása mögött szakmai konszenzus van.

Ne felejtjük el, hogy az a levéltári struktúra, amely ezt az országot jellemzi, nem sérül. Az október 1-jétől felálló Magyar Nemzeti Levéltárban kellő szakmai autonómiát fognak élvezni a megyei levéltári egységek. Ha Zalaegerszeg városában végigsétálunk a főutcán, és szembejön velünk a megyei levéltár igazgatója, ő 2012. október 1-je után is olyan névjegyet fog adni nekünk, amelyre az lesz ráírva, hogy ő a megyei levéltár igazgatója. A társadalmi státusa, a városi, polgári életben betöltött rangja nem fog változni.

Természetesen a Magyar Nemzeti Levéltár és az abba betagozódó, szakmai autonómiát élvező megyei levéltárak mellett továbbra is megmarad a városi levéltári intézményrendszer. Tegyük hozzá: jelenleg mindösszesen öt városban van levéltár: négy vidéki városunkban és a fővárosban, amely utóbbi hatókörét tekintve persze egy megyei levéltárral azonos súlyú. A mostani módosítások ezt a szerkezetet nem érintették, sőt bármelyik város dönthet most is úgy, hogy új levéltárat alapít.

Továbbra is vannak és lesznek szaklevéltárak: a Hadtörténeti Intézet és Levéltár, a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár, az egyetemi levéltárak vagy az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. Ezek a jövőben is működni

fognak, akárcsak az egyházi és a magánlevéltárak. Tehát egy differenciált, az európai rendszerbe jól illeszkedő, megfelelő szakmai munkát garantáló levéltári rendszer fog működni Magyarországon.

Hegedűs Lorántné képviselő asszony a vitában azt mondta, hogy a kormányzat elkobozta a megyei önkormányzatok vagyonát. Ez azon túl, hogy otrombaság, még butaság is. Nem olvasta el a megyei önkormányzatok konszolidációjáról szóló törvényt, és nem értette meg azt, hogy a szocialisták által eladósított országban hogyan vették el a forrásokat a megyei önkormányzatoktól; hogy miért kényszerültek rá a megyei önkormányzatok arra, hogy újabb és újabb hiteleket vegyenek föl; és hogy hogyan tudta ezt az állam 2010–2011-ben rendbe tenni.

A kistérségi feladatok ellátásáról Kepli Lajos képviselő úr is beszélt. Úgy látom, hogy itt némi zavar van. Abból, hogy egy adott kistérségben jól működik a feladatellátás, nem következik az, hogy maga a kistérségi rendszer egésze tökéletesen működik. Nem működik tökéletesen, ráadásul nagyon nehéz összehasonlítani két olyan megyét, ahol az egyikben háromszor annyi település van egy kistérségben, mint a másikban. S ha még azt is megnéznénk, hogy hány kistérségben költötték önkormányzati feladatok ellátására azt a normatívát, amit például mozgókönyvtári feladatellátásra kellett volna fordítani, akkor egészen meglepő tapasztalataink lennének. Most külön rendelet fogja szabályozni azt, hogy azt az 1,7 milliárdos forrást, amit kistérségi feladatellátás címén a megyei hatókörű könyvtárak fognak megkapni, mire és hogyan fordíthatják. Most először lesz garancia arra, hogy valóban oda kerüljön a pénz, ahová szántuk, és hogy valóban azok használják fel, akik rászorulnak.

Hegedűs képviselő asszony a 4. §-t hozta szóba – ezt egyébként megtette Novák Előd is a tegnapi bizottsági ülésen, nyilvánvalóan azért, mert nem értették meg. Azt állítják, hogy e paragrafus alapján sokkal könnyebb lesz megszüntetni azokat a múzeumi egységeket, amelyeket nem tudnak fenntartani az őket átvevő települések. A 4. §-ban az szerepel, hogy „Muzeális intézményt bármely jogi és természetes személy alapíthat. A muzeális intézménnyé nyilvánítást a miniszter által kiadott működési engedély igazolja. A működési engedély kiadására irányuló eljárás a fenntartó kérelmére indul meg, arra a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvényt kell alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy az ügyintézési határidő 60 nap.” Egyértelműen rendelkezünk arról, hogy ki, hogyan, milyen engedélyezési folyamat részeként alapíthat múzeumot, és kitől, milyen módon vonhatjuk vissza a múzeumi jogosítványokat. Szerintem ez helyes, a szakmai kontroll erősítése az intézményrendszer felett nagyon fontos szakmai és szakpolitikai elvárás.

Többen kitértek a látogatószámokra, azt állítva, hogy egyszerű gazdasági érdekek mentén történnek az intézkedések. Ezt határozottan visszautasítom. Tessék figyelni arra, hogy mit idéztem Klebelsberg Kunótól: „Laikus ember, aki gyakran látja, milyen gyér a közgyűjtemények látogatása, különösen a múzeumokkal szemben felvetheti a kérdést, vajon megvan-e a múzeumügynek, a közgyűjteményügynek az a belső értéke és nemzeti jelentősége, amelyet egyes idealisták annak tulajdonítanak. De [...] Igazi súlypont voltaképpen azon a tudományos munkán van, amelyet az illető közgyűjtemények tudományos tisztviselői kara kifejt.” Ezt a Gyűjteményegyetem vitájában mondta el Klebelsberg,

tehát nem egy kis falusi tájházról volt szó, hanem a nagy múzeumokról. Egy kétezer fős településen, ahol van egy kicsike tájház, ritkán folyik érdemi tudományos munka. A tudományos tevékenység a nagy múzeumi központokban folyik, a kistelepüléseken valójában kiállítóhely van, és a központi múzeumból oda kihelyezett gyűjteményanyagot lehet megnézni. Ez a két igazság tehát valójában nem oltja ki egymást. És azért nem oltja ki, mert megengedhetetlen, hogy évi 25–30 főt vonzó múzeumokat ebben a formában működtessünk tovább. Például a Szent István Király Múzeum palotavárosi kiállítóhelye egy megyeszékhelyen tavaly 92 látogatót vonzott, és ez nem a fizető látogatók száma, hanem az összlátogatószám. Nem arról van szó, hogy ezeket az egységeket be kell zárni, de ebben a formában tovább működtetni sem szabad. Növelni kell a látogatószámot, és ha a látogatószám nő, az éppen azt fogja alátámasztani, hogy érdemi szakmai, tudományos és ismeretterjesztő munka áll mögötte.

Nagyon sajnálom, hogy Karácsony Gergely képviselőtársam nem érkezett meg, és hogy egyetlen LMP-s képviselő sem vett részt a vitában. Abban bízom, ez nem annak szól, hogy nem érdekli őket a vidéki intézményrendszer helyzete, hogy ők valójában csak egy belvárosi párt. Hogy nem érdekli őket, mi van a kistelepülési könyvtárakkal és múzeumokkal. Abban bízom, nem is annak szól ez a távollét, hogy őket nem érdekli a kultúra. Karácsony képviselő úr reggel bejött, napirend előtt nekünk rontott a Kulturális Örökségvédelmi Hivatallal kapcsolatos kérdéseivel, meghallgatta a válaszat, és elment. Azóta vissza sem jött. Lehet, hogy ez a látványpolitizálás egy-két helyen bejön, de a magyar lakosság arra kíváncsi, hogy mi lesz akár a leg-

kisebb faluban élők közművelődési ellátásával, lesz-e a legkisebb, a fővárostól legtávolabb lévő faluban is könyvtári ellátás. Az jut eszembe, amikor egy éjszakai vitában az egyik LMP-s képviselőtársam azt mondta, hogy legyünk mi is környezetvédők és járjunk mi is biciklivel a Parlamentbe, mint ők, de nem gondolt arra, hogy nem minden képviselő jön a Szent István parkból biciklivel, hanem vannak kistépülési képviselők is, akik a fővárostól több száz kilométerre élnek. Remélem, hogy ez nem gőg képviselőtársaim részéről, és csak abban bízom, hogy bokros teendőik miatt nem tudnak itt lenni.

Cser-Palkovics András képviselőtársam hozzászólásának különösen fontos volt az az üzenete, hogy a helyi közösségek számára fontosak ezek az intézmények, és hogy a közösségképző erő is látja bennük. Örülök neki, hogy a polgármestereink megértik ennek a törvényjavaslatnak az üzenetét, hogy mi a helyi közösségekre építve akarjuk az új múzeumi és könyvtári rendszert fölépíteni.

Az ingatlanok tulajdoni helyzetére többen is rákérdeztek, így Hegedűs képviselő asszony is. Azt tudom mondani, hogy nem lehet egyszerre, egyik napról a másikra véghezvinni a fenntartóváltást és az ingatlanok konszolidációját. Valóban az a helyzet, amire Cser-Palkovics polgármester úr utalt: vannak olyan településeink, ahol múzeumnak nem alkalmas épületekben vannak a múzeumok, könyvtárnak alkalmatlan épületekben vannak a könyvtárak. Van, ahol épületeket kellene cserélni, és ezt nem tudjuk máshogy megcsinálni, csak egy átfogó program keretében, minden egyes településsel külön-külön foglalkozva, ezért ezt szakaszosan fogjuk megtenni. Nem tartom kizártnak, hogy később odaadjuk a vagyont is, mert igazuk van képviselőtársaimnak,

hogy az a legszerencsésebb, ha a fenntartás és a tulajdonjog egy helyen van. De első körben csak a fenntartásról beszélhetünk.

Horváth Zoltán képviselő úr szóba hozta azt is, hogy Baranyában minden közművelődési ügyet a 120 millió forintos keretből kellett megoldani. Arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy annak a 2,4 milliárd forintnak a szétosztása, amit a múzeumokra szánunk, illetve annak a 2,8 milliárdnak a szétosztása, amit a könyvtárakra szánunk, nagyon sok szakmai mutató alapján történik meg. A tervezet szerint a múzeum Pécssett jövőre 182 millió 812 ezer forintot kapna, a könyvtár 208 millió 212 ezret. Ezt tessék összehasonlítani azzal a 120 millióval, amit eddig a teljes kulturális feladatellátás címén kaptak. S ehhez hozzátartozik az is, hogy Pécs városa normatív alapon közművelődési feladatellátásra is fog kapni támogatást.

Varga Zoltán képviselőtársamnak a vésztő-mágori Csolt Monostor Középkori Romkerttel és Kiállítóhellyel kapcsolatos kérdését megvitattuk, és elhatároztuk, hogy a tavaly tízezer látogatót vonzó múzeumegységet állami kézben fogjuk tartani, tehát kérését támogatjuk. Arra is szeretnék válaszolni, hogy ez miképpen fog megtörténni. Azért nincs rögzítve a törvény mellékleteként, hogy mely egységeket tartjuk magunknál, mert arról külön rendelet fog rendelkezni. Külön rendeletben nevesítjük azokat az intézményeket, amelyeknek a működtetésére a központi múzeumegységeinknek 700 millió forintot szándékozunk adni.

Egyetértek Horváth Zoltán képviselőtársammal abban, hogy végre tiszta viszonyok lesznek az intézményrendszerben: világos struktúra világos finanszírozási modellel. A pécsi egyetemi könyvtár példája nagyon jó, de szeretném

megjegyezni, hogy eltérő adottságúak a városok. Győrben meg tudjuk csinálni ugyanezt, a városi polgárság számára is elérhetővé tudjuk tenni az egyetemi könyvtárat, de Kaposváron nem, mert ott a campus a városon kívül van. Nem mindenhol természetes dolog az, hogy az egyetemi és a megyei, városi könyvtárak együttműködéséből egy intézmény jön létre. Én szívem szerint azt mondanám, hogy az egyetemi könyvtárak önállósága megőrzendő cél, de a gazdasági racionalitás az, hogy növeljük az olvasószámot, és ahol lehet, engedjük meg az integrációt.

Pichler Imre László képviselőtársamra reagálva: Szigetvár a mi figyelmünknek is a fókuszában van, pontosan ismerjük a vár és a város adottságait, és főosztályunk kellő körültekintéssel fog ezzel a múzeumegységgel is foglalkozni.

Zárásképpen köszönetet mondok minden képviselőtársamnak, aki részt vett a vitában, érdemi hozzászólással gazdagította a törvény tárgyalását, és külön köszönöm a minisztérium dolgozóinak, a főosztály munkatársainak, hogy hatékony és áldozatos munkával alkották meg a nyári szünet idején ezt a jogszabálytervezetet. Nagyon köszönöm a szakmai szervezetek képviselőinek is a javaslataikat, valamint azt, hogy megtiszteltek bennünket a jelenlétükkel a vita során.

(2012)

Interjúk

Mesterséges hold vagyok

Szakolczay Lajos interjúja*

Miközben a januári zimankóban vonaton – a zónázón – Agárdra utazom, azon töprengek, hogy mit is akarok én egy gazdálkodótól. Az életem eddig valahogyan úgy alakult, hogy sem gazdával, sem sztriptíztáncossal, sem pilótával – jöllehet mindhárman a suhanó szabadság, az *emelkedés* letéteményesei – nem készítettem interjút. Mindmáig az irodalom, a művészet vonzott, halhatatlanjait és kevésbé halhatatlanjait próbáltam szolgálni. Amikor L. Simon Lászlóval az Agárd és Gárdony határában fekvő *birtok* havas útjait, bekötőit taposom – balról megmetszett bodzafák (bodzafaerdő), jobbról kivágott meggyes („nem szerette a földet, átmenetileg kukorica lesz vetve a helyére”) és középütt szinte az égben folytatódó szőlők –, eszembe jut ódzkodásom. És rögtön el is szégyelltem magamat. Hiszen L. Simon László, a gazdálkodó nem csupán a gyakorlati dolgok kivitelezője-tudora, hanem az avantgárd indíttatást megőrző érzékeny lírikus is. Költő, vizuális művész, tipográfus, szerkesztő. Több diplomája van (magyar–történelem szakos tanár, felsőfokú kulturális menedzser, szőlész–borász mérnök). Még a negyvenet sem érte el, de már nem mindennapi életművet tudhat maga mögött. Karakteres poéta, remek könyvborítók és folyóiratfedelelek (Magyar Műhely, Kortárs, Szépirodalmi Figyelő) tervezője,

* Megjelent a Magyar Napló 2010. februári számában.

számtalan antológia (*vízUállásjelentés; Munkás, paraszt, értelmiség munkaverseny lázában ég stb.*) szerkesztője, tanulmányok, esszék szerzője. Minthogy mozgékony, egyszer a Holdon van (konferenciát szervez), másszor a Vénuszon vezet valamilyen tanfolyamot. Közéleti munkája mellett a Magyar Írószövetség szolgája: titkára is. Mikor a családi házban leülünk beszélgetni – vendéglátóm előtte jól megrakta fával a vegyes tüzelésű kazánt –, megkérdezi: iszol-e egy pohár bort. Majd a végén – mondom, de akkor még nem sejtettem, hogy addigra, minthogy sok megbeszélni valónk van, százszor ki fog száradni a szám.

– Egy írói életművet, amely a magatartásforma kivetítője is, mindenféleképpen meghatároznak az ősök. Úgy látom, fantasztikus őseid vannak – most nemcsak a táltosokra és a varázslókra gondolkodok, hanem a különféle katona- illetve vitézkedő emberekre is –; hogyan élnek az emlékezetekben? Gyönyörű családi képeket láttam, nyilván írsz is róluk. Miképp maradtak meg a családi legendáriumban ezek a zseniális emberek?

– Az ember a saját őseit nagynak, fontosnak és szépnek látja – így vagyok ezzel én is. Valószínű, hogy mások nem látnak különöset az én felmenőimben, illetve másoknak is ugyanilyen különlegesek a felmenői. Szerencsére az apai nagyapám, aki viszonylag korán született (1909-ben), nagyon hosszú életet élt, mert 92 évesen halt meg. A szocializmus éveiben viszonylag korán nyugdíjba ment, én pedig nagyon sok időt töltöttem náluk. Amikor az öcsém született, hónapokat voltam a nagyszüleimmel, az ekkor megalapozott sárbogárdi együttlétek rendkívül sok beszélgetést eredményeztek. Nagyapám egyébként ügyvéd volt, de politikai okokból elvették a működési engedélyét, a nyugdíjazása előtt már

a járásban sem adtak neki munkát; az utolsó években Sárbogárdról Bicskére kellett költöznie, hogy egyáltalán nyugdíjat kaphasson. Ezt követően inkább már otthon múlatta az időt. Négy dolgot csináltunk együtt, melyeket mindmáig örökök. Az egyik: rendkívül sokat mesélt, és én szájatva hallgattam. Már tudtam írni, a történeteit mind lejegyeztem. Talán meg is van valahol ez a füzet.

– Hány éves voltál ekkor?

– Kilencéves. S nagyon sok minden a fejemben is megmaradt: dédszülekről, ükszülekről olyan történetek – például Kossuth Lajos menekítése, amiben az egyik őszám részt vett Fejér megyében –, amelyek számomra csak legendák voltak. Nagyapám mindenre emlékezett, mindent összeszedett. Ezeket írogattam le az említett füzetbe. Amikor Kossuth Lajos Bölcskére menekült, akkor valamelyik őszám, azt hiszem, a Mányoki ágon lévő segítette (meg is állapítottuk egyszer Mányoki Endrével, akinek a családja szintén Sárbogárdról származik, hogy valahol az ükszüleők fölött vannak közös rokonaink). A hagyományhoz való ragaszkodás, az ősök élete utáni kutakodás így vált meghatározóvá az életemben. Nem volt ez tudatos dolog, a beszélgetések révén alakult így, s ennek jelentőségét a magam számára csak egész későn ismertem fel. A másik foglalatosságunk? A játék. Két játékot űztünk: az egyik a sakk, aminek a hatására én sokáig versenyszerűen is sakkoztam (ebből már nincsen semmi, mert már több mint tíz éve nem is ültem sakktábla mellé, nem is mernék). Általános iskolás koromban az agárdi MEDOSZ SE 12. táblasaként a felnőtt bajnokságban játszottam, s persze edzésekre is jártam. Mindmáig megvan a sportkönyvem is. Emlékszem, gimnáziumban az első testnevelésórán ki kellett a sorból állniuk azoknak, akik kék könyves, azaz leigazolt sportolók

voltak. Én is kiálltam, de mikor mondtam, hogy sakkozó vagyok, jól kinevettek, de szerencsére a tanárunk határozottan megvédett, kiemelve, hogy csak abban különbözöm a többiekől, hogy nem kell sportorvosi vizsgálat a rajtengedélyemhez. Másik kedvenc játékunk a malmozás volt. Ezt hihetetlenül sokat játszottuk, nagyon szerettük. Egy fehér papírra rajzoltunk egy malomtáblát, s szinte napestig húzogattuk-tologattuk rajta a fehér meg a barna babokat. A harmadik közös foglalatosság, hogy rendszeresen kimentünk a pincébe – innen a borszeretet. Sárbogárd külső területén volt a Kosuth-hegy, a hegy megjelölés persze eléggé vicces, hiszen a szőlőkhöz biciklivel közeledve sem érezte az emelkedőt az ember. Nagypapának nagyon szép kis préháza volt, hangulatos és rendezett szőlővel – ahol sokáig mindent maga csinált –, ami azért fontos, mert így mindenhez erős érzelmi kapocs fűzte, például minden egyes vágónak saját nevet adott. A vágó tájszó, nem mindenhol ismerik, hasonló jelentésű, mint a dűlő, csak jóval kisebb egységet takar. (Ezek tulajdonképpen az egymástól utakkal is elválasztott művelési területek, egy-egy vágó egy-egy szakasz a szőlőben.) Tehát mindegyiknek saját neve volt, az első volt „Préház-vágó”, azért, mert itt préház közeli szőlők voltak. A második az „Irsai-vágó”, mert ebbe Irsai Olivér szőlőt telepített a nagypapám. A harmadik vágó nevére most hirtelen nem emlékszem, a negyedik pedig a „Diófavágó”, benne két nagy diófavál. A szőlőben volt egy nagy betonkád, abban kevertük a permetszert (régen csak réztartalmú szerekkel permeteztünk, abban oldottuk fel a rézgálicot), és akörül már alig volt szőlő, csak málna, ribizli és egres, valamint hatalmas mogyoróbokrok. Ez volt az „Unoka-vágó”. Ide kis fapadokat csinált vagy csináltatott a nagypapám – ez volt tehát az unokák birodalma.

Ebbe a szőlősbe mindig kiruccantunk a nagypapámmal kettesben, kezdetben biciklivel, aztán amikor már nem tudott olyan jól járni, mert fáj a térde, akkor busszal. Volt egy rituálénk: mindig azzal kezdtünk, hogy a préházban kibontottunk egy-két olajos halat – a szekrény tele volt konzervekkel. Leültünk a hatalmas malomkőasztal mellé, és beszélgettünk, játszottunk, aztán lementünk a pincébe. Üres kézzel sosem tértünk vissza, egy demizsonnyi bort mindig magunkkal vittünk.

– Tehát az elméleti felkészültséged – mert a sakk és a malomjáték nyilván a gondolkodásnak egy külön formája – már nagyon korán itt megalapozódott. A borkultúrához való vonzódásod is, végsősoron gazdálkodó lettél, innen eredeztethető?

– Nálunk mindenki gazdálkodó volt. A szüleim, nagyszüleim, mindkét ágon a dédszülők és a felmenőik is. Dédnagypapám Sárbogárdon a református közösség oszlopos tagja, nagyon ismert gazda volt, akit persze kuláknak minősítettek. Több száz holdon gazdálkodott; mindezt saját erejéből érte el, tehát nulláról kezdte az I. világháború után.

– A nagypapádnak az édesapja?

– Nem, a nagyanyámé. Az apai nagyanyám édesapja, Huszár Gábor. Az apai dédnagypapám hősi halált halt az I. világháborúban 1914-ben, a nagypapámék tehát árván maradtak. A családnak viszonylag ismert volt a környéken, ma is gyakran járok Cecére és Sárbogárdra a temetőbe, sokszor találkozva ismerősökkel, távoli rokonokkal. Legutóbb Mezőfalván a faluházban folytatott beszélgetés után jött oda hozzám egy addig nem ismert rokon, aki meghívott a szüleimhez. A falatozás közben hamar előkerültek a szekrényből nagypapámnak a két világháború közti újságokból kivágott fotói. Ezen nagyon meglepődtem. Visszatérve a sírokra, az egyikre

például úgy írták fel a szépapám, Simon Sándor nevét, hogy elé került egy rövidítés: az N. a nemesi származást jelölte, de ennek nem kell különösebb jelentőséget tulajdonítani, hiszen a kiterjedt családba kisbirtokosok, kisnemesek, kétkezi emberek tartoztak, de volt iparos is, a Simon dédapám például kalaposmester volt. Értelmiségi pályára nagyon kevesen jutottak el, az anyagi nehézségek miatt is, de értékes és szorgalmas emberek voltak, akárcsak édesanyám kisparasztai felmenői.

– *Egyik írásodban említet, hogy az ősök vitézkedtek...*

– Volt egy hagyomány a családban – amit én aztán többé-kevésbé fel is fejtettem, mert gyerekkoromtól kezdve ezzel töltötte nagyapám a fejünket –, miszerint Simonyi óbester, vagyis Simonyi József báró a rokonunk. Gyerekként sosem értettük, hogyan lehet rokonunk Simonyi József, mikor nem is az a neve, mint a miénk. Aztán később kiderült, hogy valójában Simon József volt az eredeti neve, s akkor lett Simonyi, amikor vitézségéért báróságot kapott. A 19. századi Nagy Pál írta meg Simonyi óbester első életrajzát, ez alapján született meg Jókainak *A legvitézebb huszár* című elbeszélése, amelynek könyvformájú első kiadása itt lapul valamelyik fiókban. Az óbester a magyar kultúrában és a katonahagyományban – főleg Jókainak köszönhetően – eléggé ismert, a családi legendáriumnak pedig nagyon fontos része, nagyapám is azt mondta: ő a férfivá válásunk talpköve. S persze nagyapám is huszár volt. Különben jól elszórakoztam, amikor a családfát visszavezettem 1637-ig. Természetesen minden férfi őszám katonáskodott, kivéve édesapámat, aki valamiért nem lett katona. Még a katonakönyve is megvan, nem tudom, miért nem vitték el. Láthattad a falon az anyai ágon lévő őszám 1879-ben kiállított obsitját. Szántó János honvéd vég-elbo-

csátó okirata szerint összesen 12 évet 7 hónapot és 16 napot szolgált a 48. gyalogezredben, ezzel a törvényszabta sorhadi és honvédségi védkötelezettségének teljesen eleget tett. Hol van már mindez, amikor hozzátartozott a magyar élethez, a férfivá és a felnőtté váláshoz a katonáskodás, a haza megvédésének a képessége? Ha a helyzet úgy hozta, őseink egy pillanatig sem gondolkodtak azon, hogy ez kötelességük-e vagy sem, hanem fegyvert fogtak. Az említett kulák dédnagyapám az egyik legfontosabb Fejér megyei alakulatnak, a székesfehérvári 69-es császári és királyi Hindenburg gyalog ezrednek, azaz a 69-eseknek volt a katonája. Végig is harcolta az I. világháborút, szerencsére ő hazatért, ahogyan az anyai dédnagyapám is. A családukkal kapcsolatos dokumentumokat, könyveket, iratokat a későbbi feldolgozás reményében már rég begyűjtöttem, akár a családi emlékként őrzött feliratos csákvári kancsókat, fényképeket, s persze még egy sor – nekem értékes – kacatot.

– *A gyűjtőszenvédélyed már gyerekkorban jelentkezett?*

– Édesapámtól örököltük a gyűjtőszenvédélyt. Hatalmas bélyeggyűjteménye volt, ami ránk szállt. Nem is tudom, mit fogunk kezdeni vele. Gyerekkoromban az ő hatására én is gyűjtöttem bélyegeket, de aztán az nem érdekelt. Egyedül az illetékbélyegek izgatták a fantáziámat, de azok is csak azért, mert rajtuk volt a magyar címer (mármint a régiken a királyi címer). Azokból nekem is van egy szép sorozatom. Ráadásul apám nemcsak bélyegeket gyűjtött, hanem mániája volt az „R”-betűs ajánlott cetlik beszerzése is. Régen azok is külön bélyegként jelentek meg, mindegyiknek saját sorszáma volt. A bélyeggyűjtőkön belül külön klikk foglalkozott velük. Ha a bélyegektől egyszer majd meg is válunk, az „R” betűket meghagyom, mert ezek még művészetileg is izgalmasak.

A sok ugyanolyan kinézetű „R”-ek sorozata szinte egy kortárs képzőművészeti koncept-művé áll össze. Apám magyar pénzeket és érmekeket – de csak fémpénzeket, a papírpénz nem érdekelte – szintén gyűjtött. Külföldi pénz csak olyan van a gyűjteményében, amit én kaptam valakitől, és neki adtam. Az Árpád-kortól napjainkig húzódott a skála. Óriási gyűjtemény, nagy része rendszerezve sincs, hogy mi lesz a sorsa, magam sem tudom. Különös, hogy az édesapám a hatásomra kezdett el ásványokkal foglalkozni. Az általános iskolai földrajztanárom szerette az ásványokat, és egy páran az iskolából elmentünk vele ásványgyűjtő túrákra. Szép nagy gyűjteményt hoztunk tehát közösen össze, ez a mai napig is megvan, java részt dobozokban, elcsomagolva. Javasoltam a gárdonyi polgármesternek, hogy egyszer majd hozzunk tető alá egy állandó kiállítást, amelyhez felajánlom a gyűjteményemet.

– *Mondtad, hogy rendszerezni kellene, mert hatalmas az anyag.*

– Az egész Kárpát-medencére kiterjed, de még azon túlra is. Gyakran mentünk Sümegprágára az anyai nagyszüleimhez, az utat sokszor megszakítottuk egy kis meddőhányó menti kutakodással, hiszen több külszíni bauxitbánya meddőhányója mellett haladtunk el. Különben Gánttól Halimbáig, Nyirádtól Sümegig számos bányában megfordultunk, gyakran döbbenetesen veszélyes helyeken, magas és meredek falakon gyűjtöttünk. Amit a gánti bánya vagy a nyirádi Sándorlencse agyagrétegből kivéstünk, az maga a csoda. A külszíni fejtéseknél egymást követő rendben látszanak a különböző kőzetrétegek, az agyagcsíkokból gyönyörű gipszrózsákat szedtünk ki, hiszen a puha agyagban szabadon nőhettek a kristályok. Ezeket szépen óvatosan az agyaggal együtt szedtük ki, majd otthon óvatosan kimostuk őket. De nemcsak ásványo-

kat, hanem kövületeket is gyűjtöttünk, ezek is mind megvannak valahol.

– *Több ezer darabból áll a gyűjteményed?*

– Nem hiszem, sosem számoltam meg őket. A lényeg a gyűjtés volt, a közös elfoglaltság, az édesapámat *belevittük* ebbe, aztán ő vitt bennünket mindenhol kocsival. Nagyon élvezte, minden hülyeségre rá tudtuk beszélni. Egyszer például találtam egy fél cementeszáknyi nagy követ, amin volt egy körülbelül fél centiméteres repedés, ott látszott, hogy valószínűleg van a kőben egy nagy csiga. Megkértem, vigyük haza. Alig tudtuk berakni a Wartburg csomagtartójába, de hazavihettük. Már egészen korán komoly szakirodalmat gyűjtöttem össze, ezek ismeretében megfelelő szakmai módszerrel otthon nekiálltam kibontani a kőbelet a körülötte levő más álagú üledékes kőzetből. Talán tizenhárom éves lehettem ekkor, komoly fizikai megterhelést jelentett a több napos aprólékos munka, de megérte, gyönyörű kövületet, egy harminc-negyven centiméter közötti Campanile kőbelet sikerült kibontanom. Ezek a kőbelek úgy képződtek, hogy a csiga vázába belekerült üledék megkövesedett, majd később a meszes váz lekopott. A gimnáziumban rábeszéltem a földrajztanáromat, hogy rendezzünk ásványkiállításokat, így vált rendszeressé „A hét ásványa” a tanári szoba előtti folyosón. Hétről hétre bemutattam a gyűjteményem egy fontosabb darabját, s melléjük kézzel írtam jellemzést. Ekkor mindenki azt hitte, hogy geológus leszek, hiszen a Kárpát-medence ásványainak nagy részéről alapos tudással rendelkeztem, ma is tudom a nevüket, a kristályszerkezetüket, a képletüket. Ásványbörzékre jártunk szerte az országban, cseréltünk, adtunk, vettünk. Édesapám igazi kereskedői vénával megáldott emberként a börzék végén egy-egy nagyobb tételt megvásárolt

az erdélyi román árusoktól; amire nem volt szükségünk, azt elcseréltük vagy továbbadtuk. Alapító tagja voltam az ásványgyűjtőket tömörítő Magyar Minerofil Társaságnak; aktív ugyan már nem vagyok, de húsz éve rendszeresen fizetem a tagdíjat. A tatabányai geológiai szakközépiskola minden évben rendezett egy ásványhatározó versenyt, amelyet az egyik évben meg is nyertem. Úgy, hogy a geológiai szakközépiskolásokat is megelőztem.

– *A kezdedbe adtak egy ásványt...*

– Meg kellett határozni, hogy mi az. Le kellett írni a kristályszerkezetét, a legfontosabb tulajdonságait, a képletét, megmondani a keménységét. Az úgynevezett Mohs-skála (a 18–19. század fordulóján élt tudósról, Friedrich Mohsról kapta a nevét) egytől tízig osztályozza az ásványokat. A tízes, vagyis a legkeményebb a gyémánt, a már említett gipsz például kettes, azaz nagyon „puha”, körömmel karcolható. A kvarcok nagy része, mint az ametiszt, a citrin, a füstkvarc hetes keménységű, ezek már megkarcolják az üveget. Az ásványtani szerelem eredményeképpen megpályáztam a veszprémi egyetem szilikát tanszéke által tehetséges diákoknak kiírt pályázatot, így kutathattam is. Agárdról busszal jártam Veszprémbe, ahol különféle vizsgálatokat végezhettem. Csínálhattam síkmetszeteket, fölcsiszoltam bizonyos köveket. Mindig akadt, aki foglalkozott velem. Volt egy nagy scanning elektronmikroszkóp is, az általam fölcsiszolt mintákról ezzel készített felvételeket ma is őrzöm. Olyan látszólag amorf ásványokról van szó, amelyeknek a kristályszerkezetük csak a mikroszkopikus képen válik láthatóvá. Akkor Veszprém-ben is azt hitték, hogy majd az egyetem szilikát tanszékére fogok felvételizni, míg a földrajztanárom a geológia szakra való felvételre akart rábeszélni. De egyikre se jelentkeztem.

– *Az ásványtan szerelmeséből hogyan lett író? De mielőtt még erre rátérnénk, ne felejtjük el az ősoket! Egy helyen említetted – a legenda szintjén (?), félig komolyan (?) –, hogy táltosok és sámánok is voltak köztük. Történeteid-meglátásaid valós alapon nyugszanak vagy csak tódítások?*

– Ezek nem igaz történetek, kitaláltam őket. Úgy lettünk nevelve, hogy valamiért mindig azt kellett képzelniünk, hogy mi különlegesek vagyunk. Ez nagy próbatételt jelentett számunkra. Mert ha ennek az ember nem tud megfelelni – édesapám nagyon magasra tette a mércét –, kisiklás is lehet a következménye. Apánk állandóan versenyhelyzetbe kényszerített bennünket, én viszont ma arra törekszem, hogy ne hozzam ilyen helyzetbe a gyerekeimet.

– *Azért ez a mítoszhoz közeli „igaz” mese, hogy erősítsen titeket?*

– Igen, igen. Az apa nélkül felnőttem, háborús árva nagyapám számára nagyon fontos volt a családi hagyomány felerősítése; ez pszichológiailag teljesen érthető. Ma úgy érzem, vagy a magam számára úgy erősítem fel a dolgokat, hogy a nagyapám történetei állandóan egy különleges világot, egy mítoszt teremtettek körénk, hogy ez védjen meg bennünket. Az embernek mindig az volt az érzése, hogy mi egy nagy, erős család vagyunk. Ma talán ezért is élem meg olyan nehezen a család összeomlását. Mert sorra történtek velünk a tragédiák, egymás után temettük el a családtagokat. Nagyapám halála után elkezdődött az atomizálódásunk, s az ember egyszer csak azt veszi észre, hogy egy valahai nagy és erős családból szinte magára maradt. A családi cég vezetésétől kezdve minden a vállán nyugszik. S persze én úgy nőtem fel, hogy a felnőtté válásomat négy nagyszülő szerető tekintete kísérte figyelemmel, s ma, harmincnyolc évesen is él a két egészséges, szellemileg friss nagyanyám. Mit mondhatna a három

és fél éves legkisebb lányom, ha értené mindezt? A mérleg katasztrofális: édesapámnak és a feleségem édesanyjának váratlan halála után a gyermekeinknek három dédnagyanya és mindösszesen két nagyszülője él.

– *Visszatérve a korábbi kérdéshez: hogyan lett az ásványtan, a geológia iránt érdeklődő fiúból művész? Amikor a fölcsiszolt mintákat, a mikroszkóp alatt megjelenő egy-egy alakzatot láttad, nyilván valaminő képzőművészeti szépség is megragadott. Mikor kezdte a verset írni?*

– Mindez párhuzamosan történt, mert akkor is szerteágazó volt az érdeklődésem. Olyan helyzeteket teremtettek a szüleim, hogy több oldalról is motiválódtunk. Gyerekkoromban például minden nyáron ki kellett mennem legalább három hétre a térszbe nyári munkára. Egyik évben a homokbányába lettem kiküldve, a másik évben a kőművesek mellett lettem segédmunkás, valamelyik évben vízholdó voltam a kombájnosoknál. Tehát két-három hét, attól függ, hogy jött ki a nyári szünet, intenzív munkával telt el. De minden másban is így volt. Például sokat jártunk múzeumba. Az átlagos műveltségű vidéki magyar gyerekhez képest én sokkal több tárlatot láttam. Viszonylag sok könyvünk volt otthon, köztük kézikönyvek is. Amikor a Magyarország történetére volt szükségem vagy a Kémiai lexikonra, csak levettem a polcról. Ugyanakkor könyvtárba járó ember voltam, folyamatosan olvastam. Első nagy élményem a Kincskereső kisködmön volt: az elolvasásával váltam olvasóvá.

– *1972-ben születettél, akárcsak az én harmadik gyermekem. A Kincskereső kisködmönön kívül szerepet játszott-e valami más is – például a Kincskereső című folyóirat – érdeklődésed alakulásában? Noha a Kormos István és társai fémjelezte Kincskereső gyerek-lap volt, oldalait igazi írók töltötték meg.*

– A Kincskereső kisködmön kötelező olvasmány volt, én teljesen beleszerettem. A nagylányunk például ma nem érti meg a hozzá fűződő szerelmemet. Jó, hogy említetted a Kincskeresőt. Az édesapámat rábeszéltem arra, hogy járasson nekem újságokat. Kilencéves koromtól többek közt a Kincskeresővel is bekopogott a postás. Évfolyamai valahol még ma is megvannak a padláson, nem dobtam ki őket. A másik előfizetett újság az úttörők lapja, az Iránytű volt. Valamelyik iskolai pályázaton egyéves előfizetést nyertem, és onnantól kezdve jártunk azt is. Az orosz is szerettem, bár nem voltam szorgalmas nyelvtanuló, de azért két gazétára ugyancsak előfizettünk. A belőlük kivágott hajlítható, átlátszó, élénk kék hanglemezek is megvannak valahol. A postás bedobta még a szüleimnek a Fejér Megyei Hírlapot, a Magyar Hírlapot és a Magyarország című hetilapot is. Ha hiszed, ha nem, ezt én nyolcéves koromtól olvastam. Mindig elkértem a szüleimtől, amikor nekik már nem kellett, és kivagdostam a nekem fontos cikkeket. Volt egy nagy cikkgyűjteményem; a nyolcvanas évek politikai és más dolgait mind kigyűjtöttem. S egy időben – úgy emlékszem – járt hozzánk a HVG is, az IPM-et pedig a könyvtárban olvastam.

– *A politikai és közéleti jellegű cikkek mellett az irodalmi és művészeti közleményeket is kivágtad?*

– Elsősorban a belpolitikát és az irodalmat gyűjtöttem. Innen nézve ez most teljesen abszurdnak és hihetetlennek tűnik. Pár éve a feleségemmel együtt találkoztunk azzal a lánnyal, akivel két nyáron keresztül is együtt táboroztunk édesanyám munkahelyének köszönhetően egy miskolctapolcai gyermeküdülőben. Nagyon jóban voltunk, utána 6–7 évig rendszeresen leveleztünk is. Feleségem tudakolódzott a „kis Simon” felől, és megkérdezte: milyen gyerek volt a férje. Na-

gyon aranyos, felelte, de azt nehezen lehetett elviselni, hogy egyfolytában politizált. Az nem lehet, hogy ő 11 évesen politizált – mondta Eszter. De, az egész magyar politikát – ’83-at, illetve ’84-et írtunk – fejből tudta; még a nemzetközit is. Tényleg így volt, mert a Magyarországot mindig elolvastam.

– *Ez hihetetlen.*

– Ennek mindmáig megvan az előnye, mert a nyolcvanas évekre úgy tudok visszaemlékezni, mintha felnőtt fejjel értem volna meg azt az időszakot. Amikor a nyolcvanas évek európai politikája kerül szóba, nem hangzanak ismeretlenül az akkori nevek. Szinte minden visszajön a fejembe.

– *A politikai műveltségedet a hajdani gyermek politika és közélet iránti érdeklődése alapozta meg?*

– Nem hiszem. Inkább az, hogy régen, amikor még összejárt a nagycsalád, heves politizálásba csaptak át az ebéd utáni beszélgetések. Én mindig a nagyok mellett voltam, és számát táva hallgattam őket. Még a játék sem érdekelt. Valamiért megengedték, hogy köztük legyek (később így, édesapámék heti játékát figyelve tanultam meg ultizni is). A nagyapám, keresztapám, nagybátyám és az édesapám állandóan vitatkozott. Elég heves vitáik voltak, és én végighallgattam őket. Talán az is számított, hogy a szüleim egyáltalán nem engedtek tévét nézni (kivételt talán csak két keddi sorozat, az *Onedin család* és a *Gyökerek* jelentett), így inkább olvastam. Viszont a híradót mindig megnézhettem, s csak utána zavartak ki a szobából.

– *Huszonnégy éves voltál, amikor az első verseskötényved megjelent. Mikor írtad az első verset?*

– A gimnáziumban végig írtam, a kéziratos füzetek mind megvannak. Az első kötetbe egyet sem vettem föl közülük, pedig abba is csak játékos kísérletek kerültek bele.

– *Tudsz valamit belőlük idézni?*

– Nem. Nem is szeretem őket. Pedig akkor még egy-egy irodalmi lapnak is küldtem belőlük.

– *Kötött versek voltak?*

– Javárészt igen, de nem voltak igazán jók. Ennek ellenére közülük több újságban, folyóiratban is megjelent, például az *Árgus*ban. Egyébként is meghatározó találkozás volt számomra az *Árgus* alapító főszerkesztőjének a megismerése, Péntek Imre karolt fel, beszélt rá a magyar szakos felvételire is; mai napig szoros barátság van köztünk. A korai verseimet az általános iskolai magyartanáromnak mutogattam meg, a gimnáziumi mit sem tudott az irodalmi érdeklődésemről. Amikor szóba került, hogy magyar szakra mennék, összekulcsolt kezekkel azt mondta: „Lacikám, könyörgöm, csak magyar szakra ne menj!” Sokszor rendetlenkedtem, a gimnázium utolsó két évében például minden nyelvtanórát végigkártyáztunk, a pad alatt adva tovább a lapokat. Ennek ellenére nagyon jó voltam nyelvtanból, nemcsak a középiskolában, még az egyetemen is.

– *Tehát rossz gyerek voltál.*

– Voltak ilyen időszakok is, de látványosan nem rosszalodtam. Az irodalomórán például állandóan olvastam. Dürrenmattot vettük negyedikben, a *Fizikusok* volt az egyik kötelező olvasmány. Amikor a tanár fölszólított, azt se tudtam, mi volt a kérdés. „Mit csinálsz már megint?” Odajött, és minthogy meglátta az ölemben a Dürrenmatt-kötetet, jól leszidott: „Már megint az órán olvasod a kötelező olvasmányt!” Valójában éppen akkor fejeztem be Dürrenmatt összes drámáját, mert a *Fizikusok* annyira megtetszett, hogy az író összes színpadi művét elolvastam. Bár a magyartanárom, Rimeléné gyakran megszidott, mégis majdnem mindig ötös

voltam irodalomból, és a fogalmazásaim is jól sikerültek. Nagyapám és a keresztapám is jogász volt (édesapám is az szeretett volna lenni, de nem engedték), belőlem is azt akartak faragni a szüleim. Mohácsi Károlyhoz jártam Fehérváron magánórákra, ezek a beszélgetések alapvetően meghatározták a gondolkodásomat. Azzal kezdte, amikor leültetett a konyhájában: „Kisfiam, az első óra azzal fog elmenni, hogy javítunk. Ezt és ezt húzd ki!” Miért? – kérdeztem. „Mert ezt úgy íratják be velem a kommunisták.” Lapoztunk. „Ezt is húzd ki!” – „Miért?” – „Mert ezt is csak a piszkos kommunisták miatt írtam bele.” Végigpreparáltuk a tankönyvet. „Most vedd elő a füzetedet, diktálni fogok!” „Mit?” „Azt, amit kihúztattak velem. Például a *Kalevaláról* és a Bibliáról.” Azon szövegrészeket diktálta le, amelyeket könyvének kéziratából kihúzott a cenzúra. (A későbbi kiadásokba ezek a részek természetesen visszakerültek.)

– *Nekem tízéves koromban Petőfi volt a kedvencem. Nyilván te sem Kassák Lajos szellemében írtad gyerekkori verseidet. Kik hatottak rád?*

– Nevetni fogsz: az irodalom szeretete részben nagyapámtól meg a szüleimtől ered. Édesanyám nagyon sokat olvasott: önmagának és nekünk is. Ez biztosan meghatározó volt. Én is rengeteget olvastam, elsősorban klasszikus magyar irodalmat, szinte mindent, amiből már sok mindenre nem is emlékszem. A nagyapám különben írt is, a harmincas években verseskönyve is megjelent. Költőként Ady-epigon volt, ám ezt a gyermek nem látta, s így lelkesedett a szeretett nagyszülő verseiért.

– *Hogy hívták?*

– Dr. Simon Ferencnek. 1932-ben jelent meg a verseskötete, miután a Pázmányon befejezte a jogi tanulmányait.

Olyan tanárai voltak, mint például Magyary Zoltán, az általam őrzött indexében büszkén szoktam mutogatni az aláírásait. Magyary neve némelyeknek talán még mond valamit, sajnos egyre kevesebben tudják, ki is volt ő, s mit jelentett a magyar közigazgatási jog számára. Nagyapám fehérvári kiadású verseskönyvéből két példány meg is maradt nekünk. Rossz versek lettek volna? Nem tudom. Egy közepes tehetségű versfaragónak, egy vidéki magyar fiatalembernek az életérzését tükrözték. S persze később, még idős korában is írt verseket, főleg nekünk, gyerekeknek; az egyik költeményemben idézem is („szüret van ma Sárbogárdon, nagyapám szüretje...”). Ezeknek a kései verseknek az irodalmi értéke csekély, de számomra mégis valamiféle muníciót, indítást adott, hogy az ember kifejezheti írásban a gondolatait. Írt ő mást is, ami aztán a későbbi életünket megnehezítette, politikai dolgokat. Ügyvédbojtárként Dégen gróf Festetics Sándornak dolgozott. Festetics korábban hadügyminiszter, majd 1931-től az enyingi választókerület országgyűlési képviselője, az egyik szélsőjobboldali politikai mozgalom megalapítója volt. Nagyapám 23 évesen került mellé mint tehetséges jogi gyakornok, de szerencsére két év múlva a bátyja és az édesanyja kiszakította az egyre radikalizálódó politikai közösségből. Bár nagyapám soha senkit sem bántott, sőt kifejezetten melegszívű, segítőkész, érzékeny ember volt, ez a majdnem két év mégis meghatározta az életét. A háború után az Andrássy út 60-ba került, s a szocializmus alatt mindvégig megfigyelés alatt állt. Az már senkit sem érdekelt, hogy később a Nemzeti Parasztpárt tagja lett. Különben van is Veres Pétertől dedikált könyvem, amit a nagyapámtól örököltem.

– *Tiszteled a hagyományt, ez munkásságodból is kitűnik. Mi volt az első élményed, ami az avantgárd iránt vonzott? Nekünk*

a hatvanas évek elejétől szinte oázis volt a párizsi Magyar Műhely, hiszen azok az írók (Kassák, Füst Milán, Szentkuthy) kaptak különszámot, akik a politika által a magyar irodalomból úgyszólván kitöröltettek. A hazatelepülés után majdnem egy évtizeddel, pontosabban a 100. szám megjelenését követően ti vettétek át a szerkesztést. Az avantgárd jele már első verseskötetében is észlelhető. A Torzó befejező négy sora így hangzik: „csak a teljesség / láttán / támad / hiányérzetem”. Mert a világot magunkban minduntalan újraépítjük, és csak azt lehet újraépíteni, ami nem teljes?

– A gimnázium végén csak az ELTE jogi karára adtam be jelentkezést, ahova nem vettek fel. Katasztrofális magyar felvételi vizsgát írtam. Ennek elsődlegesen az volt az oka, hogy elaludtam. Háromórás volt az írásbeli felvételi, én másfél óra késéssel érkeztem meg. Nem ülhettem asztalhoz, mert otthon hagytam az irataimat. A nagybátyám hozta utánam. Így egy óráam maradt csak a fogalmazásra. Nem sikerült, így a gimnázium után otthon maradtam. Ez meghatározta további éveimet: édesapám beprotezsált egy munkahelyre, ahol nagyon sokat tanultam; legfőképpen csinos és kedves hölgyektől – gépelni. Másrészt rendkívül sokat olvastam. Valamint beiratkoztam egy kétéves vendéglátó-ipari iskolába, ahol üzletvezetői szakképesítést szereztem. Az olvasás mellett már születtek verseim is, amelyeket elküldtem a könyvtárban forgatott lapokhoz, például a Holmihoz és a Jelenkorhoz. Ezekre azért emlékszem, mert tőlük választ is kaptam. Várady Szabolcs egykori levele épp a közelmúltban került a kezembe. Teljesen igaza volt, azok a versek nem voltak jók. Péntek Imrének köszönhetően a fehérvári Árgusban jelentek meg kis szösszeneteim. Közülük csak egyet-egyet – az avantgárd közeli játékokat – válogattam be első könyvembe. Péntek meghívott Dunaújvárosba az általa szervezett Fiatal

Költők Fesztiváljára, ahol többekkel (Pálincás Istvánnal, Léka Gézával) ismerkedtem meg. A programban szerepelt egy Magyar Műhely-est is. Addig még nem is hallottam a folyóiratról. A műsorban fellépett Nagy Pál, Bujdosó Alpár, Abajkovics Péter, Tóth Gábor, Székely Ákos.

– Ez mikor volt?

– 1991-ben. Különben Bella Istvánnal is ekkor ismerkedtem meg, aki a Műhely-estet követően a színházterem előterében zongorázott. Hosszasan beszélgettünk, mert korábban én nyolc évig zongoráztam, ráadásul még nagyon sokáig énekeltem is. De a zongorával úgy jártam, mint a sakkal: sem szorgalmam, sem tehetségem nem volt hozzá, ezért elhagytam. A zenei műveltség viszont nem vész el. A Magyar Műhely dunaújvárosi műsorát látva különben teljesen megdöbentem. Vidéki gyerekként hiába ismertem ezt-azt – bár rendes kocsi sosem volt pénzünk, ám szüleim részletre vásárolták a kortárs festményeket –, ahhoz az élményhez viszonyítva, amit jórészt édesanyám olvasása inspirált, a tévékészülékeket ide-oda rakosgató performansz nekem teljesen új volt. Kint beszélgetni kezdtem egy számomra ismeretlen, ám láthatólag a társasághoz tartozó hölgygel. Kedvesen kérdezte, hogy ráérek-e. Persze hogy ráérek, mondtam, hiszen nem vettek fel az egyetemre. Régi Magyar Műhely-számokat nyomott a kezembe, hogy tanulmányozzam őket. Egyébként a Magyar Műhelynek rendszeresen vannak fogadóórái, ha a folyóirat tetszik, szívesen látnak. (Az illető hölgy Béládi Zsófi volt, a neves irodalomtörténész felesége, aki a Magyar Műhely Baráti Kör adminisztratív munkáját végző személyként mindenhova kísért a szerkesztőket, s akivel később szoros baráti kapcsolatba kerültem.) Miért ne mennék? És elkezdtem a fogadóórákra járni. Egy darabig a Lukács cukrászdában,

majd az Angelikában tartották havonta egyszer vagy kétszer. Amikor itthon voltak a párizsiak, ők is részt vettek a találkozón. Tóth Gábor és Nagy Pál inspirálására én is csináltam olyan képvereket, mint amilyenek a Műhelyben megjelentek. A helyi könyvtár a rendszerváltozás pillanatában vett egy fénymásolót, és a könyvtárvezető megengedte, hogy használjam. A számítógéppel betűket tudtam nagyítani-kicsinyíteni, vágtam és ragasztottam, s az így készült első képversek meg is jelentek a Magyar Műhelyben.

– *Akkor már ismerted Kassák Lajos vagy Barta Sándor képverseit, avagy csak a Magyar Műhely alapján dolgoztál?*

– A Magyar Műhely alapján. Két év múlva már egyszerre jártam a bölcsészkarra és a tanárképző főiskolára, egyszerre végeztem el mindkettőn nappali tagozaton a magyar szakot. A véletlen úgy hozta, hogy a főiskolán a magyar tanszék vezetője Kilián István volt, aki a régi magyar képverssel is foglalkozott. Így egész széles áttekintésem lehetett a témáról. A Lukács cukrászdai találkozások után Nagy Palival levelezni kezdtünk. Az ő révén ismertem meg személyesen Papp Tibort és Bujdosó Alpárt is. S nekik köszönhetően elég sokszor megfordultam Párizsban és Bécsben (az egyetemistaként Párizsban töltött három hét feledhetetlen volt). Sokat köszönhetek a Magyar Műhelynek, mert ténylegesen ők nyitották ki nekem – esztétikai értelemben is – a világot. Kalauzoltak, múzeumokba vittek el; megmutattak addig előttem ismeretlen dolgokat, olyan könyveket adtak a kezembe, amelyeket csak hírből ismertem.

– *Akkor kezdődött a képzőművészeti munkásságod? Habár a képvers egy kicsit kapcsolódik a képzőművészethez, annak egyik sajátos formája.*

– A képzőművészeti érdeklődésem nagyon összetett. Igazság szerint visszavezethető az általános iskoláig, ahol nagyon jó rajztanárom volt (személyében az ásványgyűjtő földrajztanárt is tisztelhetjük). Egy időben a rajzsakkörbe is eljártam, annak ellenére, hogy igazán jó kézügyességem nem volt. A szemem volt meg hozzá, mármint a képzőművészethez, meg – akárcsak a fotósoknak – a látásom. A rajztehetség az öcsémbe szorult, ő a mai napig fest, rajzol. Különben sok dolgot hatottunk egymásra (a bicskagyűjtéstől az ásványgyűjtésig), nem is lehet eldönteni, melyik dolgot melyikünk kezdte el, vagy vette át a másiktól. Az általános iskolában sok technikát is megtanultunk a rajztanáromtól, a papírdúckésztéstől a linómetszésig én is mindent kipróbáltam. A linókéseket mi magunk fabrikáltuk régi esernyők merevítőiből. Később a gimnáziumban színtanulmányokat festettem temperával, melyeken – még ha burkoltan volt is ott – érződött Vasarely és mások hatása. A gimnáziumban két művésztanár is tanított, Szegedi Zoltán festő- és Zsigmond Aranka textilművész, ők szerették a temperával festett nonfiguratív kísérleteimet.

– *A szemed jobb volt, mint a kezed, hiszen nem véletlenül készültek azok a lettrista versek, betűszétbontó kísérletek (Egy paradigma lehetséges részlete; Met AMorf ózis; ISBN 963 7596 26 7) vagy a titkos pecsétek (Secretum sigillum), amelyek – a világot körüljárva talpunkkal mindenhol hagyunk nyomot – mind-mind a fotós szem kiválasztó képességéből erednek.*

– Amikor a Képzőművészeti Főiskolán elindították az intermédia szakot, gondoltam, végre van egy olyan szak, amire én is felvételizhetek. Mikor megpróbáltam, már harmadéves voltam a magyar szakon, s rengeteget dolgoztam számítógéppel, címlapokat és könyvborítókat is terveztem már.

S a fotózást sem hagytam abba (a gimnazistaként kapott Szmenát idővel egy Zenitre cseréltem). Az erőteljes vizuális érdeklődés tehát megvolt bennem. Édesapám hatása itt is érvényesült. Őt a sárbogárdi gimnáziumban az a Francsics József tanította, aki az ötvenes években a képzőművészeti főiskolán Domanovszky Endre és Hincz Gyula tanítványa volt, s nagyapámmal gyakran sakkozott meg borozott. (Ma is őrizzuk édesapámról kamasz korában készített portréját, s pár időskori tájképét.) A családban úgy nevelődtünk, hogy a vizualitás iránti érdeklődés mindennapi életünk része lett, a sok kép a falon igencsak hatott ránk. Tehát elmentem az intermédiára fölvételezni. Egy hét munka az Epreskertben. Az első hét végén a műveket értékelik, és elküldik a társaság kilencven százalékát. Én a második fordulóba is bekerültem, de innen már nem jutottam tovább. Abban, hogy kiszórtak – jóllehet Kapitány András és Szegedy-Maszák Zoltán is biztatott, jövőre megint jelentkeztek –, alighanem közrejátszott a Magyar Műhely-kapcsolatom is. Szentjóbý Tamás ült velem szemben, s láttam – nem jó jel! –, hogy a kezében lévő papírlapra nagy betűkkel föl van írva: Magyar Műhely. A bizottság tagjai közül Beke László főként a művészettörténet felől faggatott. Tudom-e, hogy ki az a Maulbertsch? – kérdezte az egykori fehervári gimnazistát. Hogyne tudtam volna. Nemcsak a fehervári freskóit ismertem, hanem az édesanyám egykori sümegi gimnáziumához közeli templom, valamint a váci székesegyház faliképeit is.

– Tehát hátrány volt a Magyar Műhelyben végzett tevékenységed?

– Mindenképpen úgy érzem, hogy igen. Sugár János és Szentjóbý esetében is. Meg kell jegyeznem, a nálam jóval tehetségesebbek – szerencsére – bekerültek a főiskolára. Nem nagyon bántam kiebrudaltatásom, hiszen részemről ez csak

játék volt, kísérlet. Volt mit tanulnom, magyar és történelem szakra jártam, áthallgattam más szakokra, jelentkeztem számítástechnikára és összehasonlító irodalomtudományra is. Felvettek, ám órákra nem jártam, mert közben a jogi egyetemre is beiratkoztam, de végül azt is félbehagytam. Egyéb-ként évekkal később az intermédiás felvételi helyszínén, az Epreskert Parthenon fríz termében önálló kiállításom is nyílt, amin az előzmények után nagyon jót mosolyogtam. S például Peternák Miklóssal is kiváló szakmai viszonyba kerültem, Beke Lacival jókat beszélgetünk, gyakran vesz részt a 2004-ben általam alapított, s a fővárosi képzőművészeti életben rangos kiállítóhellyé vált Magyar Műhely Galéria kiállításain. A galéria születésnapját kissé megkésve, most ünnepeljük meg a kuratórium tagjainak a közös kiállításán, ahol Szombathy Bálint, Pető Hunor és Pető Barna képein kívül kiállítottuk a szekercegyűjteményem darabjaiból készített installációimat is.

– Az elméleti érdeklődésed már korán kiderült. Egyetemistaként a Nyugat tartalomjegyzékét szerkesztetted, s elvégezted József Attila szonettkoszorújának, A kozmosz énekének szóetimológiai vizsgálatát is. Sokirányú érdeklődésedet bizonyítandó, nem is akármilyen szinten, egy kötetnyi tanulmányt ugyancsak letettél az asztalra. Némelyiküket a szakma igen magasán értékeli. Újraolvastam az első tanulmánykötetedet (Hidak a Dunán), tényleg olyan hidakat vertél a konkrét versről írott tanulmányodban a magyar irodalomtörténet lustán szétszaladó folyójára, amely mindennél jobban tanúsítja a konkrét vers esztétikai hatékonyságát. Ezek szerint az elmélet és a gyakorlat nálad képzőművészként-költőként együtt volt?

– Ez egyébként abszolúte a Magyar Műhelynek, a konkrét költészet esetében pedig még Szombathy Bálint barátomnak a hatása. A műhelyesek – és itt nemcsak a három idősebb

szerkesztőre gondolok, hanem a fiatalabbakra is – többé-kevésbé arra kényszerültek (erről egyébként Szkárosi Endrének van egy nagyon jó írása), hogy az elmaradt kritikai recepciót saját maguk írják meg. Ez persze némi belterjességet is mutat, de megvan az avantgárdban a hagyománya (Kassák Lajos). A programalkotási készség mögött egy olyan igény is munkál, hogy elméletileg is alapozzuk meg mindazt, amit csinálunk. A műhelyesek – minthogy róluk részben politikai, részben más okok miatt nem írtak – ezzel csökkentették a magyar irodalomtörténet fehér foltjait. Engem az egyetemen nagyon megkapott a verstan – annak ellenére, hogy az utóbbi húsz évben nem írtam klasszikus formában verset. Mindent összegyűjtöttem és elolvastam a szakirodalomból. Ráadásul két féléven keresztül jártam Szepes Erika szakszemináriumára. Amikor Kenyeres Zoltántól némely tantárgy alól felmentést kértem (a főiskolán és az egyetemen egyes tárgyak fedték egymást), azt mondta, kopogjam le az aszklepiádészi strófat. Simán lekopogtam neki ceruzával. Teljesen meg volt lepődve, és így nyugtázta kérésemet: „Jól van, Laci, fölmentjük.”

– Kenyeres volt az, aki óvott téged attól, hogy a politikával foglalkozzál. Azt szerette volna, ha megmaradsz az irodalomnál.

– Igen, így van. Kenyeresről először is azt kell tudni, hogy engem maximálisan felkarolt, amiért nagyon hálás vagyok neki. Nem tudom, hogy mit látott meg bennem, de egy reggel csöngetett a postás az albérletünkben, s átadott egy táviratot. „Kenyeres professzor úr kéri, hogy holnap (valahol meg is van ez a távirat) ekkor és ekkor jöjjön be a tanszékre, mert szeretne beszélni magával” – és a végén ott volt B. Szabó Edit titkárságvezetőnek (akivel azóta is együtt dolgozunk) a neve. Még elsőéves voltam, nem is értettem a dolgot, mert nem tanított Kenyeres tanár úr. Bementem hozzá, leültetett.

Szeretné, ha a tanszéken segítenék neki – végül tanszéki gyakornok lettem –, mit szólnék hozzá? Teljesen meglepett az ajánlattal, de igent mondtam. Egyszer egy levelet kellett megírnom, egyetlenegy dolgot javított benne – ezt egy életre megjegyeztem –, a többes szám egyeztetését. Ami azért volt fontos, mert ezt állandóan rosszul írják az írók is. Kenyeres szerint az írást igazán nem lehet megtanulni, erre születni kell. Ő látta a leveleimből, hogy van tehetségem az íráshoz. Ezek után jött az a bizonyos távirat. Különben nála jártam doktori iskolába is. Mindig rugdosott, hogy ne közéleti dolgokkal foglalkozzak, hanem fejezzem már be a doktorimat. Bár túl vagyok az abszolutóriumon, mind a mai napig nem védtem meg a fokozatot. A boros könyvünk bemutatóján a mezőgazdasági múzeumban találkozott az édesanyámmal. Akkor már szőlész–borász szakos hallgató is voltam, így megjegyezte neki, hogy a közélet és borászat mellett (helyett) befejezhetném a doktorimat is. Nem egyszer hallottam tőle, hogy a politikusok felületesek, tájékozatlanok (ebben persze van igazsága), és aki a politikai pályára adja a fejét, az a könnyebb utat választja. Én mindig soroltam neki az ellenpéldákat, talán éppen magamat igazolandó. A nagy írókat, akiknek a tehetsége százszor nagyobb, mint az enyém, Vörösmartytól Jókain át egészen Németh Lászlóig. Akik a politikai szerepvállalás mellett hiteles életművet tudtak létrehozni.

– *Ide-oda ugrálunk az életműben. Szeretném, ha egy kicsit a verseskötetekre is rátérnénk! Újból elolvastam az összes verseskötetedet. Igen érdekes a vendégszövegek szerepe, és – lehet, hogy meglepődsz azon, amit mondok – avantgárd ide vagy oda, az időnk folyamán (Lászlóffy Aladár lírájában tapasztaltam hasonlót) lassan klasszicizálódsz. (Paradox, hogy emellett is megmaradtál avantgárdnak.) Amit a Japán hajtáson túl a Háromlábú lovat etető lány*

is mutat. Talán a Krisztus könnyezését is „megszóltató” szürreális grafikák formálták ilyenné a szöveget. A sajátoddá tett, Kassá-kot idéző zárás – „Az ég alszik, a lány meghal, mi tavaszestől és vaszöldet énekelünk az embereknek” – pedig olyan, a gyöngeségből hitet sarjasztó nóvum, hogy szinte *ars poeticának* is megteszi.

– Az egész életformám, szemléletem meg a mindennapi életritmusom is folyamatosan változik. Tehát nem az avantgárd érdeklődésem háttérbe szorulásáról van szó, hanem az egész életem átalakulásáról. Nem tartozom azon emberek közé, akik életprogramszerűen tagadják meg – részben tudva, részben tudattalanul – az örökségüket, amit magukkal hoztak, sőt egyre inkább ehhez térek vissza, és ezt bontom ki. Ez egyébként inkább tematikai változás, kevésbé poétikai.

– *De hát stílusban igen.*

– Stílusban mindenképpen, az eszközhasználatban – most nyelvi eszközökre gondolok – kevésbé. Igazság szerint ha megnézzük a *Japán hajtás* verseit, azok is magukon viselik az avantgárd szövegalkotás technikáit. Az egész könyvmű megalkotásánál az volt a szándékom: néha kandikáljon és vigyorogjon ki az ördög a valóság mögül. Az avantgárd is így kukucskál ki – főleg ott, ahol mi bekukucskálunk a lapok mögé.

– *Az első verseskönyved szintén japán hajtással készült, de nem voltak elrejtve a fölvágtatlan lapok közé ezek a kukucskálós fényképek (ami döbbenetes: a szülők, a temető, a kapu és a különféle régi dolgok is). Tehát a Japán hajtás ennek egy továbbfejlesztett változata. A szépséghez való vonzódásoddal (nem beszélve a Bibliából meg az innen-onnan vett szövegekről) valami olyan gyönyörűséget hoztál létre, amit én a magyar műhelyeseknél – kivéve talán Papp Tibor ízeket, szagokat, a föld szagát, az élet szagát megörökítő életrajzi regényét – nem nagyon tapasztaltam. Az ő avantgárdjuk ke-*

mény maradt, nálad pedig egy érzelmi struktúra működik, amelyben benne van a család, és benne van a történelem is.

– Ne felejtjük el, hogy a magyar műhelyesek – akik ugyan nagy hatással voltak rám – és köztem van egy alapvető különbség: nekik úgy telt el az életük, hogy hiányzott belőle a gyerek. (Ennek részben tudatos döntést, vállalást, részben meg más okokat kell keresni a háttérében.) Engem fölvet a gyerekzsivaj.

– *Igen, de az ő esetük dráma volt. 1956-hoz kapcsolódó dráma.*

– Valóban. A gyerekekkel való együttélés viszont úgy alakítja át az életet, a gondolkodást, hogy azt nehezen értik meg azok, akiknek ez kimaradt az életéből. Nagy Pál önéletírásából kiderül, hogy Pali nem akart gyereket, hogy ne vonja el a figyelmét az alkotásról. Nekem teljesen más az életszemléletem. Számomra a gyerekek, a család inspiráló közeget jelent, a feleségem és a lányaink is meghatározó, csodálatos részei az életemnek. Németh Lászlóra szoktam hivatkozni, aki nekem ebből a szempontból példa: orvos, pedagógus, teoretikus gondolkodó, nevelő, tanító és kiváló szépíró mindamellest, hogy négygyerekes családapa volt.

– *Végül is érzelmi pluszt jelent a családhoz való vonzódás.*

– Rendkívül sokat. És nagyon átalakítja az ember gondolkodását. Ugyanakkor azt nem lehet elvárni, hogy Nagy Pál hetvenöt évesen egyszercsak olyan szövegekkel jelentkezzen, amelyekkel akár az egész életprogramját lerombolja. Ebből a szempontból pszichológiailag a legizgalmasabb Papp Tibor *Egy háborús kisgyermek mozaikja* című könyve. Visszatalálás ahhoz, ahonnan, amiből ő vétetett. Ez a könyv számomra is egyfajta igazolás, hogy ez nem összeférhetetlen a kísérletezéssel, a progresszivitással. Tibor túl tudott lépni saját doktrinárságán, ez egyébként – visszaemlékezve a régi

beszélgetésekre – egyáltalán nem lehetett könnyű. Persze bizonyos értelemben mindegyikük túllépett rajta, de a családi múlthoz, a nemzeti hagyományhoz való viszony megközelítésében csak Tibor tudott érvényeset alkotni.

– *A Japán hajtást olvasván a Fides quaerens intellectum – a tíz ragyogó négysoros – vége olyan, mint egy misezárás. Ugyanis itt jön csak elő igazán a család, a föld, a hagyományhoz való vonzódás szakrális volta. Az öregember a szétmorzsolts földet majdnem ostyaként veszi magához. A megannyi zsoltáros improvizáció pedig azért tetszett nekem olyannyira, mert a vendégszöveg és a saját szöveg együttese a Rónay Lászlótól Kalász Mártonig verssel megtisztelt íróhad portréját is adja.*

– Ha ez dicséret, örülök neki. Jólesik. Annyifelé ágazik ez a beszélgetés, hogy lesz ebből egységes szöveg?

– *Majd meglátod. A Nem lokalizálhatóra egy pillanatra térjünk vissza! Benne Babitsól kezdve a Bibliáig, vagyis a Lukács írása szerint való szent evangéliomig tart a világvándorlás. A más földrészekre való kitekintés lehet, hogy csupán egy embernek, a költőnek a fantáziájában megy végbe? Nincsenek esetleg odailleszthető irodalmi hősök?*

– Jó pár helyen vannak. Egyébként a vendégszövegekben, Thomas Hardytól kezdve Karinthy Frigyesig, nem egyszer konkrét utalással jelennek meg a számomra éppen fontos olvasmányélmények is. Tehát ott vannak, mindenhol ott vannak.

– *A kritikusokat ne hozzuk zavarba! Kéretik megjelölni az idegen szövegeket! Ha jól emlékszem, könyvedről Keresztesi József írt az ÉS-ben, és fölöttébb furcsállotta életről-művészetről vallott „meditációd”. Nem vette észre, hogy idegen szájjal szólsz. Honnan kell rájönnünk arra, hogy ezek a vendégszövegek mit is akarnak?*

– Hogy elkerüljem azt a helyzetet, amit a Keresztesi-kritika teremtett, a *Japán hajtás*ban már kurzívval szedtettem az idéze-

teket. Nyilvánvalóan ott sincs megjelölve, hogy kitől veszek át valamit, de így a bibliai idézetek, a zsoltáros szövegek (egyébként ott sem az eredeti Szenczi Molnárt használom, hanem a református énekes könyv szövegét) legalább elkülönülnek az én verssoraimtól. A *Nem lokalizálható*ra visszatérve: nagyon sajnáltam, hogy nem kapott igazi figyelmet a kötet. Különböztet azt is egy könyvműnek, egy összefüggő szövegfolyamnak szántam. Ott is erős volt a koncepcióteremtő szándék, miként a *Japán hajtás* is több, mint versek egymásutánisága. A címadó vers mind a könyvészeti technikájára, mind a poétikai részeire visszautal a könyvnek, és az egészet keretbe foglalja. A *Nem lokalizálható* is valójában egy olyan versfüzér, ahol egy háromszoros keretes szerkezetet hoztam létre: minden egyes vers keretes szerkezetű, az egész könyvet is keretbe zárja az első és az arra visszautaló záró költemény, s mindezt még megfejeji a babitsi és a lukácsi mottó is. Senki sem figyelte erre.

– *Talán azért, mert nehezen felfejthető.*

– Nem hiszem. Ráadásul egészen otromba kritikákat is kaptam – nemcsak írásban, hanem szóban is. Néhányan félreértették a kötet pár obszcén megjegyzését, például a Toulouse-Lautrecre való utalást – ezt az idézetrészt az ÉS is kiemelte, teljesen zsákutcába víve ezzel az értelmezést –, amellyel én a francia festőművész-grafikus életmódjára utaltam. Ez egy elég jól sikerült szövegfolyam, ami a bennünk levő folyamatos személyiség- és alakváltozást is jelzi. De ebből nem következik, hogy ne állnék biztosan két lábbal a talajon, és ne tudnám a helyemet a világban. Tehát a versek nem a személyiségtorzulásomnak a lenyomatai, hanem legfeljebb annak a tükröződései, hogy rendkívül sok lehetőség és rendkívül sok elágazás van előttünk, és hogy tulajdonképpen nagyon sok életünk lehetne.

– Ez az „én” nemcsak L. Simon László „én”-je, hanem az L. Simon László énje által befogadott különleges „én”-ek serege, amiben van érzékenység, van durvaság, van filozófia, van zsoltár?

– Így van. A szereplírában a lírai én nem azonos a lírikus énjével, azaz, amikor egyes szám első személyben beszélek, akkor nem mindig én beszélek. Például azok a férfiszerepek, amelyek az én életemben nem feltétlenül voltak vagy lesznek meghatározóak, ám a történelemben mégis fontosak voltak, visszaköszönnek a műben. A népvezető, a politikus, a filozófus, a gondolkodó, a vallási vezető – a sámántól a papig –, a kísérletező elme, a tudós, a katona, a hadvezér, és persze a művész mind felvonul.

– És lehet, hogy ez egészen Szibéria jégpokláig, azaz a Gulágig elmegy?

– Valóban.

– Egészen a 20. századig, vagyis a történelem legdrasztikusabb tette is benne van?

– Igen. Mindezek a szerepek valamilyen módon megjelennek. Volt, aki a könyvet olvasván megjegyezte: ez az ember nem normális. A prózai műben sokkal könnyebben elválasztja az olvasó az író által beszéltetett hőst az írótól. Amikor Örkény István beszélgeti a hőseit, nem feltétlenül Örkény beszél. Egy-egy nagy regényíró könyvéből ki lehetne venni olyan mondatokat, amelyekért – bűnt gyanítván – elítélné őt a bíróság. A költészetben sokkal közelebb érezzük a lírai ént az alkotói énhez, és azt gondoljuk, hogy amikor Ady egyes szám első személyben beszél, akkor mindig Ady beszél. Ez sem igaz. Nyilvánvalóan többször így van, de a *Nem lokalizálható* egy szereplíra, ahol folyamatosan változik a beszélő én, és olyan „én”-ek is megjelennek benne, ami nem az én „én”-em (amivel egyébként nem is tudok teljes-

séggel azonosulni). Egy önmagából teljesen kifordult világban élünk, ahol minden érték összekeveredett, szerintem ezt is jól megmutatta a könyv. Azt hittem, hogy erre oda fognak figyelni. A tavaly megjelent *Háromlábú lovat etető lányban* is megvan ez a szerepjáték, ha nem is ilyen erősen. Nyilvánvalóan ott sem arról van szó, hogy a saját nagyanyámat látom a templom tetején meztelenül.

– *De azok az érzések akár lehetnek a te nagyanyád érzései is. A művészet mindig túllép a valóságon. Az utolsó rajzra írott szöveg: „Csak hiány van és idézőjelek és idézőjelek közé zárt életek.” Ezek a Palkó-rajzok a szürrealitásuknál fogva valaminő megnevezhetetlen fájdalom kifejezői.*

– Nyilvánvaló, hogy a Palkó Tiborral közös könyvünk nem ilyen lenne, ha egy évvel korábban írtam volna meg. Tibivel régóta vagyok barátságban, kiváló képzőművész. Rendkívüli erejűek a nagy olajképei, döbbenetesek és brutálisak is. A ceruzarajzai ugyanilyenek. Több kiállítását nyitottam meg, de kérésére a képei kapcsán mindig íróként – nem művészettörténészként, nem elemzőként – szóltam meg. Az olajképeihez mindig valamilyen családi emlékanyagra épülő szöveget írtam meg, aztán a ceruzarajzaiból összeállított kiállításához írtam négy rövidebb etűdöt. Ezt gondoltuk tovább, az összes ceruzarajzát átnézve választottam ki és raktam sorba 21 darabot, s ezekhez írtam meg a prózaversszerű szövegeket. A kezdő darabokon kívül a többi a múlt év tavaszán készült, viszonylag lassan, mert keveset írok, és szeretem a szövegeket csiszolni. Januárban meghalt az édesapám, ez nyilván rányomta a bélyegét az alkotásra, s az a fajta narrativitás, ami az első négy etűdöt jellemezte, a végére teljesen szétfoslott. Ezt a fülszöveg is jelzi: „Huszzonegy rajz huszonegy rövid szöveg kíséretében: ezt rejti Palkó Tibor

és L. Simon László közös kötete. Egy képzőművész ceruza-nyomainak lehetséges olvasatát, egy történetté összeálló mozaikot. Vagy éppen egy darabjaira széteső történetet. Az elbeszélés helyét kitöltő képeket.” Ugyanakkor az elmélet itt is visszaköszön, hiszen az írás során is tudatosodik bennem, hogy miképpen alakul át az eredeti szándék, éppen ezért ki is szólok a szövegből: „A narráció hiánya maga a narráció, a test hiánya maga a megtestesülés” – írom az ötödik etűdben.

– Egy kicsit fájdalomba megy át, és ez a fájdalom akár a megidézett Krisztus könnyén keresztül tükröződik a rajzokban is.

– A képek ezt meghatározták. De nem biztos, hogy ilyen lett volna, ha nincs az édesapám hihetetlenül váratlan elvesztése. Hogy az életről, a halálról és a testről gondolkozom, az önmagában nem új; sem a művészetben sem az én dolgaiban. A testiség problémája s a téma képzőművészeti vonulata is mindig érdekelt, és az avantgárd hagyománynak is része a testtel, a test hússzerűségével, gépjellel való foglalkozás, ez még a *Japán hajítás* tíz négysorosában is visszaköszön. Először nem is éreztem magamban erőt, hogy a *Háromlábú lovat etető lányt* befejezzem, de a végére valahogy az Istennel – az életért – való felelőssé vált, és ez a tépelődő vita az utolsó, általad idézett szövegben teljesedik ki, amit a két egymással szemben ülő alakot ábrázoló rendkívül érdekes rajz inspirált: „Végül leülhettünk együtt, elvesztett szülők és nagyszülők nélkül, a gyerekek rajongását feledve, csak egymást nézve, figyelve. Társak lettünk? Egyenlő felek egy piszkos üzletben? Cinkosok, akik az élet élnetlenségére koccintanak álmokkal és vágyakkal teli pohárral? Egymás keresése lett volna a cél? A gyarló, bolyongó ember és a teremtmény egyesülése? // Életünk és halálunk egymásra vetítése finom tetoválások a testen. És van ott még valami mélyebb, fájdal-

masabb, láthatatlan dolog is. Nem a ceruza nyoma, nem is a ceruza és az azt vezető kéz, még csak nem is a gondolat, a történet vagy annak a hiánya. S talán nem is a lehetőség, nem is az utazás. Nem az a folyamat, ahogy a megértés éppen elvisz a céltól a meg nem értés útján. / Talán nincs is cél, nincs is út, nincsen idő sem. Csak hiány van. És idézőjelek. Idézőjelek közé zárt életek.”

– *Ide-oda ugrálsz.*

– Jól látod. Egyáltalán nem céltudatosan haladok előre, nem határozok meg előre szinte semmit sem, egy sor dolgot csak az utolsó pillanatban, már az utélagazásban állva döntök el. Mint a közelmúltban az aktívabb politikai szerepvállalást, miközben mások azt írták rólam a neten, hogy 2004-ben azért vállaltam el az Írószövetség titkári funkcióját, hogy ugrodesszkául használjam a jövőbeni politikai karrieremhez. Visszanézve valóban így tűnik, pedig 2004 tavaszán még nem is sejtettem, hogy írószövetségi vezető leszek, miként azt sem, hogy két év múlva a megyei oktatási és kulturális bizottság elnökeként is bizalmat kapok. Ahogy az előbb idéztük a legutóbbi kötet záró sorait: „Talán itt nincs is cél, nincs is út, nincsen idő sem.” És ez nem valamiféle buddhista utánérzés, én egyébként is kifejezetten erősen kötődöm a keresztény hagyományhoz: az életszemléletem erőteljesen európai, az értékrendem keresztény. Nem is akarok ettől elszakadni, nem keresem magamat és a helyemet, itt, ebben a kultúrában vagyok itthon. S mindez keretet és értelmet ad az életemnek. Tehát a célnak, az útnak és időnek a hiánya nem a keresztény életfilozófiával szembeni buddhista látásmód. Konkrét életcélokat már csak azért sem jelölök ki, hogy ne érjenek nagy csalódások, és ne zárjam magamat saját magam által teremtetett korlátok közé.

– Amikor a cipőtalppal a föld hátára nyomott titkos pecséteket képzőművészeti alkotásként értékelem, eszembe jut a könyvről írott kritikák homálya is. Senki se vette észre, hogy az egészben nagyon erős, vallásos, de akár Krisztusra visszautaló hagyományvilág van – „én vagyok az út, a kapu” –, és egy ezzel félig-meddig ellentétes toposz is, Kassák és Bráncusi Párizsig való menetelése. Tehát a lenyomatok minden szögletében én ott láttam az utat. Az avantgárd és nem avantgárd művész menetelése egy újabb, több órás beszélgetés tárgya is lehetne.

– Igen, ez biztosan így van. Számos dolog úgy áll össze az ember életművében, hogy ő maga sem gondolja, mi milyen értelmet fog majd nyerni az egészen belül. Abból a szempontból szerencsésnek érzem magamat, hogy azok a dolgok, amiket ösztönösen csinálok, végül is logikus elemeivé válnak annak a rendszernek, ami szépen lassan kezd összeállni. Ez nemcsak a művészetemben van így, hanem az egész életemben. Például az, hogy édesapám meghalt egy éve, tavaly január 16-án, említettem már, teljesen váratlan dolog volt az életemben. De viszonylag rövid időn belül úgy tűnt számomra, hogy nem volt véletlen, semmilyen szempontból sem. Mintha édesapám így akart volna egy nagyot fordítani az életemen, abban a pillanatban, amikor arra szükség volt, csak én nem láttam, nem vettem észre. Ezt próbálok elfogadni, bár közben folyamatosan arra gondolok, milyen jó lenne, ha még harminc évig itt lenne köztünk, oly sokáig, mint az apai nagyapám volt mellettünk. Hogy milyen terheket örököltünk a halála után, a cégben, anyagilag, az elmondhatatlan. Ugyanakkor bármikor halt volna meg, bármelyik hónapban, bármelyik évszakban – ennél csak rosszabb lett volna. Mintha abban is az ő tudatossága, esze és gondoskodása vagy a Jóisten figyelme lett volna, hogy nem a betakarítási

ciklus közepén halt meg, amikor épp kint ülök a standunknál a könyvhéten. Amikor nem tudok odaállni a helyére. Mintha azt mondta volna: „Fiam, van két-három hónapod, hogy összeszedd magad, mire elkezd beérni a meggy, addigra mit kezdesz vele.” Ha az embernek van 16 hektár meggye, azért az nem olyan, mint amikor három meggyfát kell leszüretelnie. Elég időt adott arra, hogy tudjam, mivel mit csináljak, s hogyan alakítsam át az életemet.

– A negativitás átváltozik az életben pozitív dologgá?

– Igen. De mindezek a dolgok csak utólag nyernek értelmet az életemben. Ugyanez történik a műveimmel is, mintha valaki más vezetné a kezemet, s magam is csak utólag jövök rá, hogyan válik egy-egy rész a rendszer részévé. Ha önmagában csak a *Secretum sigillum*ot nézzük – amire sokan azt mondták, hogy nem normális ember az, aki cipőtalpakat főtőz –, nem is értik. Vannak, akik persze látják a kötet jel-tipológiai vagy nyelvészeti megközelítési lehetőségeit is, s azt is, hogy miként értelmeződik ez a többi könyvem között. A rendszer a lényeg, ahogyan rendszerré szervezek látszólag nem összefüggő dolgokat. Van egy erőteljes dokumentarista igényem: mániákusan archiválok, szkennelek, fotózok. S az így gyűlő anyagoknak is meglesz majd egyszer a helyük, a szerepük.

– A gazdálkodó költő életformája nem a 20. vagy a 21. századi művészé. Mondj még egy gazdálkodó költőt – pár száz évre tekinthetünk –, akit annyira leköt a munka, hogy mással úgyszólván nem is tud foglalkozni. Te vállaltad ezt a hatalmas gazdaságot, ami azzal jár, hogy sokszor csak éjszaka jut idő az irodalomra és a képzőművészetre.

– Egy biztos, mindegyik tevékenység, amit csinálok, teljes életet kívánna. Legalább három emberét. Valószínűleg

túl sok mindent akarok belesűríteni egy életbe, nem is fog sikerülni, ebben biztos vagyok. Ez az én hibám: egyszerre erőm és gyengeségem. Az biztos, hogy már eleve kódolva volt az életembe az, hogy nem fogok egyenesen végighaladni egy egyenes úton. Nem leszek egyvalamiben kimagasló teljesítményt nyújtó tudós vagy mérnök, de még csak író sem.

– *A boldogság egyfajta formája, hogy az író, a képzőművész, a tipográfus, az elméleti szakember és a gazda együtt menetel?*

– Igen. S aztán lehet azt mondani, hogy ez semmit nem ér, mert egyikben sem elég jó. Soha sem leszek csúcsborász, a tipográfiát tekintve soha nem leszek Szántó Tibor (akinek a gyönyörű könyveit én is őrzöm a polcomon). Nem leszek nagy író, és nem leszek vezető politikus. Elképzelhetetlen, hogy valakinek van egy kultúrpolitikai tanulmánykötete – abban azért bízom, hogy nem értelmetlen az a kötet –, emellett van egy kísérleti fotós kötete, képvaskötete, verseskönyve, és társszerzője a Velencei-tó környékének borkultúráját bemutató néprajzi, hely- és agrártörténeti albumnak. Évekig fotóztam, másoltam, dokumentáltam. Hónapokat töltöttem a levéltárban, ami azért is fontos, mert ha az ember kultúrpolitikával foglalkozik, akkor ismerje az intézmények létét, működését, problémáit. Sokáig kell élni, mert ha sokáig élek, akkor lesz ebből az egész kaleidoszkópból valami. Akinek rövid élete van, annak úgy kell tennie, mint József Attilának. De ők tündöklő állócsillagok az égen, én pedig csak egy mesterséges hold vagyok, amelynek egy rövid ideig megadatik, hogy körbekerülje a Földet.

– *Mi a művésznek, a közéleti embernek, a politikusnak a jövőképe?*

– Látod, ez az, amit nem tudok. Erről beszéltem, hogy nem határozok meg célokat.

– *Álmaid vannak a jövővel kapcsolatban?*

– Álmaim vannak.

– *Az ország jövőjével kapcsolatban?*

– Azzal kapcsolatban nagyon sok van. Dolgozni kell! Nagyon sokat kell dolgozni, hogy legyen is belőlük valami.

– *A jövőkép a munkában való bizodalom?*

– Mindenképpen. Egyszer csak meghozza a gyümölcsét.

A helyzeti hátrányainkat ismerve ebben a sajátos politikai-kulturális térben nem marad más nekünk, csak a szorgalom és a munka. Aztán hogy milyen irányokat vesz az életem, az nem feltétlenül elhatározás kérdése. Például nem készültem éveken keresztül az országgyűlési képviselő-jelöltségre, nem lobbiztam magamért, nem léptem be pártba, hogy mindenképpen támogassanak. Hanem egyszer odáig jutott az életem, hogy többen úgy érezték, jó lenne, ha én is ott lennék. Amikor magamévá tettem a gondolatot, akkor már persze én is dolgoztam, dolgozom érte kőkeményen, mert veszíteni nem szeretek, és a küzdelem mindig motivál. És vannak feladataink: új magyar kultúrpolitika és új magyar vidékpolitika kell! S örülnék, ha valami részem lehetne abban, hogy újra büszke és erős nemzet legyünk. A nemzeti hagyományokra építő, de modern, fejlett országban szeretnék élni. Ehhez több területen éppen konzervatív fordulatra van szükségünk, például az oktatáspolitikában. És szeretném, ha Magyarországon igazságos kulturális támogatási rendszer működne, olyan egészséges versenyhelyzet alakulna ki az irodalomban, amelyben a tehetség és a teljesítmény volna a döntő.

– *Befejezőképpen mondhatom azt, hogy az avantgárd művész földközélsen jár?*

– Nem tudom. Az biztos, hogy a közéleti munkámban – legyen szó akár az Írószövetségről, akár a politikai mun-

káról, mások képviselétéről – óriási segítség, hogy azt a pragmatizmust, ami ma jellemzi a politikát, árnyalja, színezi a művészeti tapasztalat, illetve az a fajta érzelmi szempontrendszer, amit a művészetnek vagy az alkotásnak köszönhetek. Másrészt az is jó, ha az ember nemcsak alkotó, hanem van valamennyi gyakorlati érzéke is; Papp Tibor mondta nekem régen, még a kilencvenes évek elején, hogy a tehetségnek hangsúlyos része az, hogy ki tudod-e azt bontakoztatni. Csak ne legyen a csomagolás fontosabb, mint az áru. A mediatisálás olyan erőteljes lett, hogy a média felülírja a tényleges teljesítményekből következő értékrendet. Ez nyilvánvalóan nem jó, de ezzel együtt kell tudni élni. A folyamatot nem mi, nem az írók, a művészek, a gondolkodók alakítják, és ez nem is fog megváltozni: ehhez a helyzethez alkalmazkodni kell tudni valamilyen szinten. Azt azonban fontosnak vélem, hogy mindazt, ami az emberben munkál, forr, azt közzé lehessen tenni. Ilyen módon a politikát én csak eszköznek tekintem – nem a saját életem menedzselése szempontjából, hanem az egész közélet tisztábbá tétele érdekében.

(2010)

Új időszámítás a Nemzeti Kulturális Alapnál

Oláh János interjúja*

– Költői, irodalmi pályádról sok mindent elmondtál Szakolczay Lajosnak adott interjúdban, amely lapunk múlt év februári számában jelent meg. Azóta nagyot fordult veled a világ. Képviselő lettél, bekerültél a parlamentbe, elnyerted a Kulturális és Sajtóbizottság elnöki tisztét, október 16-ától pedig te vagy a Nemzeti Kulturális Alap elnöke. Az íráshoz sem lettél hűtlen, Személyes történelem című esszéketed az Ünnepi Könyvhéten jelent meg. De most, engedd meg, ne a költészetéről, ne legújabb esszéidről kérdezzelek, ne is a médiaügyek dzsungelharcairól, hanem a Nemzeti Kulturális Alappal kapcsolatos terveidről. Nem véletlenül, számunkra, az igényes, nemzeti hagyományokon alapuló irodalom szereplői és olvasói számára ez az utolsó mentőcsónak. Ha jól érzékelem, itt nem vezetési stílusváltásról, nem a személyes viszonyulás különbségéről van szó, mint azt nyilatkozataid is sejteni engedik, gyökeres átalakítást tervezel. Mint már többször is hangsúlyoztad, te nem osztasz pénzt, nem döntesz, te csupán összehangolod a szervezet működését a miniszter képviselésében. Azonban, te is tudod, ezen az összehangoláson múlik minden. Először azt kérdezném tőled: változik-e a forrás felhasználásának filozófiája, s ha igen, milyen irányban? (Már magát a támogatás kifejezést is félrevezetőnek éreztem. Az odaítélését, a felhasználásának ellenőrzését meg egyenesen megalázónak.

* Megjelent a Magyar Napló 2011. novemberi számában.

A költők állami pénzekért kuncsorognak, írta nemcsak a Népszabadság, a Magyar Nemzet egy-egy kolumnistája is a közelmúltban lenézően és kioktatóan. És az útépítő vállalatok nem az állam pénzén építik az utakat? A kakaóbiztos számítógépeket talán az óvodások zsebpénzéből vásárolták az óvodák, nem pedig az adófizetők pénzéből? Arról persze közben bölcsen megfélekedtek a fölényes cikkírók, hogy a magyar irodalmi közösséget a szovjet megszállás után kifosztotta az állam, magához vonta a Baumgarten Alapítvány és az IGE teljes – több bérházat magában foglaló, milliárdos nagyságrendű – vagyonát, és soha nem adta vissza. Az író, különösen, ha az „elavultnak számító” nemzeteszme és a népi gondolat fertőzőttje, valamint az őt képviselő műhelyek, maradjunk az irodalom háza táján, egyre inkább közellenségnek számítanak. Ha elfogadják a számukra megítélt támogatást, már-már teljesíthetetlen adminisztrációs akadályversenyen kell átbukdácsolniuk, hogy kisiklatott terveik egy-két töredékét megvalósíthassák. Nem lehetne partneri viszonyt kialakítani velük? Esetleg szövetséget kötni a közös ügy megvalósítása érdekében?)

– Sajnos a látellel egyet kell értenem, ugyanakkor a jogos sérelmek felsorolása nem elég a kérdés rendezéséhez. Ezt az elmúlt húsz év is megmutatta, amelynek során az általam felvetetteket magam is sokszor képviseltem, de arra kellett rájönnöm, hogy a politika világában való erőteljesebb kulturális jelenlét nélkül nem fogunk eredményt elérni. Ugyanakkor az elmúlt másfél éves képviselői munkám azt mutatta meg, hogy a parlamentbe kerülve még kétharmados támogatottság mellett is sokkal nehezebb a kultúra érdekeit képviselni, mint azt reméltem. Ennek több oka is van. Egyrészt a politika világán belül nagyon rossz a kulturális élet munkásainak, s különösen az íróknak a megítélése, amit mi már csak azért is nehezen fogadunk el, mert az íróknak óriási

részük volt a kommunista rendszer megbuktatásában, akár 1956-ra, akár a nyolcvanas évek folyamataira, az MDF létrejöttére és a rendszerváltoztatásra gondolok. Sajnos azt a rehabilitációs munkát, amit én fontosnak tartok, a művészeti élet körüli botrányok nagy mértékben megnehezítik; gondoljunk csak Kertész Ákos írására, amely nem éppen a Kossuth-díjas művészek mértékadó voltáról győzte meg a kormányzó többséget, de még egy sor műbalhét sorolhatnék, amelyek mögött akár a szélsőjobbról, akár a radikális liberális oldalról érkező ellenzéki politikai szándékok húzódnak meg. Másrészt valóban olyan terhes örökséget kell magunkkal cipelnünk, ami szűkíti a mozgásterünket. A minap egy újságíró, miközben a jövő évi kulturális költségvetés számairól faggatott a tévében, a szememre vetette, hogy másfél év elteltével miért mutogatunk még mindig az előző kormányzatra. Én viszont úgy látom, hogy ha azt kérdezik tőlem, miért nincs tízmilliárd forinttal több a kulturális intézményrendszerre, akkor nem mehetek el szó nélkül amellel a tény mellett, hogy 2002 és 2010 között a szocialisták a szabad demokratákkal karöltve megkésztették hazánk államadósságát, és hosszú évekre előre költöttek el olyan fejlesztési forrásokat, amelyek fenntarthatatlan beruházásokat eredményeztek, például fölösleges járóbeteg-ellátó intézményeket, fürdőket stb. Olyanokat, amelyek nem termelnek gazdasági hasznot, de a fenntartásuk folyamatos forrásbevonást igényel. Csak a szűkebb pátriában most zárták be a vadonatúj dunaújvárosi élményfürdőt, amire a bank már rá is tette a kezét. S ha már nem termelő beruházásokról van szó, különösen fájó, hogy kulturális célú fejlesztés alig történt az elmúlt két kormányzati ciklusban, ez alól legfeljebb az integrált közösségi és szolgáltató terek uniós forrásból történt finanszírozása

jelent kivételt. Képviselőként szeretnék látványos eredményekről beszámolni, de azért arról sem szabad megfeledkezni, hogy a kultúrpolitikai munkám mellett egyéni képviselőként a körzetem ügyeit sem hanyagolhatom el, hiszen nem a kulturális élet szereplői juttattak be a parlamentbe, hanem annak a Fejér megyei térségnek a polgárai, ahol magam is élek. Ezért a kultúra mellett nem hanyagolhatom el a Velenicei-tó környékének egyes bajos dolgait sem, köztük a Velenicei-tavi Vízi Sportiskola sorsát, vagy éppen a körzet déli településeinek, például Daruszentmiklósnak, Mezőfalvának, Előszállásnak a problémáit. Visszatérve a kultúrát érintő kérdésekre: valóban óriási gond, hogy nem történt meg az irodalmi intézményrendszer kárpótlása és konszolidációja, erre még a most felálló új művészeti akadémia sem fog megoldást nyújtani. Az Írószövetség székházának a szervezet tulajdonába adásáért másfél éve küzdök, s ebben egyébként Szócs Géza államtitkár is mellém állt. A bürokrácia útvesztőiben azonban nehezen haladunk előre, pedig a miniszterelnök úr egyértelmű támogatásáról biztosított. Szükség is van a támogatására, főleg ha arra gondolunk, hogy a diktatúra bukása utáni években mindenki megkapta vagy visszakapta a székházát, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége éppen az első Orbán-kormány idején. Azóta már el is adták az Andrássy úti palotát. Az Írószövetség székháza bizonyosan nem jutna erre a sorsra: az '56-os események miatt olyan erős az írók érzelmi kötődése a Bajza utcai épülethez, hogy sosem költöznének ki belőle. De nem csak az újságírók kapták meg az ingatlanjaikat. Ugyanez igaz az összes szakszervezetre, amelyek nem egy esetben elperelték az államtól azokat a palotákat, szakszervezeti üdülőként működő kastélyokat, amiket a kommunisták államosítottak, tehát nem volt mögöttük olyan

kárpótlási jogalap, mint az írók esetében az IGE vagy más szervezetek vagyonekbevétele. Székesfehérváron tagja vagyok a nagy múltú Vörösmarty Társaság elnökségének; a társaság abban a városi tulajdonú patinás épületben használhat egy irodát, amelyet még a háború előtt Széchényi Viktor főispán adományozott nekik a magánvagyonából, azzal a megkötéssel, hogy ha nem a kultúra céljaira hasznosítják, akkor visszajár az adományozóra. Az épületet később államosították, a társaságot megszüntették. A rendszerváltozáskor az újjáalakult társaság természetesen nem kapta vissza az épületet, hanem ezen a régi jogcímen irodát és kiállítóhelyet kapott benne. Sok olyan példát lehetne felsorolni, amely a kulturális szervezetek elmaradt kárpótlását igazolja. Ezt részben orvosolni kell, ám ebben a forráshiány most is megakadályoz bennünket. Egyébként bármilyen rossz is legyen a vélemény a kulturális élet szereplőiről – ezt olyan belső vitákban is tapasztaltam, mint amelyet az örökségvédelmi törvény módosításakor a régészeti feltárásokról folytattunk –, azt mindenki láthatja, hogy itt egy egzisztenciális értelemben nagyon lecsúszott rétegről van szó, akiket kötelességünk segíteni. Egyik beszélgetésünk alkalmával mondtam is a miniszterelnök úrnak, hogy ha igazak lennének azok a vádak, amiket például a múzeumigazgatókkal szemben megfogalmaztak, miszerint nagyon jól élnek az állami útépitések régészeti forrásaiból, akkor annak a házaikon, öltözködésükön, autóikon is látszódnia kellene. Az én múzeumigazgató barátaim, ismerőseim azonban nem szállnak ki olyan bőrrüléses luxus Audiból, mint a minap a Városligetben mellénk parkoló egyik szakszervezeti elnök.

– *Bővíthetők-e a Nemzeti Kulturális Alap forrásai? Az ötös lottó nyereményadójának 90%-a, rosszabb esetben 70%-a helyett*

célszerűbb volna a költségvetés bizonyos ezrelékében meghatározni az alapösszeget. Szerintem a vulgárisan giccsadónak nevezett bulvár-rádó megszüntetése is hiba volt, vissza kéne állítani jóval szélesebb körben, mint annak idején működött. Mindenképpen növelni kéne az alapösszeget, mert a feladatokhoz képest elenyésző.

– Egyrészt az NKA forrásai nem csökkennek, az összeg 2012-ben 10 milliárd forint felett lesz. Az ötös lottó nyere-ményadójának a ránk eső része továbbra is 90% lesz; voltak ugyan olyan törekvések, hogy ez 70%-ra csökkenjen, de a miniszterelnök úr ebben is támogatott, természetesen nemcsak engem, hanem a magyar kultúra ügyét is. Mindezekon túl jövőre lesz kulturális adó, amely a korábbi járulék mintájára fog működni: 25%-os mértékű terhet kell megfizetniük a pornográf kiadványok kiadóinak, amivel visszaállítjuk a 2009-ben eltörölt terheket. Ezért sokan bírálják bennünket, engem is neofita göggel vádolva, szembeesítve azokkal ez egykori verseimmel, amelyekben obszcén kifejezéseket használtam. Érdekes, miként ér össze ezekben a bírálatokban a szélsőjobb névtelen, sunyi „újságíróinak” és az Orbán-, illetve Fidesz-főbiájukon túllépni képtelen, kifejezetten intoleráns liberális megmondóembereknek a tevékenysége. A pornográfiát sújtó kulturális adóval nem akarunk erkölcsöszködni, pusztán azt mondjuk, hogy akik ilyen kiadványokat készítenek, a hasznukból finanszírozzák a valóban igényes kulturális termékeket, azaz pontosan a giccsadó logikája és nem a népnevelés szándéka vezérelt bennünket. Ez a forrás is az NKA-t fogja gazdagítani, bár tartok tőle, ahogy 1993 és 2009 között, úgy 2012-től is könyvelőirodák fognak szakosodni az adóelkerülés módszereinek kifejlesztésére. A művészmozik és a vidéki kis mozikat is támogatni kívánjuk, ezért 3%-os mértékű, a filmvetítés jegyárbevételét sújtó kulturális adó is lesz, az így

befolyó legalább 300 milliós forrást pedig meghívásos pályázati formában fogja az NKA szétosztani. Bírálják bennünket azért, mert a művészmozik is befizetők lesznek, de ahogy korábban a kulturális járulék esetében a kedvezményezettek is befizetők voltak, úgy most sem tudunk jogszabályi mentességet adni a támogatni kívánt moziknak. Ennek egyrészt az az oka, hogy nemcsak az artmozi-rendelet hatálya alá tartozó helyeket akarjuk segíteni, hanem más kisebb vidéki mozikat is, másrészt az, hogy egy ilyen szétválasztás csak bonyolítaná a rendszert. Tehát az art mozik is be fognak fizetni 3%-ot, de annál sokkal többet kapnak majd vissza a befolyt adó újraelosztásánál.¹ Fontos megemlíteni továbbá azt az adó-

¹ Ezt a kezdeményezésemet nem támogatta a kormánytöbbség, így a mozik jegyárbevétele után nem vezettünk be kulturális adót. Viszont az art mozik vetítőinek digitalizálását szolgáló pályázatot évről évre kiírja a kulturális kormányzat, továbbá a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Nemzeti Film-alap is véti a művészmozikokat. Az art mozik támogatási formáiról több irányba mutató vita folyik évek óta, én erről 2013 februárjában a politikai blogomon is kifejtettem a véleményemet, kiemelve, hogy „az art mozik állami támogatásának nem lehet kizárólagos célja az intézmények működési költségeinek a fedezése. A meglévő struktúra fenntartása nem öncél, ennél jóval távolosabban kell gondolkodnunk: a leendő, értő közönség kinevelésében, illetve abban, hogy miként biztosíthatjuk az elvárt komplex élményt a mai igényes néző számára. Mindkettőt az szolgálná legjobban, ha az art mozik közösségi térként is szolgálnának, és a filmnézés mellett a látottak megértésére, feldolgozására, megvitatására is lehetőséget biztosítanának. Ezért az állami támogatási rendszernek az erre való felkészülést, az ehhez szükséges szemléletváltást kell(ene) ösztönöznie. [...] Jelenleg alig ötven úgynevezett művészmozi működik az országban. Amennyiben csak ezeknek a támogatásában gondolkodunk, mint egy háromezer település lakosságának kulturális igényeit hagyjuk figyelmen kívül. Éppen ezért attól sem szabad visszariadni, hogy a támogatási rendszer átalakításával a plázamozikát ösztönözzük olyan filmek bemutatására, amelyeket jelenleg eszük ágában sincs műsorra tűzni. De érdemes akár azon is elgondolkodni, hogy a meglévő művelődésiház-hálózatot használjuk fel a művészfilmek iránt fogékony közönség elérésére. Az iskolai oktatásban rejlő lehetőségekről nem is beszélve, hiszen leginkább ott tudnánk »megfogni« a jövőbeli potenciális közönséget, amely sajnos egyre ritkábban találkozik valódi moziélménnyel.” (Lásd http://lsimon.blog.hu/2013/02/22/az_art_mozikrol.)

A Facebookon komolyabb vitába bonyolódtam a témával kapcsolatban. Egy 2012. novemberi posztomban az alábbiakat írtam a Kino Mozi támogatása

törvény-módosítási javaslatomat, amely szerint az NKA-t támogató cégek jelentős adókedvezményhez juthatnak; ez az első lépés annak az állami koordinálással működő nagy

körül kialakult vitáról: „A Kino Mozit a 2008 áprilisában létrehozott Szeu Film Kft. bérelte és működtette. A mozi nemcsak a működéséhez kapott támogatást, hanem az úgynevezett art filmek forgalmazása, vetítése után is. Az art filmek forgalmazásának az a célja, hogy az állam anyagi segítségével juttassanak el a közönséghez értékes, üzleti alapon forgalmazhatatlan filmeket. Az art filmek besoroláásért korábban a »dicső múltú« Magyar Mozgóképi Közalapítvány volt a felelős. A filmszakmai döntőbizottság elvileg szigorú szabályok mentén dönthette el, hogy egy adott, nem magyar gyártású film megfelel-e az art besorolásnak. Ha megfelelt és megkapta a besorolást, automatikusan normatív támogatásra volt jogosult a forgalmazó és annak az art mozinak az üzemeltetője is, aki vetítette a filmet. Tény, hogy sokszor díjnyertes, értékes alkotások sem kapták meg az art besorolást, persze előfordultak »kedvezményezett« forgalmazók, akik kivétel nélkül minden általuk forgalmazott filmre megkapták az art minősítést. A filmeket, amit támogatásért cserébe játszhattak volna a mozik, a »kedvezményezett« forgalmazók nem adták oda az art termet üzemeltetőknél, hanem kizárólag a saját üzemeltetésű moziban vetítették azokat, sokszor azt sem szégyellve, hogy a statisztikai jelentésben 1 előadást, 1 nézőt szerepeltettek.

2008-ban például Ulrich Seidl osztrák rendezőnek hét filmjét mutatták be, egyik nap hármat, másik nap négyet. Mind a hét film megfelelt az art besorolási feltételeknek és megkapta a filmenkénti 1,7 millió forintnyi támogatást. Az senkit sem zavart, hogy a támogatott filmek között 1992-ben és 1996-ban készült televíziós dokumentumfilmek is szerepelhettek art filmként (ezeket normális esetben a televíziókban kellett volna bemutatni, ahol jelentősen olcsóbban, sokkal több nézőhöz juthattak volna el őket). Ulrich Seidl hét filmje után tehát megkapta a forgalmazó az egyenként 1, 7 milliós állami támogatást. A hét film Budapesten összesen 30 előadás és 118 látogató mellett mindösszesen 77 ezer forintos bevételt ért el, ami mellé összesen 11,9 millió forint támogatást kapott.

A hét filmből a *Tervezett veszteség* című filmet 2008. október 2-án mutatták be, összesen egyszer játszották egy néző előtt! A jegyárbevétel 950 forint volt, az erre jutó állami támogatás 1,7 millió!!! Az ugyanezen a napon bemutatott, és szintén egyszer vetített *Kebelbarát* című filmet ketten nézték meg, ebben az esetben 1200 forintnyi bevételre jutott az 1,7 millió forintos támogatás.

Ezeket a filmeket a Szeu Film Kft. forgalmazta. Ez a cég működteti a Kino Mozit (a bérelt ingatlan tulajdonosa a főváros cége, a Budapest Film Kft.). »Magyarországon az utóbbi két évben minden, minket érintő, eddig rendszeres működési pályázat megszűnt, ezáltal kulturális tevékenységünk erőfeszítéseink ellenére nem fenntartható. Megszűnésünkkel tovább szűkül a már most sem sokszínű artmozi-piac« – állította nyilatkozatában az a Szeu Film, amelynek két tulajdonosa van, Petrányi Viktória és Mundruczó Kornél.”

magánmecenatúra-programnak a beindítása felé vezető úton, amelynek célja a kultúra támogatásának polgári erénnyé, akár egyfajta divattá tétele. Ahogy Lázár János frakcióvezető is megfogalmazta az egykori nagy műgyűjtő, Nemes Marcell kiállításának megnyitóján a Szépművészeti Múzeumban: a rendszerváltozás nyerteseinek, a magyar tőkés rétegnek is felelőssége a magyar kultúra életben tartása, támogatása, megszerzett javaik egy részének a közösség érdekében való kamatoztatása.

– *Az Alap rendelkezésére álló összeg felosztása számomra teljesen érthetetlen. Hogyan lehetséges, hogy az irodalomra csupán 5% jut, amikor az irodalom egyébként az egyetlen művészeti ág, amelynek nincsen felsőoktatási intézménye, jóformán semmilyen intézményfenntartó forrást nem biztosít számára az állami költségvetés?*

– Ez így nem pontos. Az állam nagy közintézményei között ott találjuk a sok százmillióval finanszírozott Petőfi Irodalmi Múzeumot is. Az irodalmi szervezetek, köztük a Magyar Írószövetség is a kulturális államtitkárság forrásaiból kapja a működési támogatását. Ugyan ez nagyon kevés, de a MAOE támogatása mellett az irodalmi szervezetek finanszírozása magasabb, mint például a táncos vagy a színházi szervezeteké. Jövőre ez még több lehet, ha a parlament támogatja azt a módosító indítványomat, hogy az Írószövetség működési forrásaira 35 milliót kapjon, s legyen 100 millió forint a közkönyvtári kölcsönzési jogdíj korábban már eltolt bevezetésére, amely forrás szintén az irodalmat fogja segíteni. Az NKA Szépirodalmi Szakmai Kollégiumában 2010-ben programokra, ösztöndíjakra elkötött 104 millió forint valóban kevés, még akkor is, ha mellé tesszük a 110 milliós folyóirat-támogatást. Ezen mindenképpen változtatni kell, de csak óvatosan és megfontoltan, mert az örökségvé-

delmi vagy a levéltári szakemberek ugyanígy joggal keveslik a saját forrásaikat.

– *A nemzeti elkötelezettségű mai magyar irodalom társadalmi jelenlétének két terepe maradt – miután a napilapok, a rádió, a tévé, a film és a színház is látványosan elfordult tőle –, a folyóirat és a könyv. A folyóirat-kérdéssel kezdeném, mivelhogy ez volna az elsődleges irodalmi műhely, a tanulás és a minősítés terepe. Hosszú szakmai harcok eredményeként kialakult a tévesen hosszútávúnak nevezett – hároméves – szerződések rendszere, amely elvileg az évtizedek óta folyamatosan havi rendszerességgel megjelenő irodalmi lapokat érintette. Természetesen a kiválasztás nem volt teljesen elfogulatlan, bekerült a körbe újonnan alapított lap is, pártalapítvány kiadványa is, de a többség jogosan jutott legalább rövid távon tervezhető forráshoz. Jankovics Marcell ezt a rendszert megkérdőjelezte, kilátásba helyezte megszüntetését. Mi ebben a kérdésben a véleményed, maradnak a hároméves szerződések, vagy visszatérünk az évente – mindig késve – meghozott döntések bizonytalanságához?*

– A kiszámíthatóság híve vagyok, már írószövetségi titkárként számos területen a többéves pályázatok kiírását szorgalmaztam. Tehát akár a könyvkiadói programokra, akár a folyóirat-kiadásra, akár a nagy kulturális fesztiválokra gondolok, szerintem szükség van hosszabb kifutású pályázatokra. Azok az elfogultságok, amelyeket említettél, csak részben kezelhetők, de egy biztos: az irodalmi és a folyóirat-pályázatok esetében a jelenleginél jóval kiegyensúlyozottabb döntéshozatalra van szükség, nem szeretném, ha bárki azért kerülne hátrányba, mert konzervatív. Erre eddig jócskán találtunk példát, nemcsak a források elosztásánál, hanem máshol is. A többségtől joggal várnak el önmérsékletet és méltányosságot, még akkor is, ha az ember nagyon nehezen nyeli le azokat a méltatlanságokat, amiket folyamatosan meg kell

élnie. Gondoljunk csak az olyan esetekre, mint amilyeneket a jelentős mennyiségű közpénzből működtetett Digitális Irodalmi Akadémiánál tapasztalhattunk, legyen szó akár Szilágyi István több éven át tartó mellőzéséről, akár az idei tagbővítésről. Az 1962-ben született Darvasi László kiváló író, ugyanakkor a nagyszerű írónak, költőnek, az idén hetvenéves Buda Ferencnek a megválasztása lett volna méltányos, Darvasi jó néhány év múlva is ráért volna DIA-tag lenni. Azt az eleganciát várják el tehát tőlünk, amit mi ritkán tapasztalunk, ugyanakkor én kultúrpolitikusként azt vallom, hogy a személyes ízlésem vagy a baráti, kapcsolati hálóm nem írhatja felül a pártatlan és kiegyensúlyozott támogatási rendszer kiépítésének jogos igényét.

– *A jelenlegi folyóirat-támogatás mértéke a hároméves szerződések esetén 50%. A vidéki – többnyire megyeszékhelyen megjelenő – lapok hiányzó 50%-át az önkormányzatok adják össze. A főváros megszüntette folyóiratalapját. (Mondják, forduljunk a magánmecenatúrához. De hát részben ez is állami, mint a például MOL, amely két irodalmi lapot támogat nyilvánosan: a Holmit és a Mozgó Világot – az előbbi a Soros Alapítvány, az utóbbi Gyurcsány Ferenc Táncsics Alapítványának szellemét képviseli.) Aki kívül esik ezen a körön, annak vége?*

– A főváros a Demszky-érában több formában támogatta a neki tetsző kulturális lapokat, például a Pro Cultura Urbis Alapítványon keresztül. Méghozzá azokat a periodikákat, amiket az NKA és a Soros Alapítvány is megsegített. A főváros most nagyon nehéz helyzetben van, ennek ellenére fontos volna, hogy Tarlós István is támogasson néhány szellemi műhelyt, hogy a versenyhátrány végre azonos pályán küzdő felek egyenlő esélyeivé alakuljon át. A MOL-ban az állam jelentős tulajdonrészt vásárolt, ami elég indok arra, hogy az

ne egyoldalúan támogasson folyóiratokat; szerintem jó volna, ha például a Kortárs, a Magyar Napló vagy éppen a Kommentár megjelentetéséhez is hozzájárulna.

– *Jelenleg nem lehet elszámolni a folyóirat-kiadás költségeinek jelentős részét. Például a kiadói munkát végző dolgozók, szerkesztők, adminisztrátorok (munkaidejük jelentős részét az NKA által főlegesen gerjesztett bürokratikus teendők emésztik föl) bérét. Miért kell mindenkinek kényszervállalkozóvá válnia? Aztán mi van a kiadói rezssivel: villany, fűtés, lakbér, telefon, posta?*

– A pályázatoknál van elszámolható rezszi, jelenleg 5%. Érdekes módon sokan még ezzel a lehetőséggel sem élnek. Azon el lehet gondolkodni, hogy egyes pályázatok esetében bővítsük az elszámolható tevékenységek, szolgáltatások és díjak körét, de ebbe a munkabér már csak a jogszabályi korlátok miatt sem fog beleférni. Az egyébként sem várható el, hogy mindent az állam finanszírozzon. A lapár- vagy az esetleges hirdetési bevételből és a máshonnan kapott támogatásokból is lehet munkabért fizetni.

– *A támogatás összege a valós költségekhez arányítva évről évre csökken. A folyóiratok a honoráriumokon spórolnak. A Magyar Napló is az elmúlt tíz év alatt a felére volt kénytelen csökkenteni a honoráriumkeretét, és még így is a jobban fizető irodalmi folyóiratok között szerepel. Meg kellene állítani ezt a folyamatot. Sokan Amerikára hivatkoznak, hogy ott is így van. Igen. Részben. De vannak jól fizető lapok is. Másrészt a színvonalasabb lapok közlései egyetemi alkotó írást (creative writing) oktató szerződésekhez, azaz irodalmi megélhetési forráshoz juttathatják az írókat. Erre nálunk semmi remény. Szerintem első körben inkább a honoráriumkérdéssel kellene valamit kezdeni. De mit?*

– Az Egyesült Államokéhoz hasonlítani a magyar kulturális folyóiratok „piacát” értelmetlen dolognak tűnik. A magyar

egy kicsiny nyelvi közösség: az a szaktudományos folyóirat, amely az angol nyelvi közegben négy- vagy ötezer példányban el tud kelni, azaz minimum rentábilis tud lenni, az nálunk pár száz példánynál többen nem tud megjelenni. Éppen ezért van az államnak felelőssége ezen műhelyek fenntartásában, hiszen a magyar nyelv és a magyar kultúra jövője szempontjából sem mellékes, hogy valamennyi tudományos területet tudjuk-e az anyanyelvünkön művelni. A piac kizárólagosságát hangoztató kiadók, melyek részben adnak is ki az üzleti bevételeik terhére profitot nem hozó, értékes könyveket, teljes egészében sosem fogják átvállalni annak a területnek a munkáját, sőt misszióját, amelynek eredményeképpen még ma is viszonylag gazdag a szellemi életünk ezen tartománya. A honoráriumok ügyének megoldása nem az állam feladata, pontosabban csak annyiban, hogy lehetőséget ad arra: a pályázati támogatásokat szerzői díjakra is fordíthassák. Ez a lehetőség most is megvan, más kérdés, hogy elég-e erre a támogatás. Jelentős jogszabály-módosításra azonban nincs szükség. Azt viszont a folyóiratok szerkesztőinek is át kell gondolniuk, hogy milyen mértékben és meddig kívánják megtartani lapjuk print változatát. Fájdalmasan hangzik, de egyes műhelyeknek érdemes lesz teljes egészében átállniuk a nyomtatottról az online kiadásra. Azt is elképzelhetőnek tartom, hogy egyes lapoknál ezt az átállást úgy támogatjuk, hogy a nemzeti könyvtári rendszerre való tekintettel segítjük a kispéldányszámú digitális nyomtatással előállított lapkiadást, miközben a fő megjelenés már az elektronikus formátum. Az új, nemsokára hatályba lépő kötelezpéldányrendelet az ISBN-számmal rendelkező, nyomtatásban megjelenő könyvek esetében már kötelezővé fogja tenni az OSZK és a Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA) számára

a pdf-formátumban történő kötelespéldány-beszolgáltatást, természetesen figyelemmel a szerzői jogokra és a kiadók piaci érdekeire. Ezt a folyóiratok esetében nem tudjuk jogszabályi szinten megoldani, mert a napilapok ugyanúgy ISSN-számmal rendelkező időszak kiadványok, mint az Új Művészet vagy a Természetbúvár. Ugyanakkor az NKA-nál felálló új folyóirat-kollégiumnál a pályázatok kidolgozásába már bevonhatjuk a MaNDA-t, és ösztönözhetjük azt a digitális átállást, amely egyszerre teremt lehetőséget több olvasó elérésére, a nyomdaköltség megtakarítására és a honoráriumkeret növelésére. Azért mondtam, hogy ez fájdalmas döntés lesz, mert én is hosszasan tudom szagolgatni a nyomdából frissen megérkezett könyvet; mi, akik a papíralapú irodalmi kultúrában szocializálódtunk, valószínűleg egész életünkben a könyv és a folyóirat bővületében fogunk élni, ugyanakkor haladnunk kell a korral, és az irodalom rezervátumba zárása helyett újabb olvasók megnyerése, a magyar irodalom értékeinek a megőrzése a feladatunk. Ez pedig a jövőben elsődlegesen az internethez fog kötődni.

– *A marketingtevékenységre sincs pénz. Filmforgalmazási alap van. Irodalomforgalmazási nincs. A Folyóiratok Háza program értelmetlen pótcselekvés. Valamit ezen a téren is ki kéne találni. Hiszen minél többen vásárolják meg a folyóiratokat, annál kedvezőbbé válnak a kiadási feltételek, és legalább az inflációkövetés erejéig növekedhetnének a honoráriumok. Nem mellékesen pedig a jelenleginél sokkal több olvasóhoz juthatna el a mai magyar irodalom üzenete.*

– A filmeseket is érdemes volna erről megkérdezni. Magyarországnak legalább akkora szüksége lenne egy új filmforgalmazási stratégiára, mint a magyar könyvkultúra értékeinek külföldi megjelentetésére. A magyar filmgyártás romokban hever, akár a dokumentumfilmekre, akár a mű-

vészfilmekre, tévéjátékokra, akár a kommersz játékfilmekre gondolunk. Nincs megoldva a hazai filmforgalmazás, és még inkább hiányzik a magyar film állami segítséggel történő európai és tengerentúli forgalmazása. Vannak jó, részben adaptálható példák, akár a cseheké, akár másoké, de most tárgyaljuk az új filmtörvényt, ami nagymértékben változtathat ezen a helyzeten. Ha a képzőművészeket kérdeznénk meg, ők is arról panaszkodnának, hogy az államnak két évtizede nincs három értelmes gondolata a magyar műkereskedelemről, főleg a kortárs magyar művészek európai és Egyesült Államok-beli pozicionálásáról, ami egyébként nagyon nagy baj. Én egyébként azért sem szeretem az ilyen szembeállításokat, mert abból a hibás gondolatból indulnak ki, hogy kicsi a torta, és abból kell „magunknak” minél nagyobb részt kihalásunk a többiek rovására. Ez nem jó, mert éppen hogy a torta növelése a célunk. Ráadásul ez a gondolkodásmód a szolidaritás hiányát mutatja meg, ami éppen a kultúra egészének az egyébként is gyenge érdekérvényesítő képességét rombolja le. A kultúra szereplőinek, a különféle művészeti ágak képviselőinek össze kell fogniuk, máshogy nem fogunk eredményt elérni. Ennek érdekében tartottuk meg október végén a Parlament Felsőházi termében azt az elmúlt két évtizedben példa nélküli nyílt napot, amelynek a hazai kulturális ágazat állapotfelmérése volt a célja.

– *A könyvtámogatás rendszere talán még a folyóirat-támogatásénál is zavarosabb és önellentmondásokkal terhesebb. Ma egy kiadó – átlagosan – három címmel pályázhat függetlenül attól, hogy öt, tíz vagy éppen tizenöt kiadásra érdemes kézzírással rendelkezik, vagy csupán eggyel, vagy eggyel sem. Amikor megszületik a döntés, és esetleg kiderül, hogy a kiadó által legjobbnak ítélt kéziratok nem kaptak támogatást, a kiadó az általa jobbnak tartott kéziratokat visz-*

szaadja, és a kevésbé fontosat jelenteti meg. Szellemi műhelyből egyszerű technikai kivitelezővé degradálódik. Miért nem lehet a kiadó szellemi műhelyként kezelni? Miért nem lehet kiadói programmal pályázni, és ha a bíráló bizottság felére csökkenti a kért támogatási összeget, miért nem döntheti el a kiadó, hogy az általa beterjesztett terv melyik – általa legfontosabbnak ítélt – részét kívánja megvalósítani?

– A könyvtámogatás rendszerét teljes egészében át fogjuk alakítani; ezt már előre jelzi, hogy 2012-től az NKA-nak önálló könyvkiadás-támogatási kollégiuma lesz. A korrigálásra szoruló Márai-programot is ez a kuratórium viszi majd tovább, ugyanis fölösleges a két ideiglenes testület. A legfontosabb cél az, hogy az állam által támogatott könyvek eljussanak az olvasókhoz, pontosabban az olvasókat megszólítani képes közkönyvtárakhoz. Tehát a jövőben nem fogunk úgy könyvet támogatni, hogy az évekig, évtizedekig a kiadók raktárában porosodhasson. Tervezzük többéves kiadói programok vagy éppen a tudományos könyvkiadás támogatását. A pályáztatási és az elszámolási rendszeren is egyszerűsíteni kell, bár a minden területen hatalmassá duzzadt bürokrácia ereje miatt ez nem lesz egyszerű feladat.

– *Az írói életpálya-modell kérdését is figyelembe kellene venni. Írók és irodalmi művek sorsát együtt kellene alakítani. A képlet egyszerű, sok országban alkalmazzák. Nálunk kuratóriumi tárgyaláson az az abszurd nézet is elhangzott, hogy ha valaki egy mű megírására ösztöndíjat kapott, a megjelentetésére már ne kapjon támogatást, tehát rejtjük el azt az értéket, amelynek megszületésére pénzt áldoztunk. Éppen fordítva kellene gondolkodni. A recept külhoni példák alapján készült és pofonegyszerű: első lépésként ösztöndíjjal kell támogatni a (folyóiratközlések alapján erre érdemesnek bizonyult) szerzőket, azután az így megszületett művet meg kell jelen-*

tetni, végül pedig könyvtári megrendelésekkel, író-olvasó találkozókkal, reklámmal a mű piacra kerülését is segíteni kell. Tehát az egész alkotási és szocializációs folyamatot együtt kell építeni. Látsz-e ennek a modellnek a bevezetésére lehetőséget?

– Valóban komplex folyamatról beszélünk, ezért, mint azt az előbbi válaszomban már jeleztem, a kiadói és a könyvtári támogatást csak abban az esetben látom szétválaszthatónak, ha a könyvtárakat abban akarjuk segíteni – s ezen keresztül a kiadókat is –, hogy az egyébként közpénzzel nem támogatott könyvekből is vásárolhassanak. Ha viszont a kiadó kész kézírral pályázik, akkor mindenképpen össze kívánjuk kötni a támogatását a könyvtári rendszer támogatásával: a közpénzért cserébe a kuratórium által megszabott mennyiségű könyvet át kell adnia, ami a kiválasztott közkönyvtárak állományát fogja gyarapítani. Ennek számítási alapja a kötet tervezett bolti ára lehet, a rendszer működtetésébe, a logisztikai háttér biztosításába pedig a Könyvtárellátót kell bevonnunk, hiszen így a közpénzből finanszírozott kötetek terjesztésének a haszna is az államnál maradhat. Az ösztöndíjak esetében viszont nem kell ilyen szoros kapcsolatnak lennie a kiadási támogatással. Attól még, hogy egy adott szerző alkotói ösztöndíjban részesült, az ennek köszönhetően megszületett kézírral a kiadó bátran pályázhat kiadási támogatásra, legfeljebb azt érdemes kikötni, hogy ebben az esetben a kiadónak az elnyert támogatás terhére ne kelljen honoráriumot fizetnie a szerzőnek.

– *Végezetül visszatérve bizottsági elnöki szerepedhez, mit gondolsz, feloldódhat-e a nemzeti elkötelezettségű magyar irodalom médiablokája? Eddig mi egyetlen kedvező gesztust tapasztaltunk: a közszolgálati rádió befogadta Versmaraton című költészetnap rendezvényünket. Számíthatunk-e további enyhülésre? És egyál-*

talán, mitől függ a médiajelenlét, mert hogy – ritka kivételektől eltekintve – nem a minőségtől, az egészen biztos?

– Bár vitathatatlan, hogy egyes szerzői csoportok médianyilvánossága nagyon is különböző volt az elmúlt években, a médiablokád talán túlzó kifejezés. Arra a jelenségre is figyelniünk kell, hogy az egész magyar irodalom kezd kiszorulni a médiából. A Versmaraton sikere pedig nem csupán a köz-médium vezetésének az – egyébként jó irányú – változását jelzi, hanem azt is, hogy a Magyar Napló szerkesztői és a Versmaraton szervezői egyre jobban értik a média logikáját, és nem ülnek ölbe tett kézzel a cigarettafüstös szerkesztőség mélyén, nem nosztalgiaznak az irodalom hetvenes évekbeli szerepéről, nem kiáltják ki magukat a nemzeti irodalom egyedüli hiteles fórumának, és nem várják, hogy az újságírók rájuk nyissák az ajtót azzal, hogy ugyan, gyertek már felolvasni a rádióba. Ti is rájöttetek, hogy az irodalmi arisztokratizmust magunk mögött kell hagynunk; hogy egy új világban, egy olyan mediatizált térben élünk, ahol a média nem fog a mi elvárásainkhoz igazodni, hanem nekünk magunknak kell felhívunk a médiumok és a rajtuk keresztül a médiafogyasztók figyelmét a saját klasszikus értékeinkre, az írott szó erejére, a magyar költészet csodájára. A mediatizált kor működési mechanizmusainak a megértése és kihasználása nem pusztán az általad sérelmezett médiablokád feloldásában segíthet, hanem „a nemzeti elkötelezettségű magyar irodalom” térnyerésében is. Ebben persze a politika is nyújthat segítséget, ám annak a kifejtése, hogy én mit tartanék egy még csak a vágyainkban létező új magyar közszolgáltatóság lényegének, az messze túlfeszítené ennek a beszélgetésnek a kereteit.

(2011)

Emelni a kultúra presztízsét

Keresztury Tibor interjúja*

Érkezését egyszerre fogadta félelem és várakozás – s mindkettő ugyanabból fakad: tudja, hogy mit akar, ráadásul minden eszköze és képessége megvan hozzá, hogy ezt keresztül is vigye. Hatalom és ambíció, munkabírás, erős akarat. A Litera kivárt egy ütemet, hogy a régóta rebesgetett váltás körülményei helyett az érdemi dolgokról beszélgethessen a kulturális politika irányítójával. Az alábbiakban sok minden más mellett a kultúrkampf végének, a megosztottság feloldásának fölöttébb kíváncsoltáról, a szakmai egyeztetés igényéről, a „vagy-vagy”-ok helyett az „és”-ek politikájáról, érték- és minőségelvről, a politikai hovatartozás mögé bújó gyenge teljesítményű emberekről, az elektronikus pályáztatási rendszerről s a művészeti díjak reformjáról esik szó.

– *Némi mazochizmus és nagy adag ambíció biztosan kell hozzá, hogy valaki a mai körülmények között elvállalja a kulturális élet operatív irányításának feladatát. Milyen egyéb okai voltak annak, hogy elfogadtad a felkérést? Miért fontos ez az új szerepkör Neked? Miben más, milyen új kihívást, lehetőségeket jelent az eddigi pozícióidhoz képest?*

– A feleségem és egy-két barátom a kinevezésem másnapján megkérdezte: na, milyen érzés államtitkárnak lenni?

* Megjelent a Litera.hu irodalmi portálon 2012. augusztus 7-én.

A válaszom erre az, hogy dolgozom, mint egyetemista korom óta mindig, kora reggeltől késő estig. Nem akarok álszent lenni, pontosan tudom, hogy államtitkárnak lenni hatalom és felelősség, de én ebben a feladatot látom, amit meg kell oldani. Mindig ambiciózus ember voltam, akit vonzanak a nagy kihívások, és van bennem egyfajta elszántság, hogy bizonyos dolgokat végig tudjak csinálni. Egyszerűen szeretek dolgozni.

– *Az előtted hivatalban levő vezető kultúrpolitikusok egy része a politika, másik része a szakma felől jött – esetedben viszont nehezen lenne szétválasztható az indíttatás.*

– Ha már az elődökről beszélünk: Hiller István elsősorban oktatáspolitikus volt. A parlamenti bizottságban is szoktam őt piszkálni azzal, hogy amikor egybeesett az oktatási és a kulturális bizottság ülése, akkor mindig otthagytam a kulturális bizottságot, és átmentem az oktatásiba, ezzel is jelezve, hogy számára melyik a fontosabb terület. Persze Novák Előd elől is menekült, a Pokorni Zoltán vezette bizottságban nincsenek ilyen exhibicionista szélsőségesek, ott nyugodtabban ül az ember. De azért ez is jelzi, hogy Hillert inkább az oktatás érdekelte, abban sokkal jobban otthon is van. Bozóki András számomra máig megfeszíthetetlen képlet: szerintem ő nem működött államigazgatási vezetőként. Ifjúkorom fontos kötete volt az anarchista antológia, amit ő szerkesztett. Ahhoz, hogy az ember összetettebben és nyitottabban lássa a világot, mint azt elsőre a politikusokról feltételezik, az ilyen könyvek ismerete nem árt. Szócs Gézát nagy kvalitásnak, komoly írónak tartom, akinek jelentős az életműve, de a gyakorlati vezetésben mást képviselek, mint ő.

– *Parlamenti képviselőként, frakciótagként, eddigi bizottsági és NKA-elnökként politikai beágyazottságod – s így lobbierőd – nyil-*

ván többszöröse annak, mint amilyen támogatottsággal államtitkár elődöd rendelkezett. A szobádat még el sem foglaltad, s az „ágazat” a jövő évet illetően máris 12 százalékkal több forráshoz jutott. Ha nem vonják el, akkor mely területeket látod a legkritikusabbnak a kultúrán belül? Vannak-e prioritásaid az azonnali megsegítést illetően?

– Nincsenek prioritásaim, mindenre egyformán oda kell figyelnem. Sokan feltételezik, hogy az irodalom kitüntetett helyen lesz, de itt nagyon nagy területek és feladatok vannak, és én az utóbbi években mindegyikbe beleástam magam. Az intézményrendszerről pedig van személyes tapasztalatom is: évekig kutattam levéltárban, az életem egyik legfontosabb szocializációs helyszíne a könyvár – gyerekkoromban a falusi könyvtárban ültem, aztán a városiban, gimnáziumi éveim alatt a megyei könyvtárban, érettségi után a Széchényiben... Többé-kevésbé ismerem a magyar színházi világot, mert mindenevő vagyok, bár van, ami nem az én ízlésvilágomba vág. Minden területen szükség van a törődésre. Mert a pénz, ha háromszor ennyi lenne, akkor sem lenne elég, akkor is mindenki további támogatásokat szeretne. De az odafigyelés és a gesztusok legalább ennyire fontosak. Amikor a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének vezetői nemrég meghívtak a Pallas Páholiba, elmondtam, hogy mit gondolok a területről, és szerintem megnyugodtak, mivel egyrészt látták, hogy ismerem a problémákat, van vízió, másrészt látták azt is, hogy oda fogunk rájuk figyelni. Ugyanezt kell tenni a többiekkel is.

– *Első nyilatkozataidban az államtitkárság hatékonyságának növelését említetted a legsürgetőbb feladatok egyikeként. Milyen strukturális átalakításokat tervezel? Miben lesz más ez az államtitkárság az eddigihez képest?*

– Az államtitkárságon a főosztályok számának csökkenésével és az ügyintézés felpörgetésével igyekszem megkezdeni a változtatásokat, mert ütőképes, kezdeményező, gyors reagálású csapattal szeretnék dolgozni. A minisztérium fenntartásában lévő háttérintézményekkel szorosabban együtt fogunk működni, hogy a kultúrpolitikánknak megfelelően végezzék a munkájukat. Az egységes irányítás érdekében tett lépés az is, hogy a Nemzeti Kulturális Alap szorosabban fog együttműködni a tárcával.

– *Néhány héttel a kinevezésed után össze tudnád-e foglalni a Literának legfontosabb terveidet, célkitűzéseidet? Mivel volnál a ciklus végén minimálisan, és mivel maximálisan elégedett?*

– Legfontosabb célom a kultúra pozíciójának erősítése kormányzaton belül és azon kívül is. Meggyőződése, hogy ez nem csak pénzkérdés, bár az ágazat jövő évi költségvetése az ideihez képest 12 százalékkal nő, és ezt nagy eredménynek tartom. A kultúra presztízsét erőteljes kommunikációval is lehet emelni – nem azért, hogy én sokat szerepeljek a sajtóban, hanem hogy egyértelművé tegyük a közéleti vitákban a terület fontosságát. Jó lenne, ha ebben a sajtó is partner lenne. Ha nem mindig azt – vagy legalább nem csak azt – kérdeznék tőlem, hogy mi lesz Alföldivel, vagy hogy hogyan viszonyulok a régebbi verseimhez, hanem arról beszélnének, ami valóban fontos. Más területeken a média nem megy el ennyire a bulvár irányába; például a vezető internetes politikai lapok gazdasági vagy politikai cikkei a klasszikus újságírás medrében maradnak, ésszerű érveléssel, adatokkal alátámasztva, a kulturális rovatban viszont sokkal több szó van pornóasztárokról, mint a valódi kultúráról. Azért tartunk itt – és ez nem a Fidesz hibája, de még csak nem is a szocialistáké –, mert mi, a kulturális élet szereplői hagyjuk, hogy

ennyire ne foglalkozzanak velünk, ráadásul hagyjuk magunkat kijátszani egymás ellen. Ezt láttam írószövetségi vezetőként is: az írószervezetek folyton egymást rugdossák. Államtitkárként egyértelművé kívánom tenni: a kultúra érdekeit úgy tudjuk hatékonyan érvényesíteni, ha együttműködünk. Nemrég egyeztettem a közművelődési és közgyűjteményi szervezetekkel, és ott is azzal kezdtem, hogy nem akarjuk egymásnak ugrasztani őket, hogy utána majd azt csináljuk, amit csak akarunk. Ebben a tekintetben a szakmai szervezetek vezetőinek is szemléletváltásra van szükségük.

– *Hogyan látod a kulturális élet belső erőviszonyait? Mennyire érzed élesnek a feszültségeket, s milyen lépéseket tervezel kezelésükre, a helyzet konszolidálását illetően?*

– A kultúrpolitikát nem „vagy-vagy” kategóriákban fogom fel, hanem „és”-ekként, és ez esztétikai értelemben is igaz. A szekértáborviták, amelyek hosszú ideje folynak, rendkívül egészségtelenek. Annak idején már a Frankfurti Könyvásáron is elmondtam: nem az a kérdés, hogy Esterházy Pétert vagy Jókai Annát vigyük ki, hanem Esterházy Pétert és Jókai Annát, és persze Barcsay Jenő *Művészeti anatómiáját*, mert azzal nagyobb lehetett volna hasítani. Meg a magyar fotográfiát, Balogh Rudolfot és André Kertészt. Azt is ideje belátni: csak mítosz, hogy itt voltak olyan politikai erők, amelyek a kultúrára annyira odafigyeltek. Hogy csak egy példát hozzak: húsz év alatt Demszkyék mit tettek hozzá Budapest progresszív arculatához? Hány létesítményt, múzeumot hoztak létre? Hol van a kulturális lenyomatuk? Budapest csodálatos, szellemileg pezsgő, izgalmas kínálatot nyújtó európai nagyváros, de ez nem Demszkyéknek köszönhető. Azt is számon kérik a politikusokon, hogy nem járnak színházba... Miért kellene a kulturális életet ilyen módon legiti-

málniuk a politikusoknak? A művészek sem ülnek a parlament karzatán. Az odafigyelésnek másban kell megnyilvánulnia. A kulturális kormányzatnak a feltételrendszert kell biztosítania ahhoz, hogy meghatározó szellemi teljesítmények szülessenek, és ezek minél szélesebb körben eljussanak a befogadókhoz.

– *Látsz-e esélyt arra, hogy a kultúrában visszaálljon az a mindenki számára fölöttébb üdvös állapot, amikor az esztétikai nézetkülönbségek nem azonnal ideológiai-politikai ellentétek formájában artikulálódnak? Megérjük-e szerinted azt, hogy a felek kölcsönösen elhiszik egymásról: attól, hogy valaki Kertész Imrét jó írónak tartja, még lehet jó magyar; illetve hogy nem minden Wass Albert-olvasó vall náci nézeteket?*

– Magyarországon sajnos nagy hagyománya van annak, hogy akinek gyenge a teljesítménye, az a politikai hovatarozása mögé bújik jobb- és baloldalon egyaránt, hiszen könnyebb önigazolást találni, mint magunkban keresni a hibát. A Nemzeti Kulturális Alap elnökeként rendszeresen kaptam kritikus leveleket, amelyekben azt írták, hogy az ő zseniális pályázatukat azért nem támogatták, mert nem takarítottam ki a liberális kurátorokat, vagy épp ellenkezőleg, mert a tisztelességes, jó gondolkodókat raktam ki, és a helyükre jobboldali mamelukok kerültek. Egyik megközelítés sem állja meg a helyét. Az elutasított pályázatok között sok olyan van, ahol a pályázó még a szükséges dokumentációt sem tudta kitölteni helyesírási hiba nélkül, de számos egyéb alapvető problémával is találkozunk. Ezekben az esetekben a szakmai kuratórium – nagyon helyesen – nem támogatja a pályázót, és nem azért, mert az illető konzervatív vagy liberális. Kulturáspolitikusként mindenesetre az én dolgom az érték- és minőségelv következetes érvényesítése akkor is, ha a felhal-

mozódott, történelmi gyökerű megosztottság és feszültség feloldása csak hosszú folyamat eredménye lehet.

– *Államtitkárként és súlyos összegek fölött diszponáló NKA-alelnökként egyaránt kérdezlek: kiegyensúlyozottnak látod-e a jelenlegi támogatási rendszert? Hogyan ítéled meg az általad bevezetett változások eredményeit? Lesznek-e változások a pályázatás gyakorlatában?*

– Az NKA-törvény legutóbbi módosítása a kulturális terület eredményesebb és kiszámíthatóbb támogatását szolgálja azzal, hogy a miniszter tölti be az Alap elnöki tisztségét, amit másra nem ruházhat át, munkáját pedig alelnök segíti – amely tisztséget jelen esetben a kultúráért felelős államtitkár tölti be. Az Alap ezzel együtt továbbra is megőrzi szakmai és pénzügyi függetlenségét. A támogatások odaítéléséről ezután is a szakmai kuratóriumok tagjai fognak dönteni, a bizottsági tagok felét a szakmai szervezetek delegálják, másik felét pedig az ő javaslatuk alapján a miniszter nevezi ki. A kuratóriumok összevonása és átalakítása egyébként – ami a korábbi széttagoltság és párhuzamosságok megszüntetése, valamint a működés ésszerűsítése miatt már régóta esedékes volt – jóval kevesebb vitát váltott ki, mint azt a szakma politikai megosztottsága ismeretében sejteni lehetett. Ráadásul egy korábbi, szintén az NKA-törvényhez benyújtott módosító javaslatomnak köszönhetően az NKA valóban független pénzalappá vált, amelytől a gazdasági tárca a maradványforrásokat nem vonhatja el. Az NKA-nál jövő évtől elektronikus pályázatadási rendszert fogunk bevezetni, így a pályázatás gyakorlata némiképp változni fog. Ezzel az átalakítással egy rugalmasabb szervezetet hozunk létre, nem beszélve a járulékos költségek nagyarányú megtakarításáról, amit így szintén közvetlen támogatási célokra fordíthatunk.

– *Mi módon tervezed a művészeti díjak rendszerének – több nyilatkozatodban bejelentett – átalakítását?*

– A művészeti díjak rendszerének átalakítását több lépésben valósítjuk meg. Az NKA-törvény módosításával sikerült elérnünk, hogy az Alapból immár nemcsak a szakmai szervezetek által alapított díjakhoz nyújtható támogatás, hanem az állam által alapított kulturális és művészeti díjakhoz is. Erre azért volt szükség, mert mindenképpen emelni szeretnénk a kulturális középdíjakkal járó összegeket. Az elmúlt húsz évben ugyanis vagy egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben emelkedett a művészeti díjak értéke. Méltatlannak tartom, hogy például egy Balogh Rudolf-díjas fotográfus vagy egy József Attila-díjas író bruttó 200 000 forinttal jutalmazunk. Ezt a területet is rendezni, egységesíteni szeretném, hogy anyagilag is méltó módon díjazhassuk kiemelkedő művészeink teljesítményét. De csökkenteni is kell a kiadható díjak számát, ez is növeli az értéküket. Jogszabályban szeretném rögzíteni a szakmai kuratóriumok felállítását is, mert szerintem fontos a szakmai döntéshozatal garantálása is.

– *Terveid között szerepel a külföldi magyar intézetek felügyeletének visszaszerzése, vagyis – hadd mondjam így – a normális állapot visszaállítása. Történt-e előrelépés ez ügyben? És miképpen növelhető a kulturális államtitkárság szerepe a filmgyártás ügyeit illetően?*

– A külföldi magyar kulturális intézetek létrejöttüktől fogva a kulturális tárcához tartoztak, és fontos kultúráközvetítő, országimázs-teremtő szerepük van. Ebben sok kiaknázatlan lehetőség rejlik, ezért is tartom fontosnak, hogy szoros legyen az együttműködés a tárca és az intézetek között. A Balassi Intézet nemrégiben szervezett nyílt napján meggyőződhettem róla, hogy az egyes intézmények vezetői maguk is igény-

lik ezt. Ami a filmszakmai területet illeti: az ágazati irányítás nálunk volt és marad, a filmgyártás finanszírozása pedig korábban a Magyar Mozgókép Közalapítványon keresztül történt, most kormánybiztos irányítja, s a Nemzeti Filmalapnál vannak a források. Az viszont felháborít, hogy a gyakorlatilag nem működő, havonta egyszer ülésező, filmeket évek óta nem támogató Magyar Mozgókép Közalapítvány kuratóriumi tagjainak a zöme ma is havi félmilliónál magasabb fizetést vesz fel.

– *Melyik szerepedben érzed jobban magad, a politikuséban vagy az alkotóéban? Hogy viszonyul egymáshoz benned a két tevékenységi kör? Miről mondanál le hamarabb?*

– Szerencsére itt sem kell „vagy-vagy”-ban gondolkodnom, és ez minden emberre érvényes, hiszen életünk során mindannyian különböző szerepeket töltünk be: gyermek, szülő, házastárs, munkatárs, barát, alkotó, befogadó... Nem készültem politikusnak, de régóta mondom – és ez több liberális barátommal heves viták tárgya volt –, hogy ki kell jönni az elefántcsonttoronyból, komoly érdek-képviselési munkát kell végezni, be kell menni a politika sűrűjébe. Ez bizonyos lemondással is jár: kevesebbet olvasok – betűt ugyan nem fogyasztok kevesebbet, csak mást és máshogyan olvasok –, és nem tudok annyit írni, amennyit szeretnék. De lesz majd még erre alkalom.

(2012)

Fontos érték, amit meg kell őrizni

Bajnai Zsolt interjúja*

L. Simon László író, kultúrpolitikust két éve nevezték ki a Nemzeti Kulturális Alap elnökének, majd az NKA-törvény 2012. évi módosítását követően az Alapot irányító alelnök lett. Mint mondja, szakmai és politikai oldalról is érezhető volt az igény az NKA átalakítására és dinamizálására. Úgy érzi, az Alapot valamiféle konszenzus lengi körül, és mivel a kollégiumokban sokféle vélemény, ízlés és szempont jelenik meg, általában jó kompromisszumok révén vállalható döntéseket hoznak.

– *A kilencvenes évek elején, amikor a Nemzeti Kulturális Alap létrejött, már irodalmi lapokat szerkesztett. Ilyen minőségében nyújtott be pályázatot az NKA-hoz?*

– Abban az időben rétegkiadványnak számító művészeti könyvek és folyóiratok szerkesztésével foglalkoztam, amelyek nullszaldós kiadása is szinte lehetetlen volt, ezért ahová csak lehetett, pályáztunk. Ha jól emlékszem, az NKA-hoz a Magyar Műhely folyóirat szerkesztőjeként nyújtottam be először pályázatot 1996-ban. Magánszemélyként soha nem pályáztam, de az általam szervezett programokkal vagy szerkesztett könyvekkel és folyóiratokkal ezután is rendszeresen folyamodtunk támogatásért az NKA-hoz és máshová is.

* Megjelent *A kultúra szolgálatában. 20 éves a Nemzeti Kulturális Alap* című kötetben (szerk. BAJNAI Zsolt, Nemzeti Kulturális Alap Igazgatósága, Budapest, 2013).

Ebből kifolyólag alaposan megismertem a hazai támogatási és pályáztatási rendszert. Így érzékelhettem például azt a hibát, hogy bizonyos pályázók ugyanazon projektjei több helyről, többszörösen támogatottak, míg másoknak – hiába érdekelne meg – egy helyről sem jut pénz.

– *A Fiatal Írók Szövetségének alapítója, majd elnöke volt, később a Magyar Írószövetség titkára. Soha nem merült fel, hogy ne csak pályázó, de pályázatelbíráló, azaz kollégiumi tag legyen az NKA-ban?*

– Számos olyan fórumon vettem részt ezen szakmai szervezetek képviseletében, ahol például NKA-kollégiumi tagok jelöléséről döntöttünk. Engem egyszer sem jelöltek, aminek leginkább az volt az oka, hogy abban az időben az az elv érvényesült, miszerint szakmai szervezetek hivatalban lévő vezetői ne legyenek kurátorok. Ez ma már nincs így, hiszen például az Írószövetségnek, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének és több más szervezetnek a vezetői tagjai az NKA különböző testületeinek. Amit fontosnak is tartok, hiszen ők látják leginkább a pályatársaik munkásságát, óhatatlanul rengeteg emberrel tartanak kapcsolatot, így sokféle véleményt képesek megjeleníteni az Alap döntéshozatali rendszerében.

– *2011 októberében lett az Alap elnöke, 2012 nyara óta pedig alelnökként végzi az NKA operatív irányítását. Ebben az időszakban annyi minden történt, mintha eleve készült volna a feladatra.*

– A megelőző másfél évtizedben szerzett tapasztalataim olyan mélyek és meghatározóak voltak, hogy óhatatlanul felhasználtam őket, amikor az NKA egy-egy eleméhez hozzányúltunk. Persze nem elsősorban emiatt kért fel Réthelyi Miklós miniszter úr az Alap irányítójának. Sokkal inkább azért, mert mind szakmai, mind politikai oldalról erőteljes

volt az igény az NKA működésének átalakítására és dinamizálására. Megtisztelő, hogy a tapasztalataim, a gyakorlatias személetem és a habitusom miatt alkalmasnak vélték a feladat ellátására.

– *Miért érezte fontosnak a kollégiumi rendszer átalakítását, amiből a kívülálló leginkább a kollégiumok számának és létszámának a csökkenését érzékelheti?*

– A területek elaprózódása miatt már túl sok kollégium működött, és kicsit megcsontosodott a rendszer. Úgy éreztem, a frissítéshez, a szemléletváltáshoz új kollégiumok, megújult összetétel és új feladatok szükségesek. Továbbá sok olyan változás történt a kultúra területén, amelyeket az NKA-ban is meg kellett jeleníteni. Létrejött például a Magyar Nemzeti Filmalap, amivel a filmfinanszírozás rendszerre megváltozott. Ezt néhányan az NKA kudarcaként próbálják beállítani, holott ettől csak erősebbek lettünk, hiszen azokat a forrásokat, amelyeket korábban filmgyártásra fordítottunk, nem vitték el tőlünk, hanem szétoszthattuk a többi szakterület között. Ugyanakkor azzal, hogy a Filmalap a hatos lottó nyereményadójából működik, a magyar kultúrára fordítható források növekedtek. A kollégiumi szerkezet átalakításával párhuzamosan a pályázati naptárunkon is változtattunk, jó néhány kiírást előrehoztunk, és lesznek még további módosítások. A következő évre vonatkozó pályázataink közül néhányat már idén kiírunk, például a könyvtárak folyóirat-beszerzését biztosító meghívásos pályázatot, hogy a kiválasztott lapok minél előbb megérkezzenek az olvasókhhoz. A programok hosszútávú tervezhetősége érdekében egyes pályázatoknál a hároméves támogatási lehetőséget is megteremtettük, a fesztiválok egy részénél a garantált támogatást is bevezetve.

– *A kollégiumi szerkezet átalakításához mérhető változás az elektronikus pályázatadás bevezetése. Erre miért volt szükség?*

– Amikor az Alap elnöke lettem, azonnal jeleztem, hogy azt szeretném, ha 2013-tól kizárólag elektronikus úton lehetne az NKA-hoz pályázatot benyújtani. Nyilvánvaló volt, hogy ehhez az új rendszernek 2012 nyarára el kell készülnie, mert egy ideig a hagyományos pályázatadás mellett tesztelnünk kell. Ma már kijelenthetjük, hogy működik, és az átállás nagyságrendekkel kisebb fennakadást okozott, mint ahogy sokan jósolták. Rengeteg pénzt takarítunk meg vele, hiszen a sokszor önmagukban is vaskos pályázati anyagokat nem kell minden kurátornak lemásolni, ami éves szinten több mint tízmillió forintba került. Ugyanez vonatkozik a postázási és telefonálási költségekre, amelyeknél a megtakarítás nemcsak az NKA-nál, hanem a pályázóknál is érzékelhető. De azon túl, hogy ez olcsóbb és környezettudatosabb megoldás, egyszerűbbé, gyorsabbá és átláthatóbbá vált a döntéshozatal menete is. Az pedig természetes, hogy a szintén nemrég bevezetett nevezési díjakból befolyó összegekkel együtt az említett megtakarítás révén keletkező pluszforrást is visszaforgatjuk a pályázóknak juttatott támogatásokba.

– *Akik ennek ellenére soha sem lesznek teljesen elégedettek, hiszen az NKA-nak így is jóval kevesebb forrás áll a rendelkezésére, mint amennyire igény érkezik. Inkább annak a híve, hogy minél többen kapjanak valamennyit, vagy annak, hogy kevesebben, de magasabb összeghez jussanak?*

– Erre nem lehet főszabályt felállítani, ezért inkább azt mondom: legyen értékalapú a támogatás. A Nemzeti Kulturális Alap tevékenységét – ahogy az egész állami mecénatúrát – két szempontnak kell vezérelnie. Egyrészt segítenie kell a minőségi kulturális alkotások, az értékes művek létre-

hozását. Másrészt hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a megszületett művek minél szélesebb körhöz jussanak el, azaz segítenie kell a megismertetésüket. Ezt ugyanúgy szolgálják a közművelődési terek, a fesztiválok vagy a múzeumok, mint a színházak. Számos értékes programunk fut, ilyen az általunk indított, három évre előre évi százmillió forinttal támogatott, a Balassi Intézet által kezelt Publishing Hungary program, aminek köszönhetően hazánk valamennyi európai könyvvásáron képviselteti magát. A hosszú évek óta működő Ithaka Program keretében értékes külhoni magyar hagyatékok felvásárlását támogatjuk, vagy egy másik keretből levéltári iratok, templomi freskók restaurálását segítjük. Ezek is szükségesek ahhoz, hogy értő és befogadó közönsége legyen a kultúrának. Hogy ezt a két pillért szem előtt tartva elaprózzuk-e a forrásainkat vagy sem, az sok mindentől függ: a kollégiumok által megfogalmazott pályázati céloktól, a kiírásoktól vagy éppen a jelentkező igényektől. Ezen a téren egyébként nagy szabadságot élveznek a kollégiumok.

– *Úgy sem érdemes megközelíteni a kevés vagy sok kérdését, hogy az NKA által nyújtott támogatás teljes egészében vagy csak részben járuljon hozzá egy projekt megvalósításához?*

– Ebben a megközelítésben sem tudok egyértelmű receptet adni. Még akkor sem, ha nem vagyok híve annak, hogy valami kizárólag az NKA támogatásából valósuljon meg, hiszen ez azt is jelenti, hogy az a projekt rettenetesen kiszolgáltatott. Tudom, hogy fontos az NKA révén megvalósuló állami mecénatúra, és bizonyos területeken csak ránk számíthatnak az alkotók, de jót tesz, ha más forrást is próbálnak találni. Abban viszont biztos vagyok, hogy vannak olyan területek, ahol nem szabad elapróznunk a támogatásokat. Ilyen például az örökségvédelem. Egy kastély tetőfelújításához nem

adhatunk félmillió forintot, ha valóban az a célunk, hogy ha nem is tudjuk egészében tatarozni az adott épületet, de legalább segítsük az állagmegóvását, és ne kerüljön menthetetlen állapotba.

– *Többször kifejtette már, hogy az NKA támogatásainak odaítélésénél nem lehet szociális alapon dönteni. De például egy ösztöndíj, egy könyvtámogatás vagy egy szoborpályázat esetében óhatatlanul megjelenik az alkotó, aki mégiscsak pénzhez jut az NKA révén.*

– A szakmai kollégiumokban ismert csapdahelyzet az, amikor egy, a kurátor által személyesen ismert pályázóról az hangzik el, hogy nem tudja kifizetni a villanyszámláját. A kérdés valójában az, hogy dolgozik-e az illető, s hogy az ösztöndíj révén létrejön-e mű avagy nem. Egy csöppet sem vagyok szociálisan érzéketlen, de az állam kulturális mecénatúrája során az nem lehet szempont a döntéseknél, hogy egy alkotónak nincs pénze, egy másiknak meg éppen jól megy, mert mondjuk több festményt ad el. Az NKA nem szociális alap, nem segélyt folyósít, ezért a támogatások megítélésénél csak az alkotás minősége lehet a mérvadó.

– *Nem lehet rásütni az NKA-ra, hogy a támogatások révén meg akarja mondani, mi a jó művészet?*

– Az NKA nem kanonizál. Nyilván minden döntésében van értékorientáció, de a kollégiumi tagok sokfélesége miatt ez sokirányú. Sokszor elmondtam már: az NKA egész rendszere arra épül, hogy a 21. században nem tud létrejönni egységes nemzeti kánon, azaz ami a távoli időkben egységes vagy egységesnek tűnt, az napjainkra egy bonyolult hagyományrendszerre állt össze, amelyre a kánonok versengése és interakciója a jellemző. Az egymással vitatkozó irányzatok között nehéz lenne egyértelműen megmondani, hogy mi jó vagy rossz. Mivel azonban a kollégiumi tagok sokféle véle-

ményt, ízlést, szempontot jelenítenek meg, s a személyes ízlésüktől eltérő alkotótársak mesterségbeli tudását képesek elismerni, jó kompromisszumok révén vállalható döntéseket hoznak. Persze mindig lesz olyan támogatott pályázó, akire valaki azt fogja mondani, hogy méltatlan volt az NKA pénzére. És az is nyilvánvaló, hogy bár a kollégiumok abban a hitben támogatnak projekteket, hogy azok valamilyen értéket képviselnek, az idő múlásával kiderülhet, hogy ez nincs így. Emiatt azonban nem kell szégyenkezniük. Hiszen nehéz egy műről úgy dönteni, hogy a legtöbb esetben még el sem készült. Tervek, koncepciók, vázlatok vagy szinopszisok, olykor pedig az alkotók korábbi munkássága jelentik a döntések alapját. Ráadásul az NKA támogatása akkor is fontos lehet, ha abból nem egy életmű legjelentősebb darabja születik meg, viszont biztosítja a folyamatos alkotás lehetőségét.

– Említette, hogy több művészeti terület csak az NKA-tól remélhet támogatást. Nem érzi úgy, hogy az elmúlt két évtizedben elfogytak a kultúra mecénásai az Alap mellől?

– Ha az NKA forrásai jelentősen növekednek, akkor ez nem baj. Márpedig idén várhatóan kétszer annyi pénzt oszthat szét az Alap, mint 2009-ben. Az sem gond szerintem, hogy az NKA-hoz képest elhanyagolható összegű források kezelésére nem tartunk fenn külön alapítványokat kuratóriumokkal és apparátusokkal. Ugyanakkor azt látom, hogy például a Filmalap mellett az MTVA is minden korábbinál komolyabban jelenik meg a dokumentumfilmek támogatásában. És miután a cégek a társasági adójuk egy részét immár kulturális intézményeknek is felajánlhatják – azaz az állam a társasági adóból származó bevételének egy részét átengedi a számukra –, ezzel az NKA-éhoz hasonló nagyságrendű forrás jelent meg a területen. Természetesen a TAO kedvez-

mény nem klasszikus mecénatúra, de rákényszeríti a színházak, a zenekarok vagy a tánccsoportok vezetőit, hogy kapcsolatot keressenek a gazdasági élet szereplőivel. A vállalkozókat pedig motiválja, hogy részt vegyenek a kultúra finanszírozásában, amiből számtalan más kezdeményezés is születhet. Azt nem lehet mondani, hogy a kultúra területén ne lennének jelen klasszikus mecénások, de ez még nem annyira jellemző, mint a két világháború között volt. Pedig megéri a kultúrába fektetni, mert állítom, hogy sokkal több pénzt termel, mint amennyit kap. Meglepő eredményre jutnánk, ha egyszer kiszámolnánk, hogy az NKA által támogatott projektek teljes költségvetése után mekkora adó- és járulékbefizetés történik, illetve hány munkahelyet teremtünk vagy őrzünk meg.

– Van olyan program, amit az elmúlt két évből kifejezetten a magáénak érez?

– Kár lenne tagadni, hogy vannak olyan programok, amelyeket kifejezetten ambicionáltam, és elnöki, alelnöki jogommal élve céltámogatásokra tettem javaslatot a bizottságnak, amiket a tagok egyhangúlag támogattak. Ilyen például a Gárdonyi-émlékév, ami nemcsak azért szívügyem, mert szeretem Gárdonyi Gézát, hanem mert agárdi lakos vagyok, és naponta többször megyek el nagy írónk szülőháza előtt. Ugyanígy fontosnak tartom a köztéri szoborpályázat ügyét, aminek az első fordulójára 200 milliót, a most zárult másodikra pedig 100 millió forintot fordíthattunk, és lesz még egy harmadik, ugyancsak 200 millió forintos fordulója is. A Pokorni Zoltántól származó alapötletet átdolgozva terjesztettem a bizottság és a miniszter elé: a pályázati lehetőséget a több mint háromezer önkormányzat előtt nyitottuk meg, akik csak kortárs szobrászok műveivel pályázhatnak.

Így az alkotók is megrendelésekhez juthatnak. Ugyanakkor nem véletlen, hogy 5 millió forintban maximalizáltuk az egy pályázatra adható támogatás összegét. Azt szerettem volna, hogy minél több helyi kezdeményezést tudjunk segíteni, azt viszont nem, hogy a szobrok költségét csak az NKA állja. Az önrészt az önkormányzat egyéb bevételeiből, közadakozásból, esetleg civil szervezeti vagy egyházi forrásokból kell biztosítaniuk. Az eddigi pályázatokra bőven volt jelentkező, és úgy érzem, sok kiváló tervnek ítéltünk meg támogatást.

– *A hasonló programoknak köszönhető, hogy az NKA története átível a különböző kormányokon, miközben felhasználói, a kulturális élet szereplői is respektálják a ténykedését?*

– Szerintem politikai beállítottságtól vagy bármilyen elfogultságtól függetlenül mára mindenki számára egyértelmű, hogy az NKA az egyetlen olyan fórum, ahol elsősorban szakmai alapon lehet különböző kulturális tervekhez támogatást kapni. Ez egy fontos érték, amit meg kell őrizni. Az NKA-t láthatóan valamiféle konszenzus lengi körül. Bár a vezetőire mindig igyekeznek rásütni, hogy a politikai preferenciákat érvényesítik, eddig még senki sem ment el olyan irányba, hogy a tőle eltérően gondolkodó emberek, más ízlést, politikai beállítottságot tükröző projektek ne kaphattak volna pénzt az NKA-tól, ha egyébként azokat valamilyen szakmai közösség támogatásra méltónak tartotta. Jellemző, hogy amikor az elmúlt hónapokban Hiller István korábbi szocialista minisztert egy ellenzéki beállítottságú tévében a közelmúlt kulturális ügyeiről kérdezték, az NKA-t sikertörténetként említette. Ami természetesen közös sikertörténetünk, és elvitathatatlanok az alapítók érdemei, akik mégis csak egy jó konstrukciót találtak ki.

– *Mi lehet az Alap jövője?*

– A mandátumom 2016. október 15-éig szól, és ha lehetőségem lesz kitölteni, akkor biztos, hogy azok a hosszútávú programok is működni fognak, amiket beindítottam. Mindig lesznek olyanok, akik szerint nem így kellene csinálni, nem ilyen struktúrában kellene a kultúrára pénzt adni. Ugyanakkor azt látom, hogy komoly, mértékadó politikusok vagy szakmai közösségek részéről ilyen vélemény nem fogalmazódik meg. Tehát a további stabil működésnek nincs akadály. Az előttem álló két évben minél több hosszútávú program támogatásának szeretném megteremteni a pénzügyi és jogi garanciális rendszerét. Erre azért lenne szükség, mert azt látjuk, hogy míg a komoly nyugat-európai múzeumok három évre előre tudják, hogy milyen kiállításuk lesznek, egy-egy neves operaház több évre előre ismeri a repertoárját, mi a pénzügyi évekhez igazított támogatásainkkal nem tudjuk nemzetközileg is versenyképessé tenni a kulturális intézményrendszerünket. Emiatt a kulturális turizmus határvonala jelenleg köztünk és Ausztria között húzódik, holott ha ezen változtatni tudnánk, annak a kulturális szférán túlmutató hatása lenne, javulna az országimázs, növekedne a turizmus és újra elosztható pluszforrásokhoz jutna a központi költségvetés.

(2013)

Az egypólusú kultúrpolitika életképtelen

Nagy József interjúja*

– Még ma is Ön lehetne a kultuszállamtitkár.

– Ha?

– Ha annak idején kicsit visszafogottabban veti magát az ügyekbe. Még 2012 közepén, Balog emberierőforrás-miniszterrel szinte egy időben érkezett a tárcához, esélyt kapott, de ahelyett, hogy szép szerényen vitte volna az adminisztrációt, sokat szerepelt, mindenről volt véleménye. Bezzeg az utódja, Halász János csendes férfiú, nem is billeg a széke.

– Az adott politikai helyzettől függ, milyen mentalitást kíván a kormányzás. Választási, választás előtti évben Halász János módszere a kompatibilisebb, ő ideális parlamenti, azaz politikai államtitkár volt, az ott szerzett rutinja a mai posztján is remekül használható. Réthelyi Miklós helyetteseként profi és naprakész volt, tüchtigén szerepelt a parlamentben, a minisztere helyett is pompásan válaszolt az ellenzéki kérdésekre.

– Miben hibázott Ön államtitkárként?

– Leginkább abban, hogy nem sikerült optimálisra hangolnom a miniszterrel való együttműködést.

Főnökebb akart lenni a főnökénél?

– Ez így erős.

* Megjelent a Mozgó Világ 2014. február–márciusi számában.

– Ma már megfontoltabb lenne?

– Persze.

– Annak érdekében, hogy maradhasson államtitkár.

– Nem. Annak érdekében, hogy tovább dolgozhassak.

– Mit csinálna másképpen?

– Balog miniszter úr alatt? Mert nagyon nem mindegy...

Balog Zoltán alatt igyekeznék úgy alakítani a területet, hogy a miniszter – keresem a megfelelő kifejezést – az általam fontosnak tartott területeken is minél hangsúlyosabban tudjon megjelenni.

– Ez annyira szép, hogy nem kötök bele.

– Megköszönöm.

– Megrázta a leváltása?

– Nem hagyott hidegen, de méltósággal viseltem. Tíz hónapja, amikor eljöttem a minisztériumból, addigi kritikusaím a túloldalról azt sulykolták belém: ez botrány, nem maradhat közöttük, itt a lehetőség, hogy mentsd az arcodat és a lelkedet. Megmosolyogtam őket, mert tudom, elemi érdekük roncsolni a Fidesz eleven, erős szövetét. Akkor veszítettem volna el az arcomat, ha öt perc hírnévért cserébe árulóvá válok. Rá kell nézni szegény Ángyán Józsefre. Az árulókat használják, aztán eldobják őket. Teljes joggal kerül az árulás Danténál a tizenkettedik bugyorra, mint a legfőbb bűn.

– Ángyán tesz az öt perc hírnévre, azt mondja, oligarchákkal közös levegőt szívni az igazi pokol.

– Ja, persze, „bűn ezek között maradni”. De már bocsánat: én „ezeknek” a része vagyok. Nem állítom, hogy mindenben mindenkiéhez tökéletesen passzol a véleményem, az értékrendem, de egy néppárt már csak ilyen.

– Jól döntött, hiszen a menesztésével nem zárult le a pártkarrier.

– Feladatom van bőven, továbbra is tág a mozgásterem, jelentős a súlyom a kultúrpolitikában. Ott igyekszem jól teljesíteni, ahol éppen vagyok.

– *Lesz még Önből kulturális államtitkár?*

– A lehető legtöbbet szeretném tenni a kultúra egészségéért. Erre jelenleg a szakterület államtitkári posztja a leghatékonyabb terep. Remélem, ha majd a politikai helyzet hozzám hasonló habitusú személyt kíván, kapok még lehetőséget a miniszterelnöktől. De ha nem, akkor sincs semmi baj, a minisztériumon kívül is van élet, szép családom, jó munkám és sok tervem van.

– *Mindenesetre a mostani pakk sem kicsi: Ön az Országgyűlés Kulturális Bizottságának elnöke, a Nemzeti Kulturális Alap alelnöke, a Várbazár, valamint Fertőd kormánybiztosa. Omnipotens, bárhol bevethető.*

– Tévedés. Nem vagyok jolly joker, nem vagyok politikai-államtitkár-típus. Kommunikálni tudok, ez igaz, de csak abban bizonyulok meggyőzőnek, amihez értek, ami érdek, s amiben hiszek. Mondjuk a magyar színházi rendszer finanszírozásáról bármikor leülök vitatkozni. Szerencsémre az elmúlt években csupa olyan feladattal kínáltak meg, amiben örömet letem. Az is kétségtelen, ha egyszer valaminek nekiállok, bulldogként dolgozom.

– *Tank. Régóta ez a beceneve.*

– Bírom a munkát, az utóbbi tíz hónapra sincs panaszom. Az Országgyűlés Kulturális Bizottságának elnökeként én kezeltem a holokauszt hetvenedik évfordulójára kiírt, összegében másfél milliárd forintot szétosztó Civil Alap – 2014 pályázatot. Rendkívül kényes, komoly nemzetközi figyelem övezte projekt. Kapásból két tűz közé kerültem: a szélsőjobb zsigerből támadott, a balliberálisok közül pedig többen mély

bizalmatlansággal fogadták a jobboldali kormány ezen kezdeményezését. Utóbb aztán számos helyről visszahallottam, hogy mégiscsak elégedettek voltak a lebonyolítással.

– *A Várbazár felújítása is az Öné. Annak kapcsán a saját pártjából is fúrták, mondván, miért pont egy vidéki fiú felügyeli a főváros kiemelt építészeti beruházását.*

– Igen, hallottam... Egyetemista koromtól több mint tíz éven át Budapesten éltem, rajongásig szeretem ezt a várost. Az itteni értelmiségi világban izmosodtam, jól ismerem ezt a „terepet”, érzelmileg kötődöm hozzá, éppúgy, mint a családom vidéki közegéhez. Amúgy meg agyamra megy ez az erőltetett főváros–vidék ellentét. Értelmetlen, beteg, káros. Szerintem kifejezetten szerencsés lehet, hogy olyasvalaki felügyeli a Várbazár munkálatait, mintegy madártávlatból tekintve a feladatra, aki a közelében sem volt a régi alkuknak, mutyiknak, rövidtávú érdekeknek.

– *A Várbazár tízmilliárdos beruházás. Ön írja alá a papírokat, de, gyanítom, főntről mondják meg, kiknek kell nyerniük a megbízásokat.*

– Szerencsém van, mert úgy örököltém a feladatot, hogy a kivitelezés kilencven százaléka már gazdára talált. De egyébként sem értem, miért feltételezik, hogy mindent fentről mondanak meg az embernek. Ha stróman kellett volna, nyilván nem engem választanak. Pénzt egyébként nem osztok, arra ügyelek, hogy minden a vállalt időre, megfelelő minőségben készüljön el. Ez a helyzet Fertőddel is. Már a Nemzeti Kulturális Alapból is segítettém az elődömet, Zumbok Ferencet, egyebek mellett abban, hogy visszaszerezzük a kastélyból egykor elhurcolt, aztán mindenféle nyugati régiségboltban felbukkanó bútorokat. A felújítás második szakasza megkezdődött, s hamarosan önálló költségvetési szervvé vá-

lik Eszterháza. Hatalmas lehetőség. A fertődi kultúrtáj magyarországi részén ma legföljebb két napot tud tartalmasan eltölteni a turista, aztán viszi át a pénzét az osztrák oldalra. Ez hamarosan másként lesz.

– Ön a Nemzeti Kulturális Alap alelnökeként egy másik tízmilliárd forintnak is az ura.

– A költségvetés egészéhez viszonyítva nem olyan sok az a pénz, de ha onnan nézem, hogy a kulturális életben gyakorlatilag nincs olyan szereplő, akivel az NKA-nak ne lenne élő kapcsolata, akkor mégiscsak ez ma a magyar kultúra legfontosabb mecénásintézménye.

– Már államtitkár korában mindent megmozgatott, hogy maga alá húzza a szervezet.

– Már előtte kinevezett Réthelyi Miklós elnöknek, államtitkárként azért lettem alelnök, mert Balog miniszter ür magánál akarta tartani az elnöki jogköröket.

– Ahogy már említettük, a tárcánál nem passzoltak egymáshoz Balog Zoltánnal. Az NKA-nál beleszól az ön munkájába?

– Balog Zoltánnak van nyolc államtitkársága, plusz számos háttérintézménye, így az NKA-ban csupán a legfontosabb kérdésekben nyilvánul meg. Ezzel együtt szinte hetente egyeztetünk, hiszen ő szentesíti a döntéseket. Az ötöslottó-bevételünk egynegyede a miniszteri keret, abban maga határoz, engem nem von be.

– Mit akar a Fidesz a kultúrától?

– Ez milyen kérdés?

– Jogos. Van legfőbb politikai utasítás kultuszépítésre?

– Kultuszépítésre? Messziről kezdem a választ. Két Klebelsberg-szobrot is avattam a közelmúltban. Ezekre az eseményekre készülve sok mindent újraolvastam tőle, róla, így ismét meggyőződhettem arról, hogy a húszas években rend-

kívül átgondolt oktatás- és kultúrpolitika, valamint kultuszépítés zajlott Magyarországon. Ami kiváló gyógyírral szolgált az I. világháború és Trianon ejtette sebekre.

– Lett is belőle pompás irredentizmus, csudás csatlakozás a második világhéghöz, nyílas fináléval.

– Ahhoz Klebelsbergnek semmi köze, ő ugyanis a harmincas évek elején meghalt.

– Azért kértem ezt a kultuszépítést, mert sokan a Horthy-éra árványhajás reinkarnációját látják az Orbán-rendszerben.

– Butaság. Felszólaltam a minap egy Gombos Gyuláról tartott konferencián. Ezért egyébként jó pár nagyokos megértett, mondván, mit keres az Országgyűlés Kulturális Bizottságának elnöke egy szélsőjobbbs miniszterelnökkel foglalkozó rendezvényen. Aztán elcsöndesedtek, amikor jeleztem, hogy a politikus Gömbös nem keverendő össze a kiváló népi íróval, Gombossal. Na szóval, a beszédemben idéztem Gombosnak a Horthy-rendszerrel foglalkozó sorait például választójog korlátozásáról, a műveltségi cenzusról, valamint bizonyos választókerületekben a nyílt szavazás bevezetéséről. És bár az a rendszer demokratikusabb volt, mint a kor legtöbb nyugati szisztémája, cseppben a tengerként világosan mutatja, hogy egy mai modern konzervatív pártnak artikulálatlanul nem lehet az előképe a Horthy-korszak, s ennek részeként természetesen a bethleni politika sem.

– Bethlen mégis szobrot kapott önkéntől, októberben avatták a Várban.

– Szerintem ez vállalható, Bethlen jó miniszterelnök volt, de ez nem jelenti azt, hogy önképünk az övére hajaz.

– Hanem mit jelent?

– Egyebek mellett azt, hogy nagyra becsüljük, hogy Klebelsberggel az oldalán ötezer népiskolát építtetett, így küzdve

– Klebelsberget idézve – „kulturális demokráciával a politikai demokráciáért”. Bethlenék számos alkalommal kifejtették, már csak azért is muszáj emelni az általános néprétegek műveltségét, hogy képesek legyenek ellenállni a politikai szélsőségeknek.

– *Egyre több a turul, a Trianon-émlékmű, tele az ország rovásos helységnévtáblával. Még a Kossuth tér is az 1944. március előtti arcát kapja vissza.*

– Gyönyörű, méltóságteljes lesz a Kossuth tér.

– *Benne a progresszívnek egyáltalán nem mondható Tisza István szobrával.*

– Az a tér egyetlen komolyabb vitát kiváltó eleme.

– *Épp elég. Tisza vitája Adyval legendás. Tisza a maradi, Ady a nyugatos.*

– Az Ady–Tisza ellentét gyakorlatilag leképezi az I. világháborúba való sodródás polémiáját. Szokás mindenben Adynak adni igazat, de javasolom az ítélezőknek, olvassák el Klebelsbergnek a Magyar Történelmi Társulat 1920-as közgyűlésén tartott elnöki megnyitóbeszédét, vagy a debreceni Tisza-szobor avatásán mondott beszédét 1926-ból, és megértik, ez az ügy sem fekete-fehér, Ady több kérdésben tévedett. Én új szobrot nem állítanék Tiszának, míg a régi visszaállítása helyénvaló. De ebből a legkevésbé sem következik, hogy az ő neve hívószó a mai progresszív konzervatívok számára.

– *Hagyjuk Tiszát. Mi a helyzet a Trianon-émlékművekkel? Meg a turulokkal. Ön is jelen volt, amikor a miniszterelnök Ópusztaszeren avatott egy turult.*

– Ami most történik, annak a felmutatása, hogy bonyolult nemzeti hagyományrendszerünkben igenis van helye a traumákra történő emlékezésnek, és ősi gyökereink, mi-

tológiánk is megörökítésre méltóak. De eszünkben sincs ebből egy, a korunkhoz nem illeszkedő társadalomképet levezetni. Ostobaság azt állítani, hogy a turul-szobrok állító lelki mélyén egy avított társadalomkép hívei, örökösei.

– *Nyugatos, modern országot akar a Fidesz? Vagy Orbán már nem megváltoztatni akarja, ami van, hanem inkább az élére áll Horthy és Kádár nemzetének?*

– Szerintem nem kérdéses a párt és az ország nyugatorientáltsága. Célunk a korszerű, előremutató, keresztényszociális és kereszténydemokrata eszméken nyugvó politika.

– *Válaszoljuk meg az alapkérdést: zajlik kultuszépítés?*

– Bizonyos értelemben zajlik.

– *Önnek is van ebben feladata?*

– Van. Például a Vár felújításával azt üzenjük: e szimbolikus tér igenis jelentőséggel bír számunkra. Ami, ismétlem, nem jelent visszafordulást sem a múlt századhoz, sem a korábbi időkhöz. Csupán egészségesen viszonyulunk a saját történelmünkhöz. S ebben az is benne van, hogy a dicsőséges időszakokra szívesebben emlékezünk, mint a kudarcokra, de ez természetes énvédő mechanizmus. Ugyanakkor egy sor dologról diszkréten hallgatnak a kritikusaink, például hogy a miniszterelnök személyes támogatásával Robert Capa Központ jött létre Budapesten. Ebben az esetben is csak az Ernst Múzeum elvesztéséről szólt a fáma.

– *Eldőlt végre, hogy hol lesz a múzeumi negyed?*

– Ha minden igaz, akkor a Városligetben... De most hadd kérdezzek én is. Miért kell mindig mindent szembeállítani? Minden oldalról támadnak minket. A parlament kulturális bizottságában a holokauszt-évforduló kapcsán otrombán a torkomnak eső, műveletlen szélsőjobboldali képviselőnek mondtam a minap, hogy minden egyes kijelentésével, ami

Trianont szembeállítja a holokauszttal, az egész nemzetnek árt. Ugyanis a trianoni veszteség éppúgy a magyar zsidók vesztesége, mint a magyar keresztényeké. Miképpen a holokauszt is a teljes magyar nemzet vesztesége. E kettős tragédiából politikai tőkét kovácsolni alávalóság.

– *Ne hígsítuk, kérem, novákelődökkel ezt a beszélgetést. Inkább arra menjünk tovább, hogy mi a Fidesz terve a kortárs képzőművészettel.*

– A lehetőségeinkhez mérten támogatjuk.

– *Ehhez képest a modern képzőművészet legfőbb kiállítóhelyét, a Múcsarnokot minap íratják az őskonervatív MDF-esek vezette, Fekete György elnökölta Magyar Művészeti Akadémiára.*

– Most akkor kortárs vagy modern? Vagy inkább avantgárd? Netán progresszív? Nem mindegy.

– *Melyik legyen?*

– A 2012-ben megjelent *Szubjektív ikonosztáz* című könyvem előszavát egy barátom, Gulyás Gábor, a Múcsarnok igazgatója írta...

– *Volt igazgatója. Fekete rúgta ki.*

– A kötet megjelenése idején még Gulyás volt az igazgató, Fekete György pedig nem rúgta ki. A könyvem előszavában ezt írta: „a mai avantgárd művészet már nem hirdetheti az eredetnélküliség eszméjét – radikális konvencióellenessége, illúzióellenessége rendre párhuzamokat kínál a múzeumokban rögzült kánon elhíresült alkotásaival. Könnyen belátható, hogy az avantgárd halott.” Ezzel így egyet is értek. De Gulyásnak abban is igaza van, hogy „az avantgárd végső soron magatartás, s mint ilyen, mindig aktuális”. Mondom ezt úgy, hogy én is avantgárd íróként indultam, és egy sor olyan alkotásom van, amelyeket az engem támogató választók közül többen elutasítanak.

– *Idézhetünk a verseiből, de előbb varrjuk el a múcsarnokos szálát. Kiindulópontként maradjunk hát abban, hogy a Múcsarnok a kortárs alkotók legfőbb kiállítóhelye.*

– Rendben, de azért azt tisztázzuk, hogy a kortárs, a modern és az avantgárd egyáltalán nem szinonim fogalmak. A Múcsarnok esetében a kortárs szó használata a helyes, még hozzá kassáki értelemben: „élünk a mi időnkben”. Ez alapján a kortárs a mai kor eszközeivel, a mai kor nyelvével korunk problémáiról képes a jövő számára is érvényesen megfogalmazni valamit.

– *Fekete György és társasága alkalmas a kortárs művészet műcsarnoki kapuőre szerepre?*

– Számos érvényes és értékes életművel rendelkező személy ül a Magyar Művészeti Akadémiában. Mélységesen nem értek egyet azzal, és sértőnek tartom azt a beállítást, miszerint az MMA retrográd vén bolondok gyülekezete.

– *Én nem mondtam ilyet.*

– Mondta más.

– *A Magyar Művészeti Akadémiában „csak az lehet tag, akinek a nemzettudata a munkájában is megnyilvánul” – így tartja Fekete György. Ön szerint ez korszerű alapállás?*

– A nemzethez tartozás mindenütt a világon közösség-szervező erő, vagyis Fekete mondata nem illegitim, önmagában nem korszerűtlen, nem következik belőle semmiféle árvalányhajás dolog. A brit nagykövetségen pár hete a szélsőségekről vitatkoztam a szocialista Hiller Istvánnal, a volt LMP-s Szabó Tímeával és Mikecz Péter helyettes államtitkárral. Amikor a nemzeti identitás kifejezése került szóba, a műsorvezető Mészáros Antónia a csuklómon lévő nemzetiszín szilikon karkötőre bökve megkérdezte, miért dörgölöm mások orra alá az identitásomat. Én pedig igyekeztem

elmagyarázni, hogy a felvetése értelmezhetetlen. Azzal is baj van, ha valaki Dávid-csillagot vagy keresztet akaszt a nyakába? Mi a probléma a piros-fehér-zöld karkötővel?

– Az vele a probléma, hogy néhány választási kampánnyal ezelőtt a Fidesz kisajátította és pártjelvénné degradálta a kokárdát, s vele minden piros-fehér-zöld jelvény, kitűzőt, karkötőt, műtyűt.

– A szocialista pártelnök, Mesterházy Attila csuklóján is piros-fehér-zöld fonott szalag lifeg.

– Van ott MSZP-s szilikon is. Ő így tiltakozik a kisajátítás ellen. Ha ma a villamoson nemzetiszín szilikont látunk egy kapaszkodó kézen, biztosak lehetünk benne, hogy harcos fideszesben, esetleg radikális ifjúban folytatódik az a végtag. De térjünk vissza a feketei definícióra. Amivel, mint megtudtuk, önmagában semmi baj. Csakhogy azt a kritériumot személyesen Fekete értelmezi az MMA élén, és jár el szellemében. Az a Fekete, akinek még a Fidesz ki-nevezte Gulyás Gábor sem volt elég nemzeti a Múcsarnok élén, el is zavarta a direktort. Emlékezetes: onnan a konfliktus, hogy egy Gulyás által megálmódott Makovecz-kiállítást Fekete nem talált elég heroizálónak.

– Tényleg ennyit kell nekünk Fekete Györgyön lamentálnunk?

– Fekete szinte a semmiből a magyar kulturális vezetés egyik fő alakja lett.

– Túloz.

– Orbán alatt „kettős hatalom” alakult ki a magyar kultúrában. Egyetért?

– Nem alakult ki kettős hatalom.

– Létezik a hagyományos miniszteriális rendszer a Nemzeti Kulturális Alappal az oldalán, és létezik ez az Antall-kormány idején alakult maszek társaság, ami hosszú Csipkerózsika-álmom után váratlanul az orbáni gránitalkotmányba került, miniszterelnöki hátszéllel

magához ragadta a Magyar Tudományos Akadémiához tartozó Széchenyi Művészeti Akadémia jogosítványait, „nemzeti elkötelezettség” alapján oszt tagságot s vele állami forrásból származó apánázst a művészvilágban. Ráadásul kapott néhány állami ingatlant, köztük a Múcsarnokot. Mi ez, ha nem kulturális kettős hatalom?

– A magyar művész társadalom lehetőséget kapott arra, hogy legyen egy köztestülete, ami kellő közforrással erősítve képes önállóan, hosszú távon ellátni bizonyos, az állam által is helyeselt feladatokat.

– Erősen pártos ez a társaság.

– A testület elnökét jelen pillanatban Fekete Györgynek hívják. Lehet, hogy húsz év múlva nem ő lesz az elnök.

– És? A kettős hatalom ez esetben sem változik. A Magyar Művészeti Akadémia irányultsága nem lesz más, hiszen Fekete és csapata válogatja össze a tagságot, s ha Fekete nyugállományba vonul, az utódját ez a tagság választja majd. Következésképpen a Múcsarnok gazdája és kapuőre, a magyar képzőművészek kétharmados alkotmány által védett első számú finanszírozója megmarad vérkonzervatívnak az idők végezetig, de legalábbis egy balos kétharmadig. Ez nem korrekt.

– Semmi sem tart az idők végezetéig, a kommunizmus is összeomlott. Ha valaki azt hiszi, hogy a 21. században uralkodóvá tehető egyetlen értékrend akár a művészetben, akár másutt, az nem érti a világot, s lehetetlenre vállalkozik. Ma öt perc alatt mém lehet az emberből. Elképesztő tempóban alakul át a nyilvánosság szerkezete, logikája, melyben az egypólusú kultúrpolitika életképtelen. Ez még akkor is igaz, ha az állam bizonyos ügyeket, irányvonalat hangsúlyosan támogat. Egyébként nem voltam elégedett a Múcsarnokkal, az elmúlt húsz évben most először, a Gulyás-érában láttam fantáziát a vezetés koncepciójában.

– *A kultúrafinanszírozásban működik az annak idején Szőcs kitalálta 3 F?*

– Az micsoda?

– *Finanszírozandó, felelhető, felejtendő.*

– Ja, igen... Szerintem ami érték, támogatni kell, függetlenül attól, hogy találkozik-e a döntéshozó személyes ízlésével. Megjegyzem, Klebelsberg és Hóman Bálint is így gondolkodott.

– *A Fidesz-kormány a neki tetsző művészetet, művészeket támogatja pénzzel, kitiűntetéssel, pozícióval. És ugyanez teszi a sajtóban is.*

– Mondjon rá példát!

– *A Múcsarnok az MMA-s vonalé, ott, az új éraban, gyanítom, nem lenne sansza, teszem azt, Bukta Imrének. A médiában még brutálisabb a váltás. Ott a rendszerváltás óta működött a sokat és joggal átkozott hetven–harminc: az aktuális kormánnyal szimpatizáló sajtót rendre kitönte hirdetésekkel az állam meg az államközeli cégek serege, de azért a túloldálnak is jutott annyi, hogy éhen ne haljon. A 2010-es kétharmad ezt az alkut is fölülírta, ma minden reklám- és támogatási pénz jobbra megy.*

– Markánsan el kell választani bizonyos gazdasági érdekeket a kultúra és a sajtó organikus működésétől.

– *Értsük ezt úgy, hogy nem azért tol az állam pénzt a jobbos lapokba, hogy befolyásolja a közvéleményt, hanem az „üzlet” miatt?*

– Én ezt nem mondtam, de értheti így is. Joga van szabadon értelmezni a kijelentéseimet.

– *Vagyis nem a lap az érdekes, hanem az, hogy minél több csatornán lehessen hízalni a baráti vállalkozókat.*

– Ez már egészen sajátos értelmezés. Inkább úgy igaz, hogy a Fidesz közelében is találni vállalkozókat, akik a kétvétezes tapasztalataik alapján alkotnak véleményt a médiáról.

Meglehet, közülük néhányan olyan terekben gondolkodnak, amelyek elfoglalása a kilencvenes években valóban stratégiai diadalnak számított volna. Ma viszont legfőljebb pírusszi győzelmet hozhatnak, hiszen rohamosan csökken a hagyományos sajtó szerepe. A hozzánk kötődő Nagyítás című kulturális lap is megbukott, bezárt. Pedig már az indulásnál szoltam, hogy ne papíralapú médiumot csináljanak, hanem egy profi netes felületre fordítsák a pénzeket. Hozhatom a saját példámát? Nyolcéves korom óta olvasom a sajtót. Először a Dörmögő Dömötörre beszéltem rá a szüleimet, negyedikes általános iskolás koromban pedig már négy lapot járattak kifejezetten nekem édesapámék, köztük a ma már megmosolyogtató, Iránytű című úttörőújságot. Egyetemista koromban négy napilapot dobott be hozzám a postás – a Magyar Nemzetet, a Napi Magyarországot, a Népszabadságot és a Fejér Megyei Hírlapot –, továbbá négy hetilapot és számos irodalmi periodikát. Aztán magam alapítottam másokat szemlélő irodalmi magazint, és onnantól minden hónapban több tucat további újságot néztem át. Most viszont ott tartok, hogy idén január elsejével lemondtam az utolsó nyomtatott terméket, a Fejér Megyei Hírlapot, amit az elmúlt pár évben is csupán mélységes hagyománytiszteltől járattam.

– *Mi következik ebből?*

– Az, hogy el lehet foglalni a sajtót, de semmi értelme. Egyre többen kizárólag a netről tájékozódnak, a legnagyobb lapokat is többen olvassák online, mint papíron. Én is abba a csoportba tartozom, amelynek tagjai naponta tízszer is megnézik okostelefonjukon a kedvenc internetes oldalait. Ráadásul tíz cikkből nyolcat úgy olvasok el, hogy a Facebookon ajánlotta valamelyik ismerősöm. Jelenleg a hatalom részese vagyok, így könnyen használhatnám a saját céljaimra

azon mechanizmusokat, csatornákat, amelyekről ön beszél, mégsem teszem. Hanem inkább blogot írok és hivatalos Facebook-oldalt töltök. Ez nem szerep, nem azért csinálom, hogy demonstráljam az online szféra mindenekfelettségét, hanem mert tudom, hogy ez a jövő. És mert tudom, hogy a számomra elérendő politikai célközönség is így közelíthető meg.

– *Világos, a net szabad felület, de ott sem mindegy, hogy kétfős szerkesztőség készít lapot három lelkesen éhező külsőssel, nulla hirdetéssel, némi Soros-pénzzel infúziózva, vagy harminc belső gyártja a híreket, és minden kattintásra jut három kormányzati hurráreklám. Nem kicsit lejt a pálya.*

– Szerintem nincs törekvés a kultúra, s benne a sajtó egyirányúvá szűkítésére, de ha lenne is, nem lenne olyan egyszerű ügy, mint ahogy Ön vázolja. Már csak azért sem, mert a Fidesz rettentően összetett szervezet. És ebben a néppárti struktúrában, beleértve a háterszágot és a holdudvart is, azoknak a progresszíven gondolkodó konzervatívoknak is megvan a helyük, akik közé én is tartozom.

(2014)

Névmutató

Abajkovics Péter 257	Bethlen István 21, 30, 42–44,
Aczél György 35	83, 319–320
Ady Endre 67–68, 89, 92, 254,	Bibó István 74, 78–82, 90,
268, 320	193–195, 197–198
Afräsinei, Narcis 170	Bodó Gábor 28, 38
Alföldi Róbert 298	Borsos Lőrinc 57
Andorka Péter 67	Borsos Róbert 57
Ángyán József 315	Bozóki András 296
Antall József 324	Brâncuși, Constantin 272
Arany János 34	Braun András 57
Asztalos Zsolt 57	Buda Ferenc 287
	Bujdosó Alpár 257–258
Babits Mihály 53–56, 59–62,	Bukta Imre 57, 326
68, 266–267	
Bajnai Zsolt 304	Cholnoky Jenő 77
Bajomi-Lázár Péter 135	Churchill, Winston 85
Balog Zoltán 96–97, 101–102,	
314–315, 318	Csáji Attila 57
Balogh Rudolf 299	Csáki László 57
Barcsay Jenő 299	Cseke Szilárd 57
Bárdossy László 21	Cser-Palkovics András 201,
Barta Sándor 258	227, 234
Bathó Ferenc 99	Csiszér Zsuzsi 57
Beke László 260–261	Csitáry G. Emil 25
Béládi Zsófia 257	Csontó Lajos 57
Bella István 257	Csurka Eszter 57
Bencze József 63, 65	
Benczúr Emese 57	Dante Alighieri 315
Bendi Lajos 163	Darvasi László 287

Dékány Árpád Sixtus 31
 Demszky Gábor 287, 299
 Deutsch Tamás 97
 Dezső Tamás 57
 Domanovszky Endre 260
 Dréta Antal 33
 DrMáriás (Máriás Béla) 57
 Duray Miklós 192–193
 Dürrenmatt, Friedrich 208, 253

 El-Hassan Róza 57
 Eperjesi Ágnes 57
 Erdei Ferenc 81
 Erdélyi Gábor 57
 Esterházy Péter 50, 52, 54, 299
 Eszter lásd Vass Eszter

 Fabricius Anna 57
 Falk, Eivind 170
 Farkas Ádám 57
 Fehér László 57
 Fekete György 322–325
 Fekete Gyula (zeneszerző) 67
 feLugossy László 57
 Festetics György 213
 Festetics László 213
 Festetics Sándor 255
 Francsics József 260
 Füst Milán 256

 Gaál József 57
 Gárdonyi Géza 67–70
 Georgieva, Julia 170
 Gerber Pál 57
 Gerhes Gábor 57
 Gilevszki, Paszkal 63, 65

 Glattfelder Gyula 31
 Gombos Gyula 319
 Gömbös Gyula 319
 Grantner Jenő 31
 Gulyás Dénes 101
 Gulyás Gábor 57, 322, 324–325

 Gyenis Tibor 57
 Gyimesi Endre 223–224
 Gyöngyösi Levente 67
 Gyurcsány Ferenc 196, 287

 Hagyó-Kovács Gyula 31
 Halász János 128, 131, 314
 Hardy, Thomas 266
 Hatos Pál 170
 Haydn, Joseph 162
 Hegedűs Lorántné 231–232, 234
 Hiller István 98, 204, 225–229, 296, 312, 323
 Hincz Gyula 260
 Hoffmann Rózsa 130
 Hóman Bálint 16, 22, 27, 29–30, 45, 84, 326
 Horthy Miklós 21, 23–24, 29, 31, 75, 83, 319, 321
 Horváth Dániel 57
 Horváth Zoltán 224, 235
 Huszár Andrea 57
 Huszár Gábor 243

 Illyés Gyula 63
 Imre Mariann 57
 Imre Zoltán 202–203
 I. István, Szent 58, 74, 81–82

Jakatics-Szabó Veronika 57 318–320, 326
 Jankovics Marcell 57, 286
 Jókai Anna 299
 Jókai Mór 65, 244, 263
 Jovián György 57
 József Attila 261, 274
 Juhász Ferenc 65

 Kádár János 35, 84, 321
 Kalász Márton 266
 Kalmár István 132, 139
 Kancseszka-Milevszka, Elizabeta 63, 65
 Kapitány András 260
 Karácsony Gergely 233
 Karinthy Frigyes 189–190, 266
 Károlyi Csaba 50, 52, 54
 Károlyi György 162
 Kassák Lajos 135, 254, 256, 258, 262, 264, 272, 323
 Kecskés D. Balázs 67
 Kenyeres Zoltán 262–263
 Kepes György 58
 Kepli Lajos 231
 Keresztesi József 266
 Kertész Ákos 86, 279
 Kertész, André 299
 Kertész Imre 300
 Keserü Ilona 57
 Kicsiny Balázs 57
 Kilián István 258
 Király András 57
 Kiss Gábor Iván 163
 Klebelsberg Kuno 7, 9, 13–14, 16, 18, 22, 27, 29–36, 39–45, 83–84, 210, 221, 232,
 318–320, 326
 Kormos István 250
 Kornis Gyula 13–14, 18, 22, 39–42, 83–85, 87
 Koronczai Endre 57
 Kossuth Lajos 30, 89, 229, 241
 Kosztolányi Dezső 64, 190–191
 Kotormán Norbert 57
 Kovách Gergő 57
 Kovács László (karmester) 67
 Kowař, Gerhard 170
 Kölcsey Ferenc 89, 91–92, 94–95
 Kriza Zsigmond 203
 Kukorelly Endre 101
 Kupcsik Adrián 57

 Laido, Olavi 170
 Lászlóffy Aladár 263
 Lázár Ervin 223
 Lázár János 168, 285
 Léka Géza 257
 Lukács evangélista, Szent 266–267

 Magyary Zoltán 255
 Makovecz Imre 324
 Mátyóki Endre 241
 Márai Sándor 20, 22
 Maruzsa Zoltán 101
 Mátrai Erik 57
 Maulbertsch, Franz Anton 260
 Menczer Erzsébet 225
 Mesterházy Attila 324
 Mészáros Antónia 323
 Mihályfi László 163

Mikecz Péter 323
 Mikszáth Kálmán 68, 196
 Miller, Arthur 208
 Mohácsi Károly 254
 Mohs, Friedrich 248
 Molnár Szabolcs 67
 Molnár Tamás 91, 93
 Mundruczó Kornél 284

 Nagy László 65
 Nagy Pál (író, szerkesztő) 257–258, 265
 Nagy Pál, szőkefalvi (történész) 244
 Nemes Marcell 285
 Német Zsolt, V. 131
 Németh László 208, 263, 265
 Németh Zoltán 203
 Neuberger István 57
 Novák Előd 232, 296, 322

 Nyári István 57

 Orbán Viktor 9, 85, 280, 282, 319, 321, 324

 Örkény István 268

 Pad Zoltán 67
 Pálincás István 257
 Pálincás József 132
 Palkó Tibor 269
 Palladio, Andrea 34
 Papp Tibor 258, 264–266, 276
 Péli Barna 57
 Péntek Imre 253, 256

 Peternák Miklós 261
 Pető Barna 261
 Pető Hunor 36, 41–42, 63, 65, 261
 Petőfi Sándor 63–65, 223, 254
 Petrányi Viktória 284
 Pichler Imre László 236
 Pilinszky János 108
 Podmaniczky Frigyes 112
 Pokorni Zoltán 296, 311
 Pomogáts Béla 51
 Popper, Karl 22
 Puskás Imre 203

 Rákosi Mátyás 75
 Rauf Norbert 41
 Ravasz László 34–35
 Rerrich Béla 44
 Réthelyi Miklós 305, 314, 318
 Rimele Gézáné 253
 Rogán Antal 196, 201
 Romsics Ignác 43
 Rónai Éva 57
 Rónay László 266
 Russell, Richard 170

 Schöpflin Aladár 58, 60
 Sebők Péter 67
 Seidl, Ulrich 284
 Simon Ferenc 254
 Simon László, L. 7–9, 239, 251, 253, 262, 268, 270, 304
 Simon Sándor 244
 Simonyi József 244
 Sontag, Susan 49, 53
 Soros György 328

Stark István 57
 Stein, Ludwig 198
 Sugár János 260

 Szabó Dezső (képzőművész) 57
 Szabó Edit, B. 262
 Szabó Tímea 323
 Szakolczay Lajos 277
 Szálinger Balázs 75
 Szántó János 244
 Szántó Tibor 274
 Széchényi Viktor 281
 Szegedi Zoltán 259
 Szegedy-Maszák Zoltán 260
 Székely Ákos 257
 Szekfű Gyula 58, 60
 Szenczi Molnár Albert 267
 Szentjóby Tamás 260
 Szentkuthy Miklós 256
 Szepes Erika 262
 Szilágyi István 287
 Sziljan, Rade 63
 Szirtes János 57
 Szkárosi Endre 262
 Szolnoki József 57
 Szombathy Bálint 57, 261
 Szócs Géza 53, 84, 280, 296, 326
 Sztefoszki, Mite 63
 Szurcsik József 57
 Szűcs Attila 57

 Tarlós István 287
 Teleki Pál 31

 Tellér Gyula 132–133
 Thienemann Tivadar 83
 Tisza István 36, 320
 Tóth Gábor 257–258
 Tóth Kálmán 31
 Toulouse-Lautrec, Henri de 267
 Traianus, Marcus Ulpius 75

 Uglár Csaba 57
 Ujváry Gábor 16, 24, 43, 83

 Vajda Gergely 67
 Várady Szabolcs 256
 Varga Zoltán 235
 Vasarely, Victor 259
 Vass Eszter 252
 Veres Péter 255
 Vidović, Dea 170
 Virág Zsolt 163
 Völgyesi Orsolya 163
 Vörösmarty Mihály 263

 Wälder Gyula 31
 Wass Albert 135, 300
 Werner Adolf 33

 Ybl Miklós 70

 Zavaros Aladár 25
 Zombola Péter 67
 Zumbok Ferenc 317

 Zsigmond Aranka 259

L. Simon László korábbi fontosabb publikációi

Könyvek

(visszavonhatatlanul...), Árgus Kiadó – Orpheusz Kiadó, 1996
Egy paradigma lehetséges részlete, Magyar Műhely Kiadó, 1996
met AMorf ózis, Orpheusz Kiadó, 2000
Secretum sigillum, Magyar Műhely Kiadó, 2003
nem lokalizálható, Orpheusz Kiadó – Magyar Műhely Kiadó, 2003
Hidak a Dunán. Esszék, tanulmányok, Ráció Kiadó, 2005
Édes szőlő, tüzes bor. A Velencei-tó környékének szőlő- és borkultúrája, Ráció Kiadó, 2005 [társszerző]
Versenyhátrány. A (kultúr)politika fogságában, Kortárs Kiadó, 2007
Japán hajítás, FISZ – Kortárs Kiadó, 2008
Háromlábú lovat etető lány, Magyar Műhely Kiadó, 2009 [társszerző]
A római szekér. Kulturális politika – politikai kultúra, Ráció Kiadó, 2010
Személyes történelem. Esszék, Ráció Kiadó, 2011
Szubjektív ikonosztáz, Ráció Kiadó, 2012

Művészkönyv

ISBN 963 7596 26 7, Magyar Műhely Kiadó, 1997

Hangoskönyv

Japán hajítás, elmondja: Blaskó Péter; Dubrovay László zenéjével,
FolkEurópa Kiadó, 2008

Kiállítási katalógus

A tipográfia bűvöletében, Székesfehérvár, 2009

Ráció Kiadó

Budapest, 2014

www.racio.hu

Kiadványszám: 177

Felelős kiadó: Lajtai L. László

Felelős szerkesztő: Pápay György

Munkatárs: Csillag István

Tördelés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.* (www.mondat.hu)

ISBN 978-615-5047-56-5

Előző kultúrpolitikai könyvem fülszövegében Pápay György kiemelte, hogy írásaim „célja az állapotfelmérés: az elmúlt nyolc év koncepciótlan, sodródó, a kultúra szempontjait egyéb érdekeknek alárendelő politikájának kritikai igényű elemzése, rövid- és hosszútávú hatásainak számbavétele. A gondosan adatolt tanulmányok persze nem a múltba tekintés, hanem a jövőbe mutató stratégiai gondolkodás ösztönzésének ambíciójával születtek. Ennek érdekében nem csupán a művészetekre, az elit-kultúrára összpontosítanak, hanem épp olyan súllyal a hazai közművelődés intézményrendszerére is, melyet a »nagypolitika« a legritkább esetben kezel a megfelelő helyiértéken.”

Aktív politikusként, kultúrpolitikánk egyik alakítójaként ugyanerre a feladatra már nem vállalkozhatok, hiszen képtelenség távolságtartással elemezni azt az időszakot, amelynek eredményeiért és hibáiért magam is felelős vagyok. Ezért a kötet összeállításakor inkább arra törekedtem, hogy bekerüljenek azok a fontosabb írások, előadások, beszédek, amelyekből kiderül: abban a többszereplős, mind kulturális, mind politikai szempontból sokszínű erőterben, amit összefoglalóan kormányzati kultúrpolitikának hívunk, számomra melyek voltak a fontos témák, mely területeken tudtam eredményeket felmutatni, s milyen kérdések fogalmazódtak meg bennem. A két korábbi kultúrpolitikai kötetemmel összehasonlítva a jelen könyv írásaiból az is nyilvánvalóvá válik, hogy mennyire más feladat, s mennyivel nehezebb az egymásnak feszülő érdekek és

értékek mentén gyakorlati politikát művelni, egy ágazat irányításában részt venni, „kívülről” időnként érthetetlennek tűnő kompromisszumokat kötni, mint értékrendi alapelveket megfogalmazni, illetve mások gyakorlati munkájáról szakpolitikai elemzéseket írni.

Azért, hogy ennek a munkának az összetettségére rámutassak, a kötetbe bekerült néhány parlamenti felszólalásom is, valamint számos interjúm közül azok a hosszabb, a napisajtó terjedelmi korlátait meghaladó beszélgetések, amelyekből felfejthető az az értékrendi alap, melyet – több-kevesebb sikerrel – a gyakorlati munkám során is megpróbálok döntések és jogszabályok formájában érvényesíteni.

L. Simon László

L. SIMON LÁSZLÓ (1972) József Attila-díjas író, szerkesztő, kultúrpolitikus. 2004 és 2010 között a Magyar Írószövetség titkára. Az elmúlt négy évben az Országgyűlés Kulturális és Sajtóbizottságának elnökeként, kultúráért felelős államtitkárként, a Nemzeti Kulturális Alap elnökeként, majd alelnökeként, valamint a budai Várbazár, a Várnegyed és a fertődi Esterházy-kastély megújításáért felelős kormánybiztosként is dolgozott. Korábban két kultúrpolitikai írásokat tartalmazó kötete jelent meg, a *Versenyhátrány* (2007) és *A római szekér* (2010). Legutóbbi, *Szubjektív ikonosztáz* című, képzőművészeti írásait összefoglaló könyve 2012-ben látott napvilágot kiadónk gondozásában.

„A magyar kultúrpolitika fenegyerekének könyvét vette kézbe az olvasó. Ám L. Simon László kötetének legfontosabb hőse nem a szerző, hanem Klebelsberg Kuno, s ennek oka bizonyára nem csupán a jeles előd iránti tiszteletben keresendő. Ahogy a nagy kultusz-miniszter is egy olyan korszakban futotta meg pályáját, amelyben szinte alapjairól kellett újjáépíteni Magyarországot, úgy a 2010-ben megválasztott kormánynak is egy katasztrofális állapotban lévő, reményvesztett ország számára kellett visszaadnia a jövőbe vetett hitet. [...]

Kevés munkatársammal folytattam olyan késhegy-re menő vitákat, mint éppen e kötet szerzőjével. Mégis azt mondhatom, hogy bár L. Simon László nem arról híres, hogy ki- vagy elkerülné a pengeváltásokat, összességében az elmúlt közel négy évben maga is ezeknek az értékeknek az összebékítésére törekedett parlamenti bizottsági elnökként, szakállamtitkárként, később pedig kulturális nagyberuházásokért felelős kormánybiztosként. Politikusi pályafutása jól mutatja, hogy ez nem mindig könnyű, de nem is lehetetlen feladat. S közben egy pillanatra sem válik hűtlenné háttországához, Fejér megyei gyökereihez. Hiszen aki valóban a hazáért akar tenni, aki a Klebelsberg és más nagyjaink által kijelölt utat akarja járni, annak nemcsak azt kell tudnia, hogy hová tart, hanem azt sem szabad elfelejtenie, hogy honnan érkezett.”

Részlet Orbán Viktor előszavából

2900 Ft

